

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว

โดย

นางนาคยา กรณีกิจ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว

โดย

นางนาคยา กรณีกิจ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**MAHA SILA VIRAVONG' S PHONGSAWADAN LAO AS A SOURCE OF THE HISTORY
OF LAOS**

**By
Nattaya Koraneekij**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of History

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ พงสาวดารลาวฉบับ
มหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาตลาว ” เสนอโดย นางนาคยา กรณีกิจ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธุ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ดร.เดช บุญนาค)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร)

...../...../.....

50205206 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

คำสำคัญ : พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์

นาตยา กรณีกิจ : พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร. 165 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความสำคัญและประเมินคุณค่าทางวิชาการของพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะที่เป็นประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับแรกที่เกิดขึ้นหลังจากลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส และยังเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวลาวจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้แต่งได้รับอิทธิพลแนวความคิดในการเขียนประวัติศาสตร์ชาตินิยม จากปัญญาชนไทย เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระยาอนุমানราชชน หลวงวิจิตรวาทการ ขุนวิจิตรมาตรา เป็นต้น พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แม้จะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในเชิงสังเคราะห์แบบใหม่ แต่ลักษณะการนำเสนอ ยังได้รับอิทธิพลจากประเพณีการบันทึกประวัติศาสตร์ของลาว คือ การใช้ข้อมูลจากตำนานส่วนหนึ่งและเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ในการประเมินคุณค่าของพงสาวดารฉบับนี้ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว ผู้วิจัยพบจากการตรวจสอบเอกสารชั้นต้น เช่น จารึกร่วมสมัย และเอกสารจีน หมิงสี่อู่ ว่า ยังมีการนำเสนอเรื่องราวที่คลาดเคลื่อนจากความจริงอยู่มาก โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

50205206 : MAJOR : (HISTORICAL STUDIES)

KEY WORD : MAHA SILA VIRAVONGSA'S PHONGSAWADAN LAO

NATTAYA KORANEEKIJ : MAHA SILA VIRAVONG' S PHONGSAWADAN LAO AS A
SOURCE OF THE HISTORY OF LAOS. THESIS ADVISOR : WINAI PONGSRIPIAN, Ph.D. 165
pp.

The purpose of this thesis is to study the importance and the place of Maha Sila Viravong's Phongsawadan Lao in the historiographical tradition of Laos, as well as to assess its value as a source for Lao history. The findings of this study show that Maha Sila Viravong's history was conceived as a needed work in response to the creation of Laos as an independent state. As the first national history of the country, Maha Sila Viravong's Phongsawadan Lao was heavily influenced by historical works by prominent Thai scholars such as Prince Damrong, Phraya Anuman, Khun Wichitmatra and Luang Vichitvadakarn. It was modelled more or less after the nationalistic history of Thailand during the 1930s and 1940s in so far as the promotion of nationalistic ardour and love for one's country was concerned. Although it was written as a modern synthetic history, it is clear in the writer's assessment that Maha Sila's history represented the continuation of Lao historiographical tradition in two aspects: it was based in large part on legendary sources and put much emphasis on popular dynastic accounts. As a result, parts of Maha Sila's interpretation were not supported by contemporary evidences such as inscriptions, the Chinese veritable records of the Ming dynasty, the so-called Ming Shih-lu, and Western accounts. The history of Laos in the fifteenth century as presented in Maha Sila's works contains many inaccuracies when tested against the Ming Shih-lu. However, his work still influences the Lao perception of the past until now.

Department of History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2011

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือ และสนับสนุนจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตา ความรัก และความปรารถนาดี ที่ได้รับ จึงขอแสดงความขอบคุณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร ซึ่งเมตตาและกรุณาให้ความรู้ คำปรึกษา และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่เริ่มพัฒนาเค้าโครง วิทยานิพนธ์ กรอบความคิดสำหรับการทำวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการเขียนวิทยานิพนธ์ ที่ทำให้อาจารย์ต้องสละเวลาในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ทั้งด้านภาษา เนื้อหา การวิเคราะห์ และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา ทำให้งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณ ดร.เดช บุญนาค และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธุ์ ที่กรุณาให้เกียรติเป็นกรรมการพิจารณา วิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ข้อคิดและคำแนะนำอันมีคุณค่าต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณธราพงศ์ ศรีสุชาติ ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดี คุณอนันต์ ชูโชติ ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และคุณพิรพน พิสนพงษ์ ผู้อำนวยการสำนัก ศิลปากรที่ 6 สุโขทัย ผู้บังคับบัญชาที่ให้โอกาสในการศึกษาต่อครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลอันมีประโยชน์ยิ่ง ขอขอบคุณคุณรัตติยา ไชยวงศ์ และพี่น้องกรมศิลปากรทุกท่านที่กรุณาถามไถ่ด้วยความเป็นห่วงและเป็นกำลังใจให้ตลอดมา

ขอขอบคุณเพื่อนพ้องน้องพี่ประวัติศาสตร์ศึกษา โดยเฉพาะคุณวาทัญญู พักทอง คุณปราจิน เครือจันทร์ คุณวิบูลล สันธุมลย์ คุณวสิน ทับวงษ์ คุณธิษณา วีรเกียรติสุนทร และอีกหลาย ท่านที่ไม่อาจกล่าวนามได้ครบ ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นกำลังใจให้กันและกันตลอดเวลา 5 ปี ของการใช้ชีวิตนักศึกษา

สุดท้ายนี้ขออน้อมจิต กราบบูชาดวงวิญญาณของพ่อและแม่ (ดาบตำรวจมานพ และนาง จรรยา ภูศรี) ที่มอบโอกาส สติปัญญา และทำให้ผู้วิจัยมีแรงใจต่อสู้กับอุปสรรคทั้งหลาย ขอกราบ ขอบพระคุณคุณป้าลมัย เชียงฝุงที่เป็นกำลังใจ คอยดูแลถามไถ่ด้วยความเป็นห่วงจากใจจริง ขอขอบพระคุณกำลังใจจากครอบครัวภูศรี ครอบครัวกรณีกิจ และขอขอบคุณคุณประพนธ์ กรณีกิจ ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นความหวัง กำลังใจ และสนับสนุนผู้วิจัยตลอดมา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยคุณูปการของท่านผู้มีนามข้างต้น หากมีข้อบกพร่อง ใดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยแต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	3
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
สมมติฐานของการศึกษา.....	7
ขอบเขตการศึกษา.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
แหล่งข้อมูลในการศึกษา.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2 งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวก่อนสมัยมหาสิลา วีระวงส์.....	10
หลักฐานเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว.....	13
จารึก.....	13
เอกสารร่วมสมัยจากภายนอก.....	15
เอกสารจีน : หมิงสี่อู่.....	16
จารึกสุโขทัย.....	16
เอกสารของชาวตะวันตก.....	17
พัฒนาการงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว.....	20
งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวก่อนสมัยใหม่.....	20
พื้น.....	20
ตำนานพุทธศาสนา.....	22
พงศาวดาร.....	25
งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวสมัยอาณาจักรล้านช้าง.....	31
3 ภาพรวมพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	33
ภูมิหลังของผู้เขียน.....	34

บทที่	หน้า
โครงสร้างพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	36
ลาวสมัยศึกคำบรรพ์.....	38
ความสำคัญของตำนานขุนบรม.....	39
ลาวสมัยล้านช้าง.....	44
สมัยหลวงพระบางเป็นราชธานี.....	44
สมัยเวียงจันทน์เป็นราชธานี.....	52
ล้านช้างสมัย 3 อาณาจักร.....	56
ลาวสมัยใหม่.....	62
รูปแบบการนำเสนอ.....	69
4 พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ในแง่มุมสารัตถวิพากษ์.....	73
สารวิพากษ์เนื้อความในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	73
การแทรกตำนานลงในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	76
ตำนานขุนบรม.....	76
ตำนานขุนลอขับไล่ข้ากัณฮาง.....	80
จารึกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	82
จารึกสุโขทัย.....	82
จารึกลาว.....	83
หมิงสี่ลู่กับการตรวจสอบพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	99
เรื่องของลาวในหมิงสี่ลู่.....	101
พระมหากษัตริย์ลาวในหมิงสี่ลู่.....	101
เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับลาวในหมิงสี่ลู่.....	111
เอกสารตะวันตกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	123
บันทึกการเดินทางในลาวของ ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthof).....	124
บันทึกของบาทหลวงมารินี (G. F. de Marini).....	131
บันทึกของ Antonio de Morga.....	133
จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris).....	134
ข้อสันนิษฐานของมหาสิลา วีระวงส์.....	137
รัชกาลพระยาฟ้ารุ่ง.....	137
นางมหาเทวี.....	140

บทที่	หน้า
อิทธิพลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทยต่อพงศาวดารลาว	
ฉบับมหาสิลา วีระวงส์.....	141
5 บทสรุป.....	149
บรรณานุกรม.....	155
ประวัติผู้วิจัย.....	165

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ผ่านมา ปรากฏว่าประวัติศาสตร์ลาวมีผู้สนใจศึกษาน้อยกว่าประวัติศาสตร์ชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับไทย พม่า เวียดนาม และกัมพูชา การขาดแคลนหลักฐานประวัติศาสตร์ทำให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวไม่มากนัก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ บรรดาหนังสือประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น **The Cambridge History of Southeast Asia** ของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน มีเนื้อหาประวัติศาสตร์ลาวน้อยมากเมื่อเทียบกับชาติอื่น หรือ หนังสือของ D.G.E. Hall เรื่อง **A History of South-East Asia** ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ลาวน้อยกว่าประเทศอื่นๆ เช่นกัน การขาดแคลนหลักฐานเอกสารทำให้คนทั่วไปมีความรู้ประวัติศาสตร์ลาวเพียงผิวเผิน เพราะแม้แต่หนังสือรวมบทความ ของ René de Berval (เรเน่ เดอ แบร์วาล) เรื่อง **Kingdom of Laos** ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1956 ก็ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวน้อยกว่าเนื้อหาทางด้านมานุษยวิทยา ศิลปวัฒนธรรม และศาสนา

งานเขียนประวัติศาสตร์ลาวเริ่มขึ้นจากชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมในเวลานั้น ผลงานสำคัญที่มักจะมีการอ้างอิงอยู่เสมอ คือ งานเขียนของ Paul Le Boulanger (พอล เลอ บูลังเชร์) เรื่อง **Histoire du Laos Francais : essai d'une étude chronologique des principautés laotiennes** ซึ่งตีพิมพ์ เมื่อ ค.ศ. 1931 ส่วนงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวที่เขียนโดยชาวลาเวงนั้น เริ่มขึ้นในสมัยที่ลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการผลิตงานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น **พงสาวดารลาว** ของมหาสิลา วีระวงส์ **พงสาวดารชาติลาว** ของเจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ **พงสาวดารเมืองพวน** ของเจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ **ความเป็นมาของลาวหรือเล่าเรื่องชาติลาว** ของอู่คำ พรหมวงศา **พงสาวดารลาว สมัยเป็นหัวเมืองขึ้นของประเทศไทย และประเทศฝรั่ง** ของ ท้าวขุน อ่อนพม เป็นต้น งานเขียนประวัติศาสตร์ลาวเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การเน้นย้ำเรื่องความสามัคคี รักษาชาติ โดยใช้จารีตการเขียนตามแบบ

พงสาวดารสมัยโบราณ มีการเรียงลำดับเหตุการณ์ตามลำดับรัชกาลของกษัตริย์แต่ละพระองค์¹

อย่างไรก็ตาม ในบรรดางานเขียนทางประวัติศาสตร์ของชาวลาวที่ผลิตขึ้นในช่วงของการสร้างชาตินี้ พงสาวดารลาว ของมหาสิลา วีระวงส์ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากที่สุดทั้งภายในประเทศลาว และในกลุ่มนักวิชาการต่างประเทศ งานเขียนเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้งในประเทศลาว รวมทั้งในประเทศไทยก็มีการตีพิมพ์ผลงานเรื่องนี้ถึงสามครั้ง หนังสือพงสาวดารลาว ทำให้มหาสิลา วีระวงส์เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และได้รับการยอมรับจากนักวิชาการชาวลาว และนักวิชาการต่างชาติ ว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของลาว เห็นได้จากการแปลหนังสือพงสาวดารลาว ฉบับพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ **History of Laos** เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรกในปี 1959 และตีพิมพ์ซ้ำในปี 1964

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1957 ภายหลังจากที่ประเทศลาวได้รับเอกราชเพียงสามปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการสร้างชาติลาว แนวคิดเรื่องการสร้างชาติ หรือ สำนึกเกี่ยวกับการร่วมชาติ จำเป็นต้องมีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะบรรดาประเทศที่ได้รับผลกระทบจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก² ประวัติศาสตร์ชาติเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนที่มีความแตกต่างกันให้กลายเป็นหนึ่งเดียว พงสาวดารลาวฉบับ มหาสิลา วีระวงส์ จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับ งานเขียนประวัติศาสตร์พม่าของ Maung Htin Aung (หม่อง ทิน อ่อง) เรื่อง A History of Burma และงานเขียนประวัติศาสตร์เวียดนามของ Lê Thanh Khôi (เล แท่ง โคย) เรื่อง Le Vietnam: Histoire et Civilisations³ ซึ่งเขียนขึ้นหลัง

¹ กิติรัตน์ สีหพันธ์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ.1975 – ปัจจุบัน)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549), 2.

² วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ประวัติศาสตร์อย่างที่ประวัติศาสตร์ควรจะเป็น”, ใน อาจารย์บูชา. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2552), 11-12.

³ L. Malleret, “The position of historical studies in the countries of former French Indo-China in 1956,” in Historians of South East Asia, 3rd ed., edited by D.G.E. Hall (Oxford University Press : London, 1963), 309 - 312.

สงครามโลกครั้งที่สอง รวมทั้งพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมากของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ และพระยาอนุমানราชชน ผลงานเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นเพื่อรองรับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วมชาติ ในช่วงของการสร้างชาติลาวนี้เอง ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวที่เดิมมีแต่นักวิชาการชาวฝรั่งเศสเท่านั้นเป็นผู้ศึกษา จึงไม่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ในเวลานั้น พงสาวดารลาวของมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวที่เขียนขึ้นโดยคนลาวเป็นครั้งแรก จึงเป็นรากฐานความรู้สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และถึงแม้ว่าพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จะใช้จารีตการเขียนแบบพงสาวดารสมัยโบราณ แต่ก็เป็งานเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาวสมัยใหม่ ภายใต้กรอบของรัฐชาติ ผ่านระเบียบวิธีการแบบตะวันตกที่ได้รับผ่านไปจากไทย เนื่องจากมหาสิลา วีระวงส์ เคยใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลานาน นอกจากนี้การทำงานในหอสมุดแห่งชาติของไทย ทำให้มหาสิลา วีระวงส์ ค้นเคยกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยเป็นอย่างดี การเขียนประวัติศาสตร์เชิงพรรณนา (narrative history) และการสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ภายใต้ข้อจำกัดของหลักฐานชั้นต้น ทำให้พงสาวดารลาว ฉบับ มหาสิลา วีระวงส์ เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว และได้กลายเป็นต้นแบบให้แก่ักวิชาการลาวคนอื่นๆ ในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาว เช่น เจ้าคำห่มั่น วงกตรัตนะ และอู่คำ พรหมวงศา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพงสาวดารลาวของมหาสิลา วีระวงส์ จะเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่กลับไม่มีการประเมินคุณค่าของงานเขียนเรื่องนี้ในเชิงวิเคราะห์ ทั้งที่นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยจารีตได้นำข้อมูลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์เรื่องนี้ไปอ้างอิงอยู่เสมอ ข้อเท็จจริงที่ว่า พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เรียบเรียงขึ้นในช่วงเวลาที่มีข้อมูลจำกัด ผลงานดังกล่าวจึงยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อย่างเป็นระบบ ด้วยการวิเคราะห์โครงสร้าง เนื้อหา แนวคิดของมหาสิลา วีระวงส์ ที่อยู่เบื้องหลังงานเขียนเรื่องนี้ รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลเนื้อหาโดยละเอียด ด้วยการใช้หลักฐานเอกสารภายนอกตรวจสอบ เพื่อประเมินคุณค่าพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในบริบทของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในช่วงที่ผ่านมาแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่ศึกษาในลักษณะของภาพรวมหรือพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว

เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ของ Martin Stuart-Fox เรื่อง **Historiography, Power and Identity : History and Political Legitimization in Laos** การศึกษาของ Martin Stuart-Fox แสดงให้เห็นพัฒนาการและลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวแต่ละกลุ่ม สำหรับพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้น Martin Stuart-Fox จัดอยู่ในกลุ่มประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวแบบชาตินิยม และได้ชี้ให้เห็นว่า แม้พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จะไม่เป็นที่พอใจของนักวิชาการตะวันตก ซึ่งเห็นว่าการเขียนประวัติศาสตร์เรื่องนี้ขาดระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง แต่กระนั้นก็ตาม พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ก็ทำให้ชาวลาวรู้สึกภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตนเอง⁴

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ของ กิตติรัตน์ สิทพันธ์ เรื่อง **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ.1975-ปัจจุบัน)** ซึ่งเป็นการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวตั้งแต่ปีค.ศ. 1975 จนถึงปัจจุบัน ในบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนได้จัดกลุ่มของประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแต่ละรูปแบบ สำหรับพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ผู้เขียนได้จัดให้อยู่ในกลุ่มประวัติศาสตร์นิพนธ์ในรูปแบบพงสาวดารลาวใหม่ คือ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่นำเสนอผ่านรูปแบบของพงสาวดาร โดยใช้วิธีการของประวัติศาสตร์ตะวันตกที่ได้รับผ่านไทยอีกชั้นหนึ่งในการค้นคว้าหาหลักฐาน วิจัยและตรวจสอบหลักฐาน⁵

บทความเรื่อง **งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวสมัยได้รับเอกราช ค.ศ. 1945 จนถึงปัจจุบัน** ของดาร์ตัน เมตตาริกานนท์⁶ ที่นำเสนอว่า งานเขียนประวัติศาสตร์ลาวในช่วงการสร้างชาติมีความเกี่ยวข้องกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ เนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวในช่วงนี้แบ่งเป็นสองประเภท คือ 1. งานเขียนเกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญ 2. งานเขียนพงสาวดารและหนังสือทางประวัติศาสตร์ ในกลุ่มที่สองนี้มีผลงานสำคัญ คือ พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งดาร์ตันมีความเห็นว่าเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่จะช่วยให้ภาพแก่ประวัติศาสตร์ของลาว

⁴ Martin Stuart - Fox, "Historiography, Power and Identity : History and Political Legitimization in Laos," in Contesting Visions of the Lao Past, ed. Christopher E. Goscha and Soren Ivarsson (Copenhagen : Nias press, 2003), 73 – 90.

⁵ กิตติรัตน์ สิทพันธ์, "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ.1975 – ปัจจุบัน)", 27-35.

⁶ ดาร์ตัน เมตตาริกานนท์, "งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวสมัยได้รับเอกราช ค.ศ.1945จนถึงปัจจุบัน," ใน โคลนไม่ติดล้อ คนไม่ติดกรอบ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. จัดพิมพ์ในวาระเกษียณอายุราชการรองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา 2545), 330-369.

ในช่วงที่ลาวขาดแคลนเอกสาร นอกจากนี้ยังมีผลงานของเจ้าคำหมั้น วงศ์รัตนะ เรื่อง **พงสาวดารชาติลาว** และ หนังสือเรื่อง **ความเป็นมาของลาวหรือเล่าเรื่องชาติลาว** ของอุ้มคำ พรหมวงศา งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวทั้งสามเรื่องมีลักษณะร่วมบางประการ คือ 1. เป็นงานเขียนที่ใช้จารีตวิธีแบบพงสาวดาร โดยการเรียงเนื้อหาตามลำดับรัชกาล 2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวส่วนใหญ่ได้ข้อมูลจากฝ่ายไทยเป็นหลัก 3. จุดมุ่งหมายของผู้แต่งต้องการให้เกิดความรักและสามัคคีในชาติลาว

ผลงานของดรรรัตน์ เมตตาริกานนท์ อีกเรื่องหนึ่ง คือ **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ** เป็นการสำรวจสถานภาพความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว ผู้เขียนได้จัดให้พงสาวดารลาวของมหาสิลา วีระวงส์ อยู่ในส่วนที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ลาวจากเอกสารลาวสมัยราชอาณาจักร ดรรรัตน์เสนอว่า ในช่วงแห่งการสร้างชาติหลังจากได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส นั้น มีงานเขียนทางประวัติศาสตร์หลายเล่ม ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นอกจากนั้นผู้เขียนได้นำเสนอประวัติศาสตร์ลาวในหนังสือแบบเรียนลาวสมัยพระราชอาณาจักรลาว ค.ศ. 1949-1975 สามเล่ม ได้แก่ พงสาวดารลาวสำหรับชั้นประถม (ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง) พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ และหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง) สำคัญในหนังสือแบบเรียนในช่วงนี้เน้นไปที่การสร้างชาติ ภายใต้แนวคิด “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ”⁷

บทความเรื่อง **การฟื้นฟูชาติลาวกับงานเขียนพงสาวดาร** ของ จารุวรรณ ธรรมวัตร ซึ่งเสนอว่า วิธีการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์และความรู้สึกชาตินิยมที่สิลา วีระวงส์ ใช้ในการเขียนพงสาวดารลาว คือ การสร้างวีรบุรุษ และวีรกษัตริย์ และการสร้างความภูมิใจในกำเนิดของชาติลาว⁸

ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ศึกษาพงสาวดารลาวของมหาสิลา วีระวงส์ โดยตรง เช่นงานเขียนของฉลอง สุนทรวาณิชย์ เรื่อง **พงสาวดานลาวของ มหาสิลา วีระวงส์** ซึ่งผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า พงสาวดารลาวของมหาสิลา วีระวงส์ เป็นจุดเริ่มต้นของการเขียนประวัติศาสตร์ชาติของลาว และแม้จะใช้ชื่อว่า พงสาวดาร แต่ก็แตกต่างจากงานเขียนประวัติศาสตร์ตามแบบจารีตของ

⁷ ดรรรัตน์ เมตตาริกานนท์, **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548), 95-131.

⁸ จารุวรรณ ธรรมวัตร, “การฟื้นฟูชาติลาวกับงานเขียนพงสาวดาร,” ใน **พงสาวดารแห่งประเทศไทย** (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ม.ป.ป.), 81-85.

พงสาวดารอื่นๆ นอกจากนี้ยังเสนอว่าไทยเป็นแม่แบบให้กับการเขียนประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมของลาว⁹

จากการสำรวจผลงานการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าผลงานส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในภาพรวม กล่าวคือ เป็นการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวแต่ละยุคสมัย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการศึกษาที่เน้นไปที่แนวคิดชาตินิยมที่มีต้องงานเขียนเรื่องนี้ ยังมีได้มีการศึกษาในด้านอื่นๆ มีเพียงบทความของฉลอง สุนทราวาณิชซ์เพียงเรื่องเดียวที่ศึกษา พงสาวดารลาวฉบับสิลา วีระวงส์ โดยตรง แต่ก็ยังมิได้ศึกษาเนื้อหาของพงสาวดารลาวฉบับนี้อย่างละเอียด การศึกษาที่ผ่านมาได้มีการประเมินคุณค่าของหลักฐานนี้ ด้วยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทั้งที่ในปัจจุบันนักประวัติศาสตร์มีโอกาสดำเนินการใหม่จำนวนมาก

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยเชื่อว่า นักประวัติศาสตร์ยังสามารถที่จะศึกษาพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะงานเขียนสำคัญจากแง่มุมของประวัติศาสตร์นิพนธ์ จุดประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือ การศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหา ที่มาของข้อมูลที่เป็นพื้นฐานของงานเรียบเรียงพงสาวดารฉบับนี้ ตลอดจนแนวคิดของมหาสิลา วีระวงส์ ที่สะท้อนอยู่ในงานเขียนของเขา ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนจะได้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาระโดยเปรียบเทียบกับเอกสารร่วมสมัยประเภทต่างๆ เท่าที่หาได้ในปัจจุบันนี้ เช่น ศิลารีก เอกสารจีน และบันทึกร่วมสมัยของชาวตะวันตก เพื่อประเมินคุณค่าความน่าเชื่อถือของพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ และในขณะเดียวกัน ผู้เขียนยังต้องการอธิบายด้วยว่า ในการเรียบเรียงพงสาวดารลาว มหาสิลา วีระวงส์ ได้ทำงานภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดใดบ้าง

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จากแง่มุมประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของโครงสร้างเรื่อง แหล่งที่มาของข้อมูล และจุดประสงค์ในการเรียบเรียง
2. เพื่อศึกษาแนวคิดของมหาสิลา วีระวงส์ ที่สะท้อนอยู่ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

⁹ ฉลอง สุนทราวาณิชซ์, “พงสาวดานลาวของมหาสิลา วีระวงส์,” ใน จักรวาลวิทยา : บทความเพื่อเป็นเกียรติแก่ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ธเนศ วงศ์ยานนาวา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549), 2-29.

3. เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากหลักฐานประวัติศาสตร์ร่วมสมัยเพื่อประเมินคุณค่าของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะที่เป็นงานเขียนสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติลาว

สมมติฐานของการศึกษา

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติตามแนวทางของตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นจากบริบททางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของชาติลาว

ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษา วิเคราะห์ และตีความ โครงสร้างและเนื้อหาของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เพื่อประเมินคุณค่าในฐานะที่เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ และนำเสนอตามแนวทางประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์
2. วิจัยเอกสาร เน้นการวิเคราะห์หลักฐานต้นฉบับ คือ พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์

แหล่งข้อมูลในการศึกษา

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระและพระราชวังสนามจันทร์
3. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
7. หอสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น
8. หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบความเป็นมา โครงสร้างและเนื้อหาสาระของพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาวที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องชาตินิยมลาว ตั้งแต่สมัยลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสเป็นต้นมา
2. ทำให้เข้าใจแนวคิดในการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์
3. ทำให้ทราบคุณค่าทางวิชาการของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะงานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสังเคราะห์แบบตะวันตก

ภาพที่ 1 แผนที่ประเทศลาว แสดงแขวงต่างๆ

ที่มา : UNOSAT, [Laos Province Map](http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=56021&FN= UNOSAT_Laos_Elevation_v1.0_highres.jpeg) [Online], accessed 13 Febuary 2012. Available from http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=56021&FN= UNOSAT_Laos_Elevation_v1.0_highres.jpeg

บทที่ 2

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวก่อนสมัยมหาลิดา วีระวงศ์

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่ออำนาจของเขมรที่เคยครองความยิ่งใหญ่เหนือดินแดนลุ่มน้ำโขงเริ่มเสื่อมอำนาจลง รัฐจาริตที่อยู่ใกล้เคียงก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐจาริตหลายรัฐในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้สถาปนาขึ้น เช่น สุโขทัย ล้านนา ซึ่งเป็นรัฐจาริตที่อยู่ในเขตดินแดนตอนในของภาคพื้นทวีปบริเวณตอนบนและตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 อาณาจักรอยุธยาก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง เมื่อ ค.ศ. 1351/พ.ศ. 1893 และติดตามมาด้วยการสถาปนารัฐจาริตในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง คือ ล้านช้าง

ในบรรดารัฐจาริตทั้งหลายเหล่านี้ ล้านช้างได้รับความสนใจจากนักประวัติศาสตร์น้อยที่สุด ส่วนหนึ่งอาจมีสาเหตุจากเพราะเป็นชาติเล็กที่อยู่ตอนในของภาคพื้นทวีป ไม่มีโบราณสถานขนาดใหญ่ที่จะเป็นแรงดึงดูดใจให้ผู้คนสนใจ และที่สำคัญ คือ การขาดแคลนข้อมูลหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งที่ประเทศลาว เป็นดินแดนที่กว้างใหญ่และมีอารยธรรมเก่าแก่มาแต่หนึ่งทั้งยังมีความสัมพันธ์ทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมใกล้เคียงกับไทยมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ในฐานะรัฐพุทธที่มีสถาบันกษัตริย์ เช่น พม่า ไทย และเขมร ประเทศลาวกลับมีงานเขียนทางประวัติศาสตร์น้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้าน

ลักษณะสำคัญของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ คือ การพรรณนาความเรื่องราวที่ต่อเนื่อง โดยที่เรื่องราวนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องจริง เรื่องราวที่เขียนนั้นจึงสะท้อนจินตทัศน์และแนวคิดของผู้เขียน งานเขียนทางประวัติศาสตร์มีที่มาจาก หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ศิลาจารึก บันทึกความทรงจำ หรือวรรณกรรมต่างๆ โดยมีจุดประสงค์หลัก คือ การบันทึกเรื่องราวในอดีตของมนุษย์อย่างที่คุณเขียนต้องการให้คนรุ่นหลังเชื่อ¹ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้งานเขียนทางประวัติศาสตร์แตกต่างจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (2537) : 2-3.

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เป็นผลจากการเข้ามาของศาสนาพุทธเถรวาท การบันทึกประวัติศาสตร์จึงมีฐานะเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาหรือราชสำนัก การรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีตจึงต่างจากความหมายของคำว่าประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ทำให้จุดประสงค์ของการบันทึกเรื่องราวในอดีตต่างจากปัจจุบันเช่นกัน คือ มิได้เป็นการบันทึกข้อเท็จจริงในอดีต แต่เป็นการเชิดชูและธำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์²

แม้ว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวในสมัยราชอาณาจักรจะมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจไม่น้อยเพราะจากการศึกษาของหอสมุดแห่งชาติลาว ร่วมกับมหาวิทยาลัย Passau, และ Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz พบว่ามีเอกสารประเภทใบลานทั้งสิ้นจำนวน 11,746 รายการ³ ส่วนจารึกในสมัยล้านช้างนั้นมีจำนวนทั้งสิ้น 323 รายการ⁴ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นดินแดนที่มีสำนึกทางประวัติศาสตร์สูงแห่งหนึ่ง เอกสารประวัติศาสตร์จำนวนมากที่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับด้านศาสนา ซึ่งเป็นผลจากการเข้ามาของศาสนาพุทธเถรวาท งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. **งานเขียนทางประวัติศาสตร์ด้านศาสนจักร** เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ของพระสงฆ์ ที่ต้องการสอดแทรกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นลงไปในด้านานทางพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลในการเขียนจาก คัมภีร์มหาวงศ์ ของลังกา ซึ่งถือเป็นต้นแบบของการเขียนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในพม่า ไทย กัมพูชา และลาว ลักษณะสำคัญของการเขียนด้านานศาสนา คือ การดัดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ย้อนกลับไปสู่สมัยพุทธกาล เช่น การผสมนิทานพื้นบ้านเข้ากับนิบาตชาดก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การเขียนด้านานศาสนาเป็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์สากลเข้ากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น⁵ นอกจากนี้ในสังคมลาวนั้น การทำทานด้วยการคัดลอกคัมภีร์

² วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” 6.

³ The National Library of Laos, Digital Library of Lao Manuscripts [Online], accessed 5 August 2011. Available from <http://www.laomanuscripts.net/en/index>

⁴ โยชิยุกิ มาซุฮารุ, “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง(ลาว)ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), ภาคผนวก : บัญชีจารึกลาว.

⁵ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” 25-30.

ทางศาสนานับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ได้บุญอย่างสูง จนถึงกับมีคำกล่าวว่า “สร้างหนังสือไว้กับศาสนา พระพุทธเจ้า จะได้เป็นพระยาทุกภพทุกชาติแล”⁶ เกี่ยวกับเรื่องอานิสงส์จากการคัดลอกคัมภีร์ทางศาสนา นี้ ปรากฏอยู่ในตำนานพระแก้วมรกต ดังความว่า

อักษรตัวหนึ่งๆ แทนพระพุทธรูปได้องค์หนึ่งๆ เพราะฉะนั้นผู้ที่ป็นนักปราชญ์ พึงเขียน (คัดลอก) ไตรปิฎกเกิด เมื่อใดปิฎกยังมีอยู่ ก็ได้ชื่อว่าพระตถาคตยังมีอยู่ถึง 84000 พระองค์ อักษรที่ดี พระพุทธรูปที่ดี มีผลเท่ากัน โดยแท้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงจารึกอักษรไว้ในสมุดหรือใบลาน ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเจดีย์ อักษรในไตรปิฎกทั้งหมดมีประมาณ 28 โกฏิ กับ 72 ตัว⁷

ความศรัทธาในอานิสงส์ของการคัดลอกคัมภีร์ทางศาสนาจึงทำให้ตำนานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาได้รับการคัดลอกสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างงานเขียนประเภทตำนานทางศาสนาของลาวที่สำคัญได้แก่ ตำนานอูรังคราตุ ตำนานพระแก้ว ตำนานพระบาง ตำนานพระแซกคำ เป็นต้น

2. งานเขียนทางประวัติศาสตร์ด้านอาณาจักร เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองให้กับราชสำนัก ดังนั้นผู้เขียนจึงมักเป็นพระสงฆ์หรือนักปราชญ์ในราชสำนัก อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายอาณาจักรของลาวยังมีโครงเรื่องบางส่วนที่คล้ายคลึงกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายศาสนจักร แต่แก่นแท้ของเรื่อง คือ การกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองและกษัตริย์ ดังนั้น งานเขียนประเภทนี้จึงปรากฏในชื่อ พงสาวดาร เช่น พงสาวดารล้านช้าง พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง พงสาวดารจำปาสัก และพงสาวดารเวียงจันทน์ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีอีกจำนวนไม่น้อยที่เรียกว่าตำนาน นิทาน หรือพื้น เช่น ตำนานขุนบรม พื้นขุนบรม หรือนิทานขุนบรม เป็นต้น

⁶ บัวไข เพ็งพระจันทร์, “การฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในยุคจินตนาการใหม่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551), 48.

⁷ พระพรหมราชปัญญา, รัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต, แปลโดย แสง มนวิฑูร, (พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2510.พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพ นางผิน แซ่พัว (พุ่มพิมล) พ.ศ. 2510), 37.

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายอาณาจักรของลาว ที่เรียกว่า “พงสาวดาร” เป็นงานที่เรียบเรียงหรือคัดลอกขึ้นในช่วงที่ลาวเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียบเรียงพงสาวดารของหัวเมืองต่างๆ ในภาคอีสานและดินแดนลาวในปัจจุบัน เพื่อสร้างสำนึกร่วมชาติให้กับชาวอีสานและชาวลาว การเขียนพงสาวดาร จึงเป็นจารีตที่ลาวได้รับอิทธิพลจากไทยตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าว ต่างจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายอาณาจักรของลาวในสมัยโบราณ ที่ได้รับอิทธิพลจากล้านนาเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงปรากฏคำว่า “พื้น” ในกรณีที่เป็นงานเขียนฝ่ายอาณาจักร เช่น พื้นขุนบรม คำว่า “พื้น” จะไม่นิยมใช้กับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายอาณาจักรของลาว ลักษณะเช่นนี้เป็นจารีตเดียวกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของล้านนา⁸

หลักฐานเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว

การบันทึกประวัติศาสตร์ของลาวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การธำรงไว้ซึ่งสิทธิธรรมทางการเมืองมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ด้วยเหตุนี้จึงมีการแต่งเติมเนื้อหาด้วยการนำเหตุการณ์ในสมัยหนึ่งไปใส่ไว้ในลำดับเหตุการณ์อีกสมัยหนึ่ง เพื่อให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งความพยายามเล่าย้อนอดีตอันไกลโพ้นและการรวบรวมเอกสารปลื้มข่อยต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน⁹ การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกับหลักฐานเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้องเสียก่อน เพราะข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความถูกต้อง แม่นยำ ของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ เอกสารชั้นต้นที่สำคัญมีดังนี้

จารึก¹⁰

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรของลาวสมัยราชอาณาจักรล้านช้างที่เก่าที่สุดได้แก่ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง แต่ไม่ค่อยได้รับการพิจารณาจากนักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยล้านช้าง ที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่งานเขียน

⁸ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548), 1-24.

⁹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป” : 25-26.

¹⁰ จารึกที่กล่าวถึงในที่นี้หมายถึง จารึกในสมัยล้านช้างเท่านั้น

ประเภทพงศาวดารเป็นหลัก ซึ่งส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับในข้อจำกัดของการศึกษาจารึกของลาวเอง ด้วยว่า เป็นการศึกษาที่เริ่มต้นช้ากว่าประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกัมพูชา เวียดนาม พม่า และไทย จารึกของลาวนั้นส่วนใหญ่จารลงบนแผ่นหิน แต่ก็มีที่จารลงบนวัสดุอื่นด้วย เช่น ที่ฐานของพระพุทธรูปสำริด เป็นต้น

จารึกลาวสมัยล้านช้างพบทั้งในดินแดนประเทศลาวและภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน ในประเทศลาวส่วนใหญ่สำรวจพบที่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง สำหรับในประเทศไทยมีการสำรวจพบศิลาจารึกลาวสมัยล้านช้างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 บริเวณภาคอีสานตอนบน ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม อุรธานี ขอนแก่น เลย และสกลนคร จารึกที่สำรวจพบในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 323 รายการ¹¹

ตัวอักษรที่ปรากฏในจารึกสมัยล้านช้างเป็นอักษรลาว¹² และอักษรไทน้อย¹³ เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา เช่น การกัลปนาที่ดิน คนและสิ่งของให้แก่วัด จารึกลาวสมัยล้านช้างที่เก่าที่สุด คือ จารึกวัดหลวง (นค. 9) ซึ่งพบที่วัดหลวง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ซึ่งจารขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1449/พ.ศ. 1992¹⁴ ส่วนศิลาจารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ (สน.4) ซึ่งพบที่สถานือนามัยบ้านแร่ ตำบลแร่ อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ที่เคยมีการอ่านศักราชไว้ว่า 712¹⁵ นั้น

¹¹ โยชัยุภิก ราชูธรา, “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง(ลาว)ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17” ภาคผนวก : บัญชีจารึกลาว.

¹² ตัวอักษรประเภทนี้นักวิชาการบางท่านเรียกว่า อักษรธรรมอีสาน (ในกรณีของจารึกสมัยล้านช้างที่พบในภาคอีสานของไทย) สันนิษฐานว่า ได้คลี่คลายรูปแบบจากอักษรมอญโบราณผ่านทางอาณาจักรล้านนา ดูรายละเอียดได้ใน กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทยเล่ม 5 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2529), 221-235. และธวัช ปุณโณทก, “ความสำคัญของศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว,” ใน ข้อมูลประวัติศาสตร์ในรอบทศวรรษ(พ.ศ. 2520-2530), จันทรฉาย ภักธิคม, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2531), 1-13.

¹³ ธวัช ปุณโณทก, เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2552. เข้าถึงได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1136&userinput=วัดหลวง

¹⁵ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2552. เข้าถึงได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1037&userinput=47

ยังเป็นที่น่าสงสัย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับรูปอักษรและอักษรวิธีในจารึก ซึ่งไม่น่าจะมีอายุเก่าไปจนถึงค.ศ. 1350 ดังนั้น อายุของจารึกหลักนี้จึงยังไม่เป็นข้อยุติในปัจจุบัน¹⁶ ข้อมูลจากการสำรวจเท่าที่มีในปัจจุบันพบว่า จารึกลาวสมัยล้านช้างส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นไป จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ค.ศ. 1924)¹⁷

เนื่องจากจารึกเป็นหลักฐานร่วมสมัยทั้งยังไม่มีการคัดลอกสืบต่อกันมาในสมัยหลัง จึงไม่มีปัญหาเรื่องความคลาดเคลื่อนเหมือนหลักฐานประเภทอื่น เนื้อหาในจารึกจึงใช้เป็นหลักฐานตรวจสอบความถูกต้องของพงศาวดารได้เป็นอย่างดี เช่น จารึกที่วัดสังคโลก ในเมืองหลวงพระบาง ซึ่งกล่าวถึงพระราชโองการของพระโพธิสัตว์ราช เมื่อ ค.ศ. 1527/พ.ศ. 2070 ห้ามการบูชาผี¹⁸ หรือ จารึกวัดหลวง (นค. 9) ซึ่งพบที่วัดหลวง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ซึ่งจารขึ้นใน ค.ศ. 1449/พ.ศ. 1992¹⁹ จารึกหลักนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นหลักฐานที่ใช้ตรวจสอบรัชกาลของกษัตริย์ล้านช้างได้ถึงสองพระองค์ คือ รัชกาลพระเจ้าสามแสนไท และรัชกาลสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว

เอกสารร่วมสมัยจากภายนอก

เอกสารร่วมสมัยจากภายนอกเป็นเอกสารชั้นต้นที่สำคัญ ในการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวอีกประเภทหนึ่ง เอกสารจากภายนอกที่สำคัญ ได้แก่

เอกสารจีน : หมิงสี่ลู่ หมิงสี่ลู่ หรือ จดหมายเหตุพระราชกิจประจำวันรัชกาล สมัยราชวงศ์หมิง (สี่ลู่ หมายถึง บันทึกเหตุการณ์) เป็นเอกสารที่ได้รับการรวบรวมและชำระโดยสำนัก

¹⁶ “รายงานการประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ครั้งที่ 1/2546,” ม.ป.ท.,ม.ป.ป. (อค์สำเนา)

¹⁷ โยชิยุกิ มาซุฮารุ, “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง(ลาว)ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17,” ภาคผนวก : บัญชีจารึกลาว.

¹⁸ Michel Lorrillard , ‘Les inscriptions du That Luang de Vientiane : données nouvelles sur l’ histoire d’ un stupa lao,’ Bulletin de l’ Ecole Française d’ Extrême Orient (henceforth BEFEO), Vol 90-91, pp 289-348, quoted in Micheo Lorrillard, “Lao History Revisited : Paradoxes and Problems in Current Research,” South East Asia Research 14, 3 : 392-3.

¹⁹ เดิมจารึกหลักนี้ ธวัช ปุณโณทกเคยอ่านและกำหนดอายุไว้ว่าเป็นพ.ศ.1987 แต่ต่อมาผู้ช่วยศาสตราจารย์กรณิการ์ วิมลเกษมได้อ่านและถอดความใหม่ทำให้กำหนดอายุได้ว่าเป็นพ.ศ.1992 ดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545), 69-70.

ประวัติศาสตร์ของจีน ซึ่งจะต้องประมวลหลักฐานเอกสารประเภทนี้หลังสิ้นสุดแต่ละรัชกาล เรื่องราวที่บันทึกในหมิงสี่ลู่ครอบคลุมทั้งเรื่องทางสังคมและการบริหารบ้านเมืองในสมัย ราชวงศ์หมิง ส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่ง คือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศ ว่าด้วยการติดต่อ สัมพันธ์กับดินแดนต่างๆ รวมทั้งดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก็มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ ลาวรวมอยู่ด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นบันทึกที่รวบรวมโดยหน่วยงานท้องถิ่น ของราชสำนักจีนที่อยู่ในยูนนานและกวางตุ้ง²⁰

บันทึกเกี่ยวกับลาวในหมิงสี่ลู่รายการแรกลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1383 และ รายการสุดท้ายลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1623 รวมระยะเวลา 240 ปี มีบันทึกเกี่ยวกับลาวรวม ทั้งสิ้น 112 รายการ²¹

ลักษณะสำคัญของเอกสารจีน คือ ความถูกต้องแม่นยำและความน่าเชื่อถือของศักราช และเหตุการณ์ที่บันทึก อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมการบันทึกประวัติศาสตร์ที่มีแบบแผนที่แน่นอน และปรัชญาในการจดบันทึกเรื่องราวในอดีตของจีน คือการยึดถือข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ซึ่ง อิงอยู่กับแนวคิดด้านจริยธรรมของลัทธิขงจื๊อ ที่เน้นเรื่องการสรรเสริญผู้กระทำดีและติเตียนผู้กระทำ ชั่ว²² ดังนั้นจึงเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้ตรวจสอบข้อมูลในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวได้ เป็นอย่างดี

จารึกสุโขทัย : จารึกพ่อขุนรามคำแหง (ศิลาจารึกหลักที่ 1 และจารึกเขาสุมณญ (ศิลาจารึกหลักที่ 8) จารึกทั้งสองหลักนี้เป็นหลักฐานร่วมสมัยในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว ตอนต้น จารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น มีหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1835 มีข้อความกล่าวถึง ดินแดนลาวในตอนบรรยายถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยว่า “.....ปราบบั้งตะวันออก รอด สรลง สองแคว ลุมบาจาย สคา เท้าฝั่งของ เืองเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว.....เบื่องดินนอน

²⁰ Geoff Wade, “The Ming Shi-lu as a source for Southeast Asian History – 14th to 17th Centuries,” paper presented at the 12th Conference of the International Association of Historians of Asia, University of Hong Kong, June 24-28, 1991 : 3-4.

²¹ Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus>.

²² วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จดหมายเหตุหมิงสี่ลู่เกี่ยวกับอยุธยา,” ใน ศรีษไมยาจารย์ พิพิธ นิพนธ์เชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร-ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุญยกุล เนื่องในโอกาส มีอายุครบ 84 ปี ในพ.ศ. 2545 (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม, 2546), 353.

รอดเมืองแพร่ เมืองม่าน เมืองน...เมืองพลัว พันธุ์ของเมืองชาวเป็นที่แล้ว.....”²³

จารึกอีกหลักหนึ่งที่กล่าวถึงลาวหรือล้านช้างในเวลานั้น คือ จารึกเขาสมนกฏ จารึกหลักนี้สร้างขึ้นในสมัยพญาธิไท สันนิษฐานว่าน่าจะมิอาอยู่ในราวพ.ศ. 1912²⁴ ข้อความในจารึกหลักนี้กล่าวถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยในรัชกาลของพญาธิไท ความว่า “...เบื้องเหนือแม่น้ำน่านถิแดนเจ้าพระยาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลัว...เบื้องใต้น่านถิแดนเจ้าพระยาบ....หาส...ผู้น้อง ๐ เบื้องตะวันออก....ถึงของพระยาท้าวฟ้าจ้อม....”²⁵

ศิลาจารึกทั้งสองหลักข้างต้นเป็นหลักฐานสำคัญในการตรวจสอบข้อมูลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว เนื่องจากศิลาจารึกนั้นไม่มีการคัดลอก จึงมีความคลาดเคลื่อนน้อยกว่าหลักฐานเอกสารประเภทอื่น เช่น พงศาวดาร หรือตำนาน ซึ่งผ่านการคัดลอกหลายสำนวน หลายฉบับ

เอกสารของชาวตะวันตก เอกสารของชาวตะวันตกที่เก่าที่สุดที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับลาว คือ งานเขียนของ João de Barros เรื่อง Ásia de João de Barros. Dos feitos que os Portugueses fizeram no descobrimento e conquista dos mares e terras do Oriente. Terceira Década. ซึ่งได้รวบรวมเรื่องราวการผจญภัยของชาวโปรตุเกสในเอเชียระหว่างปี 1550-1560 เอกสารชุดนี้เล่มที่สามตีพิมพ์ที่กรุงลิสบอนเมื่อค.ศ. 1563 และเป็นครั้งแรกที่มีเอกสารของชาวยุโรปที่ปรากฏคำว่า “ลาว”²⁶

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันยังมีบันทึกของชาวโปรตุเกสคนอื่นๆที่กล่าวถึงลาว ได้แก่ Gaspar da Cruz หมอสอนศาสนานิกายโดมินิกันคนแรกในกัมพูชา บันทึกของเขากล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพม่ายึดล้านนาเมื่อค.ศ. 1556 และยังมีกวีชาวโปรตุเกสคนสำคัญ ชื่อ Luis Vas de Camoes ซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองกัวระหว่างปี 1550-1560 เขาได้แต่งบทกวีที่มีบทบรรยายเกี่ยวกับดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เขาจินตนาการขึ้นมาจากข้อมูลที่ได้รับมาจากคนอื่นซึ่งมีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงลาวด้วยเช่นกัน²⁷

²³ กรมศิลปากร, ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 51.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 87-89.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 96.

²⁶ Mayoury and Pheuiphanh, “Early European Impressions of the Lao,” in Breaking New Ground in Lao History, ed. Mayoury Ngaosrivathana and Kennon Breazeale (Chiang Mai : Silksworm Books, 2002), 103 - 109.

²⁷ Ibid., 103-109.

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าคำว่า “ลาว” ที่ปรากฏในบันทึกของชาวโปรตุเกสเหล่านี้ หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ลาวต่างๆ ทั้ง ล้านนา ล้านช้าง สิบสองปันนา โดยไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างได้

นอกจากเอกสารของชาวโปรตุเกสแล้ว ยังมีชาวตะวันตกชาติอื่นที่ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับลาว เช่น เอกสารของชาวสเปน Antonio de Morga ซึ่งเป็นนายทหารที่ปฏิบัติงานอยู่ในฟิลิปปินส์ ในปี 1593 เขาได้เก็บรวบรวมทั้งบันทึกและจดหมายของผู้ที่เห็นเหตุการณ์ในลาวและกัมพูชาในช่วงกลางทศวรรษ 1590 หนังสือของเขาเรื่อง *Sucesos de Las Islas Filipinas* (“Events in the Philippine Islands”) ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในเม็กซิโกในปี 1609 ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง

Morga ได้กล่าวถึงเหตุการณ์วุ่นวายในกัมพูชา เมื่อ ค.ศ. 1594 สมเด็จพระนเรศวรยกทัพเข้าโจมตีกัมพูชา เป็นเหตุให้กษัตริย์กัมพูชาต้องเสด็จหนีไปยังลาว และต่อมาทรงได้รับความช่วยเหลือจากกัปตันเรือชาวสเปนให้เสด็จกลับมายังกัมพูชา²⁸ เอกสารที่เก็บรักษาโดย Morga เป็นบันทึกทางการทูตของชาวยุโรปฉบับแรกที่เกี่ยวข้องกับลาว นำเสียดายที่ชาวสเปนมุ่งให้ความสนใจไปที่กัมพูชามากกว่าเพราะเป็นดินแดนที่สามารถติดต่อได้ง่ายทางทะเล แต่ถึงกระนั้นบันทึกของชาวสเปนก็เป็นเอกสารที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว

ในช่วงศตวรรษที่ 17 เป็นช่วงที่การค้าทางทะเลเจริญเติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการค้าทางทะเลของชาติตะวันตก เพราะเป็นแหล่งผลิตสินค้าประเภทของป่า ดินแดนตอนในเช่น ประเทศลาว เป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวตะวันตก เช่น ทองคำ งาช้าง กายาน ฆะมดเช็ด เป็นต้น ในเวลานั้นโปรตุเกสและสเปนได้เข้าทำการค้าในกัมพูชามาก่อนแล้ว พ่อค้าชาวตะวันตกอื่นจึงต้องพยายามสำรวจเส้นทางการค้าใหม่ๆ ในระหว่างการเดินทาง จึงได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับลาวไว้ เช่น บันทึกของ ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthof) พ่อค้าชาวดัตช์ซึ่งเดินทางเข้าไปสำรวจเส้นทางการค้าในลาว เมื่อ ค.ศ. 1641²⁹ บันทึกฉบับนี้เป็นเอกสารที่ผู้บันทึกได้เห็นเหตุการณ์ด้วยตาตัวเอง (eye witness) เรื่องราวในเอกสารกล่าวถึงเหตุการณ์และสภาพบ้านเมืองในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ดังนั้นจึงเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17

²⁸ Mayoury and Pheuiphanh, “Early European Impressions of the Lao,” 109-113.

²⁹ Paul Lévy, “Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century,” in *Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol*, ed. René de Berval (Limoges : A. Bontemps Co., Ltd., 1959), 50-59.

นอกจากเอกสารของฟาน วุสตอฟ แล้ว ยังมีจดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) ซึ่งเป็นบันทึกของพ่อค้าชาวดัชช์ที่ทำงานให้กับบริษัทอังกฤษระหว่าง ค.ศ. 1611-1615 ส่วนที่กล่าวถึงล้านช้างนั้นอยู่ในส่วนที่กล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางการเมืองในอยุธยา รัชกาลพระเจ้าทรงธรรม เป็นเหตุให้ล้านช้างยกกองทัพเข้ามาหวังโจมตีอยุธยา³⁰ อย่างไรก็ตาม บันทึกของฟลอริส ก็เป็นข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับถ่ายทอดมาจากผู้อื่น เพราะตัวเขาเองนั้นอยู่ที่ปัตตานี และไม่เคยเดินทางเข้ามายังอยุธยาหรือล้านช้าง

ในช่วงระยะเวลาเดียวกับที่ฟาน วุสตอฟ เดินทางเข้ามาในลาว มีชาวตะวันตกอีกกลุ่มหนึ่งที่เดินทางเข้ามาในลาวเพื่อจุดประสงค์ในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ซึ่งในขณะนั้นยังมีกลุ่มเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในลาวน้อยมาก บุคคลสำคัญที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในลาวระหว่างปี 1642-1647 คือ บาทหลวงเลริอา (Leria) ชาวอิตาลี ท่านผู้นี้พำนักอยู่ที่เวียงจันทน์ ต่อมาข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับลาวก็ได้ถ่ายทอดไปยังบาทหลวง มารินี (Marini) ชาวอิตาลี ซึ่งไม่เคยเดินทางมายังลาวเลย แต่ได้รวบรวมข้อมูลต่างๆ ของบาทหลวงเลริอาเกี่ยวกับประเทศลาว และได้เรียบเรียงออกมาเป็นหนังสือชื่อ “New and Curious Story of the Kingdoms of Tunquing and Laos” ตีพิมพ์เป็นภาษาอิตาลีเมื่อค.ศ. 1663 หนังสือเล่มนี้มีข้อมูลพื้นฐานของลาวในด้านต่างๆ ได้แก่ ภูมิประเทศ สภาพบ้านเรือน ผู้คน ประเพณี ศาสนา และเรื่องราวเกี่ยวกับราชสำนักลาว³¹

นอกจากเอกสารที่กล่าวถึงข้างต้น ยังมีเอกสารของชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อทำการค้าและเผยแพร่ศาสนาในอยุธยา ชาวตะวันตกที่สำคัญในช่วงเวลานี้คือ ฝรั่งเศสและดัชช์ เอกสารของชาวฝรั่งเศสและดัชช์ที่เข้ามาในอยุธยา มีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงเหตุการณ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว เอกสารของชาวฝรั่งเศสในอยุธยาได้แก่ บันทึกการเดินทางของ บาทหลวงตาชาร์ด (Tachard) การเดินทางของบาทหลวงเดอ ชัวซี (Choisy) การเดินทางของราชทูตเชอวาลิเยร์ เดอ โชมอง (Chevalier de Chaumont) และจดหมายเหตุของลา ลูแบร์ (La Loubère) ส่วนเอกสารของชาวดัชช์ที่สำคัญคือ จดหมายเหตุของฟาน ฟลิท (Van Vliet)

เอกสารของชาวตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ส่วนใหญ่เป็นการเรียบเรียงงานเขียนขึ้นใหม่โดยอ้างอิงข้อมูลของนักเดินทางก่อนหน้านี้ เช่น หนังสือ Universal History ซึ่งเป็น

³⁰ อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจัยพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศธรรม/อินทราชา/”ทรงธรรม” (ค.ศ. 1610-1628),” *อักษรศาสตร์* 8,1 (2528) : 5-30.

³¹ Paul Lévy, “Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century,” in *Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol*, 59-67.

งานเขียนประเภทสารานุกรมประวัติศาสตร์สากล ดีพิมพ์ในอังกฤษ เมื่อ ค.ศ. 1759 ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศลาวนั้น ผู้เรียบเรียงได้ใช้ข้อมูลเก่าโดยเฉพาะข้อมูลจากหนังสือของบาทหลวงมารินี อีกสองทศวรรษต่อมาก็มีงานในลักษณะดังกล่าวนี้คือ งานเขียนของบาทหลวง เจโรม ริชาร์ด (Jérôme Richard) ชาวฝรั่งเศส ที่รวบรวมงานเขียนเก่าๆ มาเรียบเรียงเป็นหนังสือเกี่ยวกับลาวและเวียดนาม ในหนังสือชื่อ *Histoire naturelle, civile et politique du Tonquin* ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1778 เนื้อหาเกี่ยวกับลาวว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ การค้า การเมือง ประเพณีและความเชื่อของชาวลาว³²

น่าสังเกตว่าเอกสารของชาวตะวันตกเกี่ยวกับลาว ส่วนใหญ่ไม่ใช่ข้อมูลร่วมสมัย มีเพียงบันทึกของ ฟาน วุสตอฟ เพียงคนเดียวที่ได้เดินทางเข้ามาในลาวโดยตรงและอยู่ในเหตุการณ์ที่บันทึก อย่างไรก็ตามเอกสารของชาวตะวันตกเหล่านี้สะท้อนภาพความคิดของชาวตะวันตกที่มีต่อลาว รวมทั้งยังเป็นหลักฐานที่ใช้ในการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวได้อีกทางหนึ่ง

พัฒนาการงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวแบ่งอย่างกว้างๆ ได้สองประเภท คือ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายศาสนจักร และงานเขียนทางประวัติศาสตร์ฝ่ายอาณาจักรดังได้กล่าวไปแล้วตอนต้น งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวทั้งสองประเภทมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเพราะเป็นผลจากการเข้ามาของศาสนาพุทธแบบเถรวาท อย่างไรก็ตามงานเขียนทางประวัติศาสตร์ทั้งสองประเภทสามารถแบ่งตามลำดับเวลาได้ดังนี้ คือ

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวก่อนสมัยใหม่

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวก่อนสมัยใหม่ หมายถึง งานเขียนทางประวัติศาสตร์ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรล้านช้างในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา จนกระทั่งก่อนการเข้ามาของฝรั่งเศส หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวสมัยโบราณ ซึ่งจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

พื้น หมายถึง ประวัติหรือความเป็นมา งานเขียนประเภทพื้นของลาวมีลักษณะเช่นเดียวกับตำนาน ที่มีความหมายว่า พรรณนาหรือเล่าเรื่องที่ล่วงมานานแล้ว³³ ลักษณะสำคัญของงานเขียนประเภทนี้คือ มีที่มาจากวรรณกรรมมุขปาฐะ พื้นแบ่งออกเป็นสามประเภท คือ

³² Mayoury and Pheuiphanh, "Early European Impressions of the Lao," 127-131.

³³ วินัย พงศ์ศรีเพียร, "งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป," 27.

- พื้นที่เป็นนิทาน เป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นโดยไม่มีมูลความจริง เกิดจากคติความเชื่อ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนศีลธรรมให้กับผู้คนในสังคม เช่น พื้นขุนบรม เป็นต้น

- พื้นที่มีลักษณะเป็นตำนาน หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่เล่าสืบต่อกันมาและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง ได้แก่ พื้นหรือตำนานทางพุทธศาสนา เช่น พื้นพระแก้ว พื้นพระบาง พื้นอุรังคธาตุ เป็นต้น

- พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นจากหลักฐานชั้นต้น เป็นส่วนใหญ่ เช่น พื้นเวียงจันทน์ พื้นเวียง พื้นเมืองล้านช้าง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม งานเขียนประเภท “พื้น” ของลาว ทั้งสามประเภทบางครั้งก็ปะปนกันจนยากจะจำแนกได้ชัดเจน แต่พื้นที่มีความสำคัญและเป็นรากฐานให้กับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว คือ พื้นขุนบรม ซึ่งเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เก่าที่สุดของลาวที่เล่าเรื่องราวความเป็นมาของบรรพบุรุษของชาวลาว คือ ขุนบรม ที่ชาวลาวเคารพนับถือเป็นวีรบุรุษในตำนาน พื้นขุนบรมหรือตำนานขุนบรม ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นต้นแบบให้กับตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ เช่น ตำนานพื้นเมืองน่านก็มีโครงเรื่องเกี่ยวกับบรรพบุรุษคล้ายกับตำนานขุนบรม³⁴ เนื่องจากขุนบรมเป็นวีรบุรุษในตำนานของชาวลาว ดังนั้นกษัตริย์ลาวทุกพระองค์จะต้องแสดงสิทธิธรรมทางการเมืองด้วยการสืบเชื้อสายต่อเนื่องมาจากขุนบรม ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นจากพงศาวดารลาวส่วนใหญ่ที่จะต้องมีการมีเรื่องของขุนบรมแทรกอยู่ด้วยเสมอ

การที่กษัตริย์ลาวมีบรรพบุรุษ คือ ขุนบรม ซึ่งเป็นบุตรของผีฟ้าแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของผู้แต่งซึ่งต้องการจะแสดงให้เห็นอำนาจและความชอบธรรมของกษัตริย์ลาวที่สืบเชื้อสายมาจากขุนบรม ผู้เป็นบุตรของแกน หรือผีฟ้า จึงอาจกล่าวได้ว่าฐานะของกษัตริย์ลาว คือ โอรสสวรรค์ มิใช่สามัญชน กษัตริย์ในตำนานขุนบรมจึงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ภาวะความเป็นผู้นำจึงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นด้วยมายาคติและความเชื่อในศาสนา และได้รับการส่งเสริมให้มั่นคงมากยิ่งขึ้นด้วยรูปแบบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ประเภทพงศาวดาร³⁵

พื้นหรือตำนานของลาวนอกจากจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบรรพบุรุษของลาวแล้ว ยังมีพื้นหรือตำนานอีกกลุ่มหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่องประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง เช่น พื้นเมืองพวนขุนบรม

³⁴ David K. Wyatt, “Chronicle Traditions in Thai Historiography,” in Studies in Thai History : Collected Articles, 4th ed. (Chiang Mai : Silkworm books, 2008), 5.

³⁵ Martin Stuart-Fox, “Historiography, Power and Identity: History and Political Legitimization in Laos,” in Contesting Visions of the Lao Past : Lao Historiography at the Crossroads, ed. Christopher E. Goscha and Soren Ivarsson (Copenhagen : Nias Press, 2003), 73-93.

ซึ่งว่าด้วยเรื่องราวความเป็นมาของเมืองพวนและลำดับกษัตริย์ ขณะเดียวกันก็ยังมีเรื่องราวของขุนบรมแทรกอยู่ด้วย³⁶ พื้นหรือตำนานเหล่านี้ในเวลาต่อมา ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนประเภทพงศาวดารลาว

ตำนานพุทธศาสนา (ตำนานพระธาตุ, ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ) เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว แบ่งออกเป็นตำนานเกี่ยวกับพระธาตุ เช่น ตำนานอูรังคราตุหรือตำนานพระธาตุพนม และตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญ เช่น ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระบาง เป็นต้น

การศึกษาประวัติศาสตร์ในอดีตมักละเลยหลักฐานประเภทตำนานหรือนิทาน เพราะเห็นว่าไม่มีความน่าเชื่อถือ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วตำนานหลายเรื่องมีเค้าของความจริงสอดแทรกอยู่เสมอ แต่มีการนำเสนอด้วยเรื่องราวที่ปรุงแต่งขึ้นโดยจินตนาการของผู้เขียน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขณะเดียวกันก็มีการสอดแทรกคติสอนใจต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย ดังนั้นแม้ว่าตำนานหรือนิทานจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น ซึ่งทำให้คุณค่าของการเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ลดลง แต่ด้วยวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสม ด้วยวิธีการเล่าจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้เอกสารประเภทตำนานแพร่หลายมากกว่าเอกสารประเภทพงศาวดาร

ตำนานพุทธศาสนาของลาวกลุ่มที่เป็นตำนานพระธาตุ ได้แก่ ตำนานอูรังคราตุหรือตำนานพระธาตุพนม ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวล้านช้าง แม้ว่าจะแต่งขึ้นในลักษณะของนิทานปรัมปรา แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาอย่างละเอียดก็พบว่า อาจจำแนกเนื้อหาออกได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นนิทานปรัมปรา (Myths) และส่วนที่เป็นประวัติบุคคลสำคัญของลาว ในส่วนที่เป็นนิทานปรัมปรานั้นประกอบด้วยเรื่อง อูรังคราตุนิทาน หรือตำนานพระธาตุพนม บาทลักษณนิทาน คือ นิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางศาสนาโดยเฉพาะรอยพระบาทที่ประดิษฐานในที่ต่างๆ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงทั้งในดินแดนประเทศไทยและประเทศลาวในปัจจุบัน และเรื่องศาสนครนิทานซึ่งเป็นนิทานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดและเมืองเวียงจันทน์³⁷

โครงเรื่องของอูรังคราตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ประกอบด้วยตำนานพระพุทธรูปบาท ตำนานอูรังคราตุ และตำนานเมือง ซึ่งน่าจะเป็นตำนานที่มีอยู่แต่เดิม กระจายกระจายเป็นเรื่องๆ ไป ตำนานเหล่านี้ น่าจะได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไม่เก่าไปกว่าสมัยของพระเจ้าวิชุลราช ซึ่งเป็นยุคทองของงานศิลปะแขนงต่างๆ ตำนานขุนบรมก็มีการเรียบเรียงขึ้นในสมัยนี้ด้วย ในช่วง

³⁶ Souneth Phothisane, "The Nidan Khun Borom : Annotated Translation and Analysis" (Ph.D. dissertation, The University of Queensland, 1996), 47-48 .

³⁷ กรมศิลปากร, อูรังคราตุ (ตำนานพระธาตุพนม), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2537), 23.

คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองทางด้านงานประพันธ์ ในล้านนา ปรากฏว่ามี การเขียนตำนานทางศาสนาพุทธที่สำคัญๆ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น และล้านนาก็เป็น ต้นแบบในการเขียนตำนานทางพุทธศาสนาให้แก่ล้านช้างด้วย ดังนั้นตำนานต่างๆของลาว จึงไม่มี ความแตกต่างในด้านแบบแผนการเรียบเรียงไปจากล้านนา แต่เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์จึงมีการ อ้างอิงถึงที่มาของตำนานเหล่านี้ว่ามาจากเมืองอินทปัตฐ หรือเขมร ซึ่งเรื่องนี้เป็น การสะท้อนความ เชื่อของล้านช้างที่แตกต่างจากล้านนา กล่าวคือในขณะที่ล้านนามองพุทธมาเป็นรัฐต้นแบบของตน แต่ล้านช้างจะให้ความสำคัญกับกัมพูชามากกว่า นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่มีการแต่งตำนานอุรังคธาตุ นั้น เป็นช่วงเวลาที่ล้านช้างมีความสัมพันธ์กับกัมพูชามากกว่าล้านนา และล้านช้างมิได้ยอมรับ ล้านนาว่าเป็นรัฐที่เท่าเทียมกับตนอีกต่อไป³⁸

เนื้อเรื่องของตำนานอุรังคธาตุ จบลงในสมัยพระไชยเชษฐา ทำให้เข้าใจกันว่าเขียนขึ้น ในสมัยนี้ แต่ในเนื้อเรื่องนั้นกลับปรากฏพระนามของกษัตริย์ล้านช้างในสมัยหลังลงไปอีก โดยเฉพาะสุริยกุมารซึ่งหมายถึงพระเจ้าสุริยวงศา โครงเรื่องของอุรังคธาตุนั้น ยึดโยงกันไว้ด้วย เรื่องของการกลับชาติมาเกิดของฤาษีหลายตน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องแล้วก็จะพบว่าฤาษี เหล่านี้มักจะกลับชาติมาเกิดเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของลาว เริ่มจากอมฤตกลับชาติมาเกิดเป็นพญา ทุกคตะไหล่น้ำ ซึ่งมีประวัติเหมือนกับพญาฟ้ารุ่ง หลังจากนั้นก็เป็นเรื่องของพญาไชยจักร ซึ่งน่าจะ หมายถึงพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว พญาสารโพธิ์ ซึ่งน่าจะหมายถึงพระเจ้าโพธิสาร พญาไชยจักร ประเสริฐ ซึ่งหมายถึงพระไชยเชษฐา ส่วนพญาวงศา น่าจะหมายถึงพระวรวงศา และสุริยกุมาร ซึ่ง น่าจะหมายถึง พระเจ้าสุริยวงศา ความตอนหนึ่งในตำนานอุรังคธาตุกล่าวถึงปีครองราชย์ของสุริย กุมารว่าตรงกับจุลศักราช 1000 ดังนั้นตำนานอุรังคธาตุจึงน่าจะเรียบเรียงขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้า สุริยวงศา³⁹

เนื้อความตอนท้ายของตำนานปรากฏชื่อของข้าราชการสำนักผู้เรียบเรียงตำนานอุรังคธาตุ คือ พระยาศรีไชยชมพู่ ซึ่งน่าจะเป็นนักปราชญ์ในราชสำนักของพระเจ้าสุริยวงศา ผู้เรียบเรียง ตำนานเรื่องนี้มีจุดประสงค์ในการสรรเสริญพระเจ้าสุริยวงศา พร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องมือหนึ่งในการ ยืนยันถึงสิทธิอันชอบธรรมของพระเจ้าสุริยวงศาในการขึ้นครองราชย์ภายใต้สถานการณ์ที่ ยู่ยากของลาวในเวลานั้น

นอกจากตำนานปฐนีขสถานแล้ว ตำนานปฐนีขัตถุก็เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่ สำคัญอีกประเภทหนึ่ง ตำนานประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของพระพุทธรูปสำคัญในท้องถิ่น

³⁸ กรมศิลปากร, อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม), 16.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 15.

เช่น ดำนานพระแก้วมรกต ที่กล่าวถึงมูลเหตุของการสร้างพระแก้วมรกต และการเคลื่อนย้ายพระแก้วมรกตไปยังดินแดนต่างๆ โครงเรื่องของดำนานพระแก้วมรกตแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องมูลเหตุของการสร้างพระแก้วมรกต และพระประวัติของพระนาคเสนเถระ ซึ่งผู้แต่งอ้างอิงจากคัมภีร์มิลินทปัญหา ด้วยการเล่าย้อนไปยังอดีตกาลตั้งแต่ พ.ศ. 500⁴⁰ เมื่อพระนาคเสนเถระแห่งเมืองปาฏลีบุตรมีดำริที่จะสร้างพระพุทธรูป ทำให้พระอินทร์และพระวิสสุกรรมต้องเสาะหาแก้วอมรโกฏี⁴¹ สืบเสาะมาสถักเป็นพระพุทธรูป โครงเรื่องส่วนที่สองว่าด้วยการประดิษฐานพระแก้วมรกตในเมืองสำคัญต่างๆ เริ่มตั้งแต่พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร ต่อมาเกิดสงครามขึ้นที่เมืองปาฏลีบุตรจึงมีผู้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปยังลังกา จากนั้นก็มีเหตุให้พระแก้วมรกตไปประดิษฐานยังเมืองสำคัญต่างๆ ทั้งในกัมพูชา ไทย และลาว

ดำนานพระแก้วมรกตได้มีการคัดลอกสืบต่อมาเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากดำนานพระแก้วมรกตสำนวนต่างๆ เช่น ดำนานพระแก้วมรกตฉบับหลวงพระบาง ซึ่งมีโครงเรื่องเช่นเดียวกับดำนานพระแก้วมรกตที่พระพรหมราชปัญญา ภิกษุชาวล้านนาเป็นผู้แต่ง แต่เพิ่มเนื้อหาในตอนที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระแก้วมรกตที่เมืองเชียงใหม่ ก่อนที่จะมีการอัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานที่หลวงพระบางและเวียงจันทน์ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช⁴²

โครงเรื่องของดำนานพระแก้วมรกต มีลักษณะเช่นเดียวกับดำนานพุทธศาสนาอื่นๆ คือ เริ่มต้นด้วยการผูกเรื่องให้สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์สากล ซึ่งในที่นี้คือ ประวัติของพระนาคเสนเถระที่อ้างอิงจากคัมภีร์มิลินทปัญหา จากนั้นจึงดำเนินเรื่องเข้าสู่ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ

⁴⁰ การใช้เลขศักราชเป็นจำนวนเต็มหรือเลขตัวกลมเช่นนี้ ปรากฏทั่วไปในดำนานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าในปีนั้นจะต้องมีเหตุการณ์สำคัญ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้โปรดดูใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” *รวมบทความประวัติศาสตร์*, 16 (2537) : 31.

⁴¹ แก้วอมรโกฏี หรือ แก้วอมรกต แปลว่า ก้อนแก้วของเทวดา และเป็นต้นแก้วของชื่อพระแก้วมรกตในปัจจุบัน ดูรายละเอียดของคำแปลได้ใน พระพรหมราชปัญญา, *รัตนพิมพวงศ์ ดำนานพระแก้วมรกต* (พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2510.พิมพ์ในงานศพ นางผิน แซ่พัว (พุ่มพิมล) พ.ศ.2510), 2.

⁴² กรมศิลปากร, *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1* (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), 90-127.

พงสาวดาร หมายถึง วงศ์ของผู้อาวุโส ได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ ที่เป็นองค์อาวุโสของเทพเจ้าในโลก⁴³ ดังนั้นพงสาวดาร จึงเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีโครงเรื่องสำคัญ คือการบรรยายถึงประวัติความเป็นมาของพระมหากษัตริย์ งานเขียนประเภทพงสาวดารของลาวในระยะแรกยังปรากฏในรูปของตำนานหรือพื้นขุนบรม ก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้คำว่า พงสาวดาร เมื่อลาวอยู่ภายใต้การปกครองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นขุนบรมหรือตำนานขุนบรม จึงแปรรูปเป็นส่วนหนึ่งของพงสาวดารเมืองล้านช้าง พงสาวดารเมืองเวียงจันทน์ พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง เป็นต้น งานเขียนประเภทพงสาวดารลาวในสมัยอาณาจักรล้านช้าง จึงปรากฏในรูปแบบของตำนานหรือพื้นขุนบรม ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นักวิชาการมักจะนำไปใช้อ้างอิงอยู่เสมอ รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำคัญให้กับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของนักวิชาการลาวรุ่นบุกเบิก เช่นมหาสิลา วีระวงส์ด้วย จากการศึกษาของสุเนต โพธิสาน พบว่ามีทั้งหมด 39 ฉบับ⁴⁴ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาคล้ายกัน นอกจากนี้บางฉบับยังเป็นการคัดลอกและแต่งเพิ่มเติมในแต่ละรัชกาล ดังนั้นตำนานขุนบรมทั้ง 39 ฉบับ เมื่อนำมาจัดกลุ่มเรียงลำดับตามอายุสมัยจึงสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

1. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ฉบับที่เก่าที่สุดคือ ฉบับที่ใช้ชื่อว่า “ขุนบรม” ข้อความในตอนท้ายระบุว่า “มนตรีเทพกา” เป็นผู้แต่งตำนานขุนบรมฉบับนี้ ในขณะที่พญาไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วทรงครองราชย์⁴⁵ ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพญาไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วยังปรากฏในชื่ออื่นด้วย เช่น “ลำพื้นขุนบรม” ซึ่งเป็นฉบับที่ปราชญ์

⁴³ ธงชัย วินิจจะกูล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหาธรรมราชา ผู้ร้ายกลับใจ หรือ ถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์,” ใน พระมหาธรรมราชาผู้ทรงธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546), 146-183.

⁴⁴ บางฉบับใช้ชื่อว่า “นิทานขุนบรม” นอกจากนี้ยังปรากฏในชื่ออื่น เช่น “พื้นพระบาง” “พื้นเมืองพวนขุนบรม” “ตำนานเมืองหลวงพระบาง” “พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง” “พงสาวดารเมืองล้านช้าง” เป็นต้น ทุกฉบับล้วนกล่าวถึงเรื่องของขุนบรมว่าเป็นต้นวงศ์ของกษัตริย์ลาวรายละเอียดของตำนานขุนบรม หรือ นิทานขุนบรมแต่ละฉบับโปรดดูใน Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis” (Ph.D. dissertation, The University of Queensland, 1996), 29-82.

⁴⁵ Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis,” 31-32.

ห้วคำได้คัดลอกขึ้นเมื่อจุลศักราช 1252 (ค.ศ. 1890 หรือ พ.ศ. 2433)⁴⁶ นอกจากนี้ยังมีฉบับที่คล้ายกับ “ลำพืนขุนบรม” แต่ใช้ชื่อว่า “พืนขุนบรมผูกสองจากโบลานวัดศิระเกษ”⁴⁷

2. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าวิชุลราช ได้แก้ฉบับที่พระมหาเทพหลวงและพระมหามงคลสิทธิเป็นผู้แต่ง มหาสิลา วีระวงส์ และนวน อุเทนศักดิ์ ได้คัดลอกและได้เพิ่มเติมชื่อตำนานฉบับนี้ว่า “นิทานขุนบรมราชาธิราชฉบับที่ 1 ฉบับดั้งเดิมของประวัติศาสตร์ลาว” เนื่องจากมหาสิลา วีระวงส์เชื่อว่าเป็นนิทานขุนบรมฉบับที่เก่าที่สุด และได้ใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเขียนพงสาวดารลาวในเวลาต่อมา⁴⁸ ตำนานขุนบรมฉบับนี้นายสุต ศรีสมวงศ์ เจ้าหน้าที่ในหอสมุดแห่งชาติได้แปลเป็นภาษาไทยจากต้นฉบับโบลานภาษาลาว กรมศิลปากรได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 70 เมื่อ พ.ศ. 2484 ในชื่อว่า “นิทานเรื่องขุนบรมราชา”⁴⁹

3. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพญาแสนสุรินทร ตำนานฉบับนี้ใช้ชื่อว่า “นิทานขุนบรม” เป็นการคัดลอกตำนานขุนบรมสมัยพระเจ้าวิชุลราช และเพิ่มเติมเนื้อความมาจนถึงรัชกาลพญาแสนสุรินทร⁵⁰ ตำนานขุนบรมฉบับนี้สมาชิกคนหนึ่งของคณะสำรวจของนายปาวี ได้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและตีพิมพ์เผยแพร่ในฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1898 ในชื่อว่า “Histoire du Pays de Lan-Chhang, Hom Khao (Millions d' éléphants et Parasol Blanc) Luang-Prabang et Viang-Chan.”⁵¹

4. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระวรวงศาธรรมิกราช ชื่อเรื่องคือ “ขุนบรม” ความในตอนท้ายของตำนานเป็นเรื่องของการทำสงครามแย่งชิงราชสมบัติระหว่างพระราชบิดาและพระราชโอรส คือพระวรวงศาธรรมิกราช ท้ายที่สุดพระวรวงศาธรรมิกราชสละราชสมบัติให้พระวรวงศาธิราช

⁴⁶Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis,” 32-33.

⁴⁷ Ibid., 34.

⁴⁸ Ibid..

⁴⁹ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 นิทานเรื่องขุนบรมราชา พงสาวดารเมืองล้านช้าง (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงค้อยท่า ปราโมช ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาสวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2484), 71-132.

⁵⁰Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis,” 37.

⁵¹ Ibid.,39-41.

ก่อนที่จะทรงหนีไปยังเมืองละครเมื่อจุลศักราช 962 (ค.ศ. 1600/พ.ศ. 2143)⁵² ตำนานฉบับนี้ ยังปรากฏในชื่ออื่นอีก เช่น “ขุนบรมผูกสองของวัดป่าบ้านแก่น”⁵³

5. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระหม่อมแก้ว ชื่อเรื่องคือ “พื้นเมืองพานขุนบรม” เนื้อความกล่าวถึงตำนานขุนบรม และลำดับกษัตริย์ลาวทั้งที่หลวงพระบางและเมืองพาน เนื้อความสิ้นสุดในสมัยพระหม่อมแก้วเมื่อจุลศักราช 1627 ตำนานฉบับนี้มีการคัดลอกเมื่อจุลศักราช 1269 (ค.ศ.1907/พ.ศ.2450) และใช้ชื่อเรื่องว่า “พื้นตำนานนิทานเชียงคางเชียงทองเชียงขวางและสามแสนไทไตรยะอุมานธิบติ สัตนาคนหุต อุตมบุรี ศรีล้านช้าง”⁵⁴

6. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวงศา ชื่อเรื่องคือ “พื้นขุนบรม” แต่งโดยหัวพันเมืองบูน ในปีจุลศักราช 1018 (ค.ศ.1656/พ.ศ.2199) เนื้อความจบสิ้นลงในสมัยพระเจ้าสุริยวงศา ตำนานฉบับนี้ต่อมาได้มีการคัดลอกและเพิ่มเติมเนื้อความลงมาถึงสมัยพระเจ้ามณฑาตุราช และต่อมาพระยาประชาภิจักรจักร(แหม่ บุนนาค) ได้ปริวรรตเป็นภาษาไทย กรมศิลปากรได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในชื่อเรื่องว่า “พงสาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม” ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการแต่งเรื่องราวขึ้นเพิ่มเติมจนถึงเหตุการณ์ในสมัยพระเจ้าจุมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีจุลศักราช 1232 (ค.ศ. 1870/พ.ศ. 2413) และได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 11 ในชื่อเรื่องว่า “พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง”⁵⁵ นอกจากนี้ในรัชกาลเจ้าสุกเกษม ก็ได้มีการคัดลอกตำนานขุนบรมฉบับหัวพันเมืองบูนอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ชื่อตำนานว่า “ตำนานหลวงพระบาง” โดยเพิ่มเติมเนื้อความจนถึงรัชกาลเจ้าสุกเกษม⁵⁶ ต่อมาในสมัยเจ้าจันทราช ก็ได้มีการคัดลอกและเพิ่มเติมเนื้อความจนถึง ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) โดยใช้ชื่อว่า “ตำนานเมืองหลวงพระบาง”⁵⁷

7. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระไชยองค์เว้ ชื่อเรื่องคือ “นิทานขุนบรม” เนื้อความเหมือนฉบับที่แต่งโดยพระมหาเทพหลวง และ พระมหามงคลสิทธิ ในสมัยพระเจ้าวิชุลราช แต่ได้มีการแต่งเนื้อความเพิ่มเติมจนถึงสมัยพระไชยองค์เว้⁵⁸

⁵² Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis,” 43-44.

⁵³ Ibid., 44.

⁵⁴ Ibid., 47-48.

⁵⁵ Ibid., 52-60.

⁵⁶ Ibid., 55.

⁵⁷ Ibid., 59.

⁵⁸ Ibid., 49-51.

8. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้ากัณทสิราช ชื่อเรื่องคือ กงดินเมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุตอุมรัตนบุรีล้านช้าง ตำนานฉบับนี้มีหลักฐานว่าแต่งขึ้นเมื่อจุลศักราช 1247 (ค.ศ. 1885/พ.ศ. 2428)⁵⁹

9. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยเจ้าคำสุก เนื้อความสิ้นสุดใน ค.ศ. 1874 (พ.ศ. 2417) ชื่อเรื่องคือ “พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง”⁶⁰ ตำนานฉบับนี้ได้มีการแต่งเพิ่มเติมอีกครั้งในปี 1898 (พ.ศ. 2441) ใช้ชื่อเรื่องว่า “พงสาวดารเมืองล้านช้าง”⁶¹

10. ตำนานขุนบรมที่แต่งขึ้นในสมัยเจ้าศรีสว่างวงศ์ คือเรื่อง “พงสาวดารล้านช้าง” ซึ่งกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ขุนบรมจนถึงสมัยเจ้าศรีสว่างวงศ์ในปี 1904 (พ.ศ. 2447) ต่อมาพระยาประมวลิษาพุลได้นำไปเรียบเรียงใหม่และตั้งชื่อว่า “พงสาวดารเมืองล้านช้างและลำดับสกุลสิทธิสารินุตร ราชตระกูลล้านช้างเวียงจันทน์”⁶² นอกจากนี้ในสมัยเจ้าศรีสว่างวงศ์ยังได้มีการเรียบเรียงตำนานขุนบรมขึ้นใหม่ในชื่อ “พงสาวดารแห่งประเทศลาว คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ เมืองพวน และจำปาสัก” เนื้อความคล้ายกับตำนานขุนบรมฉบับหัวพันเมืองบูน แต่เพิ่มเติมลำดับความมาจนถึงสมัยการแตกแยกของลาวออกเป็นสามอาณาจักร⁶³ ต่อมาในปี 1933 ได้มีการเรียบเรียงตำนานขุนบรมขึ้นอีกครั้งโดยใช้ชื่อว่า “พื้นเมืองล้านช้าง”⁶⁴

ตำนานขุนบรมทั้ง 39 ฉบับ สามารถแบ่งตามจารีตการเขียนได้ 3 ประเภท คือ การเขียนในรูปแบบของตำนานหรือนิทาน พงสาวดาร และรูปแบบของจดหมายเหตุ โครงสร้างของตำนานขุนบรมแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกเป็นตำนานเกี่ยวกับแก่นและขุนบรม ซึ่งเป็นอดีตอันไกลโพ้นที่ไม่มีเวลาอย่างชัดเจนแน่นอน (ตำนานขุนบรมบางฉบับเริ่มต้นด้วยเรื่องราวการเสด็จดินแดนล้านช้างของพระพุทธเจ้า) ส่วนที่สองเป็นเนื้อหาส่วนที่เป็นเรื่องราวในยุคของขุนลอและพระโอรสทั้งเจ็ดพระองค์ซึ่งถือเป็นต้นวงศ์ของกษัตริย์ลาว และส่วนที่สามเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีลำดับเวลาที่ชัดเจน เริ่มต้นตั้งแต่กำเนิดของพระเจ้าฟ้างุ้มในคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา

⁵⁹ Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom: Annotated Translation and Analysis,” 51-52.

⁶⁰ Ibid., 60-61.

⁶¹ Ibid..

⁶² Ibid., 63.

⁶³ Ibid., 64-65.

⁶⁴ Ibid., 65-66.

เนื้อหาส่วนแรกและส่วนที่สอง เป็นส่วนที่ไม่มีมิติทางประวัติศาสตร์ เพราะไม่มีแนวคิดทางด้านเวลา ในขณะที่เนื้อหาส่วนที่สามซึ่งเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นส่วนที่สัมพันธ์กับมิติของเวลาอย่างชัดเจน แนวคิดเรื่องเวลาที่เปลี่ยนไปนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทที่เข้ามาแทนที่ความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากระบบศักราชในตำนานขุนบรมที่ใช้ระบบเดียวกันคือ จุลศักราช อิทธิพลของศาสนาพุทธเถรวาทก่อให้เกิดจารีตของการบันทึกประวัติศาสตร์แบบพุทธเถรวาท ที่มีแนวความคิดในการบันทึกประวัติศาสตร์สองลักษณะ คือ จารีตตำนานและพงสาวดาร ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของรัฐที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาจากลังกา ได้แก่ มอญ พม่า ไทย เขมรและลาว⁶⁵

แม้ว่าเนื้อหาส่วนที่เป็นตำนานจะเป็นส่วนที่ไม่มีมิติทางประวัติศาสตร์ แต่ก็เป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการศึกษาลักษณะทางสังคมของลาวในยุคแรกๆ⁶⁶ โครงสร้างของตำนานขุนบรมในส่วนแรกที่ว่าด้วยเรื่องประวัติความเป็นมาของชนชาติลาว โดยการเล่าเรื่องผ่านตำนานเรื่องน้ำเต้าปุง ซึ่งเล่าถึงกำเนิดของชนชาติลาวและกลุ่มข้า ขมุ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของกลุ่มคนในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลางที่มีต้นกำเนิดร่วมกัน

ตำนานน้ำเต้าปุง อธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนในดินแดนแถบนี้ ว่ามีกำเนิดจากน้ำเต้าผลเดียวกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกัน เนื่องจากแกนใช้เหล็กเจาะน้ำเต้าในครั้งแรกทำให้ได้รูเล็ก ผู้คนจึงต้องเบียดเสียดกันออกมา เป็นเหตุให้ผู้คนที่ออกมาจากน้ำเต้าปุงในครั้งนี้มีผิวคล้ำ คือ พวกข่า ขณะที่การเจาะน้ำเต้าปุงครั้งที่สองแกนใช้ส่วเจาะ จึงได้รูที่มีขนาดใหญ่ ทำให้ผู้คนที่ออกมาจากรูด้านส่วเจาะมีผิวขาวกว่า คือ พวกไท⁶⁷ (ไทกลุ่มต่างๆซึ่งรวมถึงพวกลาวด้วย) ดังนั้น พวกข่าและลาว จึงเป็นพี่น้องกัน มีกำเนิดร่วมกัน แต่ก็สามารถจำแนกความแตกต่างของแต่ละกลุ่มได้จากสีผิว นอกจากนี้ การที่พวกข่าเป็นกลุ่มที่เกิดจากการเจาะน้ำเต้าปุงครั้งแรก ส่วนพวกลาวเป็นกลุ่มที่เกิดจากการเจาะน้ำเต้าปุงครั้งที่สอง แสดงให้เห็นแนวคิดว่ากลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในพื้นที่บริเวณนี้ คือ พวกข่า ส่วนคน

⁶⁵ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” 25-26.

⁶⁶ Souneth Phothisane, “Evolution of The Chronicle of Luang Prabang : A Comparison of Sixteen Versions,” in *Breaking New Ground in Lao History*, ed. Mayoury Ngaosrivathana and Kennon Breazeale (Chiang Mai : Silkworm Books, 2002), 73-93.

⁶⁷ พิฑูร มลิวัลย์, พินทุบรมราชาริราช ภูมิหายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ, (ม.ป.ท., ม.ป.ป. พิมพ์เพื่อเป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่ อาจารย์พิฑูร มลิวัลย์ ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 17 ธันวาคม พ.ศ. 2530), 19-20 .

ลาวเป็นกลุ่มที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ในภายหลัง ซึ่งเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในตำนานขุนบรมตอนที่กล่าวถึงเรื่องขุนลอลงมาตั้งเมืองชาวล้านช้างที่เชียงตุงเชียงทอง ขุนลอต้องสู้รบกับชาวกันฮาง เมื่อขุนลอชนะจึงไล่ชาวกันฮางไปอยู่ภูเถาภูคาและกลายเป็นข้าทาสไป⁶⁸ ชาวกันฮางจึงเป็นตัวแทนของพวกข้าซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อยู่อาศัยมาก่อน ก่อนที่จะถูกพวกลาวขับไล่ไปอยู่ในเขตพื้นที่สูง

ตำนานเรื่องน้ำเต้าปุ้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของตำนานขุนบรมแล้ว ยังปรากฏอยู่ในพงศาวดารเมืองแฉกด้วย ตำนานน้ำเต้าปุ้นสำนวนนี้เล่าว่าเทพดาทั้ง 5 องค์พร้อมทั้งนางเทพธิดาลงมาเกิดเป็นมนุษย์ โดยเนรมิตร่างเป็นน้ำเต้าปุ้นที่ตกลงมาบนภูเขาใกล้กับเมืองแฉก เมื่อน้ำเต้าแตกออกก็ปรากฏเป็นมนุษย์เผ่าพันธุ์ต่างๆ คือ ข้าแจะจะเป็นกลุ่มที่ออกมาก่อน จากนั้นจึงเป็นกลุ่มไทดำ ลาว ฮ่อ และแฉก (เวียงนาม) ตามลำดับ⁶⁹ โครงเรื่องน้ำเต้าปุ้นของลาวและไทดำ ที่คล้ายกันนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทบริเวณลาวและเวียงนามตอนเหนือ ที่มีความเชื่อและโลกทัศน์ที่ตรงกันว่า ข้าหรือขมุเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างออกไป แต่ก็ยอมรับว่าเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณนี้มาก่อนและเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาวลาวและชาวไทดำ

นอกจากเรื่องน้ำเต้าปุ้นที่กล่าวถึงเรื่องกำเนิดของชาวลาวแล้ว ตำนานขุนบรมยังอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมืองสำคัญต่างๆ ในลักษณะที่เป็นพี่น้องกัน เรื่องที่ปรากฏในตำนานจึงแสดงผ่านสัญลักษณ์ว่าขุนบรมมีลูกชายจำนวนเจ็ดคน ต่อมาได้ส่งลูกชายทั้งเจ็ดไปปกครองบ้านเมืองต่างๆ ได้แก่ ขุนลอซึ่งเป็นลูกชายคนโตได้ปกครองเมืองชาหรือหลวงพระบาง ขุนยี่ผาลานครองเมืองหัวเต (สิบสองพันนา) สามจูสงครองเมืองแฉก (หัวพันทั้งห้าทั้งหก) ไสผงครองเมืองขวนโยนก (ล้านนา) จั่วอินครองเมืองอโยธยา ลกมครองเมืองเชียงม และเจ็ดเจืองครองเมืองพวน เมืองสำคัญต่างๆ ที่ขุนบรมส่งลูกชายทั้งเจ็ดไปปกครองนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเมืองสำคัญร่วมสมัยกันทั้งสิ้น ความสัมพันธ์ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้องเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่าเจ้านายในราชสำนักต่างๆ เหล่านี้มักจะเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันผ่านการแต่งงาน

หลังจากเล่าเรื่องผ่านอดีตอันไกลโพ้น จนเข้าสู่ยุคของขุนลอและพระโอรสทั้งเจ็ดองค์ ซึ่งถือว่าเป็นต้นวงศ์ของกษัตริย์ล้านช้าง เนื้อหาส่วนที่สามของนิทานขุนบรมจึงเข้าสู่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีลำดับเวลาที่ชัดเจน

⁶⁸ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9 (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2545), 148.

⁶⁹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 พงศาวดารแฉก (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2461. พิมพ์ในงานปลงศพพระยานรารถกัศิรีรัชฎากร (อม ฌ มหาไชย) ปีมะเมีย พ.ศ. 2461), 78-80.

งานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวสมัยอาณานิคมฝรั่งเศส

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในกลุ่มชนชั้นนำของยุโรป แนวคิดของชาวยุโรปที่ผลักดันให้เกิดการค้นหาดินแดนใหม่และให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่ในดินแดนห่างไกล⁷⁰ สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ลัทธิอาณานิคม โดยมีการแข่งขันกันอย่างดุเดือดระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเป้าหมายที่สำคัญของทั้งสองชาติ โดยมีทรัพยากรเป็นแรงจูงใจอันสำคัญ

ฝรั่งเศสได้เข้ามาบีบบทบาทในลาวหลังจากที่เข้ายึดครองเวียดนามได้สำเร็จเมื่อค.ศ.1885⁷¹ ฝรั่งเศสใช้นโยบายแบ่งแยกและปกครอง โดยเข้ามาตั้งศูนย์กลางของการปกครองที่เวียงจันทน์ ในขณะที่การปกครองในหลวงพระบางนั้น ยังให้อำนาจกับเจ้าผู้ครองหลวงพระบาง ส่วนในเขตจำปาศักดิ์นั้น ฝรั่งเศสยังไม่สามารถเข้าไปจัดการปกครองได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากเชื้อพระวงศ์ในจำปาศักดิ์ยังผูกพันอยู่กับราชสำนักไทย ฝรั่งเศสจึงเลือกเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางในการบริหาร เวียงจันทน์จึงได้รับการบูรณะขึ้นใหม่หลังการรุกรานของไทยครั้งสงครามเจ้าอนุวงศ์ ฝรั่งเศสได้ผนวกลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินโดจีน หรือเป็นอาณาเขตที่ขยายออกจากเวียดนาม ด้วยเหตุนี้เอง งานเขียนทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้จึงเน้นไปที่แนวคิดวาทะศาสตร์ที่มีร่วมกันได้ กำหนดให้ฝรั่งเศสได้เข้ามามีส่วนร่วมกับลาวในการฟื้นฟูประเทศ⁷²

ตัวอย่างที่ดีที่สุด คือ ผลงานของ Roland Meyer (โรลองด์ เมเยอร์) เรื่อง Le Laos ซึ่งตีพิมพ์ในซานออย เมื่อ ค.ศ. 1930 เมเยอร์ได้แสดงทัศนะว่าฝรั่งเศสได้เข้ามาบีบบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูเวียงจันทน์ขึ้นใหม่หลังการเผาทำลายของสยามในสงครามเจ้าอนุวงศ์ ฝรั่งเศสจึงเป็นผู้นำสันติภาพและความสำเร็จมาสู่ลาว นอกจากนี้ยังยกกรณีของ Auguste Pavie (ออกุสต์ ปาวี) ว่าเป็นผู้ที่สนใจชาวลาวและสอนให้ชาวลาวรักฝรั่งเศส มายาคติเกี่ยวกับปาวีได้รับการเน้นย้ำด้วยวีรกรรมในการป้องกันเมืองหลวงพระบางจากการบุกรุกของฮ่อ การปกครองของฝรั่งเศสในลาวจึงเป็น

⁷⁰ Martin Stuart-Fox, "Historiography, Power and Identity: History and Political Legitimization in Laos," in *Contesting Visions of the Lao Past : Lao Historiography at the Crossroads*, 79.

⁷¹ สุด จอนเจดสิน, *ประวัติศาสตร์เวียดนามตั้งแต่สมัยอาณานิคมฝรั่งเศสถึงปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), 27.

⁷² Stuart-Fox, "Historiography, Power and Identity: History and Political Legitimization in Laos," 78.

เสมือนการยุติเหตุการณ์เลวร้ายและเป็นการเกิดใหม่ของประเทศลาว ชาวลาวจึงได้รับการสั่งสอนให้เชื่อว่าพวกเขาขาดฝรั่งเศสไม่ได้⁷³

ผลงานของนักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ ผลงานของ Paul Le Boulanger (พอล เลอ บูลังเชต์) เรื่อง *Histoire du Laos Francais : essai d'une étude chronologique des principautés laotiennes* ซึ่งตีพิมพ์ เมื่อ ค.ศ. 1931 หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของลาวตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงเหตุการณ์กบฏ เมื่อ ค.ศ. 1921 หนังสือเล่มนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกสารที่สมบูรณ์ที่สุด ในบรรดาหนังสือที่ชาวต่างชาติเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวในขณะนั้น โครงสร้างของงาน แบ่งโครงเรื่องออกเป็นสามส่วน ได้แก่ ส่วนที่กล่าวถึงเรื่องราวก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง ส่วนที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ในสมัยล้านช้าง และส่วนที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ลาว ภายหลังการเข้าครอบครองของฝรั่งเศส จนถึงเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1921 ซึ่งเป็นส่วนที่ผู้เขียนให้รายละเอียดมากที่สุด เนื่องจากเป็นข้อมูลร่วมสมัย

อย่างไรก็ตามงานเขียนของบูลังเชต์ ก็ยังคงเน้นไปที่แนวคิดที่ฝรั่งเศสเป็นผู้ที่เข้ามาช่วยลาวให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติอื่น

การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวก่อนสมัยมหาสงครามเวียดนาม จำเป็นต้องศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเสียก่อน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ เอกสารร่วมสมัยประเภทต่างๆ เช่น ศิลากาจิกร จดหมายเหตุจีน และบันทึกของชาวตะวันตก นอกจากข้อมูลร่วมสมัยแล้วยังมีหลักฐานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น บันทึกของชาวตะวันตกในอยุธยา เป็นต้น หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาว

การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว เข้าใจจารีตงานเขียนของลาวได้ชัดเจนขึ้นเป็นสิ่งที่จำเป็นเช่นกัน เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญในการประเมินความน่าเชื่อถือของเอกสารประวัติศาสตร์แต่ละประเภท และการเรียนรู้คตินิยมเชื่ออันเป็นลักษณะเฉพาะของชาตินั้น เนื่องจากพงศาวดารลาวฉบับมหาสงครามเวียดนาม เป็นผลงานที่เกิดขึ้นในบริบทของคตินิยมเชื่อดั้งเดิม แต่ได้ผสมผสานแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์แบบตะวันตกผ่านงานเขียนของชนชั้นปัญญาชนไทย จึงนับว่ามีประเด็นที่ต้องนำมาอภิปรายหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโครงสร้างของงาน เนื้อหาสาระ การตีความ และความน่าเชื่อถือที่ต้องประเมินโดยใช้หลักฐานจากภายนอก

⁷³ Stuart-Fox, "Historiography, Power and Identity: History and Political Legitimization in Laos," 78-81.

บทที่ 3

ภาพรวมพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

หลังจากลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์ เมื่อ ค.ศ. 1954¹ สังคมลาวเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ การศึกษาสมัยใหม่ที่ฝรั่งเศสนำเข้ามาในลาว ทำให้ชาวลาวยังต้องการสร้างกระแสความรักชาติ ผ่านกระบวนการปลูกฝังทางประวัติศาสตร์ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวในช่วงนี้ จึงเป็นผลงานของชาวลาวยิ่งเป็นส่วนใหญ่ ผลงานที่สำคัญ เช่น งานเขียนของ เจ้าคำห่ม นวกรัตนะ เรื่อง พงสาวดารชาติลาว : ความเป็นมาของชาติแต่ดึกดำบรรพ์ ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1961² ร่วมสมัยกับพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งตีพิมพ์ก่อนหนังสือเล่มนี้สี่ปี โครงสร้างของหนังสือเรื่อง พงสาวดารชาติลาว แบ่งออกเป็น สามส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยเรื่องราวก่อนสมัยล้านช้าง กล่าวถึงความเป็นมาของชนชาติไท ส่วนที่กล่าวถึงเรื่องราวสมัยล้านช้าง และส่วนเบ็ดเตล็ด กล่าวถึงตำนานต่างๆที่สำคัญ เช่น ตำนานเมืองเวียงจันทน์ ตำนานเมืองหลวงพระบาง เป็นต้น

นอกจาก พงสาวดารชาติลาว : ความเป็นมาของชาติแต่ดึกดำบรรพ์ ของเจ้าคำห่ม นวกรัตนะ แล้ว งานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในช่วงเวลานี้อีกหนึ่งเรื่องหนึ่งคือ ความเป็นมาของลาว ของอุคำ พรมวลสา³ ผู้แต่งวางโครงเรื่องออกเป็นสามส่วน คือ ลาวสมัยดึกดำบรรพ์ ลาวสมัยอาณาจักรล้านช้าง และลาวสมัยสามอาณาจักร ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก ข้อมูลส่วนใหญ่ของหนังสือเรื่อง พงสาวดารชาติลาว และความเป็นมาของลาว ผู้เขียนได้ใช้ข้อมูลจากฝ่ายไทยเป็นหลัก เนื้อหาในส่วนที่ว่าด้วยความเป็นมาของชนชาติไทนั้นคงได้รับอิทธิพลจากงานศึกษาค้นคว้าของหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย เช่นเดียวกับเนื้อหาในสมัยล้านช้างและตำนานต่างๆ ซึ่งน่าจะเรียบเรียงขึ้นใหม่จากตำนานและพงสาวดาร ที่เก็บรักษาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติของไทย เนื้อหาหลัก คือ ส่วนที่กล่าวถึงเรื่องราวในสมัยล้านช้างและส่วนที่กล่าวถึงความเป็นมาของชนชาติไท โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ แสดงให้เห็นประวัติความเป็นมา

¹ A. R. Mathieu, "Chronological Table of the History of Laos," in Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol, ed. René de Berval (Limoges : A. Bontemps Co., Ltd., 1959), 49.

² เจ้าคำห่ม นวกรัตนะ, พงสาวดารชาติลาว : ความเป็นมาของชาติแต่ดึกดำบรรพ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาตินครเวียงจันทน์, 2517), คำนำ.

³ อุคำ พรมวลสา, ความเป็นมาของลาว, พิมพ์ครั้งที่ 3 (ม.ป.ท., 2509).

อันยาวนานของชาดิลาว ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระแสความรักชาติให้เกิดในหมู่ชาวลาว ในช่วงระยะเวลาที่เพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส

อย่างไรก็ตาม ในบรรดางานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุด และได้รับการยอมรับจากนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ลาวทั้งภายในประเทศลาวและต่างประเทศ ดังนั้นในบทนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในบริบทของประวัติศาสตร์นิพนธ์ ด้วยการพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ โดยเริ่มจากประเด็นแรก คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวผู้เขียน ตลอดจนบริบททางประวัติศาสตร์ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่องานเขียน รวมทั้งจุดมุ่งหมายของการเขียน จากนั้นจึงเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาความด้านต่างๆ ได้แก่ โครงสร้าง เนื้อหา รูปแบบการนำเสนอ และอิทธิพลทางความคิด ตามลำดับ

ภูมิหลังของผู้เขียน

มหาสิลา วีระวงส์ เกิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ.1905 ที่บ้านหนองหมื่นถ่าน เมืองอาคสามาด แขวงร้อยเอ็ด (ปัจจุบันคืออำเภออาคสามารด จังหวัดร้อยเอ็ด) บรรพบุรุษเป็นชาวลาวอพยพมาจากเมืองจำปาสัก เมื่ออายุ 8 ปี เริ่มเรียนหนังสือไทยอยู่กับตาที่บ้าน ได้เรียนรู้วรรณคดีลาว เช่น กาว์ยปู่สอนหลาน จำปาสักต้น รวมทั้งเรื่องราวของเจ้าอนุวงศ์⁴ เมื่ออายุ 11 ปี ได้บวชเป็นสามเณร จนสามารถอ่านเขียนอักษรไทยน้อย อักษรธรรม อักษรขอม และอักษรไทย ได้พอสมควร หลังจากนั้นได้เข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยในโรงเรียนประชาบาล แล้วบรรพชาอีกครั้งหนึ่งเมื่อค.ศ. 1920 ต่อมาจึงได้เข้าศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1924 และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดพุทธมณฑล เมื่อ ค.ศ. 1926 ช่วงระยะเวลาที่บวชเป็นพระภิกษุในกรุงเทพฯ นี้ ได้แต่งหนังสือคำกลอนต่างๆ จำนวนมากส่วนมากเป็นกลอนลำ ต่อมาได้ลาสิกขาบทและเข้ารับราชการในหอสมุดพุทธบัณฑิตสภาของลาว เมื่อ ค.ศ. 1931 ช่วงเวลานี้ได้แต่งแบบเรียนต่างๆ ขึ้น เช่น ไวยากรณ์บาลี ไวยากรณ์ลาว เป็นต้น

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง มหาสิลา วีระวงส์ ได้เข้าร่วมขบวนการกู้ชาติลาว ได้รับตำแหน่งเป็นเลขานุการของเจ้าเพชรราช ทำให้ต้องหนีการจับกุมจากการฝรั่งเศส และลี้ภัยการเมืองเข้ามาในประเทศไทย ต่อมาจึงได้เข้าทำงานที่หอสมุดแห่งชาติของไทย ในแผนกค้นคว้าวรรณคดีโบราณ ทำให้ได้ค้นพบวรรณคดีลาวเรื่องสำคัญ คือ ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง จึงได้ชำระออกมาเป็นอักษรไทยตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1943 ต่อมาได้ขอย้ายไปทำงานที่หนองคาย และได้ร่วมกับนักการเมืองอีสานจัดตั้งขบวนการเสรีของประเทศไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ในชื่อว่า “คณะลาวอิสระ”

⁴ คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคม, มหาสิลา วีระวงส์ : ชีวิตและผลงาน (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ ส.ป.ป.ล, 1990), 30-33.

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง จึงได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลลาวอิสระขึ้น และประกาศเอกราชของลาวในวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1945 มหาสิลา วีระวงส์ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการ รัฐบาลลาวอิสระดำรงอยู่ไม่ถึงปีก็สิ้นสุดลง เมื่อฝรั่งเศสกลับเข้ายึดลาวอีกครั้ง มหาสิลา วีระวงส์ จึงต้องหลบหนีไปพำนักในประเทศไทยอีกครั้ง แต่ต่อมาเมื่อลาวประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1947 จึงกลับเข้าทำงานในสภาผู้แทนราษฎรของลาว และได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการวรรณคดีตลอดมา เมื่อเกษียณอายุราชการก็ยังเป็นข้าราชการพิเศษของกระทรวงศึกษาธิการ⁵ มหาสิลา วีระวงส์ เสียชีวิตด้วยโรคความดันโลหิตสูง ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1987 เมื่ออายุ 82 ปี⁶

ประวัติของมหาสิลา วีระวงส์ ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการประวัติศาสตร์ลาว เพราะหลังจากที่ลาวได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อ ค.ศ. 1947 มหาสิลา วีระวงส์ ได้กลับเข้าทำงานในหน่วยงานต่างๆ ของลาวชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ชีวิตการทำงานตั้งแต่ ค.ศ. 1952 เป็นต้นมา ท่านทำงานในกระทรวงศึกษาธิการของลาว จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อ ค.ศ. 1963⁷ ช่วงเวลาที่มหาสิลา วีระวงส์ ทำงานในกระทรวงศึกษาธิการของลาวนี้ เป็นช่วงที่ลาวเพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสโดยสมบูรณ์ เมื่อ ค.ศ. 1954 การเมืองภายในลาวยังมีความแตกแยกไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รัฐบาลจำเป็นต้องสร้างสำนึกร่วมชาติด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ก็เป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่ง แต่ปัญหาคือ หนังสือประวัติศาสตร์ของลาวที่มีอยู่ในเวลานั้น ส่วนใหญ่เป็นผลงานของชาวฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคม จึงไม่สอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ มหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งทำงานในกระทรวงศึกษาธิการ จึงเขียนพงสาวดารลาวขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ และได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกโดยกระทรวงศึกษาธิการลาว เมื่อ ค.ศ. 1957 มหาสิลา วีระวงส์ ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเขียน พงสาวดารลาว ไว้ในคำนำว่า

การเรียนประวัติศาสตร์หรือพงสาวดารของชาติ เป็นทางจงใจให้เกิดความรักชาติอย่างแก่กล้า เพราะเมื่อเราได้ทราบว่ สมัยนั้นประเทศชาติ บ้านเมืองของเรามีความเจริญรุ่งเรือง มีเดชานุภาพแพ้ข้าศึกศัตรู เราก็มีความดีอกดีใจ เมื่อได้ทราบว่ สมัยนั้นประเทศชาติของเราล่มจมหรือยุบยบลงด้วยเหตุอย่างนั้นๆ เราก็มีความเสียใจ คิดอยากแก้ไข และตามธรรมชาติความเป็นไปของประเทศบ้านเมืองมัก

⁵ สิลา วีระวงส์, “ชีวิตผู้ข้า (อัตชีวประวัติของข้าพเจ้า),” ศิลปวัฒนธรรม 26, 10 (สิงหาคม 2548) : 76-89.

⁶ คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคม, มหาสิลา วีระวงส์ : ชีวิตและผลงาน, 64-70.

⁷ สิลา วีระวงส์, “ชีวิตผู้ข้า (อัตชีวประวัติของข้าพเจ้า),” 89.

⁸ คำว่าแพ้ เป็นภาษาโบราณ แปลว่า ชนะ

เป็นไปตามรอยเก่า ตัวอย่างประเทศลาวเราได้ยืมยอบลงในสมัยหนึ่งที่ล่วงมาแล้ว
นั้น ก็ยืมประเทศเราแบ่งแยกกัน ประชาชนพลเมืองและเจ้านายทั้งหลายแตก
กันเป็นหลายพวก บ่สามัคคีกัน เมื่อเรารู้ดังนี้แล้ว ในปัจจุบันและกาลข้างหน้า เราก็
จะได้หาทางป้องกันไว้ บ่ให้เป็นดังเป็นมาแล้ว”¹⁰

เจตนาของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียน พงสาวดารลาว ในช่วงเวลาของการสร้างชาติ
หลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส จึงปรากฏอย่างชัดเจนในคำนำข้างต้น นอกจากนี้ มหาสิลา วีระวงส์
ยังชี้แจงต่อไปอีกว่า ในช่วงเวลาของการฟื้นฟูประเทศชาตินั้น การเรียนรู้พงสาวดารเป็นสิ่งจำเป็น
อย่างยิ่ง เพราะความรักชาติอย่างแท้จริงนั้น เกิดจากการเรียนรู้พงสาวดารชาติของตน ซึ่งทำให้
เกิดความอุตสาหะในการสร้างชาติให้เจริญ¹¹

โครงสร้างพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก ในชื่อ “พงสาวะดาน
ลาว” เมื่อ ค.ศ. 1957 โดยกระทรวงศึกษาธิการลาว การพิมพ์เผยแพร่ในครั้งที่สองในประเทศลาว
เมื่อ ค.ศ. 1973 ยังคงใช้ชื่อ “พงสาวะดานลาว” การพิมพ์ครั้งที่สองนี้มีการเพิ่มข้อมูลบันทึกการ
เดินทางของ ฟาน วุสตอฟ พ่อค้าชาวฮอลันดาที่เดินทางเข้ามาในเวียงจันทน์ เมื่อ ค.ศ. 1641 และ
บันทึกของบาทหลวงมารินิ ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศา และมีการเพิ่มบทที่ 8 “ลาวขึ้นอยู่ใน
ความปกครองของฝรั่งเศส”¹² หนังสือเล่มนี้ทองสืบ สุกะมาร์ค ได้แปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรก
ในชื่อ “พงสาวดารลาว” ตีพิมพ์ เมื่อ ค.ศ. 1985 แต่เนื้อความฉบับแปลเป็นภาษาไทยสิ้นสุดเพียงสมัย
พระเจ้าสุริยวงศาเท่านั้น

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เปลี่ยนชื่อเป็น “ประวัติศาสตร์ลาว” เมื่อ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รับต้นฉบับที่มหาสิลา วีระวงส์ ได้แก้ไขดัดแปลง เมื่อ ค.ศ. 1985 การพิมพ์
ครั้งต่อมาทั้งในประเทศไทยและประเทศลาวหลังจากนี้จึงใช้ชื่อ “ประวัติศาสตร์ลาว” ตลอดมา

⁹ ย้อน ภาษาลาว แปลว่า เพราะ, เนื่องจาก

¹⁰ สิลา วีระวงส์, พงสาวะดานลาว (เวียงจันทน์ : กะซวงสิกสาทิทาน, 2500), ก.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946 (เวียงจันทน์ : หอสะสมแห่งชาติ, 2001),

เนื้อหาในพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงศ์เดิมแบ่งเนื้อหาเป็น 7 บท¹³ ส่วนการพิมพ์ครั้งต่อมาจนถึงครั้งล่าสุดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 10 บท¹⁴ ดังนี้

บทที่ 1 ภูมิประเทศ ว่าด้วยอาณาจักรโบราณในแหลมอินโดจีน คือ ทวารวดี หรือ ศรีวิชัย และอาณาจักรโคตบูร หรือฟูนัน ส่วนนี้มีเนื้อหาจำนวนห้าหน้า

บทที่ 2 กำเนิดชาติลาว เป็นการอธิบายที่มาและความหมายของคำว่า “ลาว” ส่วนนี้มีเนื้อหาจำนวนสี่หน้า

บทที่ 3 อาณาจักรเดิมของลาว เนื้อหากล่าวถึงหลักแหล่งดั้งเดิมของชาวลาวในประเทศจีนซึ่งมีเมืองใหญ่สองเมือง คือ เมืองลุงและเมืองปา ส่วนนี้มีเนื้อหาน้อยที่สุด คือ สามหน้าเท่านั้น

บทที่ 4 อาณาจักรลาวหนองแสหรือน่านเจ้า เนื้อหาส่วนนี้เป็นการยกตำนานขุนบรมมาอธิบายและการนำคำแปลพงศาวดารจีนในพงศาวดารชาติไทยมาอธิบายรูปแบบประเพณีและการจัดระเบียบราชการของอาณาจักรลาวหนองแสหรือน่านเจ้า ส่วนนี้มีเนื้อหาจำนวน 12 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ)

บทที่ 5 ราชอาณาจักรล้านช้าง เป็นเนื้อหาส่วนสำคัญที่สุด เริ่มด้วยรัชกาลเจ้าขุนลอปฐมกษัตริย์แห่งล้านช้างจนถึงรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช จำนวน 74 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ)

บทที่ 6 ประเทศลาวแบ่งออกเป็นสามอาณาจักร เนื้อหาว่าด้วยเรื่องของสามอาณาจักรสำคัญของลาว ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ จำนวน 22 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ)

บทที่ 7 อาณาจักรลาวทั้งสามอยู่ใต้การปกครองของไทย (ค.ศ.1779-1893) กล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ประเทศลาวตกเป็นเมืองขึ้นของไทยในสมัยพระเจ้าตากสินจนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเน้นปัญหาความขัดแย้งภายในที่นำไปสู่การสูญเสียเอกราชให้แก่ไทย รวมถึงกรณีเจ้าอนุวงศ์ทำการกบฏเอกราช เนื้อหาส่วนนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 13 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ)

บทที่ 8 สยามจัดการปกครองลาว (ค.ศ.1779-1893) กล่าวถึงนโยบายของไทยในการปกครองลาวโดยเน้นไปที่นโยบายการปกครองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 35 หน้า ไม่รวมภาพประกอบ (บทนี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากพงศาวดารลาวฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งแรก)

¹³ สิลา วีระวงศ์, พงสาวะดานลาว.

¹⁴ สิลา วีระวงศ์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946 .

บทที่ 9 ฝรั่งเศสได้ดินแดนลาว กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองดินแดนลาวและกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส จำนวน 55 หน้า ไม่รวมภาพประกอบ (บทนี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากพงศาวดารลาวฉบับพิมพ์ครั้งแรก)

บทที่ 10 ประเทศลาวสมัยอยู่ภายใต้การปกครองฝรั่งเศส แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ตอน คือ สมัยอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส สงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส การปกครองของฝรั่งเศสหลังปี 1941 ญี่ปุ่นยึดอินโดจีนและประเทศลาว และฝรั่งเศสเจรจากับไทย จำนวน 28 หน้า ไม่รวมภาพประกอบ (บทนี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากพงศาวดารลาวฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งแรก)

โครงสร้างของพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องของลาวสมัยศึกคำบรพ ส่วนที่สองเป็นเรื่องของลาวในสมัยล้านช้าง และส่วนที่สาม เป็นเรื่องของลาวสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส

ลาวสมัยศึกคำบรพ

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยศึกคำบรพ แบ่งออกเป็นสี่บท ดังนี้

บทที่ 1 ภูมิประเทศ มนุษยชาติโบราณในแหลมอินโดจีน เนื้อหาในบทนี้มีเพียง 5 หน้า มหาสิลา วีระวงส์ พยายามใช้ข้อมูลทางมานุษยวิทยาในการกล่าวถึงชนชาติโบราณในอินโดจีนก่อนจะเชื่อมโยงไปสู่อาณาจักรโบราณในแหลมอินโดจีน คือ ทวารวดี หรือ ศรีวิชัย และอาณาจักรโคตรบูร หรือ พุโนน มีการใช้หลักฐานจากตำนานอรัญธราชในการกล่าวถึงเมืองหลวงของอาณาจักรโคตรบูร และเชื่อมโยงอาณาจักรโคตรบูรว่าเป็นอาณาจักรพุโนน ข้อมูลในส่วนนี้อ้างอิงมาจากหนังสือแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ ของพระยาอนุมานราชชน

บทที่ 2 กำเนิดชาดลาว เนื้อหาในบทที่ 2 นี้ มีจำนวน 4 หน้า เป็นการอธิบายที่มาและความหมายของคำว่า “ลาว” ผู้เขียนอ้างอิงถึงการศึกษาด้านมานุษยวิทยา ในการสันนิษฐานแหล่งกำเนิดของมนุษยชาติโบราณ ว่าอยู่ในบริเวณภูเขาอัลไต และอธิบายที่มาของคำว่า “ลาว” โดยใช้แหล่งข้อมูลจาก หนังสือพงศาวดารชาติไทย ของหลวงวิจิตรวาทการ และหนังสือเรื่องของชาติไทย ของพระยาอนุมานราชชน เป็นหลักสำคัญ นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อสันนิษฐานต่างๆ เกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ลาว” จากแหล่งต่างๆ เช่น ศาสตราจารย์คลิฟตัน ค็อดด์ เจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี และท้ายสุดก็เป็นการสรุปความเห็นของผู้เขียนเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของ ศาสตราจารย์คลิฟตัน ค็อดด์

บทที่ 3 อาณาจักรเดิมของลาว เนื้อหากล่าวถึงหลักแหล่งดั้งเดิมของชาวลาวในประเทศจีนซึ่งมีเมืองใหญ่สองเมือง คือ เมืองลุงและเมืองปา ส่วนนี้มีเนื้อหาน้อยที่สุด คือ สามหน้าเท่านั้น ผู้เขียนอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือพงศาวดารชาติไทย ของพระบริหารเทพธานี

บทที่ 4 อาณาจักรลาวหนองแส หรือน่านเจ้า เนื้อหาส่วนนี้เป็นการยกตำนานขุนบรม มาอธิบายและการนำคำแปลพงสาวดารจีนในพงสาวดารชาติไทย มาอธิบายรูปแบบประเพณีและการจัดระเบียบราชการของอาณาจักรลาวหนองแสหรือน่านเจ้า ส่วนนี้มีเนื้อหาจำนวน 12 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ)

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยดึกดำบรรพ์ คือ ความพยายามที่จะแสดงประวัติความเป็นมาของลาวให้ย้อนกลับไปได้ไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยใช้หลักฐานอ้างอิงจากภายนอกโดยเฉพาะจากเอกสารจีนที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยหลายเล่ม นอกจากนี้มหาสิลา วีระวงส์ ยังพยายามอธิบายตำนานขุนบรม ให้เชื่อมโยงกับอาณาจักรน่านเจ้า เนื่องจากตำนานขุนบรม คือ รากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท พื้นขุนบรมหรือตำนานขุนบรมจึงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นต้นแบบให้กับตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากบรรดาพงสาวดารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มักจะมีโครงเรื่องเกี่ยวกับต้นกำเนิดของบรรพบุรุษในลักษณะคล้ายกัน เช่น ตำนานลวจักราช หรือ ตำนานปู่เจ้าลาวจก ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์มังราย ก็เป็นเทพที่อยู่บนสวรรค์แล้วจุติลงมาเกิดยังโลกมนุษย์¹⁵

การสังเคราะห์หลักฐานจากภายนอก คือ เอกสารจีนที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย และเชื่อมโยงเนื้อหาส่วนนี้เข้ากับตำนานขุนบรม เป็นความพยายามของมหาสิลา วีระวงส์ ที่จะเพิ่มรายละเอียดให้กับส่วนที่เป็นตำนาน เพื่อให้เนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยตำนานมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะตำนานเป็นเรื่องไร้กาลเวลา แต่เอกสารจีนมีกาลเวลาระบุอย่างชัดเจน

ความสำคัญของตำนานขุนบรม แนวคิดที่ว่าขุนบรมเป็นวีรบุรุษในตำนานของชาวลาว ดังนั้นกษัตริย์ลาวทุกพระองค์จะต้องแสดงสิทธิธรรมทางการเมืองด้วยการสืบเชื้อสายต่อเนื่องมาจากขุนบรม ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นจากพงสาวดารลาวส่วนใหญ่ที่จะต้องมีเรื่องของขุนบรมแทรกอยู่ด้วยเสมอ และแนวคิดดังกล่าวนี้ก็ยังคงส่งต่อมายัง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ด้วย

ตำนานขุนบรม เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนโลกทัศน์ของความเป็นลาว ได้ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในช่วงเวลาของการเขียนพงสาวดารลาว นั้น ประเทศลาวเพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสไม่นานนัก จำเป็นต้องเร่งสร้างสำนึกร่วมชาติ ตำนานขุนบรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นสิ่งที่แสดงตัวตนความเป็นลาวได้ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถ่ายทอด

¹⁵ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10 เรื่องราชวงษปกรณัม พงษาวดารเมื่อน่าน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2461. พิมพ์ในงานปลงศพพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ๑ ปีมะเมีย พ.ศ.2461), 8-14.

เรื่องของขุนบรมไว้ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ การปลูกเร้าความรู้สึกชาตินิยมเช่นนี้อาจเปรียบเทียบกับได้กับกรณีของพี่น้องตระกูลกริมม์ คือ Jacob Grimm (1785-1863) และ Wilhem Grimm (1786-1859) ซึ่งรวบรวมนิทานพื้นบ้านของเยอรมันในช่วงเวลาที่เยอรมันอยู่ในสถานะเศรษฐกิจตกต่ำจากการพ่ายแพ้สงคราม ผลงานของพี่น้องตระกูลกริมม์ มีส่วนช่วยปลูกเร้าความรู้สึกชาตินิยม ย้ำสำนึกความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ดังเช่นที่ Jacob Grimm ได้เขียนไว้ในคำนำของหนังสือ Germanic Mythology ว่า นิยายปรัมปราเหล่านี้มิใช่มรดกที่รับมาจากอารยธรรมของกรีก-โรมัน แต่เป็นมรดกที่ได้รับมาจากชนเผ่าเยอรมันดั้งเดิม และก่อให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมเยอรมัน¹⁶

ตำนานขุนบรม มีลักษณะเป็น Myth คือ เป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของสิ่งมีอำนาจเหนือธรรมชาติ(Supernatural) หรือเป็นสมมุติฐานในรูปของการบรรยายเกี่ยวกับต้นกำเนิดของพิธีกรรมทางศาสนา ธรรมเนียมทางสังคม หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ หรือเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษ และมักมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ สัตว์ ตำนานเกี่ยวกับบ้านเมือง เป็นต้น¹⁷

โครงสร้างของตำนานขุนบรม ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องแกน ซึ่งเป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของชาวลาว เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโลกและจักรวาล (Cosmology) โดยเชื่อว่าแกนเป็นผู้สร้างโลก คลับดาลให้เกิดสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก พร้อมทั้งส่งมนุษย์ลงมาเกิดในน้ำเต้าปุง ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์กลุ่มต่างๆ คือ ข่า ไท ลาว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปกครองผู้คน ในสังคม จำเป็นต้องมีหัวหน้า แกนจึงส่งขุนบรมลงมาจุติบนโลก เป็นกษัตริย์องค์แรกของชาวลาว ดังนั้นสถานะของขุนบรมจึงศักดิ์สิทธิ์ เพราะเกิดจากอาณัติของสวรรค์ เช่นเดียวกับกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย ก็เป็นเทพบนสวรรค์ก่อนจะจุติลงมาเป็นกษัตริย์บนโลกมนุษย์ ดังที่ปรากฏอยู่ในตำนานลาวจั่งกราช หรือตำนานปู่เจ้าลาวจก ซึ่งลักษณะเช่นนี้ เชื่อมโยงให้เห็นอิทธิพลทางความเชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเหล่านี้ได้รับมาจากจีน เนื่องจากคำว่า “แกน” อาจเพี้ยนมาจากคำว่า “เทียน” ซึ่งแปลว่าสวรรค์ และเป็นนามธรรม หมายถึง ความชอบธรรมที่กษัตริย์ได้รับอาณัติ หรือความเห็นชอบจากสวรรค์ให้ปกครองโลกมนุษย์¹⁸

¹⁶ ภิรณัย โชติกันตะ, “นิยายปรัมปราเรื่องแกน : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), 18-19.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 13-16.

¹⁸ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ภาษาไท-ไทย,” ใน พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับพระยาพิชัย (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555), 14.

ตำนานที่มีเรื่องกำเนิดของมนุษย์ออกจากผลน้ำเต้านี้ เป็นเรื่องที่พบอยู่ในตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม เช่น ตำนานของพวกไทใหญ่ ก็มีเรื่องเล่าว่ามีคนออกจากน้ำเต้า 60 คน แบ่งเป็นสี่พวก คือ พวกกินข้าว พวกกินข้าวโพด พวกกินเนื้อ และกินรากเหง้าไม้ แต่ละพวกมีภาษา เครื่องนุ่งห่มและความเป็นอยู่ของตน พวกที่ออกจากน้ำเต้า มีพวกยาง (กะเหรี่ยง) พวกปอง พวกไท พวกเข้ (จีน) และพวกผาย¹⁹ ในขณะที่ตำนานของกลุ่มไทอาหม มีโครงเรื่องในลักษณะคล้ายกัน โดยมีเลงดอน เป็นเทพเจ้าสำคัญ คล้ายกับแถนในความเชื่อของลาว แต่บรรพบุรุษของชาวไทอาหมนั้น ออกจากผลฟักทอง²⁰

ความเชื่อเรื่องโลกและจักรวาล ที่สะท้อนออกมาในเรื่องกำเนิดของมนุษย์จากน้ำเต้า หรือผลฟักทองนี้ เป็นเรื่องเล่าเพื่อพยายามอธิบายชาติกำเนิด และความสัมพันธ์ของชนชาติต่างๆ เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าชนชาติต่างๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมและกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายมาใหม่ ล้วนแล้วแต่มีบรรพบุรุษร่วมกัน

นอกจากโลกทัศน์เรื่องโลกและจักรวาลแล้ว ตำนานขุนบรม ยังสะท้อนความสัมพันธ์ของชนชาติต่างๆ ด้วยการอธิบายเหตุผล(myth of justification)ที่กลุ่มลาวลุ่ม ควรมีอำนาจเหนือลาวเทิง โดยอธิบายว่ากลุ่มลาวเทิง คือ พวกข่า หรือ ขมุ ซึ่งออกจากผลน้ำเต้าทางรูเหล็กเผาไฟนั้น เป็นไพร่ และกลุ่มชาวไท คือพวกลาวลุ่มซึ่งออกจากผลน้ำเต้าทางรูส่ว ที่อพยพเข้ามาใหม่นั้น เป็นผู้ที่มีปัญญา จึงสมควรที่จะเป็นผู้ปกครอง ดังความว่า

¹⁹ เสถียร โกเศศ, เรื่องของชาติไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), 180.

²⁰ หลวงวิจิตรวาทการ, งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย (กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, 2549), 226-228.

อันว่าสุลวให้	เสียดว่าเป็นไท
เขาก็มียูปางม	ชู้คนเลิงล้วน
เขานั้นมีผญาพร้อม	อาคมแควนมาก
ให้แต่งตั้ง	เอาไว้อย่าลืม
อันว่าสุชีให้	เอาไปเป็นไพร่
เหตุว่ามีอุปฮ้าย	คำเหลื่อมสิ่งหมี
ชื่อว่าข้าก่าฮ้าย	เขาอยู่คอยสูง
ให้เขาเอาปลีตอง	แปลกกะบองมาให้ ²¹

คำว่า “เลิง” ที่ปรากฏอยู่ในโคลงข้างต้นแสดงว่ากลุ่มลาวลุ่ม คือ พวกไทเลิง²² ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่ม คำว่าไทเลิง ปรากฏหลักฐานอยู่ในจารึกปู่ขุนจิตขุนจอด ด้านที่ 1 ความว่า “...พระยามหาธรรมราชา พ่อเจ้าเมือง พ่อเลอไทยแลไทยผู้ดีมีชาวเลิงเท่านั้นแล...”²³

คำว่า “เลิง” ในจารึกปู่ขุนจิตขุนจอด คือ คำเดียวกับคำว่า “เลิง” ซึ่งเป็นกลุ่มชาวไทที่เข้ามาครอบครองพื้นที่ในลุ่มแม่น้ำต่างๆ ที่สำคัญบริเวณภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นจารึกปู่ขุนจิตขุนจอด ซึ่งกล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานระหว่างเจ้านายในราชวงศ์พระร่วงแห่งสุโขทัยและเจ้านายจากเมืองน่าน จึงกล่าวย้อนไปถึงบรรพบุรุษดั้งเดิมของตน คือ ไทผู้ดีมีชาวเลิง หรือ ชาวเลิง

นอกจากนี้ ตำนานขุนบรมยังได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมืองสำคัญต่างๆ ในลักษณะที่เป็นพี่น้องกัน เรื่องที่ปรากฏในตำนานจึงแสดงผ่านสัญลักษณ์ว่าขุนบรมมีลูกชายจำนวนเจ็ดคน ต่อมาได้ส่งลูกชายทั้งเจ็ดไปปกครองบ้านเมืองต่างๆ ได้แก่ ขุนลอซึ่งเป็นลูกชายคนโตได้ปกครองเมืองชาวหรือหลวงพระบาง ขุนยี่ผาลานครองเมืองหัวเต(สิบสองพันนา) สามจูสงครองเมืองแกว ไสผงครองเมืองยวนโยนก(ล้านนา) จั่วอินครองเมืองอโยธยา ลกกมครองเมืองเชียงคาน และเจ็ดเจือง

²¹ พิฑูร มลิวัดย์, พินธุขุนบรมราชาริราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ (ม.ป.ท., 2530. พิมพ์เพื่อเป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่ อาจารย์พิฑูร มลิวัดย์ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 17 ธันวาคม 2530), 20.

²² คำว่า “เลิง” เป็นภาษาโบราณ หมายถึง ที่ราบลุ่ม

²³ กรมศิลปากร, ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548), 154.

ครองเมืองพวน²⁴ เมืองสำคัญต่างๆ ที่ขุนบรมส่งลูกชายทั้งเจ็ดไปปกครองนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเมืองสำคัญร่วมสมัยกันทั้งสิ้น ความสัมพันธ์ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้องเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่าเจ้านายในราชสำนักต่างๆ เหล่านี้มักจะเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันผ่านการแต่งงาน

การส่งลูกชายทั้งเจ็ดคนไปปกครองเมืองต่างๆ ยังแสดงให้เห็นวัฒนธรรมของการสร้างบ้านแปงเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ไทซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาใหม่แทนที่ประชากรกลุ่มเดิม แล้วกระจายตัวไปอยู่ตามดินแดนต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสิ้น เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นกลุ่มที่ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูก

อย่างไรก็ตาม การปกครองกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลาย นอกจากมีผู้นำแล้ว ยังต้องมีกฎเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมืองด้วย จึงเป็นที่มาของ “กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม” ซึ่งเป็นกฎหมายจาริตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน และเป็นกฎหมายที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูน้อยที่สุด²⁵ เนื่องจากเป็นกฎหมายที่มีพื้นฐานมาจากจาริตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด ด้วยวิธีการแบบมุขปาฐะมาก่อน จากนั้นจึงมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรือง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองที่เติบโตรุ่งเรืองมากขึ้น และเพื่อให้กฎเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องเชื่อมโยงกฎหมายดังกล่าวนี้เข้ากับขุนบรม โดยกำหนดให้เป็นคำสั่งสอนของขุนบรม ดังความตอนท้ายว่า

“อันนี้บูรณเกล้า

ตั้งเป็นกฎแบบไว้

ขุนบรมสอนสั่ง มาแล้ว

ประณมเกล้าสืบมา เจ้าเฮย”²⁶

ตำนานคือการรักษาเรื่องราวเก่าแก่ที่เล่าถ่ายทอดผ่านความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น ตำนานจึงก่อให้เกิดสำนึกในอัตลักษณ์เดียวกัน ตำนานขุนบรมไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าพวกเขากลุ่มครอบงำ

²⁴ ประชุมพงษาวดารภาคที่ 1 พงษาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2457. พิมพ์ในงานศพหม่อมเจ้าคนัศวรณูช ท.จ.พ.ศ. 2457), 398.

²⁵ บัชริน วงศ์ศิริ, “ธรรมศาสตร์ขุนบรมราชาธิราช,” ใน 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทยลำดับที่ 2 (จารึกและเอกสารภูมิปัญญาไทย), วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2553), 75.

²⁶ พิฑูร มลิวัลย์, พื้นขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ, 114.

พวกลาวเทิงได้อย่างไรเท่านั้น แต่ตำนานที่เล่าซ้ำๆ ยังเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกให้รู้ว่าอะไรคือลาวอัตลักษณ์เช่นนี้สะท้อนออกมาในงานสงกรานต์ ที่แสดงภาพความสัมพันธ์ระหว่างลาวลุ่มและลาวเทิง ด้วยการจัดขบวนแห่รูปปั้นปู่เยอ-ย่าเยอ ซึ่งเป็นผู้ที่ตัดเถาต้นน้ำเด้ายักษ์²⁷

มหาสิลา วีระวงส์ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมในการลำดับวงศ์กษัตริย์ลาวให้เชื่อมโยงกับขุนบรม ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องรักษาด้านานขุนบรมไว้ในพงสาวดารลาว พร้อมกันนั้น มหาสิลา ยังพยายามนำหลักฐานจากภายนอก คือ เอกสารจีนที่ได้รับการศึกษาโดยนักประวัติศาสตร์ไทย มาอ้างอิงด้วย ขุนบรม ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงดำรงสถานะเป็นกษัตริย์แห่งน่านเจ้า

ลาวสมัยล้านช้าง

เนื้อหาของลาวสมัยล้านช้าง ประกอบด้วยเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 5 ถึงบทที่ 7 ตั้งแต่รัชกาลเจ้าขุนลออุปฐมกษัตริย์แห่งล้านช้าง จนถึงสมัยล้านช้างแตกออกเป็นสามอาณาจักร คือ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์

เนื้อหาในส่วนของราชอาณาจักรล้านช้าง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีจำนวน 74 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ) แต่เนื้อหาในรัชกาลพระยาฟ้ารุ่งมีจำนวนถึง 17 หน้า (ไม่รวมภาพประกอบ) คิดเป็นร้อยละ 22.97 เนื้อหาในรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีจำนวน 18 หน้า คิดเป็นร้อยละ 24.32 จึงเห็นได้ชัดว่ามหาสิลา วีระวงส์ ให้ความสำคัญกับรัชกาลพระยาฟ้ารุ่งและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในสมัยล้านช้าง จึงแบ่งช่วงระยะเวลาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. สมัยหลวงพระบางเป็นราชธานี
2. สมัยเวียงจันทน์เป็นราชธานี
3. สมัยสามอาณาจักร

สมัยหลวงพระบางเป็นราชธานี เริ่มตั้งแต่รัชกาลของขุนลอ จนถึงรัชกาลของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ก่อนย้ายราชธานีจากหลวงพระบางไปยังเวียงจันทน์ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เมืองหลวงพระบาง หรือเมืองเชียงคด เชียงทอง เป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรล้านช้าง เหตุการณ์สำคัญในสมัยหลวงพระบางเป็นราชธานี มีดังนี้

1. **ขุนลอขับไล่ข้ากัณฮาง และครองเมืองหลวงพระบาง** พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงการสถาปนาหลวงพระบางเป็นราชธานี ในรัชกาลของขุนลอ พระโอรสของขุนบรม ซึ่งขยายอาณาเขตด้วยการปราบปรามขุนเจือง ที่ครองเมืองเชียงแสน ขุนลอต้องปราบปรามขุน

²⁷ Martin Stuart-Fox, *A History of Laos* (Cambridge : Cambridge University Press, 1999), 8.

เรื่องด้วยการขับไล่พวกขอมลงมาถึงหลวงพระบาง และขับไล่ข้ากันฮางออกไป จากนั้นขุนลอจึงได้ครองเมืองหลวงพระบางเป็นปฐมกษัตริย์พระองค์แรก และมีกษัตริย์สืบต่อมา 22 องค์ ก่อนถึงสมัยพระยาฟ้ารุ่ง

การที่มหาสิลา วีระวงส์ ยังคงรักษาดำเนินงานขุนเจืองไว้ในพงสาวดารลาว เนื่องจาก ขุนเจือง เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (culture hero) ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท เช่นเดียวกับขุนบรม เรื่องราวของขุนเจือง จึงปรากฏอยู่ในตำนานหรือพงสาวดารในดินแดนลุ่มน้ำโขงตอนกลางหลายแห่ง เช่น พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน พงสาวดารโยนกกว่าด้วยการตั้งเมืองพะเยา ตำนานสุวรรณโคมคำ เชียงแสนหลวง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันทนา พงสาวดารน่าน เป็นต้น²⁸ สำหรับพงสาวดารล้านช้างหรือพงสาวดารลาวนั้น ส่วนใหญ่ไม่บันทึกเรื่องของขุนเจืองไว้ในลำดับกษัตริย์ มีเพียงพงสาวดารล้านช้าง ฉบับที่อยู่ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 (พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม) และพงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ฉบับที่อยู่ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 11 เท่านั้นที่บันทึกเรื่องของท้าวฮุ่งหรือขุนฮุ่ง ไว้ในลำดับกษัตริย์ ความว่า

เมื่อขุนคำตาย ไว้เมืองแก่ขุนสูงเล่าแล เมื่อขุนสูงกินเมืองปางนั้น บ่อยตาม
บุราณจาริต มักคิดม้างคงผู้เฒ่าผู้แก่แต่ก่อนเสีย แลวดอ้างยอดน มักยก
รู้พลไปบละเหตุ เหตุคั้งนั้นลวดให้บ้านเมืองชาวราชธานีเศร้าสูญเสียสามปี
แล้ว จึงจัดตั้งอยู่มั่นเมื่อภายหลังเล่าแล แด้นั้นคืนหลัง ราชเขาแบ่งปัน
โวหารไว้ว่าขุนแลฮวมผู้เป็นขุนลาวทั้งมวญ มีขุนลอเป็นเจ้ามาตามต่อเท่า
ถึงขุนสูงนี้ได้ 15 ขุนแล²⁹

เนื้อความในพงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 11 นั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า น่าจะเก็บความมาจากพงสาวดารล้านช้างในประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 ซึ่งเป็นภาษาลาว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามีพงสาวดารล้านช้างเพียงฉบับเดียวเท่านั้นที่กล่าวถึงท้าวฮุ่ง หรือขุนฮุ่ง และเป็นการกล่าวถึงในแง่มุมที่ไม่ดีอีกด้วย ซึ่งต่างจากพงสาวดารของบ้านเมืองอื่นโดยเฉพาะบ้านเมืองในเขตล้านนาที่กล่าวถึงท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง ในฐานะวีรบุรุษของเผ่าพันธุ์

²⁸ ประเสริฐ ณ นคร, “ศักราชและภูมิศาสตร์ของท้าวฮุ่งท้าวเจือง,” ใน ตำนานเกี่ยวกับท้าวฮุ่งท้าวเจือง : มติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, นาริสา เดชสุภา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 21-26.

²⁹ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 402-403.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องของท้าวสุง ท้าวเจือง จะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้บันทึกพงศาวดารลาว แต่เรื่องราวของท้าวสุง ท้าวเจือง กลับปรากฏอย่างแพร่หลายในตำนานพื้นเมืองจำนวนมากของลาว ในลักษณะคล้ายกับตำนานพระร่วงของสุโขทัย³⁰ โดยเฉพาะกลุ่มพวกราชหรือขุนนั้น นับถือท้าวเจือง เป็นอย่างมาก จนเป็นเรื่องราวของพวกราชว่า เมื่อชาวข่าตกลูกซี้ได้ยาก พระยาเจืองจะเกิดมาเป็นท้าวธรรมิกราชเพื่อช่วยบำบัดทุกข์ให้พวกราช เช่น ในกรณีของกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ซึ่งเป็นหัวหน้านำพวกราชก่อการกบฏในแถบเมืองจำปาศักดิ์ เมื่อ ค.ศ. 1819 และกบฏข่าเจืองที่แพร่กระจายไปทั่วดินแดนลาวตอนเหนือระหว่าง ค.ศ.1874 – 1903³¹ เรื่องของเจืองในทัศนะของพวกราชจึงคล้ายพระผู้ช่วยให้รอด (Messiah) ซึ่งหมายถึง ผู้ที่จะมาช่วยให้พวกราชหลุดพ้นจากการกดขี่จากชนเผ่าอื่น และจะช่วยให้ชีวิตของพวกราชสุขสบายขึ้น ด้วยการนำสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันมาให้ ในขณะที่ท้าวเจืองในวรรณกรรมของชนเผ่าไท เป็นกษัตริย์ที่กล้าหาญชาญชัยในการรบ มีเดชานุภาพเป็นที่เกรงขาม แม้ว่าจะเป็นวีรบุรุษในตำนานที่สืบเชื้อสายจากเทพ แต่ไม่ได้มีลักษณะเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่งเหมือนเจืองในนิทานพวกราช³²

เนื่องจากท้าวสุงหรือท้าวเจือง เป็นวีรบุรุษของพวกราช ซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในดินแดนลาวมาก่อน ผู้บันทึกพงศาวดารลาวจึงไม่ยอมรับบทบาทของท้าวสุงหรือท้าวเจือง แต่ต้องการเชิดชูวีรบุรุษในตำนานที่เป็นต้นวงศ์กษัตริย์ลาว คือ ขุนบรม ดังนั้นผู้บันทึกพงศาวดารลาวจึงกำหนดให้ขุนเจือง คือ พระโอรสองค์ที่เจ็ดของขุนบรมที่ได้ปกครองเมืองพวน

มหาสิลา วีระวงส์ เป็นบุคคลแรกที่ค้นพบวรรณกรรมเรื่องท้าวสุง ท้าวเจือง ในหอสมุดแห่งชาติของไทย และได้แปลเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ ค.ศ. 1943 ดังนั้นเรื่องของท้าวสุง ท้าวเจือง จึงปรากฏอยู่ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์ลาว ระหว่างการสถาปนาอาณาจักรล้านช้างโดยขุนลอ

2. พระยาฟ้ารุ่ง : วีรบุรุษในตำนานที่มีตัวตน พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ลำดับเหตุการณ์หลังจากรัชกาลขุนลอสถาปนาเมืองเชียงคอง เชียงทอง ด้วยการขับไล่ข้าก้นฮางออกไป

³⁰ ธวัช ปุณโณทก, “ท้าวสุงขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขงกับการรับรู้ในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านช้าง,” ใน ตำนานเกี่ยวกับท้าวสุงท้าวเจือง : มติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, นริสา เดชสุภา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 76-82.

³¹ กำพล จำปาพันธ์, “กบฏข่าในเอกสารพื้นเมืองไท-ลาว (พ.ศ.2429-2466),” วารสารสังคมศาสตร์ 4, 3 (กันยายน-ธันวาคม 2551) : 25-53.

³² ประคอง นิมนานเหมินท์, “มหากาพย์ เรื่อง ท้าวบาเจือง : มหากาพย์สองฝั่งโขง,” ใน ท้าวสุง ขุนเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขง, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538), 76-94.

แล้วชนชาติลาวก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของลาวในปัจจุบัน หลังจากขุนลอสุวรรณคต ก็มีกษัตริย์ปกครองเมืองเชียงทองต่อมาอีก 22 องค์ จนถึงสมัยพระยาฟ้ารุ่ง

พระราชประวัติของพระยาฟ้ารุ่งที่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้นยังคงเป็นลักษณะของวีรบุรุษในตำนาน เช่น การเกิดมาพร้อมกับฝัน 33 ซึ่งซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่ปกติเป็นเหตุให้ถูกกลอยแพไปตามลำน้ำโขง จนถึงแก่งหลี่ผี และได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุเขมรคือ พระมหาปาสมันต์ ต่อมาได้รับความเมตตาจากกษัตริย์เขมร ทรงมอบพระราชธิดาให้เป็นพระเทวีของพระยาฟ้ารุ่ง โคร่งเรื่องในลักษณะเจ้าชายถูกกลอยลอยแพเช่นนี้ เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในตำนานหรือพงสาวดารของบ้านเมืองต่างๆ ในภูมิภาคนี้ เช่น ตำนานเมืองเชียงแขง³³ ตำนานเมืองสุวรรณโคมล³⁴ และเรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ในพงสาวดารเขมร³⁵ เป็นต้น

แม้ว่าพระราชประวัติของพระยาฟ้ารุ่ง จะมีลักษณะเป็นตำนานมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์จริง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระยาฟ้ารุ่งมีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เพราะชื่อของพระองค์ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเขาสุมณญ ที่สร้างขึ้นในสมัยพญาธิไท สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 1911³⁶ เรื่องของพระยาฟ้ารุ่งจึงไม่แตกต่างจากเรื่องราวของพระเจ้าอู่ทอง เพราะทั้งสองพระองค์เป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ แต่พระราชประวัติของทั้งสองพระองค์เต็มไปด้วยเรื่องราวในลักษณะของวีรบุรุษในตำนานหรือนิทานพื้นบ้าน

มหาสิลา วีระวงส์ อธิบายเหตุผลที่พระเจ้าแผ่นดินเขมร ทรงชุบเลี้ยงพระยาฟ้ารุ่งว่าเนื่องจากในเวลานั้นประเทศเขมรกำลังอ่อนแอ และสุโขทัยซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นเขมรได้แยกออกเป็นอิสระ เมื่อ ค.ศ. 1257 (พ.ศ. 1800) และต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1282 (พ.ศ. 1825) พ่อขุนรามคำแหงได้แผ่อำนาจเขตประเทศไทยออกไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นพระเจ้าแผ่นดินเขมรจึงทรงสนับสนุนพระยาฟ้ารุ่งเพื่อหวังจะใช้เป็นกำลังป้องกันการรุกรานของไทย

เหตุผลที่มหาสิลา วีระวงส์ นำมาอธิบายการกระทำของพระเจ้าแผ่นดินเขมรนั้น เป็นการให้หลักฐานจากภายนอก คือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) ที่กล่าวถึงการขยายเขต

³³ Volker Grabowsky and Renoo Wichasin, *Chronicles of Chiang Khaeng : A Tai Lü Principality of the Upper Mekong* (Hawaii : University of Hawaii, 2008), 237.

³⁴ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 72 ตำนานเมืองสุวรรณโคมล (ม.ป.ท., 2482. พิมพ์ในงานปลงศพ นางชีว กาญจนะศัพท์ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2482), 32-40.

³⁵ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 71 เรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ (พระนคร : กรุงเทพมหานคร, 2481. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาพรณี วันที่ 7 มีนาคม พุทธศักราช 2481), 70-71.

³⁶ กรมศิลปากร, *ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 87.

แดนในสมัยพ่อขุนรามคำแหงออกไปอย่างกว้างขวาง ส่วนศักราชที่มหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่า สุโขทัยแยกออกเป็นอิสระอย่างเด็ดขาด เมื่อ ค.ศ. 1257 ซึ่งตรงกับพ.ศ. 1800 นั้น แสดงให้เห็นแนวคิดในการเขียนพงสาวดารแบบโบราณ คือ การใช้เลขจำนวนเต็มหรือเลขตัวกลม เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าในปีนั้นจะต้องมีเหตุการณ์สำคัญ³⁷

หลังจากประทับอยู่ที่เขมรเป็นเวลานานถึง 33 ปี พระยาฟ้ารุ่งจึงเสด็จกลับประเทศลาว พร้อมด้วยพระมเหสี ระหว่างการเดินทาง ทรงปราบปรามบ้านเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก แล้วทรงยกทัพเข้าตีเมืองหลวงพระบางจากเจ้าฟ้าคำเสียงผู้เป็นอา เจ้าฟ้าคำเสียงสู้ไม่ได้เลยเสวยยาพิษปลงพระชนม์พระองค์เอง เหตุการณ์ในตอนนี พงสาวดารล้านช้างหรือพงสาวดารลาวบางฉบับ บรรยายเหตุการณ์ว่าพระยาฟ้ารุ่งฆ่าพระราชบิดา หลังจากที่พระยาคำผิง(พระอัยกา) ปลงพระชนม์พระองค์เอง³⁸ ซึ่งกรณีนี้ Michel Lorrillard เชื่อว่ามหาสิลา วีระวงส์ ไม่เลือกใช้ตำนานขุนบรมฉบับที่กล่าวถึงประวัติของพระยาฟ้ารุ่ง ว่าเป็นผู้ฆ่าบิดาของพระองค์(ผีฟ้า) เพราะเป็นเรื่องที่ยากจะยอมรับได้³⁹

พระยาฟ้ารุ่ง ครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1353/พ.ศ. 1896 ทรงพระนาม “พระยาฟ้าหล้าธรณี ศรีศัตนาคนหุต” หลังจากนั้นพระองค์จึงยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน เมื่อ ค.ศ. 1354/พ.ศ. 1897 และได้ต่อสู้กับพระเจ้าสามผยา ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ วิเคราะห์ว่าหมายถึง พญาผายู แห่งล้านนา หลังจากนั้นพระองค์ได้ขยายอาณาเขตบ้านเมืองออกไปอย่างกว้างขวาง ด้วยการเสด็จตีเมืองต่างๆ เช่น เมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองแก่นท้าว เมืองนครไทย และเมืองร้อยเอ็ด

พระยาฟ้ารุ่งได้ขยายดินแดนลาวให้กว้างขวางออกไป จนติดต่อกับเขตแดนของอยุธยา ดังเช่นเหตุการณ์เมื่อพระยาฟ้ารุ่งยกทัพไปตีเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งในตอนต้น มหาสิลา วีระวงส์ ได้ใช้หลักฐานจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง(ศิลาจารึกหลักที่ 1) ในการวิเคราะห์เขตแดนของไทยในสมัยสุโขทัยและอยุธยา จากนั้นจึงเป็นการพรรณนาเหตุการณ์ที่พระยาฟ้ารุ่งยกทัพไปตีเมืองร้อยเอ็ด พร้อมกับสอดแทรกบทสนทนาระหว่างพระยาฟ้ารุ่งและพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งเป็นส่วนที่คัดลอกมาจากตำนานขุนบรมฉบับที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าวิสุทธาราช การที่มหาสิลา วีระวงส์ ยังคงรักษายกย่องบทสนทนาไว้ เป็นการรักษาริธีการเขียนพงสาวดารแบบโบราณ นอกจากนี้ยังต้องการแสดงความ

³⁷ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (2537) : 31.

³⁸ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, (39).

³⁹ Michel Lorrillard, “Quelques donnees relatives a l’historiographie lao,” Bulletin de L’Ecole Francaise d’Extreme-Orient 88 (1999) : 220.

ยิ่งใหญ่ของพระยาฟ้ารุ่งที่มีเหนือพระเจ้าอุทอง จนกระทั่งพระเจ้าอุทองต้องถวายพระราชธิดา คือนางแก้วยอดฟ้า พร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการ แก่พระยาฟ้ารุ่ง

เหตุการณ์หลังจากตีเมืองร้อยเอ็ดได้แล้ว พระยาฟ้ารุ่งทรงมีพระราชดำริที่จะประหารชีวิตเจ้าเมืองที่จับได้ทั้งหมด แต่พระมหาปาสมันต์ ได้มาขอขบิณฑบาตชีวิตเจ้าเมืองเหล่านั้นไว้ มหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนนี่ว่า พระยาฟ้ารุ่งจะได้กระทำพิธีปฐมกรรมประหารชีวิตเจ้าเมือง การกล่าวถึงพิธีปฐมกรรมในความหมายว่าเป็นการประหารชีวิต แสดงให้เห็นว่ามหาสิลา วีระวงส์ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพงศาวดารของไทยที่มีการชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่บรรยายเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีเมืองละแวก และทรงกระทำพิธีปฐมกรรมเจ้าเมืองละแวก⁴⁰

ในรัชสมัยของพระยาฟ้ารุ่ง มีเหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ การนำพระพุทธรูปศาสนาตั้งถ้ำกวางส์ หรือ หินยาน มาจากประเทศเขมร พร้อมกับการอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คือ พระบาง มาประดิษฐานที่เมืองเชียงทอง แต่เกิดเหตุอัศจรรย์จนไม่สามารถอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานที่เชียงทองได้ พระบางจึงประดิษฐานอยู่ที่เวียงคำชั่วระยะเวลาหนึ่ง การอัญเชิญพระพุทธรูปศาสนามาประดิษฐานในดินแดนลาว ในรัชสมัยของพระยาฟ้ารุ่ง จึงมีนัยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะนอกจากการขยายอาณาเขตของล้านช้างออกไปอย่างกว้างขวางแล้ว พระยาฟ้ารุ่งยังทรงเป็นพุทธมามกะ ผู้สถาปนาพระพุทธศาสนาในดินแดนลาวด้วย

ในช่วงปลายรัชกาลพระยาฟ้ารุ่ง พระนางแก้วเก้งยา อัครมเหสีสิ้นพระชนม์ เป็นเหตุให้พระยาฟ้ารุ่งไม่เอาพระทัยใส่ต่อกิจการบ้านเมือง ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการกดขี่ข่มเหงของข้าราชการ จนกระทั่งพระองค์ต้องสละราชสมบัติ แล้วหนีไปอยู่เมืองน่านและสวรรคตที่เมืองน่าน จนเจ้าเมืองน่านได้สร้างวัดบรรจุอัฐิธาตุของพระองค์ ชื่อ วัดเชียงงาม

3. ความวุ่นวายในลาวอันเนื่องมาจากนางมหาเทวี หลังรัชกาลพระยาฟ้ารุ่ง บ้านเมืองลาวยังคงสงบเรียบร้อยเป็นปกติสุข จนกระทั่งเมื่อพระยาล้านคำแดง สวรรคต เหตุการณ์ภายในลาวก็เกิดความวุ่นวายขึ้น การปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับนางมหาเทวี ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าพระราชนกนิของพระยาสามแสนไท นางมหาเทวีผู้นี้ พงศาวดารลาวแต่ละฉบับระบุที่มาของนางแตกต่างกันไป

มหาสิลา วีระวงส์ ได้พรรณนาเหตุการณ์วุ่นวายในราชสำนักลาว อันมีสาเหตุมาจากความโหดร้ายของนางมหาเทวี เนื่องจากพระนางต้องการให้พระสวามี ได้เป็นกษัตริย์ เมื่อสมเด็จพระ

⁴⁰ รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ประหารเจ้าเมืองละแวกนี้ โปรดดูในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียม พระราชพงศาวดารฉบับพระปรมานุชิต เป็นต้น

พระเจ้าล้านคำแดงสิ้นพระชนม์พระนางจึงเข้ายึดอำนาจ กษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์ในช่วงระยะเวลานั้นๆ ภายใต้อิทธิพลของพระนาง ต้องสิ้นพระชนม์ลงเป็นจำนวนมาก เพราะนางมหาเทวีเป็นผู้บงการอยู่เบื้องหลัง

เรื่องราวของพระนางมหาเทวีผู้นี้ แสดงให้เห็นบทบาทของสตรีสูงศักดิ์ภายในราชสำนักที่มีอิทธิพลต่อการปกครองบ้านเมือง ลักษณะเช่นนี้ปรากฏทั่วไปในเอกสารพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4. สงครามระหว่างลาวกับเวียดนาม ในสมัยสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว หลังเหตุการณ์ขุนวายุในลาวสมัยนางมหาเทวีสิ้นสุดลง สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วขึ้นครองราชย์พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าพระองค์เป็นพระโอรสของพระยาสามแสนไท มีพระมารดาเป็นพระราชธิดากษัตริย์อยุธยา

ในรัชสมัยของพระองค์มีเหตุการณ์สำคัญ คือ สงครามระหว่างลาวกับเวียดนาม ซึ่งในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วได้รับช้างเผือกมาจากเจ้าเมืองแก่นท้าว จนกิดศัพท์ล่องรู้ไปถึงเจ้าบัวหลวง กษัตริย์เวียดนาม พระเจ้าบัวหลวงส่งทูตมาขอชนช้างเผือกไปทอดพระเนตร แต่เจ้าแสนหลวงเชียงลอ เอาช้างยัดใส่กระบอบพระราชสาสน์แล้วให้ทูตเวียดนามนำกลับไป พระเจ้าบัวหลวงเมื่อทอดพระเนตรเห็นช้าง จึงทรงพิโรธอย่างหนัก จนยกทัพไปตีเมืองเชียงทอง เมื่อ ค.ศ. 1483/พ.ศ. 2026

ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ การทำสงครามของกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณ มักจะเกี่ยวพันกับเรื่องช้างเผือกเสมอ เช่นสงครามระหว่างพม่าและอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิ ที่นำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่หนึ่ง เพราะช้างเผือกเป็นเครื่องแสดงถึงบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ ในกรณีนี้กษัตริย์เวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากจีน จึงไม่น่าจะมีความเชื่อในเรื่องช้างเผือก ซึ่งเป็นเรื่องของสถาบันกษัตริย์ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากอินเดีย

สงครามครั้งนี้จบลงด้วยความพ่ายแพ้ของเวียดนาม สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วซึ่งลี้ภัยไปอยู่ที่เชียงคานในระหว่างสงคราม สวรรคตที่เชียงคาน สมเด็จพระรามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงโปรดฯ แต่งทูตเชิญหีบทองคำ หีบไม้จันทน์ และผ้า 500 พับ มาถวายพระเพลิง อย่างไรก็ดีตามเมื่อตรวจสอบกับพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ แล้ว ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว

การที่สมเด็จพระรามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดฯ แต่งทูตเชิญหีบทองคำ หีบไม้จันทน์ และผ้า 500 พับไปถวายพระเพลิงสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว เป็นการยืนยันถึงสายสัมพันธ์ระหว่างล้านช้าง และ กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว ทรงมีพระมารดาเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์อยุธยา

5. การเขียนตำนานขุนบรมฉบับแรกในสมัยพระเจ้าวิสุทธาราช ในรัชสมัยของพระเจ้าวิสุทธาราช ศาสนาพุทธในล้านช้างเจริญรุ่งเรืองมาก มีการแปลคัมภีร์สำคัญเป็นภาษาลาว รวมทั้งการแต่งกาพย์วิสุทมาลี ซึ่งเป็นโคลงสี่สุภาพของลาวก็แพร่หลายในสมัยนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงยุคทองของงานศิลปกรรมลาว ตำนานขุนบรมฉบับแรกก็แต่งขึ้นในสมัยนี้ นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดฯ ให้อาราธนาพระบางมาประดิษฐานที่เมืองเชียงทอง หลังจากนั้นทรงสร้างวัดวิสุทเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบาง

มหาสิลา วีระวงส์ ได้เพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องกาพย์วิสุทมาลี ซึ่งท่านได้สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มแต่งขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าวิสุทธาราช ทำให้เรียกโคลงสี่สุภาพประเภทนี้ว่า “กาพย์วิสุทมาลี” นอกจากนี้ยังแทรกข้อมูลเกี่ยวกับตำนานขุนบรมที่แต่งโดยพระมหาเทพหลวง และพระมหามงคลสิทธิ เข้าไว้ด้วย ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากจารึกของพงสาวดารแบบโบราณ

6. การอาราธนาพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ จากนครเชียงใหม่ในสมัยสมเด็จพระโพธิสารราช ในสมัยสมเด็จพระโพธิสารราช มีเหตุการณ์สำคัญ คือ การอาราธนาพระไตรปิฎกและพระสงฆ์จากเชียงใหม่ มายังล้านช้าง นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชโองการประกาศให้ประชาชนเลิกนับถือผี พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระโพธิสารราชเสด็จมาประทับที่เวียงจันทน์ และเป็นช่วงเวลา ที่ พระไชยราชา เจ้านายในราชสำนักอยุธยาได้หนีมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่นครเวียงจันทน์

การอาราธนาพระไตรปิฎกและพระสงฆ์จากเชียงใหม่มายังล้านช้าง แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ระหว่างล้านนาและล้านช้าง ดังที่ปรากฏว่าในเวลาต่อมาพระราชโอรสของพระองค์ คือ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งมีพระมารดาเป็นพระธิดาภคินีเชียงใหม่ ได้ครองเมืองเชียงใหม่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้พระองค์ยังได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระแซกคำมาจากเมืองเชียงใหม่ด้วย

สำหรับพระแซกคำนั้น เป็นพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่ง พงสาวดารการเมืองหลวงพระบางตำนานหนึ่งยังสอดแทรกตำนานพระแซกคำไว้ในเหตุการณ์สมัยพระโพธิสารด้วย⁴¹ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของตำนานพระแซกคำแล้ว จึงพบว่าพระแซกคำ คือ พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่กับพระแก้วมรกต หากประดิษฐานอยู่เมืองใด ก็จะเป็นสถานที่ประทับของ

⁴¹ ประชุมพงษาวดารภาคที่ 11 พงษาวดารเมืองหลวงพระบาง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2462. พิมพ์ในงานศพนายพันเอก พระยาศึกกรปลาศ (ทองอยู่ โรหิตเสถียร) ปีมะแม พ.ศ.2462), 21-23.

พระมหากษัตริย์⁴² ดำเนินพระแชกคำหรือดำเนินพระพุทฺธิหิงค์ จึงมีโครงเรื่องเช่นเดียวกับดำเนินพระแก้วมรกต คือ เริ่มต้นด้วยการผูกเรื่องให้สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์สากล ซึ่งในที่นี้คือ ประวัติของพระพุทธศาสนาในลังกา จากนั้นจึงดำเนินเรื่องเข้าสู่ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นต่างๆ ที่เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทฺธิหิงค์

7. สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ได้ครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระเมืองเกษเกล้า กษัตริย์เชียงใหม่สวรรคต ข้าราชการเชียงใหม่ได้ทูลเชิญ เจ้าเชษฐาวังโส (สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช) ไปครองเมืองเชียงใหม่ เหตุการณ์นี้นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีการบันทึกทั้งในพงศาวดารลาว และราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่ พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีรายละเอียดของการเดินทางจากหลวงพระบางไปยังเชียงใหม่อย่างละเอียด เพื่อแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ที่เป็นกษัตริย์สองแผ่นดิน คือ ล้านนา และล้านช้าง

สมัยเวียงจันทน์เป็นราชธานี เมื่อสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดานั้น เหตุการณ์ภายในลาวค่อนข้างวุ่นวาย เนื่องจากพระองค์ยังประทับอยู่ที่เชียงใหม่ในขณะที่พระราชบิดาสวรรคต ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นภายในราชสำนักเชียงทอง จนกระทั่งสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชต้องรีบเสด็จกลับมาจัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย

เนื่องจากสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชต้องกลับมาปกครองล้านช้าง ดังนั้นพระองค์จึงแต่งตั้งให้พระนางจिरประภา เป็นผู้ปกครองล้านนาแทนพระองค์ ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในราชสำนักเชียงใหม่ จนกระทั่งมีการยกเจ้าเมกุฎี ขึ้นเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชจึงต้องยกทัพไปปราบปราม เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ฝ่ายเจ้าเมกุฎี ไปขอให้พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีเอาเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชจึงเสด็จกลับหลวงพระบาง เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทำสนธิสัญญากับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากทรงเล็งเห็นถึงภัยจากพม่า และทรงพิจารณาว่าชัยภูมิของเมืองหลวงพระบางคับแคบ และอยู่ในเส้นทางเดินทัพของพม่า ในขณะที่เวียงจันทน์เป็นเมืองใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมต่อการตั้งราชธานีใหม่ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช จึงอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระแชกคำพร้อมด้วยราชสมบัติทั้งหมด พร้อมด้วยกองทัพ ลงมาอยู่เวียงจันทน์ นครเชียงทอง นั้น เรียกว่า “หลวงพระบาง” ตั้งแต่นั้น เพราะเหตุที่พระบางยังประดิษฐานอยู่ที่เชียงทอง

⁴² พระธรรมวิมลโมลี, ตำนานพระแชกคำ (ม.ป.ท., 2544. พิมพ์ในพิธีทำบุญอายุครบ 7 รอบ (84 ปี) ของพระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ พะเยา 11 กรกฎาคม 2544), 9.

เมืองเวียงจันทน์นั้น ปรากฏหลักฐานว่าเป็นเมืองสำคัญมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) ความสำคัญของเมืองเวียงจันทน์ ยังแสดงให้เห็นจากนิทานจันทพานิช ซึ่งเป็นเรื่องราวของพ่อค้าชาวเวียงจันทน์ที่ขึ้นมาค้าขายที่เมืองเชียงทอง ได้อุทิศแก้วแหวนเงินทองจำนวนมากให้กับผู้ยากไร้ ชาวเมืองจึงพร้อมใจกันแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงทอง⁴³ นิทานจันทพานิช จึงเป็นการเชื่อมโยงความสำคัญของเมืองทั้งสอง คือ หลวงพระบางและเวียงจันทน์ โดยมีจุดประสงค์ในการอธิบายความสำคัญของเวียงจันทน์ที่เป็นราชธานีแห่งใหม่ เหตุการณ์สำคัญในสมัยเวียงจันทน์เป็นราชธานี ได้แก่

1. **สัมพันธไมตรีระหว่างล้านช้างกับอยุธยา** อำนาจของพม่าที่ขยายดินแดนมาทางตะวันออก จนกระทั่งยึดครองเชียงใหม่ได้ ทำให้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชต้องย้ายราชธานีมายังเวียงจันทน์ พร้อมกับแสวงหาพันธมิตรในการต่อต้านพม่า คือ พระนครศรีอยุธยา พันธไมตรีระหว่างล้านช้างกับอยุธยานั้น มีทั้งการกระทำสัจสัตย์สาบานระหว่างพระเจ้าแผ่นดินของสองอาณาจักร คือ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้าง และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งพระนครศรีอยุธยา ทั้งสองพระองค์ทรงสร้างพระธาตุศรีสองรัก ให้เป็นหลักเขตแดนระหว่างสองอาณาจักร นอกจากนี้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ยังทรงขอพระราชทานพระเทพกษัตรี พระราชธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอีกด้วย

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ อธิบายเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชอย่างละเอียดมากกว่ากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการศึกสงคราม ทั้งการสงครามระหว่างพม่ากับล้านช้าง การตีเมืองพิษณุโลก เพื่อช่วยพระมหินทราธิราช พระโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และการตีเมืององกานของเขมร ซึ่งมหาสิลา วีระวงศ์ อธิบายว่าเมืององกาน คือเมืองพระนครของเขมร เนื่องจากคำว่า “องกาน” มีเสียงคล้ายกับ คำว่า “อังคอร์” การยกทัพไปตีเมืององกานเป็นเหตุให้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชสิ้นพระชนม์

อย่างไรก็ตาม มหาสิลา วีระวงศ์ ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านการพระศาสนาของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ไปพร้อมกันด้วย เช่น การสร้างพระธาตุหลวง กลางเมืองเวียงจันทน์ สร้างวัดป่าธาตุสังฆธรณ์ วัดป่ามหาพุทธวงศ์ วัดป่ากันทอง สร้างพระเจดีย์ครอบพระธาตุหัวหน่า ซึ่งมหาสิลา วีระวงศ์ อธิบายว่า คือพระธาตุบังพวน ในจังหวัดหนองคาย และยังทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม อีกด้วย นอกจากนี้ยังบรรยายถึงความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธในประเทศลาวในสมัยนี้ว่า ภายในพระนครเต็มไปด้วยวัดวาอาราม และมีการสร้างพระพุทธรูปสำคัญ ขึ้นเป็นจำนวนมาก

⁴³ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม , 388-389.

มหาสิลา วีระวงส์ บรรยายเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชที่เกี่ยวข้องกับอยุธยา ด้วยการให้หลักฐานภายนอก คือ พระราชพงศาวดารของไทย⁴⁴ เป็นฐานข้อมูลสำคัญ เช่น เมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงมีพระราชสาส์นไปถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เพื่อขอพระราชทานพระเทพกษัตริ์ พระราชธิดาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระสุริโยทัย เนื้อความในพระราชสาส์น คือ

ข้าพระองค์ผู้ผ่านพิภพกรุงศรีสัตนาคนหุต ขอถวายอะพิวาดวันทนา มายังสมเด็จพระปิตุราทิราด ผู้ผ่านพิภพทเวทวารวดีสีอะยุทยามะหาดิลกพนนพรัตน์ราชทานันบุรีรม อุดมด้วยพระราชมหาสถานมะหารานยัง เป็นมิ่งมูกุดด้วยสเวดกุนซอนชาดตัวปะเลิดสีเมือง ข้าพระองค์ยังไปมีเอกอัครราชกัลยาณีที่จะสืบสิริสุขะวงในกรุงศรีสัตนาคนหุตต่อไป ข้าพระองค์ขอพระราชทานพระราชธิดาอันทรงพระนาม พระเทพกษัตติ ไปเป็นปิ่นสีสุรางคนิกอนกัลยาในมะหานะคะเรตปาจินทิด เป็นทางพระราชสัมพันธะมิดไมติ สุวันนะปะละพีแผ่นเดียวกันชั่วกัลปาวะสาน⁴⁵

เนื้อความในพระราชสาส์นข้างต้น เป็นการคัดลอกมาจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา⁴⁶ นอกจากนี้ยังปรากฏการคัดลอกเนื้อความลักษณะเช่นเดียวกันนี้อีกในตอนที่กำลังกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงทราบว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชทานพระแก้วฟ้า แทนพระเทพกษัตริ์ที่ประจวบ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงส่งพระราชสาส์นมายังสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอีกครั้งหนึ่ง และเหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เสด็จตีเมืองพิษณุโลก⁴⁷

2. ล้านช้างเป็นเมืองขึ้นของพม่า หลังรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เกิดความวุ่นวายขึ้นในราชสำนักล้านช้าง เนื่องจากขุนนางสำคัญสองคนพยายามแย่งชิงอำนาจกัน สุดท้ายพระยาแสนสุรินทร์ชนะ จึงได้ยึดอำนาจอภิเษกตัวเองเป็นกษัตริย์ พระยาแสนสุรินทร์ เป็นพระอัยกา (ตา) ของพระหน่อเมือง พระราชโอรสของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช และเป็นขุนนางที่มี

⁴⁴ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2542), 89-93.

⁴⁵ สิลา วีระวงส์, พงสาวะดานลาว (เวียงจัน : กะซวงสิกสาทิกาน, 2500), 118-119.

⁴⁶ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 89.

⁴⁷ สิลา วีระวงส์, พงสาวะดานลาว, 120-131. และ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 90-102.

บทบาทสำคัญตั้งแต่สมัยสมเด็จพระโพธิสารราช และสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งให้เห็นความอ่อนแอของประเทศไทยในรัชกาลนี้ เนื่องจากบรรดาหัวเมืองต่างๆ ที่เคยส่งส่วยให้เวียงจันทน์พากันต่อต้านพระยาแสนสุรินทร์ เพราะมิได้สืบเชื้อสายกษัตริย์โดยตรง

ในรัชกาลพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์นี้เองที่พม่าได้ยกทัพมาตีเวียงจันทน์อีกครั้ง แต่เนื่องจากความอ่อนแอของลาว เพราะการขาดความสามัคคี พม่าจึงยึดเวียงจันทน์ได้ แล้วจับเอาพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์กับพระหน่อเมือง ไปประเทศพม่า ลาวจึงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

พม่าได้แต่งตั้งพระอนุชาของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช คือ พระมหาอุปราชาวังโส ที่พม่าจับเป็นตัวประกันตั้งแต่ครั้งก่อน ให้กลับคืนมาเป็นกษัตริย์ล้านช้าง ในรัชกาลนี้ ได้เกิดเหตุการณ์ที่มีผู้แอบอ้างตัวว่าเป็นสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ได้ก่อการกบฏขึ้นและสามารถยึดเมืองเวียงจันทน์ได้ จนพระมหาอุปราชาวังโสและครอบครัวต้องเสด็จหนี แต่เรือล่มเสียชีวิตทั้งครอบครัว พม่าจึงยกทัพมาปราบพวกกบฏ และแต่งตั้งพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์ เป็นกษัตริย์ล้านช้างอีกครั้งหนึ่ง

เหตุการณ์กบฏที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นความอ่อนแอของราชสำนักล้านช้าง การที่หัวหน้ากบฏอ้างตัวว่าเป็นสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช แสดงให้เห็นบุญบารมีของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ในลักษณะเดียวกับหัวหน้าพวกข้าที่ก่อการกบฏอ้างตัวว่าเป็น ข้าเจือง ในยามที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังเน้นย้ำความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ เพราะเมื่อพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์ สิ้นพระชนม์แล้ว มีการแต่งตั้งพระยานครน้อย ซึ่งเป็นลูกของพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์ขึ้นครองราชย์ต่อจากบิดา แต่ถูกต่อต้านจากประชาชนเช่นเดียวกับเหตุการณ์เมื่อพระสุเมงคโลยโกโพธิสัตว์ ขึ้นครองราชย์ สถาบันกษัตริย์ของลาวดำรงความศักดิ์สิทธิ์เพราะสืบเชื้อสายจากขุนบรมมาโดยลำดับ ผู้ที่มิได้สืบเชื้อสายตรงจึงไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน

ล้านช้างตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าจนถึงรัชกาลของสมเด็จพระวรวงศา เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พม่าเริ่มอ่อนแอ ประเทศราชต่างๆ ต่างพากันประกาศอิสรภาพ เช่น สมเด็จพระนเรศวร แห่งกรุงศรีอยุธยา ในขณะที่ล้านช้างประกาศอิสรภาพโดยสมเด็จพระวรวงศา

3. ความวุ่นวายเนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติ โครงเรื่องเกี่ยวกับการแย่งชิงราชสมบัติ เป็นเรื่องที่พบได้ทั่วไปในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังคงรักษาโครงเรื่องเกี่ยวกับการแย่งชิงราชสมบัติของเจ้านายในราชสำนักล้านช้าง ดังจะเห็นได้จากในหลายตอน เช่น เมื่อสิ้นรัชกาลพระยาล้านคำแดง เมื่อพระเจ้าโพธิสารราชสวรรคต เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าหลังรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ได้เน้นไปที่ความวุ่นวายในราชสำนักลาว ที่มีเหตุมาจากการแย่งชิงราชสมบัติของเจ้านายในราชสำนักล้านช้าง ดังที่มหาสิลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระหม่อมแก้วว่า

ในเวลาทีพระหม่อมแก้วเสวยราชย์อยู่นั้น เหตุการณ์บ้านเมืองยิ่งทวีความร้ายแรงขึ้น เนื่องจากเจ้านายอ้ายน้องยาดชิงกันเป็นใหญ่ มีความหวังเจียดเถียด แค้นจองเวรกันบ่แล้ว ต่างคนต่างก็เต้าโรมเอาบ่าวไพร่ของไพร่หมั้นเข้าประหัดประหารกัน จนประชาชนพลเมืองในนครเวียงจันทน์อยู่บ่ได้ ต้องอพยพหนีภัยข้ามน้ำโขง ลงไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ทางฝั่งขวาเป็นอันมาก และแผ่ขยายลงไปจนจรแดนประเทศเขมร..⁴⁸

4. การติดต่อกับประเทศตะวันตก หลังรัชสมัยของพระหม่อมแก้ว พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระหม่อมแก้ว ได้ขึ้นครองราชย์ ในสมัยนี้ล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่า คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสำคัญ เรียบเรียงขึ้นในสมัยนี้ นอกจากนี้ยังมีการติดต่อกับชาติตะวันตก ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ ได้อ้างอิงข้อความจากบันทึกของ ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthof) พ่อค้าชาวฮอลันดา และบันทึกของบาทหลวงเลรีอา (Leria) ชาวอิตาลี ซึ่งได้ถ่ายทอดข้อมูลให้กับบาทหลวงมารินี (Marini) โดยนำมาใส่ไว้ในเหตุการณ์สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เนื้อหาส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องราวในบันทึกของชาวต่างชาติทั้งสองคณะ ซึ่งได้บันทึกข้อมูลทั้งด้านภูมิศาสตร์ พระราชวังสภาพบ้านเมือง ทรัพยากรที่สำคัญของลาว จารัตประเพณี และวัฒนธรรมลาว

ล้านช้างสมัย 3 อาณาจักร พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ได้จัดแบ่งเนื้อหาในตอนที่ว่าด้วยประเทศลาวแบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร ไว้ในบทที่ 6 โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง และอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

มหาสิลา วีระวงส์ อธิบายสาเหตุของความแตกแยกของอาณาจักรล้านช้างว่า เกิดจากความแตกแยกของเจ้านายในราชสำนัก หลังจากสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชสวรรคตแล้ว ไม่มีพระโอรสที่จะสืบราชสมบัติ ทำให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่างขุนนางและเจ้านายในราชสำนัก ผู้ที่ชนะ สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นกษัตริย์ จึงไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้นาน ความ

⁴⁸ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่บุราณถึง 1946 ,93.

แตกแยกที่เกิดขึ้นทำให้กษัตริย์ล้านช้าง คือ พระไชยวงศ์ไว้ ต้องขอความช่วยเหลือจากอยุธยา สมเด็จพระเพทราชา ทรงยกทัพขึ้นมาใกล้เคียงให้เจ้านายในราชสำนักที่เวียงจันทน์และหลวงพระบางคืบคืบกัน จากนั้นได้แบ่งปันเขตแดนต่อกัน อาณาจักรล้านช้างแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง เหตุการณ์นี้ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ รวมทั้งฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ ได้ใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญ

แม้จะแยกออกเป็น 2 อาณาจักรแล้วก็ตาม แต่ความวุ่นวายในล้านช้างยังดำเนินต่อไป มีกบฏเกิดขึ้นตามเมืองต่างๆ โดยเฉพาะกบฏพระวรปิตา หรือพระวอพระตา ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ วิเคราะห์ว่า เป็นเหตุนำไปสู่การแทรกแซงของไทย โดยมีสาเหตุหลักเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงระแวงพระเจ้าสิริบุญสารว่าจะไปเข้ากับฝ่ายพม่า ดังนั้นเมื่อพระวรปิตา มาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระเจ้าตากสินจึงส่งกองทัพมายึดเมืองจำปาศักดิ์

ส่วนการยกทัพเข้ายึดเมืองเวียงจันทน์ของกองทัพไทยนั้น มหาสิลา วีระวงส์ อธิบายว่า เพราะพระเจ้าสุริยวงศ์แห่งหลวงพระบาง เข้าร่วมโจมตีเมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากเข้ายึดเวียงจันทน์ได้แล้ว กองทัพไทยก็ได้กวาดต้อนเจ้านายในราชสำนัก พร้อมทั้งทรัพย์สินมีค่าต่างๆ พร้อมด้วยพระแก้วมรกตและพระบาง ลงมายังกรุงเทพ ส่วนพลเมืองลาวที่ถูกกวาดต้อนนั้น ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรี อาณาจักรล้านช้างทั้งสาม คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ จึงตกเป็นเมืองขึ้นของไทย

มหาสิลา วีระวงส์ ได้เน้นย้ำให้เห็นบทเรียนจากอดีตที่ทำให้ประเทศลาวต้องตกเป็นเมืองขึ้นของไทยว่า

ราชอาณาจักรลาวทั้ง 3 คือ อาณาจักรนครจำปาศักดิ์ ของเจ้าไชยกุมาร อาณาจักรเวียงจันทน์ ของเจ้าสิริบุญสาร และอาณาจักรหลวงพระบาง ของเจ้าสุริยวงศ์จึงได้เสียเอกราชให้แก่ไทยลงพร้อมกัน ในปี ค.ศ.1779 ย้อนความบ่งชี้ต้องถ่วงกัน อธิบายถึงเบียดเบียนกันให้กันของเจ้านายลาว ด้วยประการดังนี้⁴⁹

มหาสิลา ได้อธิบายความเป็นมาของเมืองจำปาศักดิ์ ไว้ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ด้วยการนำหลักฐานจากภายนอกในการอธิบายเรื่องเมืองจำปาศักดิ์ยุคโบราณว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพุนัน การอ้างอิงเอกสารของมัดด้วนหลิน นักประวัติศาสตร์จีนโบราณ ทำให้เรื่องราวของเมืองจำปาศักดิ์ มีความหนักแน่นน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น นอกจากการอ้างอิงเอกสารของ

⁴⁹ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946 , 116.

ม้าตัวนวล และจารึกต่างๆ ผ่านการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Henri Marshall และนักประวัติศาสตร์ไทยแล้ว มหาสิลา วีระวงส์ ยังเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของเมืองจำปาศักดิ์ ด้วยการนำประวัติเมืองจำปาศักดิ์ ที่อยู่ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 ของไทย มาใส่ไว้ด้วย เนื้อเรื่องว่าด้วยตำนานของท้าวคัตตะนาม หรือ ท้าวคัชนาม ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ อธิบายว่าเป็นเรื่องของพระสิวะ ตำนานเรื่องท้าวคัชนามนี้ มหาสิลา วีระวงส์ ใช้เป็นส่วนต้นของประวัติศาสตร์เมืองจำปาศักดิ์เท่านั้น เพราะส่วนที่ต่อจากตำนานท้าวคัชนาม ก็เป็นเรื่องราวกบฏพระยาจัน เมื่อ ค.ศ. 1690 ชองว้างหรือช่วงเวลาที่ยาวไปนี้ นับเป็นปัญหาหลักของการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ ในรูปแบบพงสาวดาร เพราะพงสาวดาร คือการบันทึกเรื่องราวของวงศ์กษัตริย์ ดังนั้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น เมืองจำปาศักดิ์ เชียงขวาง ซึ่งมีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง จึงไม่สามารถสอดแทรกอยู่ในพงสาวดารลาวได้

เหตุการณ์สำคัญในสมัย 3 อาณาจักร คือ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์กู้เอกราช ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในการรับรู้ของชาวลาวและชาวไทย แต่การรับรู้ของประชาชนทั้งสองประเทศกลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่ฝ่ายไทยมองว่าการกระทำของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ คือการกบฏ แต่สำหรับชาวลาวแล้ว การกระทำของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ คือ การกอบกู้เอกราช พระองค์จึงเป็นวีรบุรุษของชาวลาว

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ในลักษณะวีรบุรุษของชาวลาว เช่นเดียวกับที่สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้อยุธยาจากพม่า พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงมีส่วนคล้ายพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เช่น ในวัยเด็กต้องเสด็จมาเป็นองค์ประกันที่กรุงเทพฯ เมื่อทรงเป็นอุปราชก็ได้เคยยกกองทัพไปช่วยไทยรบกับพม่า และยังทรงยกทัพไปตีพม่าที่เมืองเชียงแสนจนได้ชัยชนะ

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่ตีพิมพ์ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็นประวัติศาสตร์ลาว ให้ความสำคัญกับการกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ เป็นอย่างมาก มีการอธิบายเหตุการณ์อย่างละเอียด ซึ่งมหาสิลาได้ใช้ข้อมูลหลักฐานของฝ่ายไทยเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

มหาสิลา วีระวงส์ อธิบายสาเหตุที่พระเจ้าอนุวงศ์จำเป็นต้องกอบกู้เอกราช เนื่องจากพระเจ้าอนุวงศ์ได้เสด็จมาร่วมงานพระบรมศพสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อ ค.ศ. 1825/พ.ศ. 2368 เมื่อจะเสด็จกลับเวียงจันทน์ จึงกราบบังคมทูลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานนางละครใน เจ้าหญิงดวงคำ ซึ่งเป็นราชินีลาว และครอบครัวลาวเมืองสระบุรี แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พระราชทานสักอย่าง ทำให้เจ้าอนุวงศ์ มีความคับแค้นใจ

ตั้งแต่นั้น⁵⁰ เมื่อเสด็จกลับเวียงจันทน์ จึงทรงวางแผนที่จะกู้เอกราช มหาสิลา วีระวงส์ ได้บรรยาย เหตุอาเพศต่างๆ ในเวลาที่เจ้าอนุวงศ์เตรียมการจะยกทัพมาตีกรุงเทพไว้ดังนี้

ในเวลาพระเจ้าอนุกำลังทำการจัดแจงแต่งกองทัพอยู่นั้น ก็เกิดอาเพศวิปริต หลายอย่างหลายประการ ด้วยเหตุน้ำบ้านเมืองจะหล่มจม คือ ในเดือน 6 (ค.ศ. 1826) เกิดลมพายุใหญ่พัดยอดปาสาดและหอพระแก้วพังละลายลง, หอโรงพระมเหสี 5 หลัง บ้านเรือนราษฎรคนหักมุนไป 50 หลัง ถึงเดือน 11 ออกใหม่ 15 ค่ำ เกิดแผ่นดินไหว แผ่นดินในกำแพงเมืองด้านดาวนอก ยาว 2 วา กว้างสอกปาย และเลิกลงไป 20 วาปาย⁵¹

ลักษณะการบันทึกเหตุวิปริตอาเพศข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นจารีตการบันทึกพงสาวดาร แบบโบราณ ซึ่งมักปรากฏลงบอกเหตุสุดแตกเสมอ เหตุแผ่นดินไหวข้างต้นนั้น ปรากฏอยู่ใน พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญให้มหาสิลา วีระวงส์ ความดังนี้

ที่เมืองเวียงจันทน์นั้นเมื่อ ณ เดือน 6 ปีจออัฐศก เวลากลางวันเกิดลมพายุใหญ่ พัดข้อฟ้าไประกะหาหอพระแก้วพระบางหลังคาเรือนอนุหักไปเป็นอันมาก เรือน ภรรยาอนุหลาย 5 หลัง แต่เรือนราษฎรชาวบ้านหักพังประมาณ 40-50 หลัง ครั้น มาถึงเดือน 11 ขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ อนุยังเกณฑ์กองทัพอยู่นั้น บังเกิดดาวพระ พฤษ์สบัติขึ้นข้างทิศทักษิณเมื่อเวลาตีประมาณ 2 ยามเศษ เกิดแผ่นดินไหวที่ เมืองเวียงจันทน์ ด้วยขามสิ่งของรูปพรรณกระทบกัน ครั้นรุ่งสว่างขึ้นเห็นแผ่นดิน แยกออกในกำแพงท้ายเมือง ยาวประมาณ 2 วา กว้างประมาณสอกเศษ ลึก ประมาณเส้นเศษ⁵²

กองทัพลาวยกทัพเข้ายึดครองหัวเมืองในดินแดนที่ราบสูงฝั่งขวาแม่น้ำโขงได้ทั้งหมด รวมทั้งเมืองนครราชสีมาซึ่งเมืองหัวเมืองสำคัญของกรุงเทพ ส่วนกองทัพหน้าซึ่งมีเจ้าราชวงศ์(เหง้า) เป็นแม่ทัพได้ยกทัพกวาดต้อนครัวลาวถึงเมืองสระบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ทราบว่าเจ้าเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพยกกองทัพ

⁵⁰ สิลา วีระวงส์, พงสาวะดานลาว (เวียงจันทน์ : กะซวงสิกสาทิกาน, 2500), 244.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 248.

⁵² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), 41.

ไปตีเมืองเวียงจันทน์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ทรงทราบว่ากองทัพกรุงเทพฯยกขึ้นมา จึงทิ้งเมืองนครราชสีมา และจัดกำลังตั้งรับตามแนวเทือกเขาภูพาน กองทัพกรุงเทพฯทำลายกองทัพเวียงจันทน์ได้สำเร็จ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์จึงเสด็จลี้ภัยไปอยู่เมืองง่อาณ เขตแดนเวียตนาม และก่อนที่กองทัพหลวงจะยกทัพกลับกรุงเทพฯ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงมอบหมายให้พระยาราชสุภาวดีทำลายเมืองเวียงจันทน์ เพื่อป้องกันมิให้สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์กลับมายึดครองได้อีก แต่พระยาราชสุภาวดีได้แต่งตั้งให้ข้าราชการเมืองเวียงจันทน์เป็นผู้ดูแลเมืองต่อไป โดยมีได้ทำลายเมืองตามแนวพระราชดำริ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบความ จึงทรงพิโรธอย่างยิ่ง และมีพระราชโองการให้พระยาราชสุภาวดียกทัพไปทำลายเมืองเวียงจันทน์เป็นการแก้ตัว⁵³

หลังจากที่พระยาราชสุภาวดียกทัพกลับไปแล้ว เวียตนามได้พาสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์กลับมาส่งถึงเมืองเวียงจันทน์ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เจ้าอนุวงศ์ได้ปกครองเมืองเวียงจันทน์ต่อไป ทั้งได้กำชับให้ขอพระราชทานอภัยโทษจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้ามินหม่าง ทรงมีพระราชสาส์นถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานอภัยโทษให้สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ด้วย ปรากฏว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ไปถึงเมืองเวียงจันทน์ก็เกิดการสู้รบกับกองทัพของพระยาราชสุภาวดีที่ยกทัพมาถึงเวียงจันทน์ กองทัพเมืองเวียงจันทน์ได้ติดตามกองทัพพระยาราชสุภาวดีไปถึงเมืองยโสธร แต่ถูกตีแตกพ่าย พระยาราชสุภาวดีจึงยกทัพมายึดเวียงจันทน์และตามจับตัวสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์และพระราชวงศ์บางส่วนได้ จัดส่งมากรุงเทพฯ หลังจากนั้นจึงทำลายเมืองเวียงจันทน์อย่างราบคาบจนไม่มีสภาพเป็นเมืองอีกต่อไป⁵⁴

มหาสิลา วีระวงส์ บรรยายเหตุการณ์หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ถูกจับตัวส่งไปกรุงเทพฯ ระหว่างการเดินทางจากเวียงจันทน์ถึงกรุงเทพฯ กองทัพไทยได้จับสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์และพระราชวงศ์ ไล่ทรงประจานไปตามทาง จนถึงกรุงเทพฯ จึงจับไล่ทรงประจานไว้หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พร้อมทั้งเครื่องมือทรมานต่างๆ และให้ประชาชนคำสาปแช่งทุกวัน จนสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์สิ้นพระชนม์หลังจากทรมานอยู่ 7-8 วัน หลังจากนั้นจึงมีการนำพระศพไปเสียบประจานที่สำเหร่ ข้อมูลดังกล่าวนี้มหาสิลาได้มาจาก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ แต่มหาสิลา วีระวงส์ ได้แสดงออกถึงความไม่พอใจที่พงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ออกพระนามของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์และพระราชวงศ์ ว่า “อ้าย” กับ “อี”⁵⁵

⁵³ พรพญา สิ้นสวัสดิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2376-2370” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขารัฐศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), 147-148.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵ สิลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว (เวียงจันทน์ : กะหวงส์กสิกาณ, 2500), 281.

พระยา สินสวัสดิ์ ได้วิเคราะห์ว่าความขัดแย้งระหว่างกรุงเทพและเวียงจันทน์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่ใช่เหตุบังเอิญ แต่มีเหตุสืบเนื่องมาจากการขัดแย้งระหว่างกรุงธนบุรีกับเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2322 และส่งผลต่อมาเพราะกรุงเทพได้ดำเนินนโยบายควบคุมเวียงจันทน์อย่างรอบคอบ เป็นผลให้เวียงจันทน์ตอบโต้แรงกดดันเป็นระยะๆ โดยเฉพาะเหตุการณ์ในสมัยเจ้านันทเสน ยิ่งทำให้กรุงเทพเพิ่มความรอบคอบในการควบคุมเวียงจันทน์มากยิ่งขึ้น แต่ความคิดที่จะคืนดินเพื่ออิสรภาพของเวียงจันทน์มิได้สูญหายไปจากผู้ปกครองเมืองเวียงจันทน์⁵⁶

การพ่ายแพ้ของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์นั้น มีการวิเคราะห์ว่าเนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ การประณามกำลังฝ่ายไทยผิดพลาด คิดว่าแม่ทัพนายกองรุ่นใหม่คงมีน้อยกว่าแม่ทัพนายกองรุ่นเก่าสมัยรัชกาลที่ 1 นอกจากนี้ยังทรงประณามพันธมิตรของพระองค์ผิดพลาด ทรงคิดว่าลาวพุงดำ ซึ่งหมายถึง ล้านนาจะช่วยพระองค์ นอกจากนี้หลวงพระบาง ซึ่งเป็นลาวด้วยกันจึงน่าจะช่วยลาวมากกว่าไปช่วยไทย แต่ล้านนามิได้ช่วยพระองค์อย่างทีคิด เพราะการกบฏต่อสยามเป็นเรื่องใหญ่ ทางที่ปลอดภัยที่สุดสำหรับประเทศราชเหล่านี้ คือ เลือกลอยอยู่ข้างฝ่ายสยาม สำหรับเวียงจันทน์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์คาดหวังว่าจะเป็นพันธมิตรของพระองค์ ถึงขนาดที่ทรงส่งทูตไปขอรับรองให้เวียงจันทน์โจมตีไทยทางปากน้ำเจ้าพระยา แต่การเมืองภายในของเวียงจันทน์ในเวลานั้นยังแบ่งออกเป็นสองฝ่าย จักรพรรดิมีนหม่าง จึงทรงวางเฉยต่อการชักชวนดังกล่าว นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ตัดสินใจประกาศเอกราชจากไทย คือ ข่าวลือเรื่องอังกฤษจะรบกับสยาม สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ทรงคาดหวังว่าหากอังกฤษรบกับสยามบริเวณปากน้ำเจ้าพระยา โดยมีเวียงจันทน์สมทบด้วย ฝ่ายเวียงจันทน์จะรบได้ง่ายขึ้น แต่ความคาดหวังของพระองค์ต้องล้มเหลวเมื่อถึงเวลาทำสงครามจริง เพราะอังกฤษไม่ได้รับกับไทย เวียงจันทน์ไม่ได้ยกทัพมาช่วย หลวงพระบางและล้านนาต่างเลือกข้างสยาม ดังนั้นจึงมีแต่กองทัพเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์เท่านั้นที่ต้องรบกับสยาม⁵⁷

ส่วนปัจจัยอื่นๆ เช่น การกวาดต้อนประชากรอีสานเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องเพิ่มกำลังทหารมาควบคุมไม่ให้ผู้อพยพก่อความวุ่นวาย นอกจากนี้เจ้าเมืองอีสานหลายเมืองไม่ได้ร่วมมือกับสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นผลให้การกบฏเอกราชของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์

นโยบายของสยามหลังการปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์ คือ การทำลายเวียงจันทน์ให้ราบคาบ มิให้ตั้งบ้านเมืองต่อไปได้ ดังที่ปรากฏความในพงศาวดารฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ว่า “งานที่พระ

⁵⁶ พระยา สินสวัสดิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2376-2370,” 145.

⁵⁷ สุวิทย์ ชีรสอวต, “ทำไมเจ้าอนุวงศ์จึงต้องปราชัย,” ศิลปวัฒนธรรม 27, 11 (กันยายน 2549) : 77-90.

เจ้าแผ่นดินสยามสั่งให้ทำลายเวียงจันทน์ให้มุ่นมึนสิ้นซาก ก็เพื่อบังคับให้เวียงจันทน์กับกันเป็นเมืองได้อีก แล้วให้ล้มเลิกอาณาจักล้านช้างเวียงจันทน์เสีย ให้มีเมืองและเจ้าครองเมืองอีกต่อไป”⁵⁸ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำลายเวียงจันทน์อย่างเด็ดขาด มิใช่เพียงเพราะต้องการล้างแค้นสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์เท่านั้น แต่เป็นเพราะสยามกลัวว่าเวียงจันทน์ ซึ่งให้ความสนับสนุนสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์มาตั้งแต่แรกจะเข้ามามีอำนาจในเขตเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นช่องว่างทางการเมืองอยู่ในขณะนั้น อิทธิพลของเวียงจันทน์ในลาวกำลังทวีขึ้นจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่สยาม เช่น การที่สยามได้รับจดหมายเป็นเชิงขู่จากเวียงจันทน์มิให้ทำลายเวียงจันทน์ โดยอ้างว่าเป็นประเทศราชของตนเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวในการทำลายเวียงจันทน์ในราบคาบ เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ประเทศราชทั้งปวง⁵⁹

แม้สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์จะกู้เอกราชไม่สำเร็จ แต่วีรกรรมของพระองค์ ก็เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดเรื่องหนึ่งให้อนุชนลาวรุ่นหลัง ดำรงเรียนสมัยใหม่และหนังสือประวัติศาสตร์ลาวที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ มองว่าเหตุการณ์ที่ไทยเรียกกันว่า “กบฏเจ้าอนุวงศ์” นั้น นักวิชาการลาวเห็นว่า เป็นสงครามกู้ชาติ หรือ “การกอบกู้เอกราชของเจ้าอนุวงศ์”⁶⁰

ลาวสมัยใหม่

เนื้อหาของลาวสมัยใหม่ ประกอบด้วยเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 8 ถึงบทที่ 10 ซึ่งเป็นส่วนที่มหาสิลา วีระวงส์ ได้เพิ่มเติมจากพงศาวดารลาวฉบับพิมพ์ครั้งแรก เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การปกครองของสยามในดินแดนลาว รวมทั้งการที่ฝรั่งเศสเข้าครอบครองลาว และสิ้นสุดลงที่ความขัดแย้งระหว่างไทยและฝรั่งเศสในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เนื้อหาส่วนใหญ่ยังคงอ้างอิงเอกสารของฝ่ายไทยเป็นหลัก

พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อธิบายการปกครองของสยามที่มีต่อลาวระหว่าง ค.ศ.1779-1893 ไว้ในบทที่ 8 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากการพิมพ์ครั้งแรกที่มีเพียง 7 บท เนื้อหาในตอนต้นเป็นการสรุปสภาพการณ์ตั้งแต่กองทัพไทยสามารถยึดครองประเทศลาวทั้งสามอาณาจักรได้อย่างสมบูรณ์เมื่อ ค.ศ.1778 การปกครองลาวหลังจากนั้นเป็นไปอย่างหลวมๆ เจ้าเมืองทั้งสามอาณาจักรยังมีอำนาจปกครองบ้านเมืองของตน จนกระทั่งเจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏไม่สำเร็จ

⁵⁸ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว ฉบับบูรณแก้ไข 1946, 136.

⁵⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509), 13.

⁶⁰ วริษา กมลนาวัน, “เจ้าอนุวงศ์ในมุมมองของลาว,” ศิลปวัฒนธรรม 23, 2 (ธันวาคม 2544) : 70-79.

ไทยจึงทำลายระบบเจ้าครองนครเวียงจันทน์ หลังจากนั้นตั้งแต่ค.ศ.1887 เป็นต้นมาไทยได้เข้าจัดการปกครองลาวอย่างใกล้ชิดและรัดกุมยิ่งขึ้น เนื่องจากชาติตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยใหม่มีเหตุการณ์สำคัญ คือ เรื่องศึกฮ่อ และเหตุการณ์ที่เมืองเชียงขวาง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่เจ้าเมืองเชียงขวางเอาใจออกห่างจากไทยไปเข้ากับเวียดนาม แต่เมื่อผู้ปกครองชาวเวียดนามได้ทำการบีบบังคับชาวเมืองเชียงขวาง เจ้าเมืองเชียงขวางจึงขอกำลังจากกองทัพไทยไปช่วย แต่ก่อนที่กองทัพไทยจะเดินทางมาถึงเชียงขวาง เจ้าเมืองและประชาชนชาวเชียงขวางได้ตีค่ายกองกำลังชาวเวียดนามได้ก่อนแล้ว พระราชกรณียัตถ์แม่ทัพไทยเห็นว่าเมืองเชียงขวางอยู่ห่างไกลจากกรุงเทพแต่อยู่ใกล้เขตแดนเวียดนาม เมื่อกองทัพไทยยกทัพกลับไปแล้ว กองทัพเวียดนามอาจกลับมายึดเมืองเชียงขวางอีก ดังนั้นควรอพยพประชาชนชาวเชียงขวางทั้งหมดไปตั้งเมืองใหม่ ที่บ้านจั่วพันลำ เมืองบึงกาฬ เจ้าเมืองเชียงขวางจึงเกณฑ์ชาวเมืองประมาณ 6,000 คน อพยพข้ามแม่น้ำโขง มหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงการอพยพชาวเชียงขวางข้ามแม่น้ำโขงเข้ามายังภาคอีสานและกรุงเทพฯ เป็นแผนของแม่ทัพไทย ที่ต้องการจะกวาดต้อนชาวเมืองเชียงขวางลงมายังกรุงเทพ การอพยพในครั้งนี้ ทำให้ชาวเชียงขวางได้รับความทุกข์ทรมาน จนล้มตายเป็นจำนวนมาก ดังความตอนหนึ่งว่า

ฝ่ายเจ้าสะกักับเจ้าสาลี ที่ควบคุมหัวไปนำหลังรู้ว่า แม่ทัพสยามเอาตัวลงไปทุ่งเทบ จึงกวาดต้อนเอาตัวพวกที่หนีไปนำหลัง ได้ประมาณ 3,000 ตัว ต่างคืนเมืองเชียงขวาง เมื่อข้ามน้ำของคืนมาถึงพูฮอพูโรง เลยหมดเสบียงอาหาร ได้กินแต่หมากไม้ก้วยมันที่เกิดตามป่า ประชาชนจึงอดเข้าล้มตายลงถึงเค่งหนึ่ง เหลือคืนไปถึงเชียงขวางมีแต่ 1,500 เท่านั้น นี่แผนความทุกข์ทรมานของพี่น้องชาวเชียงขวางอีกทีหนึ่ง ในปางอะติด⁶¹

เมืองเชียงขวางในพงศาวดารฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีสถานะเป็นเมืองสองฝ่ายฟ้ามาโดยตลอด แม้จะเป็นเมืองสำคัญของลาวมาตั้งแต่อดีต แต่ไม่เคยเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ ต้องตกเป็นประเทศราชของบ้านเมืองอื่นตลอดมา ตั้งแต่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ กรุงเทพ และเวียดนาม ชะตากรรมของชาวเชียงขวางหรือลาวพวน ที่ถูกกวาดต้อนลงมายังกรุงเทพจึงเป็นภาพสะท้อนชะตากรรมของพี่น้องร่วมชาติลาว

นอกจากเรื่องเมืองเชียงขวางแล้ว มหาสิลา วีระวงส์ ยังให้ความสำคัญกับเรื่องศึกฮ่อ เริ่มด้วยการอธิบายความเป็นมาของฮ่อ ซึ่งเชื่อมโยงไปยังประวัติศาสตร์จีนในสมัยราชวงศ์ชิง พวก

⁶¹ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946, 156.

ส่อได้เข้ามาปล้นชาวลาวทางตอนเหนืออยู่เสมอตั้งแต่ ค.ศ. 1872 มหาสิลา วีระวงส์ ได้ข้อมูลเรื่อง ส่อ จากหนังสือ เรื่อง **ฝั่งขวามแม่น้ำโขง** ของเดิม สิงห์หิฐิต เป็นฐานข้อมูลสำคัญ

ข้อมูลเรื่องส่อ ที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ และ ฝั่งขวามแม่น้ำโขง ของเดิม สิงห์หิฐิต นั้น น่าจะมีที่มาจากพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง **จดหมายเหตุเรื่องปราบส่อ**⁶² แต่งานวิจัยของกำพล จำปาพันธ์ แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลในพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ และงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวของนักวิชาการอีกหลายท่าน ที่กล่าวถึงกลุ่มจีนส่อ ว่าเป็นกลุ่มกบฏต่อต้านราชวงศ์ชิง ที่รู้จักกันในชื่อ “ขบวนการไต้เต็ง” นั้น เป็นข้อมูลที่ขัดแย้งกับ หลักฐานจากคำให้การของส่อที่ถูกกองทัพสยามจับกุม ซึ่งไม่ปรากฏว่าพวกส่อเหล่านี้จะอ้างว่าพวกตนเป็น กลุ่มขบวนการไต้เต็ง หรือ เคยมีผู้นำระดับสูง ชื่อ หงออาจ แต่อย่างใด⁶³

ผลจากการรุกรานปล้นสะดมของพวกส่อ ทำให้บ้านเมืองในแคว้นสิบสองจุไทย หัวพันพวน ตลอดจนถึงหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ได้รับความเสียหายอย่างหนัก พวกส่อสร้างความหวาดกลัวให้ราษฎร จนต้องอพยพหนีภัยจนพลเมืองร่อยหรอ สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นช่องทางให้ประเทศต่างๆ ที่กำลังแข่งขันอิทธิพลในดินแดนดังกล่าวใช้สภาพการณ์เช่นนี้เป็นข้ออ้างในการยึดครองดินแดนลาวเป็นของตนเอง⁶⁴ การรุกรานของส่อ ทำให้สยามได้ใช้โอกาสในการปฏิบัติหน้าที่เจ้าของดินแดนลาว ด้วยการส่งทหารออกไปปราบปรามเพื่อความสงบร่มเย็นของประชาชนในดินแดนประเทศราช ภายหลังสยามได้ใช้กองทหารที่ส่งไปปราบส่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อป้องกันดินแดนลาวตอนเหนือให้รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส ขณะเดียวกัน ฝรั่งเศสได้อาศัยการรุกรานของส่อเป็นข้ออ้างในการเข้าแทรกแซงเหตุการณ์เช่นกัน การปราบส่อจึงเป็นทั้งการต่อสู้กับโจรผู้ร้ายและการต่อสู้ระหว่างสองประเทศในทางทหาร⁶⁵ แต่ท้ายที่สุด สยามก็ไม่สามารถเจรจาต่อรองกับฝรั่งเศสได้ เมื่อฝรั่งเศสใช้วิธีการทางทหาร ด้วยการส่งเรือรบฝ่าแนวป้องกันของสยามที่ปากน้ำเจ้าพระยา เข้าไปจอดทอดสมอหน้าสถานทูตฝรั่งเศส และ

⁶² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **จดหมายเหตุเรื่องปราบส่อ** (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพล เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (ม.ร.ว. อรุณ นัทรกุล ณ กรุงเทพฯ) 2465).

⁶³ กำพล จำปาพันธ์, “ข้าเจียง : กบฏผู้มีบุญในพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2415-2436” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 279.

⁶⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การปราบส่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431,” 65.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 200.

ยื่นข้อเรียกร้องให้สยามยอมสละอำนาจที่มีอยู่ในดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง เมื่อ ค.ศ. 1893 หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า “วิกฤตการณ์ ร.ศ.112”

หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ดินแดนลาวแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ส่วนดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ยังอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม อิทธิพลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทย ที่เป็นฐานข้อมูลให้กับพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ สะท้อนให้เห็นจากแนวคิดของมหาสิลา ที่เป็นไปในแนวทางเดียวกับนักประวัติศาสตร์ไทย เช่น เมื่อมหาสิลา กล่าวถึง เรื่องความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสและสยาม ในเรื่องดินแดนลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งฝรั่งเศสอ้างว่าเป็นของเวียดนาม เพราะตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ เวียดนามได้ขยายอำนาจไปทั่วสองฝั่งแม่น้ำโขง มหาสิลา ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ตามคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสที่กล่าวมานี้ ฝรั่งเศสอ้างว่า แผ่นดินลาวทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง อันเป็นเขตแดนอาณาจักรเวียงจันทน์แต่ก่อน หลือแต่ในสมัยของพระเจ้าอนุวงศ์ เป็นของเวียดนาม แต่ตามพงศาวดารลาวในสมัยพระเจ้าอนุวงศ์ก่อนนั้นขึ้นไป ก็บอกกล่าวพระเจ้าอนุวงศ์ได้ยอมยกประเทศของพระองค์ไปขึ้นกับเวียดนามเลย เป็นเพียงแต่ พระองค์หนีภัยไปพึ่งพาสายชั่วควาเท่านั้น เถิดแม้พระองค์ได้ร้องขอความช่วยเหลือจากเวียดนามอยู่แต่ แต่ก็เห็นกองทัพของเวียดนามมาช่วยเป็นกิลักตนะจักเทือ เป็นแต่เคยแต่งราชสาสน์ไปขอโทษให้พระเจ้าอนุวงศ์ นำพระเจ้าแผ่นดินสยามท่อนั้น และตลอดเวลาที่กล่าวนี้ ก็ไม่เคยมีปากคำว่าข้าหลวงฝ่ายเวียดนามได้เข้ามาปกครองหัวเมืองลาวเลย⁶⁶

มหาสิลา วีระวงส์ได้ชี้ให้เห็นบทเรียนจากความไม่สามัคคีของคนในชาติ ทำให้พี่น้องร่วมชาติต้องประสบเคราะห์กรรมหลายครั้ง ดังนี้

นี้แน่นอนกับข้าชอกของประชาชนพลเมืองลาวทั่วประเทศ คือ ประชาชนลาวได้รับความทุกข์ยากลำบากชอกช้า มาแต่สมัยเจ้านายลาวต่อลาวรบเลวช้าพินกันจนเสียประเทศเสียเอกราช ให้แก่ประเทศสยาม (ค.ศ. 1779) แล้วยังบ่แล้ว ยังมีกันรบเลวช้าพินกัน ต่อมาทั้งในขณะที่เป็นหัวเมืองขึ้นของสยามนำกันอยู่ จนในที่สุดอาณาจักรเวียงจันทน์ดับสูญไปข้างหนึ่งแล้ว ก็ยังมาเกิดเลืกหื้อข้าชอกขึ้นอีก (ใน ค.ศ. 1872) และจนกว่าเลืกหื้อจะสงบลงได้ก็กินเวลาเหิงนานถึง 16 ปี เมื่อเลืกหื้อสงบลงแล้ว ก็ถึงเวลาชนชาลาวจะถึกแบ่งแยกกันเป็นคนละชาติ⁶⁷

⁶⁶ สิลา วีระวงส์, พงศาวดารลาวแต่โบราณถึง 1946, 188.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 159.

พงศาวดารฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึง การบุกปล้นราษฎรเมืองเชียงขวาง ตั้งแต่ ค.ศ. 1872 จนถึง ค.ศ. 1888 ทำให้ไทยต้องส่งกองทัพไปปราบปรามเป็นระยะ แต่ไม่สามารถปราบปรามได้เด็ดขาด ซึ่งเรื่องนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่า ปัจจัยที่ทำให้พวกฮ่อรุกรานดินแดนลาวตอนเหนือ โดยที่ชาวพื้นเมืองไม่มีทางป้องกันตนเอง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นป่า ทำให้ยากต่อการป้องกันตนเอง นอกจากนี้ไทยยังใช้นโยบายกวาดต้อนประชากรลาว เข้ามาไว้ในอาณาเขตสยาม โดยเฉพาะหลังการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้ดินแดนลาวอ่อนแอเพราะขาดประชากร และปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากในดินแดนลาวมีชนกลุ่มน้อยเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญ คือ พวกข่าเงะ ซึ่งหลักฐานบางแห่งอ้างว่าในบางแคว้นมีจำนวนมากกว่าประชากรลาวเสียอีก พวกข่าเป็นกลุ่มที่ถูกกดขี่ และต้องทำงานหนัก ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นกบฏในระยะเวลาเดียวกับที่ฮ่อเข้ามารุกรานลาวตอนเหนือ ดังนั้น ความยุ่งยากปั่นป่วนที่ข่าและฮ่อก่อขึ้นจึงอำนวยความสะดวกแก่กันและกัน⁶⁸

กบฏข่าที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับศึกฮ่อ มีแนวคิดสำคัญ คือ ความเชื่อเรื่อง “ผีเจือง” และ “ผีเถน” ที่กลุ่มชนข่านำคติความเชื่อเรื่องผีฟ้าพญาแถนของกลุ่มชนตระกูลไท-ลาว มาปรับใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและธรรมชาติ เนื่องจากสถานการณ์เป็นกลุ่มชนที่ได้รับผลกระทบจากสงครามครั้งสำคัญระหว่างกลุ่มชนในล้านช้าง ชาวข่ามักถูกจับเป็นเชลย กลายเป็นไพร่ส่วย และถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยวิธีการต่างๆ “ขุนเจือง” ซึ่งเป็นวีรบุรุษของพวกข่า เป็นผู้ที่จะมาปลดปล่อยพวกข่าจากการปกครองของลาวและไทย ความเชื่อนี้จึงเป็นเครื่องปลอบประโลมใจกลุ่มชนข่า ท่ามกลางความทุกข์ยากให้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยความหวังว่า จะมีผู้นำพาสังคมใหม่ที่เป็นธรรมมาสู่หมู่ตน⁶⁹

กบฏข่า เป็นเหตุการณ์สำคัญในช่วงหัวเลี้ยวสำคัญของการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ชาติของลาว เพราะเกิดขึ้นจากการแย่งชิงอำนาจเหนือราชอาณาจักรลาวของสยามและฝรั่งเศส นำมาซึ่งการแบ่งแยกลาวออกเป็นสองส่วนใหญ่ คือ ลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ตกเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส และลาวฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ถูกผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามผ่านการปฏิรูปการปกครองเทศาภิบาล⁷⁰ แต่การจัดการปกครองใหม่นั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายไทยและฝรั่งเศสเท่านั้น ดังที่มหาสิลา วีระวงส์ แสดงทัศนะไว้ดังนี้

งานที่ได้้นำข้อสันยาต่างๆ ระหว่างรัตนสยามกับฝรั่งเศส มาลงไว้ในหนังสือนี้ ก็ย่อนว่าในหนังสือสันยานั้น แหม่นสยามกับฝรั่งเศสแบ่งปันกันเอาแผ่นดินลาว และคนลาวที่อยู่ในพื้นแผ่นดินนั้น หลือเอาดินลาวและคนลาว แลกเปลี่ยน

⁶⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431,” 40.

⁶⁹ กำพล จำปาพันธ์, “ข่าเจือง : กบฏผู้มีบุญในพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2415-2436,” 9.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 15.

เอาดินแดนขเมนและคนขเมน ซึ่งฝรั่งเศสกับสยามเห็ดได้ตามใจ ในถานะผู้เป็น
นาย ลาวเขาที่อยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำของ ก็ได้แต่มีตาเบ่งกันอยู่ลำๆ ไม่มีลิดจะปาก
ด้านได้ เพาะเป็นข้อยเขา ด้วยปะกานดังนี้.....⁷¹

นอกจากเรื่องศึกฮ่อซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สยามต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้
ฝรั่งเศส พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังให้ความสำคัญกับเรื่องกบฏผู้มีบุญ ซึ่ง มหาสิลา
ใช้คำว่า “กบฏผีบาป ผีบุญ” หรือ “ผีบ้า ผีบุญ” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1900/พ.ศ. 2443 หลังจากการ
ประกาศให้ลาวเป็นไทย ตามพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
ค.ศ. 1899/พ.ศ. 2442 ได้มีกลุ่มชาวลาวก่อการกบฏขึ้นในหัวเมืองมณฑลอีสาน โดยมีอุดมการณ์
ความเชื่อเรื่องพระศรีอริย์ ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของกลุ่มกบฏผู้มีบุญอีสาน ที่เกิดขึ้นในระหว่างปี
ค.ศ. 1901-1902⁷² กบฏผู้มีบุญ ในทัศนะของมหาสิลา วีระวงส์ จึงเป็นการต่อต้านอำนาจของรัฐ
สยามในการผนวกคนลาวให้กลายเป็นคนสยาม แต่ขณะเดียวกันมหาสิลา วีระวงส์ ได้บรรยายถึง
การก่อกบฏไว้ดังนี้

ถึงปี ค.ศ. 1900 ถ้วน ได้มีคนลาวพวกหนึ่งก่อการกบฏขึ้นในหัวเมืองมณฑล
ปากีสาน และกานกะบด หลือกานก่อการปะติวัดในคาวนั้น เห็ดกันแบบบ้าน
นอก หลือแบบโง่ๆ โดยอาศัยกานดัวะยัวะ หลือหลอกหลวงราศดอนพวกที่โง่จ๋า
ให้หลงเชื่อ สะนั้นกานก่อการปะติวัด หลือกั๊อึสระพาบของปะชาชนลาวชาว
อีสานในคาวนั้น สยามจึงเรียกว่า กะบดผีบาปผีบุญ คือ เห็ดอย่างบ้าๆ หลือ หลอก
ให้เชื่อไปในทางบาปทางบุญ⁷³

แม้มหาสิลา วีระวงส์ จะเห็นว่ากบฏผู้มีบุญ เป็นการปฏิวัติหรือการกั๊อึสรภาพของ
ปะชาชนลาวชาวอีสาน แต่เนื่องจากมหาสิลา ใช้เอกสารของฝ่ายไทยเป็นหลัก จึงมีทัศนะต่อการ
กบฏเช่นเดียวกับชนชั้นนำสยาม นอกจากนี้ขบวนการชาตินิยมภายใต้การนำของเจ้าเพชรราชยังเคย
พึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทยในการเคลื่อนไหวต่อต้านฝรั่งเศส จึงปรากฏการ
ประนีประนอมกับบทบาทของไทยในประวัติศาสตร์ เมื่อพาดพิงถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและ
ลาวในบางช่วง เช่น กรณีสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ กบฏย้ายสาเก็ดโง้ง และกบฏผู้มีบุญอีสาน มหาสิลา

⁷¹ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, 240.

⁷² นัทรทิพย์ นาถสุภา และ ประนุช ทรัพย์สาร, “อุดมการณ์ขบถผู้มีบุญอีสาน,” ใน ความเชื่อพระศรีอริย์และกบฏผู้มีบุญในสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527), 224-253.

⁷³ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, 218.

วีระวงศ์ ขอมอ่อนข้อให้กับแง่คิดและมุมมองของชนชั้นนำสยาม ลักษณะเช่นนี้จะไม่พบเห็นในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของนักเคลื่อนไหวชาตินิยมกลุ่มขบวนการปะเทดลาวและขบวนการแนวลาวัณชาติ ซึ่งวิพากษ์โจมตีบทบาทของศักดินาสยาม ในเหตุการณ์ต่างๆ อย่างรุนแรง⁷⁴

เดช บุญนาค วิเคราะห์เรื่อง กบฏผู้มีบุญในอีสาน ว่าเป็นปฏิกิริยาที่เกิดจากการปฏิรูปการปกครองของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีได้เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน แต่เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน ปัจจัยภายนอกได้แก่การที่รัฐบาลสยามได้สูญเสียอำนาจในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พระตะบอง และเสียมราฐ ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2436 ถึง พ.ศ. 2445 ส่วนปัจจัยภายใน คือ รัฐบาลกลางได้เริ่มควบคุมหัวเมืองภาคอีสานให้กระชับแน่นยิ่งกว่าที่เคยปฏิบัติมา นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ราษฎรได้รับความยากลำบากในการดำรงชีพเพราะได้รับการกดขี่ข่มเหงจากเจ้านายในท้องถิ่น แม้ว่ารัฐบาลจะปราบกบฏผู้มีบุญได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็ได้ยุติลงทันทีทันใด เพราะตราบโศกที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของภาคอีสานยังแร้นแค้น การก่อจลาจลก็อาจเกิดขึ้นได้ต่อไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชโองการให้กระทรวงมหาดไทยแก้ไขระเบียบการทำตัวพิมพ์รูปพรรณสัณฐานและการเสียค่าธรรมเนียมราชการ นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชปรารภว่าควรส่งผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรหรือการค้า ขึ้นไปศึกษาความต้องการทางเศรษฐกิจของภาคอีสานด้วย⁷⁵

สำหรับบทที่ 10 เป็นเรื่องประเทศลาวภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ยังคงใช้ข้อมูลจากฝ่ายไทยเป็นหลัก มหาสิลา กล่าวถึงการบริหารการปกครองของฝรั่งเศส ซึ่งใช้ข้าราชการชาวฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าหน่วยงาน ตำแหน่งรองลงมาเป็นคนเวียดนาม ส่วนคนลาวนั้น ไม่ได้รับตำแหน่งสำคัญแต่อย่างใด เนื้อหาในส่วนที่ 2 ว่าด้วยเรื่องความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 มหาสิลา วีระวงศ์ ได้สรุปบทเรียนของชาวลาวว่า

จึงเป็นอันว่าแผ่นดินลาวของเรา และประชาชนคนลาวทั้งหลาย เป็นที่กั้นกันมา
ทั้งนี้ที่ฝรั่งเศสกับสยาม ต่างคนต่างก็อ้างว่าตนเป็นเจ้าของ แล้วก็เกิดแย่ง
แบ่งปันกันอยู่ตลอดมา ทั้งนี้ก็ย้อนประชาชนลาวผู้เป็นลูกเป็นหลาน ที่ได้รับมรดก
มาคือ แผ่นดินลาวทั้งหมดนี้ มาจากบัปพुरुตที่เกิดแตกแยกกัน และแย่งแบ่ง
นาถัน มาตั้งแต่ปี 1779 เป็นต้นเหตุ แผ่นดินลาวที่กว้างใหญ่ไพศาล จึงถูกแบ่ง
แยก ตัดรอน ออกเป็นพืดเป็นตอน ประชาชนลาวที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินลาว ก็ถูก

⁷⁴ กำพล จำปาพันธ์, “ข้าเจียง : กบฏผู้มีบุญในพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2415-2436,” 16-17.

⁷⁵ เดช บุญนาค, “ขบถผู้มีบุญภาคอีสาน ร.ศ. 121,” ใน ขบถ.ศ. 121, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), 12-27.

แบ่งแยกไปตามหน้าดิน และถึกโอบไปเป็นชาดอื่นก็มีเป็นคันมาก ด้วยปะกาน
ดังนี้”⁷⁶

รูปแบบการนำเสนอ

เนื่องจากมหาสิลา วีระวงส์ ตั้งใจเขียนพงสาวดารลาว เพื่อให้เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ของชาวลาวทั้งชาติ ดังที่ปรากฏอยู่ในคำนำ ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่าย โดยเฉพาะเนื้อหาในสมัยล้านช้าง ซึ่งเป็นส่วนที่เรียบเรียงขึ้นจากตำนานขุนบรม มหาสิลา วีระวงส์ ก็ได้เรียบเรียงใหม่ด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้ประชาชนชาวลาวทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษา ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวงศึกษาธิการลาวได้จัดพิมพ์พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1957 ต่อมาในปี 1973 กรมสามัญศึกษาของลาว ได้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่สองเพื่อใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนมัธยม⁷⁷ การใช้พงสาวดารลาว เป็นแบบเรียนในโรงเรียนมัธยม เช่นเดียวกับที่หนังสือพระราชพงสาวดารของไทยเป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมอยู่หลายปี ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁷⁸ สะท้อนให้เห็นอิทธิพลที่มหาสิลา วีระวงส์ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากชนชั้นนำไทยในการสร้างชาติด้วยงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนมัธยม

พรรณนาโวหารในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีลักษณะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลผ่านไทยอีกชั้นหนึ่ง มีการตีความด้วยการใช้หลักฐานจากแหล่งต่างๆ เช่น ความพยายามในการอธิบายตำแหน่งที่ตั้งของเมืองต่างๆ ในสมัยโบราณ และสมัยล้านช้าง นอกจากนี้การแทรกบทสนทนาในเนื้อหา เป็นลักษณะที่สะท้อนให้เห็นว่ามหาสิลา วีระวงส์ ยังคงรักษาจารีตในการเขียนพงสาวดารแบบโบราณ ขณะเดียวกันพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ก็มีรูปแบบในการสอดแทรกบทเรียนจากประวัติศาสตร์ไว้ในพงสาวดารลาว ฉบับนี้อยู่แทบทุกบท

เมื่อพิจารณาลักษณะการจัดแบ่งตอน จะพบว่ามหาสิลา วีระวงส์ ได้เน้นเนื้อหาในสมัยล้านช้างเป็นหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นพงสาวดาร และเป็นผลให้พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่ตีพิมพ์ในครั้งแรกต้องจบลงที่การแตกเป็นสามอาณาจักร จนกระทั่งการตีพิมพ์ใน

⁷⁶ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, 273.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, (27).

⁷⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงสาวดารอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543), 107.

ครั้งต่อมาที่เปลี่ยนชื่อเป็นประวัติศาสตร์ลาว จึงมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในเรื่องการปกครองของไทย และฝรั่งเศสในลาว การจัดแบ่งตอนเป็นตอนย่อยๆ เป็นลักษณะที่ต่างไปจากจารีตพงสาวดารแบบโบราณ การจัดแบ่งตอนเป็นตอนย่อยๆ เช่นนี้เป็นลักษณะที่มหาสิลา วีระวงส์ น่าจะได้รับอิทธิพลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ และพระยาอนุমানราชชน ได้กลายเป็นต้นแบบให้กับพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์เล่มแรกของลาว ที่ใช้กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหลักฐานชั้นที่สองที่ผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์แบบตะวันตก แล้วนำเสนอออกมาในลักษณะของประวัติศาสตร์ชาตินิยม ด้วยการปลูกฝังความเป็นชาติผ่านกระบวนการให้การศึกษาทางประวัติศาสตร์แก่คนในชาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากพงสาวดารแบบจารีต ที่เป็นการเล่าเรื่องในรูปแบบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาหรือราชสำนัก ทำให้พงสาวดารเป็นของศักดิ์สิทธิ์สำหรับนักบวชหรือเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องราชูปโภค องค์พระมหากษัตริย์ทรงถือว่าการชำระหรือแต่งพงสาวดารเป็นการสร้างสวัสดิภาพและความเป็นมงคลทางใจแก่อาณาจักร เพราะพระราชพงสาวดารมิใช่เพียงเอกสารประวัติศาสตร์ทั่วไปแต่เป็นบันทึกว่าด้วยประเพณีพิธีกรรมด้วย ดังนั้นจึงสังเกตได้ว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์สำคัญของไทย พม่าและเขมร มักเป็นผลผลิตจากการฟื้นตัวทางวัฒนธรรม การตั้งราชวงศ์ใหม่ หรือการสร้างขวัญกำลังใจให้เข้มแข็ง เมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ เช่น ไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หรือ พม่าสมัยหลังสงครามกับอังกฤษครั้งที่ 1 (ค.ศ.1824-1826)⁷⁹

เนื่องจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์นั้น สัมพันธ์กับพัฒนาการทางการเมืองและสังคม การขยายอำนาจของฝรั่งเศสเข้ามาในลาว ทำให้สถาบันกษัตริย์ของลาวลดบทบาทหน้าที่ลง แนวความคิดเรื่องรัฐชาติและอุดมการณ์แบบตะวันตกทำให้การเขียนพงสาวดารค่อยๆ เสื่อมความสำคัญลง จุดมุ่งหมายของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ได้เปลี่ยนไปเน้นข้อเท็จจริงที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการประวัติศาสตร์แบบตะวันตก นอกจากนี้ระบบการศึกษาในโรงเรียนทำให้เกิดความจำเป็นในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของเกียรติภูมิในอดีตของประเทศชาติที่เริ่มรู้จักตัวเอง⁸⁰

⁷⁹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป,” รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (2537) : 6-7.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, 9-10.

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการสร้างชาติ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐจำเป็นต้องสร้างสำนึกร่วมชาติ เนื้อหาหลายตอนในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงสะท้อนบทเรียนทางประวัติศาสตร์ให้พี่น้องร่วมชาติได้ตระหนักถึงความสามัคคี ลักษณะเช่นนี้แตกต่างไปจากจาริตพงสาวดารโบราณของลาว ที่เป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป แต่ใกล้เคียงกับจาริตพงสาวดารไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ ซึ่งมีบทเรียนทางศีลธรรม จากเหตุการณ์ในอดีต ตัวอย่างที่ดีที่สุดของจาริตพงสาวดารใหม่ของไทยคือ หนังสือสังคีตยวงส์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระวันรัตน์ และพระราชพงสาวดารอยุธยาที่ชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์⁸¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จะมีลักษณะบางประการคล้ายกับพงสาวดารไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ แต่สิ่งที่ต่างกันคือ ในขณะที่พงสาวดารสมัยอยุธยาที่ชำระในสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นเพื่อรองรับสิทธิธรรมของราชวงศ์ใหม่ แต่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเช่นนั้น เพราะอำนาจทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์ลาวในช่วงเวลาที่เพิ่งได้รับเอกราชนั้นมีจำกัด หรือแทบไม่มีเลย⁸² จุดมุ่งหมายสำคัญของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียนพงสาวดารลาว คือ การนำบทเรียนจากอดีตมาสร้างแนวทางแก่ปัจจุบัน ทำให้พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ชาดลาวที่พยายามสร้างอุดมการณ์ชาติ

มหาสิลา วีระวงส์ พยายามกำหนดอัตลักษณ์ในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวลาวที่มีร่วมกัน เช่น ความเป็นลาวที่สืบเชื้อสายมาจากขุนบรม เป็นสิ่งที่ยึดโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน นอกจากนี้ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ยังเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของลาว ศาสนาพุทธที่เข้ามาตั้งแต่สมัยพระยาฟ้ารุ่ง และมีบทบาทสำคัญในการสร้างอาณาจักรล้านช้างที่รุ่งเรืองในเวลาต่อมา กษัตริย์ในสมัยล้านช้างที่ยิ่งใหญ่ทุกพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนา เช่น การนำศาสนาพุทธนิกายเถรวาท พร้อมกับการอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คือ พระบาง เข้ามาในลาวในสมัยพระยาฟ้ารุ่ง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในสังคมลาวที่ได้ผ่านพัฒนาการจากสังคมที่นับถือผี มาเป็นสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้น จึงจำเป็นต้องมีระบบความเชื่อที่เป็นรากฐานของคำสอนทางศีลธรรมให้แก่คนในสังคม กษัตริย์ลาวจึงทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้ดำรงอย่างมั่นคง อาทิการสร้างวัด การ

⁸¹ Chalong Soontravanich, "Sila Vilavong's Phongsawadan Lao : a Reappraisal," in Contesting Visions of the Lao Past, ed. Christopher E. Goscha and Soren Ivarsson (Copenhagen : Nias press, 2003), 113.

⁸² Ibid., 114.

บรรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเก่าแก่ การแปลคัมภีร์ เป็นต้น ศาสนาพุทธจึงเป็นตัวแทนหนึ่งในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชาวลาว จนแม้กระทั่งในปัจจุบันที่ประเทศลาว อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม แต่ศาสนาพุทธก็ยังมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวลาวปัจจุบัน

บทที่ 4

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในแง่มุมสารัตถวิพากษ์

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1957 ภายหลังจากที่ประเทศลาวได้รับเอกราชสามปี ช่วงเวลานี้รัฐบาลลาวจำเป็นต้องสร้างสำนึกร่วมชาติ เพื่อเชื่อมโยงผู้คนที่มีความแตกต่างให้กลายเป็นหนึ่งเดียว ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวที่นักวิชาการชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ศึกษาไว้ในสมัยอาณานิคม จึงไม่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์สมัยสร้างชาติ พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวที่เขียนขึ้นโดยคนลาวเป็นครั้งแรก จึงเป็นรากฐานความรู้สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว ตั้งแต่ยุคสมัยของการสร้างชาติเป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จะเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่กลับไม่มีการประเมินคุณค่าของงานเขียนเรื่องนี้ในเชิงวิเคราะห์ ทั้งที่นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยจารีตได้นำข้อมูลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์เรื่องนี้ไปอ้างอิงอยู่เสมอ ดังนั้นบทนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในบริบทของประวัติศาสตร์นิพนธ์ ด้วยการใช้องค์ความรู้เบื้องต้นร่วมสมัยในการตรวจสอบความถูกต้องโดยเฉพาะส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์สมัยล้านช้าง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ศิลาจารึก นอกจากนี้ยังมีเอกสารร่วมสมัยจากภายนอกที่สำคัญ คือ หนังสือลู่ และเอกสารของชาวตะวันตก

สารวิพากษ์เนื้อหาความในพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์

มหาสิลา วีระวงส์ ต้องการเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาวที่สมบูรณ์ จึงย่อนอดีตของชนชาติลาวให้ย้อนไปไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยใช้ตำนานและเอกสารชั้นรองในการเขียนประวัติศาสตร์ ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลและการผูกเรื่องราวให้มีความต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตที่ไกลที่สุดจนกระทั่งสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โครงสร้างของพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องของลาวสมัยดึกดำบรรพ์ ส่วนที่สองเป็นเรื่องของลาวในสมัยล้านช้าง และส่วนที่สาม เป็นเรื่องของลาวสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยศึกดาบรพ คือ ประวัติความเป็นมาของลาวที่เชื่อมโยงระหว่างตำนานขุนบรม และอาณาจักรล้านช้าง เนื่องจากตำนานขุนบรม คือ รากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว พื้นขุนบรมหรือตำนานขุนบรมจึงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นต้นแบบให้กับตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ การอธิบายประวัติความเป็นมาของชาวลาว ให้มีอดีตร่วมกัน ผ่านตำนานขุนบรม เป็นความพยายามของมหาสิลา วีระวงส์ ในการสร้างความภาคภูมิใจให้ประชาชนในชาติ

เนื้อหาในส่วนของราชอาณาจักรล้านช้าง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นส่วนที่มีจำนวนเนื้อหามากที่สุด มหาสิลา วีระวงส์ ให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์บางพระองค์มากเป็นพิเศษ เช่น พระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ เนื่องจากกษัตริย์ทั้งสามพระองค์เป็นวีรบุรุษของชาวลาว พระเจ้าฟ้างุ้มทรงเป็นกษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างให้มั่นคงและยิ่งใหญ่ ในขณะที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงเป็นกษัตริย์ที่ทำให้อาณาจักรล้านช้างรอดพ้นจากผู้คุกคาม ศัตรูผู้รุกราน และยังเป็นกษัตริย์ผู้ครองสองอาณาจักร คือ ล้านนาและล้านช้าง และสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์เป็นตัวแทนของการต่อสู้เพื่อเอกราช ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในสมัยล้านช้าง จึงแบ่งช่วงระยะเวลาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. สมัยหลวงพระบางเป็นราชธานี เริ่มต้นตั้งแต่รัชกาลขุนลอ จนถึงรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ก่อนย้ายราชธานีจากหลวงพระบางไปยังเวียงจันทน์ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้นี้ เมืองหลวงพระบาง หรือเมืองเชียงคอง เชียงทอง เป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรล้านช้าง มหาสิลา วีระวงส์ ใช้ตำนานขุนบรมฉบับที่แต่งในสมัยพระยาวิสุทธิราช และฉบับที่แต่งในสมัยพระยาแสนสุรินทร เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลพระยาฟ้างุ้มจนถึงสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เนื้อหาในสมัยช่วงรัชกาลขุนลอจนถึงพระยาฟ้างุ้มยังคงมีลักษณะเป็นตำนานมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แต่หลังจากรัชกาลพระยาฟ้างุ้ม เป็นต้นไป มหาสิลา วีระวงส์ ได้ใช้จารีตพงศาวดารในการลำดับเหตุการณ์แต่ละสมัย

2. สมัยเวียงจันทน์เป็นราชธานี ตั้งแต่สมัยพระไชยเชษฐาธิราช จนกระทั่งสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เนื้อหาในส่วนนี้ยังคงรักษาจารีตพงศาวดารในการลำดับเหตุการณ์ มหาสิลา วีระวงส์ ใช้หลักฐานจากฝ่ายไทยในการเรียบเรียงเรื่องราว โดยเฉพาะในสมัยที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับไทย เช่น รัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ส่วนรัชกาลอื่นๆ ยังคงใช้ตำนานขุนบรมฉบับที่แต่งในสมัยพระยาแสนสุรินทร (ค.ศ. 1567 / พ.ศ. 2110) ฉบับที่แต่งในสมัยพระหม่อมแก้ว (ค.ศ. 1627 / พ.ศ. 2170) ฉบับที่แต่งในสมัยพระไชยองค์เว้ (ค.ศ. 1705-1708 / พ.ศ. 2248-2251) และฉบับที่แต่งในสมัยพระเจ้ามั่งนาคธรรมราช (ค.ศ. 1856 / พ.ศ. 2399) เป็นฐานข้อมูลในการเขียนประวัติศาสตร์ช่วงนี้ เนื้อหาพงศาวดารลาวหลังรัชกาลพระไชยเชษฐาธิราชเป็นต้นมา เน้นไปที่เรื่องความวุ่นวายภายในราชสำนักลาวที่เกิดจากการแย่งชิงราชสมบัติ การแตกความสามัคคี

จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชที่ประเทศลาวเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง ในสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ลาวมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก มีชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในลาว ได้แก่ ฟาน วุสตอฟ พ่อค้าชาวฮอลันดา และบาทหลวงเลริอา (Leria) ชาวอิตาลี ซึ่งได้ถ่ายทอดข้อมูลให้กับบาทหลวงมารินิ (Marini) เนื้อหาในรัชกาลนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องราวในบันทึกของชาวต่างชาติทั้งสองคณะ ซึ่งได้บันทึกข้อมูลทั้งด้านภูมิศาสตร์ พระราชวัง สถาปัตยกรรม ทรัพยากรที่สำคัญของลาว จารีตประเพณี และวัฒนธรรมลาว

3. สมัยสามอาณาจักร มหาสิลา วีระวงส์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง และอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

เนื้อหาในส่วนนี้ยังคงเน้นไปที่ความแตกแยกของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเกิดจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างขุนนางและเจ้านายในราชสำนักลาว ความแตกแยกที่เกิดขึ้นทำให้ราชสำนักอยุธยาในสมัยพระเพทราชา เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในราชสำนักลาว ด้วยการแบ่งปันเขตแดนล้านช้างออกเป็น 2 ส่วน คือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง แต่ความวุ่นวายในล้านช้างยังคงดำเนินต่อไป มีกบฏเกิดขึ้นตามเมืองต่างๆ โดยเฉพาะกบฏพระวรพิดา หรือพระวอพระตา ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ วิเคราะห์ว่าเป็นเหตุนำไปสู่การแทรกแซงของไทยอีกครั้ง จนเป็นเหตุให้ล้านช้างต้องแยกออกเป็นสามอาณาจักร คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ และท้ายสุดต้องตกเป็นเมืองขึ้นของไทย

นอกจากเรื่องเมืองจำปาศักดิ์แล้ว เนื้อหาสำคัญในส่วนนี้ คือ เรื่องของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งในมุมมองของชาวลาว เจ้าอนุวงศ์ คือ วีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชของชาวลาว ซึ่งแตกต่างจากมุมมองของชาวไทยอย่างสิ้นเชิง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งตีพิมพ์ก่อนการเปลี่ยนชื่อเป็นประวัติศาสตร์ลาวนั้น อธิบายเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ทำการก่อกบฏไว้ค่อนข้างละเอียด เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่มีการบันทึกไว้ในหลักฐานร่วมสมัยของฝ่ายไทยจำนวนมาก

เนื้อหาในส่วนที่สาม ว่าด้วยเรื่องลาวสมัยใหม่ ภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงการปกครองของไทยที่มีต่อลาว หลังการปราบปรามเจ้าอนุวงศ์ เป็นผลให้ไทยทำลายระบบเจ้าครองนครเวียงจันทน์ หลังจากนั้นตั้งแต่ค.ศ.1887 เป็นต้นมา ไทยได้เข้าจัดการปกครองลาวอย่างใกล้ชิดและรัดกุมยิ่งขึ้น เนื่องจากชาติตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น เนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยไทยจัดการปกครองลาวจึงเป็นเรื่องการปกครองลาวตั้งแต่ค.ศ.1890 เป็นต้นมา เหตุการณ์สำคัญ คือ เรื่องศึกฮ่อ และเหตุการณ์ที่เมืองเชียงขวาง ที่สะท้อนให้เห็นความคับแค้นทุกข์ยากของชาวลาว ที่เกิดจากความไม่สามัคคีของคนในชาติ ผลของสงครามปราบฮ่อนำไปสู่การแทรกแซงของฝรั่งเศส จนเป็นสาเหตุให้ฝรั่งเศสเข้าครอบครองลาว มหาสิลา วีระวงส์ใช้ข้อมูลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยเป็น

ฐานข้อมูลสำคัญ โดยเฉพาะเหตุการณ์ร.ศ.112 ดังนั้นเนื้อหาในส่วนของลาวสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส มากกว่าการอธิบายประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของลาว

เนื่องจากกระบวนการวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ คือ การพิจารณาข้อเท็จจริงผ่านหลักฐานชั้นต้น พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ประเภทสังเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการพรรณนาเหตุการณ์ จึงมีประเด็นให้วิพากษ์ความน่าเชื่อถือหรือคุณค่าของเอกสาร ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การแทรกตำนานลงในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์
2. จารึกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์
3. หมิงสี่อู่กับการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์
4. เอกสารตะวันตกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์
5. ข้อสันนิษฐานของมหาสิลา วีระวงส์
6. อิทธิพลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยต่อพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

การแทรกตำนานลงในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในช่วงสร้างชาติที่เขียนขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การสร้างสำนึกของความเป็นลาว ด้วยการกำหนดอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวลาวในหลายด้าน โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานสำคัญ เมื่อศึกษาพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อย่างละเอียด จึงพบว่าการสอดแทรกเรื่องราวจากตำนานต่างๆ ในหลายส่วน ดังนี้

ตำนานขุนบรม

แนวคิดที่ว่าขุนบรมเป็นวีรบุรุษในตำนานของชาวลาว ดังนั้นกษัตริย์ลาวทุกพระองค์จะต้องแสดงสิทธิธรรมทางการเมืองด้วยการสืบเชื้อสายต่อเนื่องมาจากขุนบรม ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นจากพงสาวดารลาวส่วนใหญ่ที่จะต้องมีการเล่าเรื่องของขุนบรมแทรกอยู่ด้วยเสมอ และแนวคิดดังกล่าวนี้ก็ส่งต่อมายัง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ด้วย

ตำนานขุนบรม เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนโลกทัศน์ของความเป็นลาว ได้ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในช่วงเวลาของการเขียนพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้น ประเทศลาวเพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสไม่นานนัก รัฐจำเป็นต้องเร่งสร้างสำนึกร่วมชาติ ตำนานขุนบรมซึ่งเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นสิ่งที่แสดงตัวตนความเป็นลาวได้ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง จึงจำเป็นต้องถ่ายทอดเรื่องของขุนบรมไว้ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

โครงสร้างของตำนานขุนบรม ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องแกน ซึ่งเป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของชาวลาว เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโลกและจักรวาล (Cosmology) โดยเชื่อว่าแกนเป็นผู้สร้างโลก คลับันดาลให้เกิดสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก พร้อมทั้งส่งมนุษย์ลงมาเกิดในน้ำเต้าปุง จนกลายมาเป็นบรรพบุรุษของพวกไทกลุ่มต่างๆ คือ ข่า ขมุ ลาว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปกครองผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม จำเป็นต้องมีหัวหน้า แกนจึงส่งขุนบรมลงมาจุติบนโลก เป็นกษัตริย์องค์แรกของชาวลาว

ความเชื่อเรื่องโลกและจักรวาล ที่สะท้อนออกมาในเรื่องกำเนิดของมนุษย์จากน้ำเต้า หรือผลพริกทองนี้ เป็นเรื่องเล่าเพื่อพยายามอธิบายชาติกำเนิด และความสัมพันธ์ของชนชาติต่างๆ เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าชนชาติต่างๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมและกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายมาใหม่ ล้วนแล้วแต่มีบรรพบุรุษร่วมกัน

นอกจากโลกทัศน์เรื่องโลกและจักรวาลแล้ว ตำนานขุนบรม ยังสะท้อนความสัมพันธ์ของชนชาติต่างๆ ด้วยการอธิบายเหตุผล(myth of justification)ที่กลุ่มลาวลุ่ม ควรมีอำนาจเหนือลาวเทิง โดยอธิบายว่ากลุ่มลาวเทิง คือ พวกข่า หรือ ขมุ ซึ่งออกจากผลน้ำเต้าทางรูเหล็กเผาไฟนั้น เป็นไพร่ และกลุ่มชาวไท คือพวกลาวลุ่มซึ่งออกจากผลน้ำเต้าทางรูส่ว ที่อพยพเข้ามาใหม่นั้น เป็นผู้ที่มีปัญญา จึงสมควรที่จะเป็นผู้ปกครอง

อย่างไรก็ตาม การปกครองกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายนอกจากมีผู้นำแล้ว ยังต้องมีกฎเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมืองด้วย จึงเป็นที่มาของ “กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม” ซึ่งเป็นกฎหมายจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน และเป็นกฎหมายที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูน้อยที่สุด¹

เนื่องจากเป็นกฎหมายที่มีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด ด้วยวิธีการแบบมุขปาฐะมาก่อน จากนั้นจึงมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรือง ในสมัยพระยาวิชุลราช² เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองที่เติบโตรุ่งเรืองมากขึ้น และเพื่อให้กฎเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องบอกเล่าที่มาของ

¹ บัชริน วัชรศิริ, “ธรรมศาสตร์ขุนบรมราชาราช,” ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทยลำดับที่ 2 (จารึกและเอกสารภูมิปัญญาไทย), วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพ : โครงการวิจัย “ 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2553), 75.

² Mayoury Ngaosrivathana, “An Introduction to the Law of Khun Borom : An Early Prototype of the Organization of Tai Society and Life,” in Thai Law : Buddhist Law Essays on the Legal History of Thailand, Laos, and Burma, ed. Andrew Huxley (Bangkok : White Orchid Press, 1996), 73-80.

กฎหมายจารีตให้สัมพันธ์กับตำนานขุนบรม จนเกิดเป็นความเชื่อที่ว่ากฎหมายของชนเผ่าไทมาจากคำสั่งสอนของขุนบรม

ตำนานขุนบรมยังคงมีอิทธิพลต่อพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เห็นได้จากการบรรยายเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระยาฟ้ารุ่ง เมื่อพระยาฟ้ารุ่งเสด็จกลับจากเมืองร้อยเอ็ดพร้อมกับชัยชนะที่มีเหนือพระเจ้าอุทอง พระยาฟ้ารุ่งโปรดฯ ให้มีการฉลองชัยชนะที่เมืองเวียงจันทน์ พร้อมกับพระราชทานพระราชโอรสแก่ข้าราชการที่ตามเสด็จไปทำศึก เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของพระราชโอรสของพระยาฟ้ารุ่ง จะพบว่ามียุทธศาสตร์คล้ายกับกฎหมายขุนบรม คือ การพระราชทานโอรสให้แก่เสนาอำมาตย์เพื่อใช้ในการปฏิบัติราชการ เช่นเดียวกับกฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ซึ่งขึ้นต้นด้วยการสั่งสอนเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ดังความว่า

	ฟังเยอนักปราชญ์เจ้า	ขุนหมื่นแสนพระยา ฟังท่อน
	ทั้งเสนา	หมู่ขุนกวนพร้อม
	ตั้งว่าบุราณแท้	อวยมาสอนสั่ง เฮาแล้ว
	เป็นที่เอาใส่เกล้า	สอนไว้รู้คน แท้แล้ว ³
แปล	จงฟังเถิดนักปราชญ์ทั้งหลาย	ทั้งเจ้าขุนหมื่นแสนพระยาทั้งหลาย
	ทั้งเสนา	บรรดาขุน นายบ้าน จงพร้อมด้วยกัน
	ถือว่าคำสอนนี้เป็นของเก่าแก่แท้	สั่งสอนพวกเรามาหลายชั่วคน
	จงนำคำสอนที่เป็นของโบราณนี้	จดจำไว้ทุกคน

³พิฑูร มลิวัลย์, พื้นขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ, (ม.ป.ท., ม.ป.ป. พิมพ์เพื่อเป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่ อาจารย์พิฑูร มลิวัลย์ ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 17 ธันวาคม พ.ศ.2430), 55.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบพระราชโอวาทของพระเจ้าฟ้ารุ่ง กับ วรรณศาสตร์ขุนบรม

พระราชโอวาทของพระเจ้าฟ้ารุ่ง (พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์)	วรรณศาสตร์ขุนบรม	
1.จงรักษาบ้านเมืองอย่าให้มีโจร ผู้ร้าย อย่าฆ่าฟันกัน แม่ทาส เมีย เสนา หรือลูกค้าทำผิด ก็อย่าคว่นฆ่า ฟัน ให้พิจารณาโทษก่อน	อย่าให้โจรฮ้าย ควรที่คิดก่อก่อ ก็จึงได้ชื่อว่าเสนาแก้ว บ่าวไพร่อยู่ทางสร้าง ความไปพิจารณาแจ้ง กันว่าโทษหากมีแลน้อย	เค็กเลือบังเบียด เมืองเนอ กันไว้กว่าดี แท้ตาย ฮักษาเมืองตางราช เมืองบ้านให้สูงเฮือง เจ้าเฮย. ยาหลอนฟ้าวผูก ดีเนอ ยาขำบันเสีย แท้ตาย. ⁴
2.ให้มีความสามัคคี อย่าฆ่าฟันกัน ให้พร้อมกันดูแลเขตแดนบ้านเมือง ทั้งมวล ต่างบ้านต่างเมืองจักกระทำ การเบียดเบียน ก็ให้เห็นแจ้ง	บัดนี้ พระกัศอนสั่งให้ (ผู้ฮักษาค่านค้ำ ให้มีจิตดีล้ำ (ใจซื่อแท้	ไทในขุนค่าน ประตูเข้าเขตเมือง นำคลองอันซ้อ ฮักษาไว้เขตแดน) ⁵
3. อย่าได้เอาไพร่ไปเป็นทาส ถ้าไพร่ เป็นซู้ ให้ปรับไหมเป็นเงิน 5 บาท ถ้า เขาฆ่ากันตาย เอาตัวมันแทนผู้ตาย นั้น	อันนึ่งฝูงหม้ายฮ้าง เขาหากปูนปองเอา กันว่ายังได้แล้ว ควรที่ไหมมันซ้า	ฝูงบ่าววงศ์ฮาม ก็ดี หากซาก็เลยได้. ของเก่าคิ่นมา คั้งนั้น เป็นเงินห้าบาท ควรแล้ว. ⁶
4. ไปศึกอย่าได้เอาค่าหัวไพร่ เจ้าขุน อย่าไหมไพร่เกินร้อยขึ้นไป ผู้ใดยัง ไหมจักเสียหน้า ตัวมันจักเอาใช้แทน ไพร่	ตัดให้แล้ว อย่าได้ข่มไพร่น้อย กันว่าหนี่หากมากกว่าฮ้อย จงให้พิจารณาตัด	ตามคติภายนอก นั้นเนอ ชาวบ้านบ่ควร แท้ตาย. ควรฮอดเสนา ก็ดี ขาบถวายทูลเจ้า. ⁷

⁴พิฑูร มลิวัลย์, พื้นขุนบรมราชาธิราช กฎหมายวรรณศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทย
โบราณ, 63.

⁵เรื่องเดียวกัน, 56.

⁶เรื่องเดียวกัน, 67.

⁷เรื่องเดียวกัน, 63-64.

จากตารางเปรียบเทียบพระราชโองการของพระยาฟ้ารุ่ง กับธรรมเนียมชนบรุม จะเห็นได้ว่าพระราชโองการของพระเจ้าฟ้ารุ่ง เป็นการนำคำสอนของชนบรุมมาสอดแทรกไว้ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ เพื่อแสดงการสืบทอดสิทธิธรรมของพระยาฟ้ารุ่ง ที่ยังรักษาคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ

ตำนานขุนลอจับไล่ข้ากันฮาง : อิทธิพลจากคัมภีร์มหาวงศ์

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ กล่าวถึงการสถาปนาหลวงพระบางเป็นราชธานีในรัชกาลของขุนลอ พระโอรสของขุนบรุม ซึ่งขยายอาณาเขตด้วยการปราบปรามขุนเจือง กษัตริย์ขอมที่ครองเมืองเชียงแสน ขุนลอต้องปราบปรามขุนเจืองด้วยการจับไล่พวกขอมลงมาถึงหลวงพระบาง และจับไล่ขุนกันฮางออกไป จากนั้นขุนลอจึงได้ครองเมืองหลวงพระบางเป็นปฐมกษัตริย์พระองค์แรก และมีกษัตริย์สืบต่อมา 22 พระองค์ ก่อนถึงสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง

เนื้อความในช่วงระยะเวลาดังกล่าวยังคงลักษณะเป็นตำนานมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ พงสาวดารลาวแต่ละฉบับกล่าวถึงช่วงระยะเวลาดังกล่าวอย่างสับสน แต่สิ่งที่ปรากฏในพงสาวดารลาวแทบทุกฉบับ คือ การที่ขุนลอต้องปราบปรามชนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยในพื้นที่เมืองหลวงพระบางมาก่อน สันนิษฐานว่ากลุ่มชนพื้นเมืองเดิมที่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารลาวฉบับต่างๆนี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร เพราะเมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณตอนกลางของล้านช้าง บริเวณเมืองเวียงจันทน์ โพนโฮง ซายฟอง และบริเวณใกล้เคียง แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเมืองแล้ว ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6-7 ต่อมาชุมชนโบราณเหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาจากวัฒนธรรมทวารวดีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 8-10 และวัฒนธรรมเขมรจากกัมพูชา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 10 -13⁸

กลุ่มชนตระกูลไท-ลาว ที่ขยายตัวลงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนกลางลุ่มแม่น้ำโขง ต้องต่อสู้กับกลุ่มชนพื้นเมืองเดิม ความขัดแย้งดังกล่าวจึงสะท้อนออกมาในตำนานขุนบรุมที่กล่าวถึงความเป็นมาของวงศ์ตระกูลดั้งเดิมที่ครองเมืองเชียงทอง ดังความที่ปรากฏในพงสาวดารล้านช้างฉบับเดิมว่า “อันนี้จักริกคัววงศา อันเป็นพระยาชัยยศแต่เมืองลังกามาเป็นใหญ่ ในนครศรีสัตนาคนหุตนี้ แต่ปฐมหัวทิ ยังมีพระยาชัยยศคนหนึ่งชื่อนันทา เมียชื่อพระมหาเทวี ลูกชื่อนางกาวรี (คือเมรี)”⁹

⁸ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545), 35.

⁹ ประชุมพงษาวดารภาคที่ 1 พงษาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2457. พิมพ์ในงานศพหม่อมเจ้าฉัตรนุช พ.ศ.2457), 387.

การอ้างอิงว่า วงศกษัตริย์ดั้งเดิมของล้านช้างเป็นยักษ์มาจากเมืองลังกานัน แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์พงสาวดารล้านช้าง น่าจะเป็นพระภิกษุ เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ว่าด้วยวงศ์หรือเชื้อสายของชนผู้ยิ่งใหญ่สองฝ่าย คือ ฝ่ายอริยวงศ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า และฝ่ายขัดติยวงศ์ คือ พระเจ้ามหาสมมติและพระเจ้าวิชัย ปฐมกษัตริย์ลังกา จนถึงการสูญสิ้นราชวงศ์ลังกา¹⁰ คัมภีร์มหาวงศ์จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ พระสงฆ์ในนิายเถรวาทจึงพยายามตามรอยพระมหานาม ผู้รณาคัมภีร์มหาวงศ์ ด้วยการแต่งพงสาวดารและตำนานทางพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ เช่น คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนาของล้านนา คัมภีร์ศาสนวงศ์ หรือ ประวัติศาสตร์ของพม่า คัมภีร์สังคีตยวงศ์ ซึ่งรณนาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น¹¹

พงสาวดารล้านช้าง ที่กล่าวถึงประวัติความเป็นมาวงศ์กษัตริย์เดิมของลาว จึงแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์น่าจะเป็นพระภิกษุผู้มีความรู้ในคัมภีร์มหาวงศ์ เนื่องจากเนื้อความตอนต้นในคัมภีร์มหาวงศ์ ปริเฉทที่ 17-27 กล่าวถึงตำนานที่มนุษย์ชาวลังกาไปแย่งที่อยู่ของยักษ์ และขับไล่ยักษ์ออกไปจากที่ราบลุ่มแม่น้ำไปอยู่บนภูเขาสูง¹²

ตำนานขุนลอขับไล่ข่ากันฮาง ในพงสาวดารฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงแสดงให้เห็นอิทธิพลของคัมภีร์มหาวงศ์ เช่นเดียวกับเรื่องยักษ์ในพงสาวดารล้านช้าง แต่พวกยักษ์ได้เปลี่ยนมาเป็นกลุ่มพวกข่า หรือ ขมุ “ข่ากันฮาง” ในนิทานขุนบรมราชา¹³ จึงแสดงให้เห็นว่ากลุ่มพวกข่า หรือ ขมุ เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยในพื้นที่เมืองขวหรือเมืองเชียงทองมาก่อน

มหาสิลา วีระวงส์ นั้นเคยบวชเรียนเป็นเวลานาน จึงคุ้นเคยกับคัมภีร์สำคัญทางศาสนา อิทธิพลของคัมภีร์มหาวงศ์จึงสอดแทรกอยู่ในการเรียบเรียงพงสาวดารลาว ในสมัยศึกคำบรพ

¹⁰ สุเทพ พรหมเลิศ, “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มหาวงศ์” (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 21.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 7-13.

¹² Ananda W.P. Guruge, *The Mahavamsa - Translation* (Paris : n.p., 1989), 492-493.

¹³ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงค้อยท่า ปราโมช วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2484), 89.

จารึกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์

จารึกเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่สำคัญ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ เมื่อวิเคราะห์พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อย่างละเอียด จึงพบว่ามีการจารึกที่สำคัญ ซึ่งสามารถใช้ในการตรวจสอบพงสาวดารลาว ดังนี้

จารึกสุโขทัย : จารึกพ่อขุนรามคำแหง (ศิลาจารึกหลักที่ 1) และจารึกเขาสุมณญ (ศิลาจารึกหลักที่ 8)

จารึกทั้งสองหลักนี้เป็นหลักฐานร่วมสมัยในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวตอนต้น จารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น มีหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1292/ พ.ศ. 1835 มีข้อความกล่าวถึงดินแดนลาวในตอนที่ยกบรรยายถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย ส่วนจารึกอีกหลักหนึ่งที่กล่าวถึงลาวหรือล้านช้างในเวลานั้น คือ จารึกเขาสุมณญ จารึกหลักนี้สร้างขึ้นในสมัยพญาลิไท สันนิษฐานว่าน่าจะมียุอยู่ในราว ค.ศ. 1369/ พ.ศ. 1912¹⁴

ศิลาจารึกทั้งสองหลักเป็นหลักฐานสำคัญในการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เนื่องจากศิลาจารึกนั้นไม่มีการคัดลอก จึงมีความคลาดเคลื่อนน้อยกว่าหลักฐานเอกสารประเภทอื่น เช่น พงสาวดาร หรือตำนาน ซึ่งผ่านการคัดลอกหลายสำนวน หลายฉบับ

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยกับรัชกาลพระยาฟ้ารุ่ง พระราชประวัติของพระยาฟ้ารุ่งที่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้น ยังเป็นลักษณะของวีรบุรุษในตำนาน เช่น การเกิดมาพร้อมกับพิน 33 ชั่ว ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่ปกติ เป็นเหตุให้ถูกกลืนแพไปตามลำน้ำโขง จนถึงแก่งหลี่ผี และได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุเขมร คือ พระมหาปาสมันต์ ต่อมาได้รับความเมตตาจากกษัตริย์เขมร ทรงมอบพระราชธิดาให้เป็นพระชายาของพระยาฟ้ารุ่ง

แม้ว่าพระราชประวัติของพระยาฟ้ารุ่ง จะมีลักษณะเป็นตำนานมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระยาฟ้ารุ่งมีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เพราะชื่อของพระองค์ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเขาสุมณญ ที่สร้างขึ้นในสมัยพญาลิไท สันนิษฐานว่าน่าจะมียุอยู่ในราวค.ศ. 1369/พ.ศ. 1912 เนื้อความในศิลาจารึกเขาสุมณญด้านที่ 3 ที่กล่าวถึงพระยาฟ้ารุ่ง มีดังนี้

¹⁴ กรมศิลปากร, ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548), 87- 89.

....เปื่องเหนื่อน้ำน่านถิ(คนเจ้าพ)

ระญาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลว...

เปื่องได้น้ำน่านถิคนเจ้าพระญาบ....

หาส...าผู้น้อง ๑ เปื่องตะวันออก...

.เถิงของพระญาท้าวฟ้าจอม....¹⁵

คำว่า “พระญา” ที่ปรากฏอยู่ข้างหน้าพระนาม “ท้าวฟ้าจอม” แสดงถึงสถานะกษัตริย์ แสดงว่าในช่วงระหว่างค.ศ. 1369/พ.ศ. 1912 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่สร้างจารึกหลักนี้ พระยาฟ้าจ่ม ได้ครองราชสมบัติที่เมืองขวาหรือเมืองเชียงทองแล้ว

จารึกลาว

นอกจากจารึกของไทยแล้ว จารึกลาวสมัยล้านช้าง ก็เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเช่นกัน แต่ไม่ค่อยได้รับการพิจารณาจากนักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยล้านช้าง ที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปทำงานเขียนประเภทพงสาวดารเป็นหลัก ซึ่งส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับในข้อจำกัดของการศึกษาจารึกของลาวเองด้วยว่า เป็นการศึกษาที่เริ่มต้นช้ากว่าประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกัมพูชา เวียดนาม พม่าและไทย จารึกของลาวนั้นส่วนใหญ่จารลงบนแผ่นหิน แต่ก็มีที่จารลงบนวัสดุอื่นด้วย เช่น ที่ฐานของพระพุทธรูปสำริด เป็นต้น

จารึกลาวสมัยล้านช้างพบทั้งในดินแดนประเทศลาวและภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน ในประเทศลาวส่วนใหญ่สำรวจพบที่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง สำหรับในประเทศไทยมีการสำรวจพบศิลาจารึกลาวสมัยล้านช้างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 บริเวณภาคอีสานตอนบน ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม อุดรธานี ขอนแก่น เลย และสกลนคร จารึกที่สำรวจพบในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 323 รายการ¹⁶ ข้อมูลจากการสำรวจเท่าที่มีในปัจจุบันพบว่า จารึกลาวสมัยล้านช้างส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นไป จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ค.ศ.1924)¹⁷

¹⁵ กรมศิลปากร, ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย, 96.

¹⁶ โยชิยุกิ มาซุฮารุ, “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง(ลาว)ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2545), ภาคผนวก : บัญชีจารึกลาว.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

เนื้อหาในจารึกลาว ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวทางศาสนา เช่น การกัลปนาที่ดินให้วัด ซึ่งถือเป็นหนึ่งในพระราชกรณียกิจสำคัญทางด้านศาสนาของพระมหากษัตริย์ ดังนั้น จึงมีจารึกหลายหลักที่สามารถใช้ตรวจสอบพระนาม รวมทั้งลำดับเหตุการณ์ในสมัยล้านช้าง ดังนี้

ศิลาจารึกวัดหลวง กับ รัชกาลพระยาแสนไท และสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว
 ศิลาจารึกวัดหลวงจารึกขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1449/พ.ศ. 1992 จารึกหลักนี้มีความสำคัญเนื่องจากปรากฏหลักฐานพระนามกษัตริย์สองพระองค์ คือ สมเด็จพระยาแสน และ สมเด็จพระยาไชยมหาราช และยังเป็นศิลาจารึกลาวที่เก่าที่สุดที่ปรากฏพระนามกษัตริย์ล้านช้าง เนื้อความกล่าวถึงการกัลปนาวัดในเมืองห้วยหลวงของสมเด็จพระยาไชยมหาราช ที่กระทำตามแบบอย่างของพระราชาบิดา คือ สมเด็จพระยาแสนที่เคยกัลปนาที่ดินให้วัดแห่งหนึ่งในเมืองห้วยหลวง เมื่อ ค.ศ. 1414/พ.ศ. 1957¹⁸

เมื่อตรวจสอบกับเอกสารจีน หมิงสี่อู่ ซึ่งระบุชื่อ “ดาวเสียนไต่” สมเด็จพระยาแสน ในจารึกวัดหลวง จึงหมายถึงพระยาสามแสนไท ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นอกจากนี้ จารึกหลักนี้และหมิงสี่อู่ ซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัย ยังแสดงให้เห็นว่าพระนามของพระยาสามแสนไท ที่ถูกต้อง คือ “พระยาแสนไท”^{19 20}

สมเด็จพระยาไชยมหาราช ในจารึกวัดหลวง หมายถึง สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว ซึ่งมีข้อความในจารึกวัดหลวงระบุว่า ทรงขึ้นครองราชย์ในปีเดียวกับที่ทรงกัลปนาที่ดินให้วัดแห่งหนึ่งในเมืองห้วยหลวง ซึ่งนับย้อนไปจากที่พระบิดา (สมเด็จพระยาแสน) ได้เคยกัลปนาที่ดินไว้ เมื่อ ค.ศ. 1414/พ.ศ. 1957 เป็นเวลา 35 ปี²¹ ดังนั้นจารึกวัดหลวงจึงเป็นหลักฐานชั้นต้นที่แสดงว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว ทรงขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1449/พ.ศ. 1992

นอกจากพระนามของกษัตริย์ทั้งสององค์ รวมทั้งการระบุปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วแล้ว จารึกวัดหลวงยังเป็นหลักฐานชั้นต้นที่แสดงว่า ชื่อเมืองเชียงทองเป็นชื่อที่ใช้เรียกเมืองหลวงพระบางในขณะนั้น ดังข้อความส่วนหนึ่งในศิลาจารึกวัดหลวง ดังนี้

¹⁸ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php

¹⁹ รายละเอียดเกี่ยวกับพระนามที่เปลี่ยนไปนี้ โปรดดูในหัวข้อ “หมิงสี่อู่กับการตรวจสอบพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์”

²¹ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 69-70.

อันคำสมเด็จพระยาแสนกล่าวแลเป็-
นด้วยนานแต่นั้นมาถึงที่นี่ได้สามสิบห้า
เข้า สมเด็จพระเจ้าพระยาไชยมหาราชได้เป็นเจ้า
เราในเชียงทอง...²²

ศิลาจารึกวัดหลวงและหมิงสี่ลู่ จึงเป็นหลักฐานยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า หลักฐานร่วมสมัยมีความแม่นยำและสอดคล้องกัน

ศิลาจารึกวัดแคนเมือง 2 กับรัชกาลสมเด็จพระโพธิสาลราช ศิลาจารึกวัดแคนเมือง 2 อยู่ที่วัดป่าจันทบุรี ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เป็นศิลาจารึกที่กล่าวถึงพระบรมราชโองการของสมเด็จพระโพธิสาลราช เมื่อ ค.ศ. 1535/พ.ศ. 2078 ให้ทำพระยาพื้นฟูพุทธศาสนาในวัดต่างๆ ในเมืองเวียงจันทน์ และสอดคล้องสมณชีพราหมณ์ให้เคร่งครัดในพระวินัย พร้อมทั้งให้ดูแลวิสุตคามสีมา เรือกสวนไร่นา ข้าโอกาสของวัด ข้อความตอนต้นของจารึกปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระพิตรพระโพธิสาลราช” และ “พระยาแสนสุรินทรราชไกรเสนาธิบดีศรีสราชนคร”²³

ศิลาจารึกวัดแคนเมือง 2 จึงเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระนามของสมเด็จพระโพธิสาลราชในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้นถูกต้อง และในช่วงค.ศ. 1535/พ.ศ. 2078 ยังทรงครองราชย์อยู่ ส่วน “พระยาแสนสุรินทรราชไกรเสนาธิบดีศรีสราชนคร” นั้น น่าจะหมายถึงพระยาแสนสุรินทรลือไชย ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นเสนาบดีที่รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระโพธิสาลราชและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช และในเวลาต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็น พระสุเมงคละไอยโกโพธิสัตว์ นอกจากนี้ “ชาวมุข” ในจารึกวัดแคนเมือง ยังทำให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะหมายถึงสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ซึ่งปรากฏในพงศาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิมว่า “เจ้าชาวมุข(ชาวดำ)” ความว่า “...แต่นั้นคนทั้งหลายก็พร้อมกันไปพุดกับเจ้าชาวมุข

²² ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,ม.ป.ป.),342.
เดิมธวัช ปุณโณทก อ่านได้ว่าสามสิบห้า แต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม อ่านและถอดความใหม่เป็นสามสิบห้าเข้า ดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 69-70.

²³ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 (พระนคร : 2513),21-25.

(ชายดำ) แต่นั่นเจ้าลือไชย ผู้เป็นเจ้าชายมอยกับทั้งชาวเมืองชาวเสนาทั้งหลาย ก็นำเจ้าลือไชยขึ้นมาถึงเมืองขวา แล้วก็ราชาภิเษกขึ้นชื่อว่า พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว....²⁴

จารึกวัดแดนเมืองจึงแสดงให้เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระโพธิสาลราช สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว(ชายมุย)และลุนพระยา พงสาวดารฉบบมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว มีพระโอรส 6 องค์ ได้แก่

- 1.ท้าวก้อนแก้ว
- 2.ท้าวแท่นคำ
- 3.ท้าวหมื่นหลวง
- 4.ท้าวหล้าแสนโต
- 5.ท้าววิสุทธราช
- 6.ท้าวเทพา

สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว ทรงเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระโพธิสาลราช ผู้ทรงเป็นพระราชโอรสของพระยาวิสุทธราช ดังนั้น ลุนพระยาในที่นี้จึงอาจหมายถึง ท้าวหล้าแสนโต เจ้าเมืองเวียงคำ ซึ่งขึ้นครองราชย์ต่อจากพระยาสุวรรณบัลลังก์ (ท้าวแท่นคำ)

ในสมัยสมเด็จพระโพธิสาลราช ยังมีศิลาจารึกที่สำคัญอีกหลักหนึ่ง คือ จารึกวัดสะหวันทะวะโลก ซึ่งปัจจุบันจัดแสดงในหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังหลวงเมืองหลวงพระบาง ระบุศักราช 889 (ค.ศ. 1527/พ.ศ. 2070) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระโพธิสาลธรรมิกราชาธิราชเจ้า” สร้างวัด “สะหวันทะวะโลก” พร้อมกัลปนาที่ดินและข้าทาสไว้แก้ววัด²⁵ นอกจากนี้จารึกหลักนี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่กล่าวถึงพระราชโองการของสมเด็จพระโพธิสาลราช ห้ามการบูชาผี²⁶ ตรงกับเหตุการณ์ที่ระบุไว้ในพงสาวดารลาว ฉบบมหาสิลา วีระวงส์ พระราชโองการห้ามการบูชาผี จึงแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระโพธิสาลราช เป็นกษัตริย์ที่เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ศิลาจารึกวัดสะหวันทะวะโลก น่าจะสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่พงสาวดารฉบบมหาสิลา วีระวงส์ ระบุ

²⁴ ประชุมพงสาวดารเล่ม 2 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), 157.

²⁵ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 83.

²⁶ Michel Lorrillard, “Les inscriptions du That Luang de Vientiane : données nouvelles sur l’ histoire d’ un stupa lao,” Bulletin de l’ Ecole Française d’ Extrême Orient (henceforth BEFEO), Vol 90-91, pp 289-348, quoted in Micheo Lorrillard, “Lao History Revisited : Paradoxes and Problems in Current Research,” South East Asia Research 14, 3 : 392-3.

ว่า เมื่อ ค.ศ. 1523/พ.ศ. 2066 สมเด็จพระโพธิสาลราช โปรดฯ ให้แต่งราชทูตไปอัญเชิญพระไตรปิฎกและพระสังฆเจ้า มาจากนครเชียงใหม่ พระเมืองแก้ว จึงส่งพระเทพมณฑลเถรและพระสงฆ์บริวาร พร้อมทั้งพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ มายังกรุงศรีสัตนาคนหุต²⁷ เหตุการณ์นี้เมื่อตรวจสอบกับคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ พบว่ามีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ความว่า “ในวันเพ็ญเดือนยี่ ทรงบริจาคมหาทานถวายสมณะบริวารประกอบด้วยผ้าเนื้อดีคู่หนึ่งแก่พระเทพมณฑลเถร พร้อมทั้งพระภิกษุบริวาร แล้วส่งพระเทพมณฑลเถรพร้อมด้วยคัมภีร์ไตรปิฎก จำนวน 60 คัมภีร์ ไปให้แก่พระเจ้านครล้านช้างเพื่อให้เกิดศรัทธาปสาทะ”²⁸ พระราชโองการห้ามการบูชาผีของสมเด็จพระโพธิสาลราช จึงเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาครั้งสำคัญในล้านช้าง อันเนื่องมาจากการรับศาสนาพุทธมาจากล้านนา

ศิลาจารึกสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช

สมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เป็นช่วงเวลาที่ล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรือง มีพระราชกรณียกิจมากมายทั้งด้านอาณาจักร และศาสนจักร พระราชกรณียกิจด้านการศาสนาของพระองค์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการก่อกำเนิดดินให้แก่วัดต่างๆ จึงปรากฏศิลาจารึกในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเป็นจำนวนมาก ดังนี้

1. ศิลาจารึกวัดผดุงสุข 1 อยู่ที่วัดผดุงสุข ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ระบุจุลศักราช 913 (ค.ศ. 1551/พ.ศ. 2094) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าตนเป็นพระชื่อไชยเชษฐาธิราชเจ้า” ทรงก่อกำเนิดดินให้วัดศรีสุวรรณ²⁹
2. จารึกวัดเชียงสา อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ เคลื่อนย้ายมาจากวัดร้างในเขตเมืองเชียงของ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ระบุศักราช 915 (ค.ศ. 1553/พ.ศ. 2096) จารึกด้านที่ 1 มีข้อความสำคัญ คือ “สมเด็จพระบรมพิตรตนสัมฤทธิ์เสวยราชพิภพทั้ง 2 แผ่นดิน ล้านช้าง ล้านนา”³⁰ จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่า สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงเป็นกษัตริย์ปกครองสองแผ่นดิน คือ ล้านช้างและล้านนา ตรงกับบันทึกในพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ รวมทั้งราชวงศ์ปกรณ์ของเชียงใหม่ด้วย

²⁷ สีลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946 (เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ, 2001), 63.

²⁸ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง มนวิฑูร (กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะ โบราณสถานอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 2501), 150.

²⁹ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ, 2529), 331-335.

³⁰ อันส์ เพนซ์, “ทะเบียนประวัติจารึกวัดเชียงสา,” ศิลปากร 32, 2 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2531) : 43-48.

3. ศิลาจารึกวัดไชยเชษฐา ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 916 (ค.ศ. 1554/พ.ศ. 2097) มีข้อความกล่าวถึง “สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเจ้า” ทรงกลับไปดินสร้างวัด³¹

4. ศิลาจารึกวัดจ่อมมณี อยู่ที่วัดจ่อมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 917 (ค.ศ. 1555/พ.ศ. 2098) ด้านที่ 1 มีข้อความสำคัญ คือ “สมเด็จพระบรมพิตรเป็นเจ้าเหนือหัวพระราชมารดาอัครมหาเทวี” ให้พระยานครและเจ้าพระยาทั้งหลายทะนุบำรุงพระศาสนา ในวัดมณีเชษฐารามตราบเท่า 5,000 วัสสา³²

สมเด็จพระบรมพิตรเป็นเจ้าเหนือหัวพระราชมารดาอัครมหาเทวี ในที่นี้ คือ พระราชมารดาของสมเด็จพระไชยเชษฐา “พระนางยอดคำ” พระธิดาพระเมืองเกษเกล้าแห่งล้านนา

5. ศิลาจารึกพระธาตุศรีสองรัก ปัจจุบันอยู่ในหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ประเทศลาว เป็นจารึกที่แสดงถึงพันธสัญญาระหว่างสองราชอาณาจักร คือ ล้านช้างและอยุธยา³³

6. ศิลาจารึกวัดศรีบุญเมือง อยู่ที่วัดศรีบุญเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 922 (ค.ศ. 1560/พ.ศ. 2103) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าตนเป็นพระชื่อสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช” ถวายที่ดินแก้ว³⁴

7. ศิลาจารึกวัดเวียงคำ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ประเทศลาว ระบุศักราช 923 (ค.ศ. 1561/พ.ศ. 2104) ปรากฏพระนาม “พระไชยเชษฐาธิราช” ถวายที่ดินแก้ว³⁵

8. ศิลาจารึกพระไชยเชษฐาธิราช ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไม่ระบุศักราช มีข้อความว่า “พระไชยเชษฐาธิราชเจ้า” ให้พิจารณาหาตั้งมเจ้า³⁶

9. ศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา บ้านคูหาพัฒนา ตำบลนาสี อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ระบุศักราช 924 (ค.ศ. 1562/พ.ศ. 2105) มีข้อความสำคัญในตอนต้นจารึก ความว่า

³¹ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, 244-246.

³² กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5, 336-343.

³³ รายละเอียดโปรดดูในหัวข้อศิลาจารึกวัดพระธาตุศรีสองรัก

³⁴ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, 254-256.

³⁵ Pierre Marie Gagneux, “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne

D’Après L’Epigraphie du Royaume de Vientiane” (Ph.D. dissertation, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1975), 108-112.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 116.

“ศรีศุภมมงคลกถา ราชอาณาจักรลาวราชธานีในศรีรัตนนครราชธานี
นามชื่อพระเชษฐาธิราช....” ทรงกัลปนาที่ดินวัดสุพรรณอุหา³⁷

10. ศิลจารึกวัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 928
(ค.ศ.1566/พ.ศ. 2109) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระไชยเชษฐาธิราชเจ้า” มีอาชญาให้
สร้างวัดศรีสุพรรณอาราม³⁸

11. ศิลจารึกวัดหนองบอน เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ศักราช 929 (ค.ศ. 1567/พ.ศ. 2110) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมภูบาลพระเจ้าตนเป็นพระชื่อพระ
ไชยเชษฐาธิราช” พระราชทานที่ดินเมืองเวียงจันทน์แก่มหาธาตุนาบอนเชียงใหม่ ตามที่พระบิดาเคย
พระราชทาน³⁹

ศิลปจารึกที่ปรากฏพระนามสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช นั้น หลักที่เก่าที่สุด คือ ศิลจารึก
วัดผดุงสุข ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงว่า สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ได้ครองราชย์สมบัติไม่ช้าไปกว่า
ค.ศ.1551/พ.ศ.2094 และทรงครองราชย์ยาวนานอย่างน้อยจนถึงค.ศ.1567/พ.ศ.2110 ดังความที่
ปรากฏในจารึกวัดหนองบอน เมืองเวียงจันทน์ ศิลจารึกที่พบเป็นจำนวนมากในสมัยของพระองค์
เป็นหลักฐานยืนยันถึงพระกรณียกิจด้านการพระศาสนาของพระองค์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การ
พบศิลปจารึกแพร่กระจายอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณจังหวัดหนองคาย และเมือง
เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังสอดคล้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่
กล่าวว่า ทรงย้ายราชธานีจากหลวงพระบางมายังเวียงจันทน์

ศิลปจารึกพระธาตุศรีสองรัก : พันธสัญญาระหว่างล้านช้างและอยุธยา

เหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช คือ การตกลงกระทำ
พันธไมตรีระหว่างล้านช้างกับอยุธยา พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงเรื่องราวการ
สร้างพระธาตุศรีสองรักที่เมืองด่านซ้าย เพื่อเป็นหลักเขตแดนแห่งล้านช้างและอยุธยา เมื่อ ค.ศ.
1560/พ.ศ. 2103⁴⁰

ศิลปจารึกพระธาตุศรีสองรัก เป็นจารึกที่บันทึกการทำสัญญาพันธไมตรีระหว่าง
ราชอาณาจักรล้านช้างกับราชอาณาจักรอยุธยา จารึกหลักนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ราชวงศ์ต้อง
กำลังขยายอิทธิพลมาทางตะวันออก กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 หลังจากที่พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ทรง

³⁷ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5, 239-252.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 344-349.

³⁹ Pierre Marie Gagneux, “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne

D’Apres L’Epigraphie du Royaume de Vientiane,” 121-126.

⁴⁰ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, 73-74.

ผนวกหงสาวดีให้อยู่ในอำนาจของราชวงศ์ตองอูได้สำเร็จ ก็มีความพยายามที่จะยึดกรุงศรีอยุธยาให้ได้ แม้จะไม่สำเร็จในรัชกาลของพระองค์ก็ตาม แต่เมื่อผลิตแผ่นดินใหม่ บุเรงนอง ซึ่งปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ของราชวงศ์ตองอู ทรงเริ่มขยายอิทธิพลมาทางตะวันออกอีกครั้ง เริ่มจากในค.ศ. 1557/พ.ศ. 2100 มีการส่งกองทัพไปปราบเจ้าฟ้าไทใหญ่ และทรงตั้งใจที่จะพิชิตล้านนาให้ได้ เพื่อเป็นฐานกำลังในการพิชิตกรุงศรีอยุธยาต่อไป

พระเจ้าบุเรงนองทรงยึดเชียงใหม่ได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2101 การยึดครองอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จย่อมทำให้อาณาจักรอื่นๆ เกรงกลัวอิทธิพลของพระเจ้าบุเรงนอง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงผูกไมตรีกับสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ลาว ซึ่งเวลานั้นยอมก้มหัวพระทัยว่าพม่าอาจรุกรานไปจนถึงดินแดนลาว นอกจากนี้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ยังมีพระมารดาเป็นธิดากษัตริย์เชียงใหม่และทรงเคยปกครองล้านนามาก่อน แม้จะเป็นเวลาสั้นๆ จึงทรงผูกพันกับล้านนา เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงคิดกอบกู้เอกราชให้เชียงใหม่ ด้วยการร่วมมือกับเจ้าเมืองแพะ น่าน เชียงราย และเชียงของ ไปตั้งกองทัพอยู่ที่เมืองเชียงแสน แต่ไม่อาจต้านทานกองทัพของพระเจ้าบุเรงนองได้⁴¹ แสยนาภาพกองทัพพระเจ้าบุเรงนอง จึงทำให้สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงทำสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างสองราชอาณาจักร

เอเจียน แอมอนิเย ได้กล่าวถึงจารึกพระธาตุศรีสองรัก เป็นครั้งแรกในหนังสือ Voyage dans le Laos เล่ม 1 ที่ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ.1895 ว่า เมื่อวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ.1883 ได้มีการทำสำเนาจารึกที่วัดธาตุ (พระธาตุศรีสองรัก) ซึ่งตั้งอยู่บนเนินสูง ห่างจากตัวเมืองประมาณ 2 ไมล์ ศิลาจารึกนั้นแตกสลายมา 50 ปีแล้ว ยังมีเหลือเพียงบางชิ้นเท่านั้น⁴²

หลุยส์ ฟิโนต์ (Louis Finot) เรียกศิลาจารึกพระธาตุศรีสองรักนี้ว่า “จารึกด่านซ้าย”⁴³ พบที่วัดพระธาตุศรีสองรัก เมืองด่านซ้าย บนฝั่งน้ำเหือง เมื่อ ค.ศ. 1905 ในขณะที่พบนั้นจารึกหลักนี้ได้แตกชำรุดแล้ว และในระหว่างที่อุปราชเมืองหลวงพระบางได้นำจารึกหลักนี้ลงเรือล่องไปตามแม่น้ำโขง เรือเกิดพลิกคว่ำ ทำให้ชิ้นส่วนของจารึกหลักนี้สูญหายไป จนเหลืออยู่เพียง 8 ชิ้น ซึ่ง

⁴¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จารึกพระธาตุศรีสองรัก : มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีศรีอยุธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ.2103,” ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6, วินัย พงศ์ศรีเพียร,บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2554), 5-37.

⁴² เอเจียน แอมอนิเย, บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438, แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539), 211.

⁴³ Louis Finot, “Notes d’epigraphie: stèle de Dansai”, BEFEO, 15,2 (1916) : 28-36.

ต่อมาหลุยส์ ฟิโนต์ ได้นำไปแสดงที่พิพิธภัณฑ์ยานอย จากนั้นจึงมีการจำลองจารึกหลักนี้ในปี 1906 และนำมาตั้งไว้ที่พระธาตุศรีสองรัก ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน⁴⁴

เรื่องราวในจารึกพระธาตุศรีสองรัก กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม ค.ศ. 1560/พ.ศ. 2103 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ได้เสด็จมา ณ รอยต่อพรมแดนล้านช้างและอยุธยา เพื่อทรงเป็นประธานประกอบพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจาต่อกัน อีกสามปีต่อมา คือ ในวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1563/พ.ศ. 2106 กษัตริย์ทั้งสองพระองค์เสด็จเป็นประธานพิธีฉลองเจดีย์ “อนุสรณ์ทศมาสสองรัก” ซึ่งหมายถึง เจดีย์ที่สร้าง ณ ตรงที่เขตแดนของสองราชอาณาจักรที่เป็นไมตรีกันมาต่อดีกัน ดังนั้น สถานที่ที่สร้างเจดีย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งไมตรี จึงเป็นด่านเข้าออกระหว่างสองอาณาจักร ในการทำพิธีสำคัญทั้งสองพิธีนั้นมีพระมหาอุปราชของทั้งสองเมืองพร้อมทั้งข้าราชการผู้ใหญ่ โดยมีคณะสงฆ์ของทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมพิธีด้วย⁴⁵

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1956 กล่าวว่า พระธาตุศรีสองรัก สร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวงศา เมื่อ ค.ศ. 1640 (จ.ศ. 1002) ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงต้นฉบับพงสาวดารลาว สำหรับการพิมพ์เผยแพร่ในครั้งต่อมา มหาสิลา วีระวงส์จึงชี้แจงว่าข้อมูลในฉบับพิมพ์ครั้งแรกนั้นผิด เนื่องจากเห็นเลขศักราชเพียงเลข 2 ตัวเดียว จึงเข้าใจว่าเป็นจ.ศ.1002 ซึ่งเป็นสมัยของพระเจ้าสุริยวงศา⁴⁶ พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีรายนามของผู้ที่เข้าร่วมพิธีการสร้างพระธาตุศรีสองรัก ดังนี้

ทางกรุงรัตนาคะนะหุดได้แต่งตั้งให้มหาอำมาตย์ ชื่อ องจันทะปะสิดทิดราชศักดิ์และหมื่นอุปาลีเป็นปะทานพร้อมด้วยพระสงฆ์เจ้าอีกหลายคน คือ พระอุปาลีเถระ 1 พระอะริยะกัศปะ 1 พระมหาทัมแสนบดี 1 พระพุทฺธิลาสมหาเถระ 1 พระสัถัมมะรังสีมหาเถระ 1 พระอะริยะทิกะมุณี 1 ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาได้แต่งตั้งให้พระพลเทพนายกเป็นปะทาน พร้อมด้วยพระสงฆ์เจ้าราชาคะนะ คือ พระครูบรมจรรย์ 1 พระอะริยะมุณี 1 พระสิระวิสุทธิอุตมะ 1 พระครูสุเมทาจาน 1 พระมหาสัถัมมาตุละ 1 พระมหาพมมะสาน 1 พระมหาราชมุณี นอกจากนี้ก็มีพระสงฆ์บริวารอีกฝ่ายละ 70 คน....⁴⁷

⁴⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จารึกพระธาตุศรีสองรัก : มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีหรือโยธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ.2103,” ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6, 5-12.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 21-22.

⁴⁶ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, คำนำของผู้รจนา.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 73.

รายนามของคณะสงฆ์ที่ปรากฏในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้นแสดงว่า มหาสิลา วีระวงส์ ใช้ข้อมูลจากหลักศิลาจารึกจำลองที่ตั้งอยู่ที่พระธาตุศรีสองรักในปัจจุบัน เนื่องจากศิลาจารึกหลักจริงนั้น ได้นำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานอยแล้ว ก่อนที่จะนำกลับมาเก็บรักษาไว้ที่วัดพระแก้ว เมืองเวียงจันทน์ และดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าจารึกหลักจริงนั้นได้แตกหักเป็นชิ้นส่วนเหลือเพียง 8 ชิ้นเท่านั้น จารึกจำลองที่ตั้งอยู่ ณ พระธาตุศรีสองรักนั้น ได้ทำขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1906 ด้วยการใช้ข้อความในใบลานเก่าซึ่งหลุยส์ ฟิโนต์ ได้ค้นพบอยู่ที่เจดีย์เมืองด่านซ้าย มีข้อสังเกตว่าข้อความในใบลานเก่าที่หลุยส์ ฟิโนต์ เชื่อว่าได้คัดลอกข้อความมาจากจารึกพระธาตุศรีสองรักในขณะที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ มีการแต่งเติมข้อความแทรกเข้าไป⁴⁸

อย่างไรก็ตาม ข้อความจากจารึกหลักจริง ซึ่งกล่าวถึงรายนามพระสงฆ์ที่เข้าร่วมพิธีพิพัตต์จากต่อกัน มีดังนี้

จึงพระมหากษัตริย์เจ้าทั้งสองพระองค์ ให้นามพระสงฆ์เจ้าตนทรงศีลสังวร
ชื่อพระมหาอุปาลีศรีอาริยักสสพมหาธรรมเสนา(นาปติพุทธวิลาสมหา)เถร
ศีลวิสุทธมหาเถร วิริยาธิกมุณี แลพระสงฆ์อันดับสิบพระองค์ พระสงฆ์(เจ้าฝ่าย
กรุงศรีอยุธยา)พระครูปรมาจารย์อาริยมุณีศีลวิสุทธอุตตมัตถยศาสนา
องค์เป็นประธาน พระครูสุเมธราชูปริญา(มหาธรรมมาตุลย) มหาพรหมสาคร
มหาราชมุณี แลพระสงฆ์อันดับสิบพระองค์⁴⁹

รายนามพระสงฆ์ที่ปรากฏในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้น ผิดพลาด เนื่องจากคัดลอกจากจารึกที่ทำขึ้นใหม่ จึงเกิดความเข้าใจผิด “พระมหาอุปาลีศรีอาริยักสสพมหาธรรมเสนาปติ” ซึ่งเป็นนามประธานฝ่ายสงฆ์ของล้านช้างเพียงองค์เดียว จึงกลายเป็นพระสงฆ์สามรูป คือ พระอุปาลีเถระ1 พระอะริยะกัสะปะ1 พระมหาทัมแสนปติ1 เช่นเดียวกับในกรณีของประธานสงฆ์ฝ่ายกรุงศรีอยุธยา คือ “พระครูปรมาจารย์อาริยมุณีศีลวิสุทธอุตตมัตถยศาสนา”องค์เป็นประธาน ซึ่งแสดงว่าเป็นนามของพระสงฆ์เพียงรูปเดียวเท่านั้น แต่พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวว่าป็นนามของพระสงฆ์สามรูป คือ พระครูบรมจริยา1 พระอะริยะมุณี1 พระศีระวิสุทธิอุตมะ1

⁴⁸ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จารึกพระธาตุศรีสองรัก : มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีศรีอยุธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ.2103,” ใน 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6, 5-22.

⁴⁹ Prasert Na Nagara and A.B. Griswold, *Epigraphic and Historical Studies* (Bangkok : The Historical Society under the Royal Patronage of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn, 1992), 790.

หลักฐานจากการเปรียบเทียบความในจารึกหลักจริงกับข้อความในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งคัดลอกมาจากศิลาจารึกที่สร้างขึ้นใหม่ จึงแสดงให้เห็นว่า การใช้เอกสารที่คัดลอกขึ้นใหม่ที่มีการแต่งเติมข้อความในลักษณะของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบดำนาน อาจมีปัญหาเมื่อนำไปใช้โดยไม่ตรวจสอบกับเอกสารร่วมสมัย⁵⁰

ศิลาจารึกสมัยสมเด็จพระสุเมงคละไอยโกโพธิสัตว์ (พระยาแสนสุรินทรลือชัย)

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงพระยาแสนสุรินทรลือชัย ว่าเป็นเสนาบดีที่รับราชการใกล้ชิดพระโพธิสาลราช จนได้รับตำแหน่งเป็นพระยายศลือเกียน เจ้าเมืองปากห้วยหลวง ต่อมาในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ได้เลื่อนยศเป็นพระยาแสนสุรินทรลือชัย ทั้งยังเป็นปู่ของพระหน่อเมือง พระโอรสของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งไม่ถูกต้อง แต่น่าจะเป็นตาของพระหน่อเมือง ศิลาจารึกที่ปรากฏชื่อและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระยาแสนสุรินทรลือชัย มีดังนี้

1. ศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา บ้านคูหาพัฒนา ตำบลนาสี อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านที่ 2 ระบุศักราช 934 (ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระพิตรพระเจ้า ชื่อ สุเมงคละไอยโกโพธิสัตว์ไอยกศรราชสิทธิเดชลือไชยไกร ภูวนาธิบดินทร์สุริยวงศา” และ “บพิตรตนประโชติเศตรกษัตริย์จันทสุวรรณจักรสาราษฎร” มีพระราชโองการยืนยันการก่อกำเนิดที่ดิน ซึ่งสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชได้เคยถวายไว้กับวัดสุวรรณคูหา⁵¹ จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานยืนยันว่า สมเด็จพระสุเมงคละไอยโกโพธิสัตว์ ทรงเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระวรมันธรรมประโชติ จึงปรากฏพระนามของพระองค์ร่วมกับพระนัดดา

2. ศิลาจารึกวัดผดุงสุข 2 อยู่ที่วัดผดุงสุข ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ศักราช 934 (ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115) ด้านที่ 2 ปรากฏพระนาม “พระไอยโกธิราชเดชลือไชย” ก่อกำเนิดที่ดินป่ามหาโชติวัน⁵²

⁵⁰ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จารึกพระธาตุศรีสองรัก : มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีหรือโยธยา-ศรีศัคนาคนหุด พ.ศ.2103,” ใน 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6, 29.

⁵¹ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/th/main.php?p=ZGVOYWls&id=1039&userinput=หนองบัวลำภู>

⁵² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/th/main.php?p=ZGVOYWls&id=1040&userinput=หนองคาย>

3. จารึกวัดโพนสวรรค์ (วัดศาลาแดง) เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุศักราช 944 (ค.ศ. 1582/พ.ศ. 2125) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมบพิตรพระเป็นเจ้าตน ชื่อ พระสมเด็จพระโพธิสัตว์ไอยการาชสิทธิเดชลือไชยโก(ไตร)ภูวนาถบดินศรีสุริยวงศ์” พระราชทานเขตที่ดินแก้ววัดหมื่นช้าง⁵³

ศิลาจารึกที่ปรากฏพระนามทั้งสามหลัก เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระนามของพระเจ้าสุมังคลไอยโกโพธิสัตว์ ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้นถูกต้อง พระนามของพระองค์ ยังแสดงว่า ทรงเป็นพระอัยกาของพระหน่อเมือง หรือ พระวรัตนธรรมประโชติ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช นอกจากนี้ยังเป็นหลักฐานว่า เมื่อ ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115 นั้น สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช สวรรคตแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่ระบุว่าสวรรคตเมื่อ ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115 นอกจากนี้ปีสิ้นสุดรัชกาลสมเด็จพระสุมังคลไอยโกโพธิสัตว์ ที่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่า ตรงกับ ค.ศ. 1582 /พ.ศ. 2125 นั้น สอดคล้องกับศิลาจารึกที่ปรากฏพระนามทั้งสามหลัก

ศิลาจารึกสมัยสมเด็จพระวรัตนธรรมประโชติ(พระหน่อเมือง)

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าพระหน่อเมืองขึ้นครองราชย์เมื่อ ค.ศ. 1591/พ.ศ. 2134 สวรรคตเมื่อ ค.ศ. 1598/พ.ศ. 2141 แม้รัชสมัยของพระองค์จะเป็นระยะเวลาสั้น แต่กลับปรากฏหลักฐานศิลาจารึกที่ปรากฏพระนามของพระองค์อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนี้

1. ศิลาจารึกวัดแขวงเหนือ อยู่ที่พิพิธภัณฑ์หอพระแก้ว เวียงจันทน์ จารึกด้านที่ 1 ระบุศักราช 946 (ค.ศ. 1584/พ.ศ. 2127) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรพระเป็นเจ้าตนเป็นพระชื่อพระวรัตนธรรมประโชติเสดคค์อัสจันสูวันสมุคค์ดรรตนสาธราชบพิตร” พระราชทานที่ดินแขวงเหนือสร้างเป็นวัด⁵⁴

2. ศิลาจารึกวัดพระงามน้ำโหมง ตำบลน้ำโหมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 952⁵⁵ (ค.ศ. 1590/พ.ศ. 2133) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรพระเป็นเจ้าตนเป็นพระชื่อพระวรัตนธรรมประโชติ เสดคคชอัสจันสูวรรณสมมุคค์ดรรตนสาธราชบพิตร” ทรงประสิทธิจุ่มดวงนี้ไว้กับวัดนิโครธน้ำโหมง ตามแบบอย่างสมเด็จพระโพธิสาธราชเจ้าแลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช

⁵³ Pierre Marie Gagneux, “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne D’Apres L’Epigraphie du Royaume de Vientiane,” 131-133.

⁵⁴ Ibid., 139-148.

⁵⁵ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 135.

ผู้เป็นพระบิดาของพระองค์⁵⁶ จารึกหลักนี้จึงเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระวรมันธรรมประโชติ เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุพระนามว่า “พระหน่อเมือง”

3. ศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น ระบุศักราช 953 (ค.ศ. 1591/พ.ศ. 2134) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมพิตรตนเป็นเจ้า ตนเป็นพระวรมันธรรมประโชติเสดคัษอัสจันทิสวรมณสมมุติจักรัตนศาลราชบพิตร” พระราชทานที่ดินให้วัดศรีบุญเรือง⁵⁷

4. ศิลาจารึกวัดมุขลินทอาราม ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น ระบุศักราช 956 (ค.ศ. 1594/พ.ศ. 2137) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้า ตนเป็นพระชื่อ พระวรมันธรรมประโชติเสดคัษอัสจันทิสวรมณสมมุติจักรัตนศาลราชบพิตร” ทรงกำหนดเขตวัดมุขลินทอารามเป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดิน⁵⁸

5. ศิลาจารึกวัดอุดมสรรพผล ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 956 (ค.ศ. 1594/พ.ศ. 2137) จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานยืนยันการลำดับสายวงศ์กษัตริย์ล้านช้าง คือ มีพระนาม พระโพธิสาลราช และสมเด็จพระปิตุ (สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช) กล่าวถึงการที่พระมหากษัตริย์ (พระวรมันธรรมประโชติ) พระราชทานที่ดินให้แก่วัด ตามแบบอย่างพระบิดาและพระอัยกา⁵⁹

6. ศิลาจารึกวัดศิลาเขตอุดม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 956 (ค.ศ. 1594/พ.ศ. 2137) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระเป็นเจ้าตนเป็นพระชื่อ สมเด็จพระวรมันธรรมประโชติเสดคัษอัสจันทิสวรมณสมุครัตนศาลราชบพิตร” พระราชทานที่ดินแก่วัดทุกแห่ง ซึ่งสมเด็จพระโพธิสาลราชเจ้าและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชตนเป็นปิตาธิราชแห่งพระองค์เคยพระราชทาน⁶⁰

ศิลาจารึกทั้ง 6 หลัก เป็นหลักฐานยืนยันว่า พระนามของพระหน่อเมือง ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีพระนามอย่างเป็นทางการว่า “สมเด็จพระวรมันธรรมประโชติ” ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช และทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. 1584/พ.ศ. 2127 เป็นอย่างน้อย เร็วกว่าที่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์กำหนดไว้ถึง 7 ปี ส่วนระยะเวลาการ

⁵⁶ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, 275-278.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 281-283.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 284-289.

⁵⁹ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 139.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

ครองราชย์ ซึ่งมีมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าทรงครองราชย์อยู่เพียง 7 ปีนั้น (ค.ศ. 1591/พ.ศ. 2134 - ค.ศ. 1598/พ.ศ. 2141) ไม่สอดคล้องกับหลักฐานร่วมสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงครองราชย์เป็นเวลา 10 ปี เป็นอย่างน้อย (ค.ศ. 1584/พ.ศ. 2127 - ค.ศ. 1594/พ.ศ. 2137)

ศิลาจารึกสมัยสมเด็จพระวรวงศาธรรมิกราช

หลังรัชกาลพระหน่อเมือง (พระวรวรรดิธรรมประโชติ) พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงการแย่งชิงราชสมบัติของเจ้านายในราชสำนักล้านช้าง เนื่องจากพระวรวรรดิธรรมประโชติ ไม่มีพระโอรส พระวรวรรดิ ซึ่งเป็นบิดาของพระวรวงศา พระโอรสของนางสาวพระหน่อเมือง ได้รับแต่งตั้งจากพม่าให้ปกครองล้านช้าง เนื่องจากพระวรวงศายังทรงพระเยาว์ แต่ท้ายสุด “พระวรวงศาธรรมิกราช” ก็ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างเมื่อ ค.ศ. 1603/พ.ศ. 2146 และสวรรคต เมื่อ ค.ศ. 1622/พ.ศ. 2165 เมื่อตรวจสอบศิลาจารึกที่ปรากฏพระนามของพระองค์ ได้แก่

1. ศิลาจารึกวัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 963 (ค.ศ. 1601/พ.ศ. 2144) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรบรมนาถพระเป็นเจ้าตนชื่อ โพธิ์รวงศาภยัตตราธิราช” ทั้งยังปรากฏพระนาม “พระเจ้าชมพู่” และ “พระเจ้าตนหล้า”(พระยาหล้าแสนไท) อดีตกษัตริย์ล้านช้างด้วย⁶¹ จารึกหลักนี้จึงเป็นหลักฐานยืนยันการมีตัวตนของ พระเจ้าชมพู่ และ พระเจ้าตนหล้า (พระยาหล้าแสนไท) กษัตริย์ล้านช้างในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้อีกทางหนึ่ง

2. ศิลาจารึกที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลาว เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุศักราช 965 (ค.ศ. 1603/ค.ศ. 2146) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระเป็นเจ้าตนสืบราชประเพณีในศรีสัตนาคนหุตกุญชรบวรราชธานี มีพระนามโพธิ์รวงศาภยัตตราธิราชเจ้า”⁶²

3. ศิลาจารึกที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลาว เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบที่วัดอรุณ บ้านสิมะโน เมืองท่าเดื่อ เวียงจันทน์ ศักราชไม่ชัดเจน ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระเป็นเจ้าตนเป็นพระ ตนชื่อ สมเด็จพระโพธิ์รวงศาภยัตตราธิราชบรมพิตร”⁶³

⁶¹ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, 295-299.

⁶² Pierre Marie Gagneux, “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne

D’Apres L’Epigraphie du Royaume de Vientiane,” 156-160.

⁶³ Ibid., 163-167.

4. ศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 970 (ค.ศ.1608/พ.ศ.2151) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตรพระมหาธรรมิกราชาเจ้า” ทรงอุทิศข้าโอกาสแก่วัดศรีบุญเรือง และทรงย้ายเขตแดนที่บูรพกษัตริย์แห่งล้านช้างได้เคยอุทิศไว้⁶⁴

5. ศิลาจารึกที่พิพิธภัณฑสถานหอพระแก้ว เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบที่วัดหายโศก เมืองสีสัตตนาศ ระบุศักราช 975 (ค.ศ. 1613/พ.ศ. 2154) ปรากฏชื่อ “พระยาราชานครพระวรปิตาธิราช”⁶⁵ จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานยืนยันว่า พระวรปิตานั้น มีตัวตนอยู่จริง

6. ศิลาจารึกวัดสีสัตตนาศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุศักราช 979 (ค.ศ. 1617/พ.ศ. 2160) ปรากฏชื่อ “สมเด็จพระมหาธรรมิกราชาธิราชชื่อโพธิวรวงศาเจ้า”⁶⁶

7. ศิลาจารึกวัดหมื่นม่น เมืองทูลุม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานหอพระแก้ว เวียงจันทน์ ระบุศักราช 985 (ค.ศ. 1623/พ.ศ. 2166) ปรากฏพระนาม “สมเด็จพระบรมพิตร พระมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้า สมเด็จพระเป็นเจ้าตนเป็นพระ ตนชื่อสมเด็จพระโพธิวรวงศาหมากษัตริราชเจ้า” ทรงประกาศเขตแดนวัดสุวรรณเจดีย์ตามที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเคยพระราชทานไว้⁶⁷

8. จารึกที่ฐานพระพุทธรูปบุทอง-เงิน วัดพระธาตุบังพวน ตำบลพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 986 (ค.ศ. 1624/พ.ศ. 2167) ปรากฏพระนาม “พระราชวงศา”⁶⁸

หลักฐานจากศิลาจารึก แสดงให้เห็นว่าพงสาวดารลาว ได้ผนวกพระนามของกษัตริย์พระองค์นี้ จนกลายเป็นพระวรวงศาธรรมิกราช และทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. 1601/พ.ศ. 2144 แล้วเป็นอย่างน้อย ซึ่งเร็วกว่าที่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กำหนดไว้ 2 ปี และรัชกาลของพระองค์ยังยาวนานจนถึงค.ศ. 1624/พ.ศ. 2167 เป็นอย่างน้อย ต่างจากที่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าเสด็จสวรรคตเมื่อ ค.ศ. 1622/พ.ศ. 2165

⁶⁴ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5, 350-352.

⁶⁵ Pierre Marie Gagneux, “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne D’Apres L’Epigraphie du Royaume de Vientiane,” 167-169.

⁶⁶ Ibid., 169-171.

⁶⁷ Ibid., 174-180.

⁶⁸ ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ, โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง (พระนคร : กรมศิลปากร, 2515. พิมพ์ในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น 20 ธันวาคม 2515), 60.

ศิลาจารึกสมัยสมเด็จพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ (พระหม่อมแก้ว)

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระวรวงศาธรรมิกราช สวรรคตแล้ว มีกษัตริย์ปกครองล้านช้างในระยะสั้นๆ อีก 2 องค์ คือ พระอุปยุวราช และ พระบัณฑิตโพธิสาร ซึ่งทั้งสององค์ ไม่พบว่ามีพระนามปรากฏอยู่ในจารึกหลักใด เมื่อถึงรัชกาลพระหม่อมแก้ว ซึ่งเป็นพระโอรสองค์ที่ 2 ของพระวรวงศาธรรมิกราช ที่ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1627/พ.ศ.2170 และสวรรคต เมื่อ ค.ศ. 1638/พ.ศ. 2181 มีจารึกที่ปรากฏพระนามของพระหม่อมแก้ว ดังนี้

1. ศิลาจารึกพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ (จารึกวัดบ้านริมท่าวัด) ตำบลคงชน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ระบุศักราช 998 (ค.ศ. 1636/พ.ศ. 2179) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรพระมหาธรรมิกราชเจ้าคนชื่อพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์”⁶⁹

2. ศิลาจารึกวัดคงกระพันชาตรี ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ระบุศักราช 999 (ค.ศ. 1637/พ.ศ. 2180) ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรพระมหาธรรมิกราชเจ้าสมเด็จพระเป็นเจ้า (คนชื่อ) มหาพรหมเทโวโพธิสัตว์รัตนพุทธจักราสูราสุรัสสิงห (มณฑป) มณีพระสีมาเทพา(บรมนาถ)บรมบพิตร”⁷⁰

3. ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไม่ระบุศักราช ปรากฏพระนามว่า “สมเด็จพระ(บรมนาถ)บรมบพิตรเจ้าคนเป็นพระ คนชื่อมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์รัตน(พุทธจักร)สุราสุรัสสีมณฑปมณีพระสีมาเทพาพุทธราชบรมนารถบรมบพิตร”⁷¹

ศิลาจารึกทั้งสามหลักเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าพระนามของพระหม่อมแก้ว ในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ คือ “สมเด็จพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์” ซึ่งหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว ราชสำนักล้านช้างก็สูญเสียจากการแย่งชิงราชสมบัติจนกระทั่งพระอนุชาของพระองค์ คือ สมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราชปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเชษฐา แต่ไม่ปรากฏว่ามีศิลาจารึกที่กล่าวพระนามของสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราชโดยตรง หลังจากสิ้นรัชกาลสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราชแล้ว ปรากฏว่าศิลาจารึกที่เป็นพระราชโองการของกษัตริย์นั้นพบน้อยลงมาก แต่กลับพบพระราชโองการของกษัตริย์ที่บันทึกลงบนวัสดุอื่น เช่น ผ้า หรือ กระดาษ หลังจากสมัยนี้แล้วล้านช้างก็แตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร ที่มีบทบาทในการสร้างถาวรวัตถุถวายพระอารามต่างๆ กลับเปลี่ยนมาเป็นขุนนางในท้องถิ่น เจ้าเมือง และพระเถระสำคัญ

⁶⁹ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5, 243-248.

⁷⁰ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, 321-325.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 326-327.

หมิงสื่อู่กับการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

หมิงสื่อู่ หรือ จดหมายเหตุพระราชกิจประจำวันรัชกาล สมัยราชวงศ์หมิง (สื่อู่ หมายถึง บันทึกเหตุการณ์) เป็นเอกสารที่ได้รับการรวบรวมและชำระโดยสำนักประวัติศาสตร์ของจีน ซึ่งจะต้องประมวลหลักฐานเอกสารประเภทนี้หลังสิ้นสุดแต่ละรัชกาล

หมิงสื่อู่ หรือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง เป็นเอกสารประวัติศาสตร์จีนประเภทเจิ้งสื่อู่ หรือประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฉบับหอหลวง ซึ่งเป็นเอกสารที่เรียบเรียงขึ้นโดยพระบรมราชโองการของจักรพรรดิราชวงศ์ปัจจุบัน เพื่อบันทึกเรื่องราวของราชวงศ์ที่เพิ่งหมดอำนาจไป หมิงสื่อู่ ได้รับการยกย่องว่ามีความถูกต้องแม่นยำสูงเพราะได้รับการชำระในสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วิธีการเขียนประวัติศาสตร์กำลังเจริญสูงสุด แต่หมิงสื่อู่ก็ยังเป็นการบันทึกที่ย่นย่อไปกว่าเอกสารต้นฉบับที่เรียกว่า สื่อู่ หรือ “จดหมายเหตุประจำวันรัชกาล” ซึ่งมีการรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นหลังสิ้นสุดแต่ละรัชกาล ดังนั้นสื่อู่ของรัชกาลสุดท้ายของแต่ละราชวงศ์จึงไม่มีเพราะราชวงศ์ใหม่จะเตรียมงานประเภทเจิ้งสื่อู่ไปทีเดียวเลย⁷² หมิงสื่อู่ได้รับการเรียบเรียงตามลำดับดังนี้

⁷² วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จดหมายเหตุหมิงสื่อู่เกี่ยวกับอยุธยา,” ใน ศรีชไมยาจารย์ พิพิธ นิพนธ์เชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร-ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุญยกุล เนื่องในโอกาส มีอายุครบ 84 ปี ในพ.ศ.2545 (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม, 2546), 353-354.

ตารางที่ 2 รายละเอียดการชำระเอกสารสื่ออยู่ในแต่ละรัชกาล

สื่อ (ชื่อเอกสาร)	รัชศก	ระยะเวลาบันทึกเหตุการณ์ (ค.ศ./พ.ศ.)	ปีที่ชำระเสร็จ (ค.ศ./พ.ศ.)
ไท่จงสื่อ	หงหวู่	พ.ศ.1351/1894 – 24 มิ.ย. 1398/1941	1468/1961
ไท่จงสื่อ	หย่งเล่อ	24 มิ.ย.1398/1941 – 2 ก.ย. 1424/1967	1430/1973
เหรินจงสื่อ	หงซี	25 ส.ค. 1424/1967 – 25 พ.ค. 1425/1968	1430/1973
ชวณจงสื่อ	ชวณเต๋อ	16 มิ.ย 1425/1968 – 31 ม.ค. 1435/1978	1438/1981
ยฺยงสื่อ	เจิ้งถ่ง ⁷³ จิ้งไท่ เทียนซุ่น	29 ม.ค. 1435/1978 – 23 ก.พ. 1464/2007	1467/2010
เจียนจงสื่อ	เจิ้งฮั่ว	23 ก.พ. 1464/2007 – 9 ก.ย. 1487/2030	1491/2034
เจียวจงสื่อ	หงจื่อ	9 ก.ย. 1487/2030 - 8 มิ.ย. 1505/2048	1509/2052
หวู่จงสื่อ	เจิ้งเต๋อ	9 มิ.ย. 1505/2048 – 27 พ.ค. 1521/2064	1525/2068
ซือจงสื่อ	เจียจิ้ง	27 พ.ค. 1521/2064 – 23 ม.ค. 1567/2110	1577/2120
มู่จงสื่อ	หลงซิง	24 ม.ค. 1567/2110 – 5 ก.ค. 1572/2115	1574/2117
เสินจงสื่อ	ว่านลี่	5 ก.ค. 1572/2115 – 18 ส.ค. 1620/2163	1630/2173
กวงจงสื่อ	ไท่ฉาง	19 ส.ค. 1620/2163 – 25 ก.ย. 1620/2163	1623/2166
เจียจงสื่อ	เทียนนี	22 ม.ค. 1621/2164 – 3 ก.พ. 1628/2171	1637/2180
ซือจงสื่อ	จงจิน	7 ก.พ. 1628/2171 – 24 เม.ย. 1644/2187	ต้นราชวงศ์ชิง

บันทึกเกี่ยวกับลาวในหมิงสื่อรายการแรกลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ.1383 และรายการสุดท้ายลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ.1623 รวมระยะเวลา 240 ปี มีบันทึกเกี่ยวกับลาวรวมทั้งสิ้น 112 รายการ⁷⁴

⁷³ รัชศกเจิ้งถ่ง จิ้งไท่ และเทียนซุ่น อยู่ในรัชกาลเดียวกันแต่เปลี่ยนรัชศก 3 ครั้ง

⁷⁴ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus>.

เรื่องของลาวในหมิงสื่อลู่

ลาวเป็นรัฐของชาวไทรัฐหนึ่งที่ได้รับการบันทึกในหมิงสื่อลู่ว่าเป็นหนึ่งในหกหน่วยปกครองขึ้นตรงต่อยุหนาน อีกห้าหน่วยปกครอง คือ พม่า ปาไป(ล้านนา) เชอลี่(เชียงรุ่ง) มู่ปิง(แสนหวี) และถู่ชวนผิงเหมียน(เมืองเมา) หมิงสื่อ บันทึกรื่องอาณาเขตของลาวไว้ว่า “ทิศตะวันออกจรด Shui-wei ทางใต้จรดเจียวจื่อ (เวียดนาม) ทิศตะวันตกจรดปาไป(เชียงใหม่) ทิศเหนือจรดเชอลี่ (เชียงรุ่ง) ระยะเวลาการเดินทางจากลาวไปยังหน่วยปกครองยุหนานที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือใช้ระยะเวลาประมาณ 68 วัน⁷⁵

เรื่องราวเกี่ยวกับลาวปรากฏในหมิงสื่อลู่เป็นครั้งแรกในไท่จูสื่อลู่ เล่มที่ 182 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1387/พ.ศ. 1930 รัชศกหงหวู่ และครั้งสุดท้ายในเจียจงสื่อลู่ เล่มที่ 83 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1627/พ.ศ. 2170 รัชศกเทียนลี่ รวมระยะเวลา 240 ปี มีบันทึกเกี่ยวกับลาวรวมทั้งสิ้น 112 รายการ การติดต่อระหว่างราชสำนักหมิงและราชสำนักล้านช้างนั้น ไม่มีระยะเวลาที่แน่นอน สม่่าเสมอเห็นได้จากการติดต่อในรัชกาลพระยาแสนไท่เป็นช่วงที่มีการติดต่อกันค่อนข้างถี่ หลังจากนั้น การติดต่อระหว่างกันขาดหายเป็นระยะๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลจากปัญหาภายในของลาว

บันทึกเกี่ยวกับลาวครั้งแรก ในไท่จูสื่อลู่ เล่มที่ 182 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1387/พ.ศ. 1930 รัชศกหงหวู่ พระจักรพรรดิมีพระบรมราชโองการให้สร้างกำแพงและคูในเมืองต่างๆ ตามแนวชายแดนซึ่งหนึ่งในนั้น คือ ล้านช้าง⁷⁶ หลังจากนั้นแล้วก็เป็นเวลาานถึง 15 ปี จึงปรากฏเรื่องราวของลาวอีกครั้ง เป็นเรื่องของการส่งทูตจากลาวไปถวายบรรณาการยังราชสำนักหมิง ในปี ค.ศ. 1402/พ.ศ. 1945

หมิงสื่อลู่เป็นเอกสารร่วมสมัยที่ได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือสูง มีรายละเอียดของข้อมูลที่น่าสนใจหลายประการ ทั้งปีศักราช ลำดับเหตุการณ์ และพระนามของกษัตริย์ โดยเฉพาะความแม่นยำของศักราชที่เป็นลักษณะเด่นของเอกสารจีน

พระมหากษัตริย์ลาวในหมิงสื่อลู่

เนื่องจากหมิงสื่อลู่เป็นเอกสารขึ้นต้นร่วมสมัย และเป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับชนชั้นปกครอง เช่นเดียวกับเอกสารประวัติศาสตร์ก่อนสมัยใหม่อื่นๆ ดังนั้น เราจึงสามารถใช้ข้อมูลจากหมิงสื่อลู่เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ได้ในระดับหนึ่ง จากจำนวนข้อมูลที่เกี่ยวข้องลาว 112 รายการนี้ เมื่อวิเคราะห์แยกประเภทแล้ว พบว่ามีการบันทึก

⁷⁵ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu*[online], accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus.edu.sg/msl/place/908>.

⁷⁶ Ibid. ข้อความตอนนีไม่มีในรายการแปลของอาจารย์วิทยา จิโรจน์กุล

พระนามของกษัตริย์ลาวในฐานะที่เป็นข้าหลวงชาวพื้นเมือง หรือข้าหลวงสำนักปกครองทหารและพลเรือนหล่าวไว⁷⁷ ตามลำดับดังนี้

“ดาวเสียนไต” ค.ศ.1402/พ.ศ.1945 — ค.ศ.1431/พ.ศ.1974 (ตรงกับรัชกาลพระรามาธิบดีราชธิราช รัชกาลสมเด็จพระนรินทรธิราช และรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เจ้าสามพระยา แห่งกรุงศรีอยุธยา)

หมิงสื่อลู่รายการแรกที่ออกพระนาม “ดาวเสียนไต” คือ หนังสือไท่จงสื่อลู่ เล่มที่ 12 ลงวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ.1402/พ.ศ.1945⁷⁸ ความดังนี้

คณะทูตที่ส่งมาโดยดาวเสียนไต ข้าหลวงสำนักปกครองทหารและพลเรือนเมืองเซอี่ ดาวเสียนไตข้าราชการพื้นเมืองของเมืองลาว ดาวพื้นเมืองข้าราชการพื้นเมืองของปาไป.....ต่างก็ส่งทูตเข้ามาถวายช้าง นอระมด หางนกยูง ผ้าไหมริยะ มั่ง ม่านดอกไม้แดงทอดด้วยเส้นไหม กับเครื่องเงินเครื่องทอง พระราชทานแพรดอกแพรปัก แพรชา แพรโหล ตามยศฐาศักดิ์ ทูตที่มาได้รับพระราชทานเงินทองทุกคน⁷⁹

เอกสารข้างต้นเป็นรายการที่สองที่บันทึกเรื่องของลาวห่างจากรายการแรก (ค.ศ. 1387/พ.ศ. 1930) ถึง 15 ปี การส่งทูตไปถวายบรรณาการในปี ค.ศ.1402/พ.ศ. 1945 แสดงว่ากษัตริย์ก่อนหน้าดาวเสียนไต คงสิ้นพระชนม์ไปแล้ว เพราะในวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1404/พ.ศ. 1947⁸⁰ มีบันทึกแสดงการยอมรับสถานะของดาวเสียนไต ความว่า “ตั้งสำนักงานข้าหลวงปกครองทหารและพลเรือนเมืองลาวขึ้น โดยให้ดาวเสียนไตเป็นข้าหลวงชาวพื้นเมือง ทรงพระราชดำรัสให้กรมการพิธีหล่อตราประจำตำแหน่งมอบให้⁸¹

⁷⁷ แปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยโดยอาจารย์วิทยา จิโรจน์กุล

⁷⁸ Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu*[online], accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus.edu.sg/msl/entry/3153>.

⁷⁹ วิทยา จิโรจน์กุล, ผู้แปล. “หมิงสื่อลู่เกี่ยวกับลาว,” ม.ป.ท., ม.ป.ป. (เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์ในความครอบครองของดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร), 1.

⁸⁰ Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu*[online], accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus.edu.sg/msl/entry/331>

⁸¹ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสื่อลู่เกี่ยวกับลาว,” 1.

ชื่อ “ดาวเสียนไต้”นี้ ถ่ายเสียงได้เป็น ท้าวแสนไท กษัตริย์องค์ที่สองที่ปกครองลาวต่อจากพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์พระองค์นี้ปรากฏพระนามในพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่า พระยาสามแสนไท ในขณะที่ศิลาจารึกวัดหลวงซึ่งจารึกขึ้นในค.ศ.1449/พ.ศ.1992 ตรงกับรัชกาลพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ปรากฏพระนามกษัตริย์พระองค์นี้ว่า “สมเด็จพระยาแสน” ดังความตอนต้นในจารึกที่กล่าวถึงการกลับนาวัดในเมืองห้วยหลวง ความว่า

(ศุภมัศดุบรบรร) สวัสดิ์ราชะ
ศักราชได้..ตัวนักษัตริย์กาบ (ส)
จำเดือนแปดออกสิบสองค่ำวันจันทร์ยาม
ได้..บาท...สมเด็จพระยาแสน...
บุญบาทพระยาปากผู้มีศรัทธา(ต่อเจ้าพระ)
..ในห้วยหลวงจันทบุรี.....
.....ในสถานที่อุปการแก่ศรีรัตนตรัย
แก้วสมเด็จพระยาแสนก็เวนพระอาชญาจะทำ
(ทาน)สาบานแลหยาดน้ำเหนือแผ่นดิน⁸²

หลักฐานจากหมิงสี่อู่และจารึกวัดหลวงแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระนามที่ถูกต้องของพระยาสามแสนไท ควรจะเป็นพระยาแสนไท พระนามที่เปลี่ยนไปนี้น่าจะเกิดจากการที่ผู้แต่งพงศาวดารต้องการจะขอพระเกียรติพระยาแสนไท กรณีคล้ายกันนี้ปรากฏในราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่ซึ่งเป็นเอกสารพื้นเมืองของล้านนาที่ออกพระนามพญากือนา (พญาร้อยล้านนา) แทนพระนามเดิมที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัยว่า เจ้าท้าวสองแสนนา⁸³ หรือในกรณีของพญาติโลกราช ซึ่งพระนามเดิมของพระองค์ที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ คือ “ติโลกราชราช” (คำว่า “ติลอก” แปลว่า เครื่องหมายที่เจิมไว้ที่หน้าผาก หรือ เป็นยอด ดังนั้น ติโลกราชราช จึงหมายถึง พระราชาธิราชผู้ทรงเป็นยอด) แต่ต่อมาผู้แต่งราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่ กลับออกพระนามพระองค์ว่า “ติโลกราช” อาจเป็นเพราะตั้งใจไม่ให้น้อยหน้าพระเจ้าแผ่นดินพระนครศรีไชยยา คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือเป็นเพราะมาตั้งสมัญญานามในภายหลัง คำว่า ติโลก (ปาตี) หรือ ไตรโลก (สันสกฤต) มี

⁸² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_

⁸³ กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526), 92-101.

ความหมายอย่างเดียวกันในวรรณกรรมพุทธศาสนา นั่นคือ พระพุทธองค์ผู้เป็นที่พึ่งแห่งโลกสามในการที่จะพาเวไนยสัตว์ข้ามวัฏสงสาร⁸⁴

การถวายพระเกียรติพระยาแสนไทด้วยการเพิ่มพระนามของพระองค์เป็น “สามแสนไท” จึงทำให้ผู้เรียบเรียงและผู้ชำระพงสาวดารลาว ต้องแต่งเรื่องราวเพื่อให้สอดคล้องกับพระนามของท่านที่เปลี่ยนไป ด้วยการอ้างอิงที่มาของพระนาม “สามแสนไท” ว่ามาจากการที่พระองค์ทรงมีจำนวนพลศึกที่เป็นชาวลาวถึงสามแสนคน เสนามนตรีทั้งหลายจึงถวายนามใหม่ว่า “พระยาสามแสนไทไตรภูวนาถาธิปัตย์ศรีสัตนาคนหุต”⁸⁵

ระยะเวลาในการครองราชย์ของพระยาแสนไท เมื่อตรวจสอบจากหนังสือลู่ก๊พอจะสันนิษฐานได้ว่า พระองค์น่าจะเสด็จขึ้นครองราชย์ในระยะเวลาประมาณ ค.ศ. 1402/พ.ศ. 1945 และครองราชย์ยาวนานจนถึง ค.ศ. 1432/พ.ศ. 1975 หรือ ค.ศ. 1433/พ.ศ. 1976 ระยะเวลาการครองราชย์ของพระยาแสนไทจึงน่าจะอยู่ในราว 30 – 31 ปี เนื่องจากพบว่าในหนังสือชวนจงลู่ก๊ลงวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 1434/พ.ศ. 1977 มีข้อความว่า “ดาวหลานจ่างข้าหลวงปกครองชาวพื้นเมืองหล่าวไ้วมณฑลหยุนหนาน....ส่งหัวหน้าทูตซื้อฮุ้นหลุนและคณะมาเข้าเฝ้า ถวายม้าเครื่องเงินเครื่องทองเป็นบรรณาการ”⁸⁶

ชื่อของดาวหลานจ่างที่ปรากฏขึ้นนี้ แสดงว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงรัชกาลเกิดขึ้นในลาวแล้ว เพราะก่อนหน้านี้หนังสือลู่ก๊บันทึกพระนามของพระยาแสนไทว่าดาวเสียนไตเสมอ อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบลำดับศักราชของรัชกาลพระยาแสนไทที่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ปรากฏว่ากำหนดให้รัชกาลของพระยาสามแสนไท อยู่ในช่วง ค.ศ. 1374– ค.ศ. 1417/พ.ศ.1917-พ.ศ. 1960 รวมระยะเวลาการครองราชย์ 43 ปี⁸⁷ แต่ที่น่าสังเกตคือปีเริ่มครองราชย์ ซึ่งเร็วกว่าที่ปรากฏในหนังสือลู่ก๊ถึง 28 ปี ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ.1374/พ.ศ.1917 แล้วทรงรื้อระยะเวลานานถึง 28 ปี จึงส่งคณะทูตไปเมืองจีน

ในรัชกาลของพระยาแสนไทนี้ ปรากฏว่าราชสำนักหมิงได้บันทึกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลาวไว้เป็นจำนวนถึง 59 รายการ หรือกว่าครึ่งของจำนวนทั้งหมด 112 รายการ ซึ่งแสดงให้เห็น

⁸⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลพระญาติลอมหาราชในประวัติศาสตร์ล้านนา,” เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการ เรื่อง 600 ปี ตีโลกราชากับมิติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ล้านนาในปัจจุบัน ณ ห้องประชุมอาคารรวมวิจัยและบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วันศุกร์ที่ 10 กรกฎาคม 2552.

⁸⁵ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946, 48-50.

⁸⁶ วิทยา จิโรจน์กุล, “หนังสือลู่ก๊เกี่ยวกับลาว,” 15.

⁸⁷ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946, 48-52.

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และยังสะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์ทางการเมืองของลาวก็อยู่ในภาวะที่สงบราบรื่น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการครองราชย์อันยาวนานของพระยาแสนไท

“ดาวหลานจ่าง” ชื่อดาวหลานจ่างหรือท้าวล้านช้าง ปรากฏเป็นครั้งแรกในชวนจงสี่ลู่ ลงวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 1434/พ.ศ. 1977⁸⁸ เป็นเรื่องราวของการส่งทูตมาถวายบรรณาการ ซึ่งแสดงว่าภายในลาวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัชกาลแล้ว และนี่อาจเป็นการรายงานตัวของกษัตริย์ลาวพระองค์ใหม่ต่อราชสำนักหมิง อย่างไรก็ตาม ระหว่างที่คณะทูตชุดนี้เดินทางกลับลาว ปรากฏว่าเกิดความวุ่นวายขึ้นภายในลาว กษัตริย์ลาวพระองค์ใหม่ได้สิ้นพระชนม์ลง ดังปรากฏความในหนังสือยฺงจงสี่ลู่ เล่มที่ 11 ลงวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1437/พ.ศ. 1980⁸⁹ ความว่า

...ให้เครื่องแสดงคนที่เป็นป้ายทองเพื่อส่งฮุ่นหลุนและคณะสำนักปกครองทหารและพลเรือนหล่าวไวก์กลับสู่บ้านเดิม ตอนแรกมู่เจิงผู้บัญชาการทหารหยุนหนานได้ให้คนส่งฮุ่นหลุนและคณะกลับไปแล้ว พอไปถึงที่เขตแดนได้ทราบข่าวข้าหลวงพื้นเมืองลาวได้ถึงอสัญกรรมแล้ว พลทหารและนายทหารชาวพื้นเมืองหล่าวไวก์รวมทั้งประชาชนในเมืองรบฆ่ากันกับเมืองปาไปด้วยความพยายาม....⁹⁰

แม้ไม่อาจแน่ใจได้ว่าท้าวล้านช้างคนนี้จะหมายถึงท้าวล้านคำแดง ที่ปรากฏพระนามว่าเป็นกษัตริย์ต่อจากพระยาสามแสนไทในพงศาวดารลาวหรือไม่ แต่อย่างน้อยความที่ปรากฏในหมิงสี่ลู่ก็แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงภายในล้านช้างหลังสิ้นรัชกาลพระยาแสนไท นอกจากนี้พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังระบุว่าทรงครองราชย์นานถึง 11 ปี⁹¹ แต่หลักฐานจากหมิงสี่ลู่แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์พระองค์นี้ครองราชย์อยู่เพียงสามปีเท่านั้น

⁸⁸ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu* [online], accessed 29 September 2009.

Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/1802>.

⁸⁹ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu* [online], accessed 29 September 2009.

Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/225>.

⁹⁰ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสี่ลู่เกี่ยวกับลาว,” 15.

⁹¹ สิลา วีระวงส์, *ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946*, 52.

“ดาวป่านเหยียง” ดาวป่านเหยียงหรือท้าวพันเหยียง ปรากฏชื่อว่าเป็นหัวหน้าสำนักปกครองทหารและพลเรือนหล่าวไ้ว ในหนังสืออิงจงสี่อู่ ลงวันที่ 27 กันยายน ค.ศ.1447/พ.ศ. 1990⁹² ความว่า

มีพระบรมราชโองการถึงดาวป่านเหยียงให้เลื่อนหัวหน้าสำนักปกครองทหารและพลเรือนแคว้นเซอหลี่ หยุนหนาน ดาวเจ้าเมืองหัวหน้าสำนักปกครองทหารและพลเรือนไปดำเตียนและดาวป่านเหยียง หัวหน้าสำนักปกครองทหารและพลเรือนหล่าวไ้ว ว่า “พวกเจ้าตั้งรกรากอยู่เขตใต้มาเป็นเวลานาน หลากชั่วคน จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ถวายสินค้ำพื้นเมืองเป็นเครื่องบรรณาการตามกำหนดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ บัดนี้กลับทูลขอให้ราชสำนักส่งข้าราชการในวังอัญเชิญพระบรมราชโองการไปท้องถิ่นของเจ้าเพื่อเร่งรัดกำกับงานในหน้าที่ พวกเจ้าได้รับตำแหน่งที่สูงส่งปกครองดินแดนตามที่มอบหมายควรที่จะจัดการให้แล้วเสร็จเรียบร้อย เหตุใดจึงต้องบอกรัดหน้าที จึงสั่งมาให้ปฏิบัติตามนี้โดยขยันขันแข็ง”⁹³

ดาวป่านเหยียง หมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดของล้านช้าง ไม่สามารถระบุได้แน่ชัด แต่ปรากฏพระนามอยู่ในหนังสือต่อจากรัชกาลของลาวหลานจาง ซึ่งถึงแก่กรรม เมื่อ ค.ศ. 1437/พ.ศ. 1980 ระยะเวลา 10 ปี ที่เรื่องของลาวหายไปจากหนังสือ รวมถึงข้อความที่ปรากฏในอิงจงสี่อู่ เล่มที่ 11 ลงวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1437/พ.ศ. 1980 ที่กล่าวถึงปัญหาภายในลาว เป็นนัยยะที่แสดงให้เห็นความวุ่นวายภายในลาว และเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าเกิดความวุ่นวายขึ้นในลาวอันเนื่องมาจากนางมหาเทวี

“บันเหยงเจ้อ” หรือ พญาไชย บันเหยงเจ้อ หรือ อาจถ่ายเสียงได้ว่าพญาเจ้อ น่าจะหมายถึง พญาไชย หรือ พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว หนังสือฉบับนี้ก็เรื่องราวของพระองค์ไว้ในอิงจงสี่อู่

⁹² Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu : an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/page>

⁹³ วิทยา จิโรจน์กุล, “หนังสือเกี่ยวกับลาว,” 15-16.

เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ.1450/พ.ศ.1993⁹⁴ ความว่า “มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ปันเยี่ยเจ้อ บุตรชายตาเวียนต่ายหัวหน้าสำนักปกครองทหารและพลเรือนเมืองหล่าวไว๋ หยุนหนาน ที่ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้วเป็นผู้สืบตำแหน่งต่อไป”⁹⁵

พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ระบุว่า พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วทรงเป็นพระโอรสของพระยาสามแสนไท และได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากช่วงเวลาความวุ่นวายในลาวอันเกิดจากนางมหาเทวี

หลักฐานร่วมสมัย คือ จารึกวัดหลวง จังหวัดหนองคาย ที่กล่าวถึงสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ทรงกัลปนาที่ดินให้วัดแห่งหนึ่งเช่นเดียวกับที่พระบิดา คือ สมเด็จพระยาแสน (พระยาแสนไท) ได้เคยปฏิบัติมาก่อนหน้าพระองค์เมื่อ 35 ปีก่อน⁹⁶

เอกสารร่วมสมัยทั้งสองประเภท คือ หมิงสี่อู่และจารึกวัดหลวง จึงเป็นบทสรุปที่ชัดเจนในการยืนยันว่า พระยาแสนไท เป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ตรงกับพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์

ประเด็นต่อไป คือ สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วทรงขึ้นครองราชย์ในปีใด ซึ่งประเด็นนี้ หมิงสี่อู่ ระบุว่าอย่างชัดเจนว่า จักรพรรดิขึ้นทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ปันเยี่ยเจ้อ บุตรชายท้าวแสนไท เป็นผู้สืบตำแหน่งแทนบิดา ดังที่ปรากฏในหนังสืออิงจงสี่อู่ ลงวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1450/พ.ศ. 1993⁹⁷ ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าพระยาไชย(ปันเยี่ยเจ้อ)ได้ขึ้นครองราชย์แล้ว เมื่อ ค.ศ. 1450/พ.ศ. 1993

จารึกวัดหลวง จังหวัดหนองคายระบุว่า สมเด็จพระยาแสน (พระยาแสนไท) ได้กัลปนาที่ดินให้วัดแห่งหนึ่งในเมืองห้วยหลวง เมื่อ ค.ศ. 1414/พ.ศ. 1957 จากนั้นมาอีกสามสิบห้าปี⁹⁸ สมเด็จพระ

⁹⁴ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu : an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/page>

⁹⁵ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสี่อู่เกี่ยวกับลาว,” 16.

⁹⁶ เดิมรัช ปุณโณทก อ่านได้ว่า สามสิบห้า แต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วรรณิการ์ วัฒนเกษม อ่านและถอดความใหม่เป็นสามสิบห้าเข้า ดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ ศรีสำออง, *ลำดับกษัตริย์ลาว*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545), 69-70.

⁹⁷ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/page>

⁹⁸ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, *ลำดับกษัตริย์ลาว*, 69-70.

เจ้าพระยาไชยมหาราชได้เป็นเจ้าเราในเชียงทอง” ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วได้ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1449/พ.ศ. 1992

ศักราชในจารึกวัดหลวง ระบุปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ก่อนหน้าศักราชในหมิงสี่ลู่ 1 ปี ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ได้ขึ้นครองราชย์แล้ว เมื่อ ค.ศ. 1449 /พ.ศ. 1992 แต่กว่าที่จะทางราชสำนักหมิงจะได้รับข่าวนี้ก็คงจะใช้เวลาอีกระยะหนึ่ง ขณะที่พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1456/ พ.ศ.1999 ถ้าช้ากว่าเอกสารชิ้นต้นถึง 7 ปี

สำหรับปีสวรรคตของพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว นั้น พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่า ทรงสิ้นพระชนม์ขณะประทับอยู่ที่เมืองเชียงคาน เมื่อ ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 ซึ่งเมื่อตรวจสอบจากหมิงสี่ลู่แล้ว พบว่ามีบันทึกเรื่องการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ อยู่ในหนังสือเขียนจงสี่ลู่ เล่มที่ 216 วันหริณจื่อ เดือน 6 ปีที่ 17 รัชศกเจิ้งฮั่ว ตรงกับวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1481/พ.ศ. 2024¹⁰⁰ ความเป็น

มีพระบรมราชโองการถึงหลี่เฮ่า เจ้าเมืองอันหนานว่า.....ก่อนนี้ท่านนำทหารหิรวมเก้าหมื่นคนด้วยตนเองแบ่งทหารเป็น 3 ทาง เข้าโจมตีเมืองโหวหลาว แล้วเข้าตีเมืองหล่าวไ้วต่อไป ฆ่าตัวปืนหย่าหลานจางข้าหลวงสำนักปกครองกับลูกรวม 3 คน ส่วนลูกคนสุดท้องชื่อฟ่าหย่าไชไปอาศัยอยู่กับป้าไป.....ส่วนฟ่าหย่าไชบุตรเจ้าเมืองหล่าวไ้ว ขอให้อนุโลมตั้งให้สืบราชสมบัติเพื่อแสดงให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณ.....¹⁰¹

ความตอนนี้นำแสดงว่า ในค.ศ. 1481/พ.ศ. 2024 นั้น สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วสิ้นพระชนม์แล้ว จากเหตุการณ์สงครามระหว่างลาวกับเวียดนาม ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว อาจจะสิ้นพระชนม์ใน ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 ตรงกับพงสาวดารลาวฉบับ

⁹⁹ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1136&userinput=วัดหลวง และสุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 69-70.

¹⁰⁰ Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2649>

¹⁰¹ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสี่ลู่เกี่ยวกับลาว,” 19.

มหาสิลา วีระวงส์ อย่างไรก็ตาม พงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐของไทย กล่าวถึงการสถาปนา พญาซ้ายขาว ขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างต่อจากพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วในปีพ.ศ.2023 ความว่า “ศักราช 842 ชวดศก (ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023) พญาล้านช้างถึงแก่กรรม แลพระราชทานให้อภิเษก พญาซ้ายขาวเป็นพญาล้านช้างแทน”¹⁰²

พงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐเป็นหลักฐานยืนยันว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ถิ่นพระชนม์ เมื่อ ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 สอดคล้องกับข้อมูลในหมิงสี่ลู่ ที่ระบุว่า จักรพรรดิจินทรง มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งฟ้าหยาไซ้ ขึ้นเป็นกษัตริย์ เมื่อ วันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1481/พ.ศ. 2024 แทนบิดาที่เสียชีวิตจากสงคราม ศักราชในหมิงสี่ลู่ ล่าช้ากว่าศักราชในพงสาวดารฉบับหลวง ประเสริฐอักษรนิติ์ 1 ปี ซึ่งก็สามารถอธิบายได้เช่นเดียวกับกรณีการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระ ไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว คือ กว๋าที่ราชสำนักหมิงจะรับทราบข่าวก็คงใช้ระยะเวลาพอสมควร ศักราช จึงเหลื่อมกันอยู่ 1 ปี

“ฟ้าหยาไซ้” หรือ พญาไซ ชื่อฟ้าหยาไซ้ นี้ เดิมเชื่อกันว่าหมายถึง สมเด็จพระไชย จักรพรรดิแผ่นดินแก้ว¹⁰³ แต่เมื่อพิจารณาพร้อมกับศิลาจารึกวัดหลวงก็พบว่า ฟ้าหยาไซ้ผู้นี้ ไม่ใช่สมเด็จพระ ไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว แต่เป็นพระโอรสองค์สุดท้ายของพระองค์ ที่หนีภัยสงครามระหว่าง เวียดนามกับลาวไปอยู่กับพระเจ้าติโลกราชของเชียงใหม๋ ข้อความในเขียนจงสี่ลู่ เล่มที่ 216 วันเหรินจื่อ เดือน 6 ปีที่ 17 รัชศกเจิ้งฮั่ว ตรงกับวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1481/ 2024¹⁰⁴ บันทึกว่า

มีพระบรมราชโองการถึงหลี่เฮ่า เจ้าเมืองอันหนานว่า....ก่อนนี้ท่านนำ ทหารหิรวมเก้าหมื่นคนด้วยตนเองแบ่งทหารเป็น 3 ทาง เข้าโจมตีเมือง ไ้อหลาว แล้วเข้าตีเมืองหล่าวไ้วต่อไป ฆ่าดาวปั่นหย่าหลานจ่างข้าหลวง สำนักปกครองกับลูกกรม 3 คน ส่วนลูกคนสุดท้ายต้องชื่อฟ้าหยาไซ้ไปอาศัย

¹⁰² ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พระราชพงษาวดารฉบับหลวงประเสริฐ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, 2457. พิมพ์ในงานศพหม่อมเจ้าदनัยวรณู 2457), 122.

¹⁰³ ประพฤทธิ์ สุกลรัตน์เมธี และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “บทบาทของล้านนาในวิกฤติการณ์ การเมืองระหว่างรัฐในราชอาณาจักรลาว พ.ศ.2022 ถึง 2024,” รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (กุมภาพันธ์ 2537) : 98-100.

¹⁰⁴ Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2649>

อยู่กับปาไป ดาวหล่นหน้าข้าหลวงสำนักปกครองสงทหาให้การ
คุมครองไปส่งถึงเมืองจันทาน.....ส่วนพ่าย่าไซบุตรเจ้าเมืองหลาวไว้
ขอให้อนุโลมตั้งให้สืบราชสมบัติเพื่อแสดงให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณ.....”¹⁰⁵

พ่าย่าไซผู้นี้คือบุคคลเดียวกับพญาซ้ายขาว ในพระราชพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐ
ซึ่งขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 แทนสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว หรือพญาล้านช้าง
ในพระราชพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐ¹⁰⁶

พญาซ้ายขาวผู้นี้สันนิษฐานว่า หมายถึง เจ้าเมืองชายขาว ชื่อเมือง ชายขาวนี้ ตรงกับบ้าน
ทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ในปัจจุบัน ซึ่งมีร่องรอยของชุมชนโบราณ และยัง
ปรากฏชื่อในแผนที่ของพระวิภาคภูวดล (Mr. J. H. Mccarthy) ว่า เมืองทรายขาว¹⁰⁷ นอกจากนี้ ยัง
ปรากฏชื่อเมืองชายขาว (M. Sai Kou) ในแผนที่บันทึกการเดินทางของ ออกุสต์ ปาวี (Auguste
Pavie)¹⁰⁸ อีกด้วย ชื่อที่ผิดเพี้ยนไปนี้ทำให้ต่อมาคนส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเมืองด่านซ้าย เช่น
พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่ระบุว่า กษัตริย์องค์ต่อมา คือ พระเจ้าสุวรรณบัลลังก์ (ท้าว
แท่นคำ) ซึ่งเป็นพระโอรสองค์ที่ 2 ของสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว ก่อนขึ้นครองราชย์พระ
บิดาโปรดฯ ให้ไปครองเมืองด่านซ้าย อย่างไรก็ตาม ชื่อเมืองซ้ายขาวที่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารฉบับ
หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ของไทย ก็ทำให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับเมืองนี้ว่าควรจะหมายถึงเมืองใด

ข้อมูลจากหมิงสี่ลู่ ที่กล่าวถึงการที่พ่าย่าไซหนีไปพึ่งกษัตริย์เชียงใหม่ และต่อมาได้
ไปอยู่ที่เมืองจันทาน (เชียงคาน) ทำให้ทราบว่าดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ทั้งเมืองเชียงคานและ
เมืองชายขาว เป็นพื้นที่สำคัญที่อยู่ในเขตอิทธิพลของตระกูลสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว และ
อาจค้นหาร่องรอยความสัมพันธ์นี้ได้จากข้อมูลในพงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม ที่
กล่าวถึงท้าวลือไชย (ต่อมาคือสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว) ที่เป็นเจ้าเมืองซ้าย และได้บันทึก
ต่อมาว่า

¹⁰⁵ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสี่ลู่เกี่ยวกับลาว,” 19.

¹⁰⁶ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พระราชพงษาวดารฉบับหลวงประเสริฐ, 122.

¹⁰⁷ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว, 49-53.

¹⁰⁸ Auguste Pavie, Atlas of the Pavie Mission : Laos, Cambodian, Siam, Yunnan, and Vietnam (Bangkok : White Lotus Press, 1999), 144.

....แต่นั้นคนทั้งหลายก็พร้อมกันไปพบกับเจ้าชายมอย (ชายดำ) แต่นั้นเจ้า
ลือไชยผู้เป็นเจ้าชายมอยกับทั้งชาวเมืองชาวเสนาทั้งหลาย ก็นำเจ้าลือไชย
ขึ้นมาถึงเมืองขวาแล้วก็ราชาภิเษกขึ้นชื่อว่า พระยาไชยจักรพรรดิแผ่น
แผ้ว....¹⁰⁹

เจ้าชายมอยซึ่งพงสาวดารล้านช้างแปลว่าเจ้าชายดำนี้ อาจจะหมายถึงเจ้าชายดำก็เป็นได้
ดังนั้น พระโอรสของพระองค์ ที่ปรากฏพระนามว่า พญาซ้ายขาว ในพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐจึง
อาจหมายถึง เจ้าชายขาว

แม้ว่าในขณะนี้จะไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าเมืองชายขาวหมายถึงเมืองใด แต่ข้อมูล
จากหมิงสี่อู่และพงสาวดารลาวทำให้สันนิษฐานได้ว่า สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วจะต้องมี
ฐานกำลังของพระองค์อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย พงสาวดารลาวหลายฉบับ รวมทั้งฉบับมหา
ลีลา วีระวงศ์ จึงระบุว่า ทรงหลบหนีจากภัยสงครามไปอยู่ที่เชียงคาน จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ที่นั่น

เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับลาวในหมิงสี่อู่

นอกจากหมิงสี่อู่จะใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบพระนามและศักราชในการ
ครองราชย์ของกษัตริย์ลาวบางพระองค์ได้แล้ว ยังใช้เป็นหลักฐานในการอธิบายเหตุการณ์สำคัญ
ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ได้อีกด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่เอกสารพื้นเมืองมีความขัดแย้งกัน

สงครามระหว่างลาวกับเวียดนาม เมื่อ ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 (ตรงกับสมัยสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ แห่งอยุธยา) สงครามที่เวียดนามบุกลาวเกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 –
ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 สงครามครั้งนี้มีความสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับรัฐทางตอนบนของเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้หลายรัฐ ทั้งเวียดนาม ลาว ล้านนาและเชียงรุ่ง ทำให้ราชสำนักหมิงที่อยู่ในฐานะ
รัฐมหาอำนาจให้ความสนใจกับเหตุการณ์นี้เป็นอย่างมาก พงสาวดารลาวฉบับมหาลีลา วีระวงศ์
กล่าวถึงเหตุการณ์สงครามครั้งนี้ว่า

สมเด็จพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว เสวยราชสมบัติมาได้ 23 ปี คือ ถึงปี
ค.ศ.1479 (ปีจุลศักราช 841)พระยาปาดลบุตรเจ้าเมืองแก่นท้าวได้คล้อง
ช้างเผือกตัวหนึ่งสูงได้ 7 ศอก จึงนำไปถวายสมเด็จพระเจ้าไชยจักรพรรดิ

¹⁰⁹ประชุมพงสาวดารเล่ม 2 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา,2506), 157.

แผ่นแผ้วแต่นั้น กิตติศัพท์ก็ลือชาไปถึงเจ้าบัวหลวง พระเจ้าแผ่นดินประเทศลาว พระเจ้าบัวหลวงจึงแต่งทูตมาขอขนช้างเผือกไปดู เจ้าแสนหลวงเชียงลอ มีความเคียดแค้นแควด้วยสาเหตุอันใดไม่ทราบ จึงเอาช้างช้างไล่บั้งพระราชสารตีตราประจำอย่างดีแล้วเอาให้ทูตแควกลับคืนไป พระเจ้าบัวหลวงเปิดบั๊ງพระราชสารออก ได้ทอดพระเนตรเห็นช้าง ก็ทรงพระพิโรธโกรธเคืองเป็นอันมาก จึงได้มีพระราชโองการเกณฑ์พลคนศึกมาเหยียบย่ำพระนครเชียงทองในปี ค.ศ. 1483...”¹¹⁰

สาเหตุของสงครามที่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แสดงให้เห็นว่า ผู้ถ่ายทอดข้อมูลได้สูญเสียความรู้ที่แท้จริงหลายประการเกี่ยวกับสงครามครั้งนี้ไปแล้ว โดยเฉพาะสาเหตุของสงคราม ที่เกิดจาก “ช้าง” ซึ่งเป็นจินตนาการที่มักสอดแทรกอยู่ในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่เสมอ¹¹¹

พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กำหนดว่า สงครามเวียงจันทน์-ลาวเกิดขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1483/พ.ศ. 2026 แต่เมื่อเปรียบเทียบกับหนังสือจะพบว่ามีการบันทึกเรื่องสงครามครั้งนี้ว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 แล้ว ดังข้อความที่ปรากฏในเขียนจงสิ่อลู่ วันที่ 20 มิถุนายน ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023¹¹² ความว่า

...พวกเขารายงานการบุกกรุงลาวของอันนัม เมื่อเดือนแปด ปีที่ผ่านมา (สิงหาคม/กันยายน ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022) อันนัมยกกองทัพจำนวน 80,000 คน ทำการก่อสร้างถนนและเก็บเกี่ยวพืชผลเป็นเสบียง ในเดือนเก้า แม่ทัพคงเจ้งอี้ ได้รับคำสั่งให้นำพล 60,000 เข้าทำการรบ แต่ปรากฏว่าพ่ายแพ้และต้องเสียไพร่พลไปถึง 20,000 คน ในเดือน10 (ตุลาคม/พฤศจิกายน ค.ศ.1479/พ.ศ.2022) กษัตริย์หลี่เฮ้า¹¹³ นำกองทัพ 90,000 คนเข้าโจมตี แต่

¹¹⁰ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946, 56.

¹¹¹ คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน, ปาไปสิฟู-ปาไปต้าเตียน, วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2539), 131-139.

¹¹² Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2541> บันทึกรายการนี้ไม่ปรากฏในการแปลสรุปความภาษาไทยของอาจารย์วิทยา จิโรจน์กุล

¹¹³ หมายถึงกษัตริย์เล่ทันตง ของเวียงจันทน์

ถูกต่อต้านและต้องสูญเสียกำลังพลถึง 30,000 คน.....¹¹⁴

พระเจ้าเลทันตงของเวียดนามได้นำกองทัพเข้ารุกรานลาว ตั้งแต่ ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 แต่ถูกต่อต้านจนต้องถอยทัพกลับ แม้ว่าการโจมตีครั้งแรกนี้ทำให้เวียดนามต้องเสียไพร่พลเป็นจำนวนมาก แต่ก็ทำให้ราชสำนักหมิงเกิดความกังวลเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากพระราชโองการของจักรพรรดิเฉิงฮั่ว ในหนังสือเขียนจงสื่อลู่ วันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 ที่บันทึกว่า

พระบรมราชโองการไปยังหน่วยงานทางทหารประจำพื้นที่ทั้งหน่วย
ป้องกันหลัก หน่วยตรวจสอบ และสำนักปกครองพื้นเมืองทั้งสามแห่ง
ในหยุนหนาน ให้เตรียมการป้องกันชายแดนอย่างเคร่งครัด เนื่องจากพวก
เจียวจื่อ¹¹⁵และลาวกำลังทำสงครามกันอยู่...¹¹⁶

ความกังวลของราชสำนักหมิงเกิดจากความระแวงที่มีต่อเวียดนาม ทศกัณฐ์ในแง่ลบของจีนต่อเวียดนามนั้น เป็นผลมาจากสงครามกับเลเหล่ย์ ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เลในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ความรู้สึกเสียศักดิ์ศรีในครั้งนั้นทำให้ราชสำนักหมิงจับตามองเวียดนามอย่างใกล้ชิด และใช้นโยบายในการโค่นล้มเวียดนามด้วยการสนับสนุนไปไป ลาวและจัมปาให้ต่อต้านเวียดนามอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเมื่อเกิดสงครามระหว่างลาวและเวียดนามจึงเกิดปรากฏการณ์ที่รัฐต่างๆร่วมมือกันต่อต้านเวียดนามและสนับสนุนจีน¹¹⁷

เกี่ยวกับเรื่องนี้ วินัย พงศ์ศรีเพียร วิเคราะห์ว่า สาเหตุของสงครามในครั้งนี้เกิดจากการปฏิรูปการปกครองของจักรพรรดิเลทันตงที่ทำให้กลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่ระหว่างชายแดนลาวและเวียดนามไม่พอใจ และหันไปขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์ลาวที่หลงพระบาง ทำให้ราชสำนัก

¹¹⁴ Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl>

¹¹⁵ หมายถึงชาวเวียดนาม เป็นชื่อที่ราชสำนักจีนเรียก อาณาจักรไคเวียด ตามชื่อเดิมเมื่อครั้งยังเป็นจังหวัดหนึ่งของจีนในสมัยราชวงศ์ถัง

¹¹⁶ Geoff Wade, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2532> บันทึก
รายการนี้ไม่ปรากฏในการแปลสรุปความภาษาไทยของอาจารย์วิทยา จิโรจน์กุล

¹¹⁷ อนันท์ธนา เมฆานนท์, “ตามรอยสงครามเวียดนาม-ลาวในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15.” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 21-22,2 (2544-2545) : 127-131.

เวียดนามยกทัพเข้ามาโจมตีหลวงพระบาง เพราะเห็นว่าเป็นการแทรกแซงการปกครองชายแดนของเวียดนาม¹¹⁸

หลังจากการโจมตีครั้งแรกในเดือนสิงหาคม/กันยายนค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 ไม่สำเร็จ เวียดนามได้บุกโจมตีลาวอีกครั้งใน ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 ราชสำนักหมิงได้บันทึกเหตุการณ์ในช่วงนี้ไว้ในหนังสือเขียนจงลือ เล่มที่ 205 วันซินเจี๋ย เดือน 7 ปีที่ 16 รัชศกเจิ้งฮั่ว ตรงกับวันที่ 28 สิงหาคม ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023¹¹⁹ ความว่า

ดาวซานปาวและคณะซึ่งเป็นข้าหลวงชาวพื้นเมืองของสามสำนักปกครอง คือเมืองเซอหลี่ เมืองหล่าวไว และเมืองปาไปต้าเตียน ส่งเจ้าเมืองปู้ซิ่งเป็นหัวหน้าคณะมาเข้าเฝ้าถวายเครื่องเงิน เครื่องทอง นอระมด งาช้างและสิ่งของอื่นๆเป็นเครื่องบรรณาการ พระราชทานแพรตัวนสีเป็นชุดๆและสิ่งของอื่นๆแก่ทูตและคณะตามยศฐาศักดิ์ และยังพระราชทานแพรตัวนสีแก่ข้าราชการชาวพื้นเมืองกับภริยาโดยให้ทูตนำไป ขณะนั้น เมือง หล่าวไวถูกพวกเจียวจื่อโจมตีเช่นฆ่า เจียงเหิง ขันที่ผู้รักษาชายแดนได้รายงานให้ทราบ และเสนอว่า พวกคณะนำถวายบรรณาการที่เมืองหล่าวไว เมืองปาไปและเมืองเซอหลี่ ควรได้รับค่าเดินทางเพื่อจะได้รับแรงเดินทางกลับ กระทั่งกลาโหมทูลถวายอีกต่อหนึ่งมีพระบรมราชโองการให้ฝ่ายปกครองหยุนหนานทุกแห่งจัดเงินหลวงให้เป็นจำนวนเงินยี่สิบตำลึง¹²⁰

ความตอนนี้แสดงว่าหลังจากผ่านไปหนึ่งปี คือนับจากเดือนสิงหาคม/กันยายน ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 ที่เวียดนามโจมตีลาว แต่ฝ่ายแพ้ต้องยกทัพกลับไปนั้น เมื่อถึงเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023 เวียดนามก็เข้าโจมตีลาวอีกครั้งหนึ่ง การโจมตีลาวในครั้งนี้ทำให้ราชสำนักหมิง

¹¹⁸ ประพฤทธิ์ สุกสรณ์เมธี และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “บทบาทของล้านนาในวิกฤติการณ์การเมืองระหว่างรัฐในราชอาณาจักรลาว พ.ศ. 2022 ถึง 2024”, 100-101.

¹¹⁹ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2535>

¹²⁰ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงลือฉู่เกี่ยวกับลาว,” 18.

ต้องมีพระบรมราชโองการไปตักเตือนจักรพรรดิเลทันตง ดังปรากฏในหนังสือเขียนจงสีอู่ เล่มที่ 206 วันเจียหยิน เดือน 8 ปีที่ 16 รัชศกเจิงฮั่ว ตรงกับวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023¹²¹ ดังนี้

มีพระบรมราชโองการสั่งให้ฝ่ายปกครองเมืองกวางซี ว่ากล่าวหลีเฮ่า (จักรพรรดิเลทันตง) เจ้าเมืองอันหนาน พอถึงเวลาที่มุ่งผู้มีตำแหน่งเป็นแม่ทัพใหญ่ในหยุนหนานและคณะได้ส่งคนไปสืบเรื่องต่างๆในเมืองอันหนานกลับจากเมืองเซอหลีรายงานว่า “พวกเจียวจื่อใช้ข้ออ้างไล่ตามจับพวกกบฏ ตียึดเอาหมู่บ้านเมืองหล่าวไว้ไปยึดกว้าแห่งฆ่าคนตายมากกว่าสองหมื่นแล้ว ขณะนี้กำลังเตรียมรุกเข้าไปในดินแดนปาไปอีกด้วย”¹²²

นโยบายของราชสำนักหมิงในการจัดการกับรัฐตามแนวชายแดนคือ ให้ชาวไท (หยีหรืออี) รบกันเอง โดยที่ราชสำนักหมิงนั้นอยู่ในฐานะผู้ควบคุมดูแลเท่านั้น ในกรณีของสงครามลาวกับเวียดนามก็เช่นกัน ราชสำนักหมิงเรียกร้องให้ปาไปร่วมมือกับลาวในการต่อต้านเวียดนาม ขณะที่ราชสำนักหมิงเพียงแค่ส่งพระราชสารไปตักเตือนจักรพรรดิเลทันตงเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การตักเตือนของราชสำนักหมิงไม่ประสบความสำเร็จ จึงต้องสั่งให้มีการเตรียมการป้องกันชายแดนทั้งที่ยูนนาน กวางซีและกวางตุ้ง ดังที่ปรากฏในเขียนจงสีอู่ เล่มที่ 209 ลงวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1480/พ.ศ. 2023¹²³

สงครามครั้งนี้ดำเนินไปโดยสุดท้ายเวียดนามเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ราชสำนักหมิงได้สรุปเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ในเขียนจงสีอู่ เล่มที่ 216 วันเหรินจื่อ เดือน 6 ปีที่ 17 รัชศกเจิงฮั่ว (ตรงกับวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1481/พ.ศ. 2024) ดังนี้

มีพระบรมราชโองการถึงหลีเฮ่า เจ้าเมืองอันหนานว่า “...ปีที่แล้วได้ข่าวว่าท่านเจ้าเมืองยกทัพไปโจมตีฆ่าฟันเมืองหล่าวไว้และจะบุกตีเมืองปาไปอีก ที่จริงแล้วชาวเมืองเจียวจื่อเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ชาวหล่าวไว้ก็เป็น

¹²¹ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2537>

¹²² วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสีอู่เกี่ยวกับลาว,” 18.

¹²³ Geoff Wade, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource* [online], accessed 29 September 2009. Available from <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2540> บันทึก
รายการนี้ไม่ปรากฏในการแปลของอาจารย์วิทยา จิโรจน์กุล

ไฟร์ฟ้าข้ามแผ่นดินเหมือนกัน ถ้าหากข่าวลือเป็นจริงก็หมายความว่ามาไฟร์ฟ้าโดยไม่มีสาเหตุ มันเป็นการขัดกฎของสวรรค์ ต่อจากนี้ไปขอให้เจ้าสงบอยู่ในศีลธรรม รักษาระเบียบของเจ้าเมืองชายแดนอย่างเคร่งครัด ร่วมสงบสุขกับบ้านเมืองข้างเคียง ไม่ใช่กับเมืองหล่าวโว้เท่านั้นที่ต้องเป็นมิตรต่อกัน ทุกเมืองที่มีเขตติดต่อกับเมืองของเจ้าก็ต้องอยู่ร่วมกันด้วยมิตรภาพทั้งนั้น...”ก่อนนี้ท่านนำทหารหิรวมเก้าหมื่นคนด้วยตนเองแบ่งทหารเป็น 3 ทางเข้าโจมตีเมืองไอหลาว แล้วเข้าตีเมืองหล่าวโว้ต่อไป มาดาวบันหย่าหลานจ้างข้าหลวงสำนักปกครองกับลูกรวม 3 คน ส่วนลูกคนสุดท้ายชื่อฟ้าหย่าไช้ไปอาศัยอยู่กับปาไป ดาวหลานหน้าข้าหลวงสำนักปกครองส่งทหารให้การคุ้มครองไปส่งถึงเมืองจิงชาน ต่อมาเจ้าสะสมเสบียงอาหารฝึกซ้อมทหารอีก และปลอมแปลงพระราชโองการส่งไปยังสำนักปกครองขอให้เข้าร่วมบุกโจมตีปาไป...ฝ่ายปาไปจึงส่งทหารไปสกัดทางกลับบ้านของเจ้า โจมตีฆ่าตายทหารหมื่นกว่าคน เจียวจื่อฟายแพ้อย่างย่อยยับจึงกลับไป ดาวหลานหน้าได้รายงานท่านมู่จงผู้มียศเป็นเฉียนโก้วกงและมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในเขตหยุนหนานและคณะท่านมู่จงและคณะจึงกราบบังคมทูลว่า “หลี่เฮ่า...แกล้งทำเป็นตามจับฉิ่งกงแต่ทำการโจมตีฆ่าพ่อและลูกของเจ้าเมืองหล่าวโว้ ขอให้มิพระบรมราชโองการไปต่อว่าอย่างหนัก...ส่วนฟ้าหย่าไช้บุตรเจ้าเมืองหล่าวโว้ ขอให้อนุโลมตั้งให้สืบราชสมบัติเพื่อแสดงให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณ...” คำกราบบังคมทูลมาถึง มีพระราชบัญชาให้เรียกประชุมขุนนางผู้ใหญ่มีมติว่า “ควรปฏิบัติตามที่กราบบังคมทูล...และต้องมีพระบรมราชโองการไปถึงฟ้าหย่าไช้อีกด้วยพระราชทานตำแหน่งสืบแทนท่านพ่อต่อไป และให้ยกเว้นการส่งบรรณาการหนึ่งปีด้วย...” พระจักรพรรดิทรงเห็นด้วยตามที่กราบบังคมทูลเสนอ จึงพระราชทานหมวก เข็มขัดแพรสีให้แก่ฟ้าหย่าไช้เพื่อแสดงพระมหากรุณาธิคุณและให้มีพระบรมราชโองการไปถึงหลี่เฮ่าอีกด้วย¹²⁴

บันทึกการนี้ทำให้ทราบว่า พระราชบิดาของพญาชายขาว(ฟ้าหย่าไช้) คือ สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว พร้อมทั้งพระราชโอรสอีกสองพระองค์ ล้วนพระชนม์ในระหว่าง

¹²⁴ วิทยา จิโรจน์กุล, “หมิงสี่อู่เกี่ยวกับลาว,” 19.

สงคราม ในขณะที่พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว
ทรงเสด็จหนีไปอยู่ที่เชียงคานและสิ้นพระชนม์ที่นั่น

รายละเอียดของสงครามที่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์นั้น แตกต่างไป
จากที่ปรากฏในหมิงสี่อู่ เช่นการกล่าวถึงวีรกรรมของท้าวแท่นคำ (พระยาสุวรรณบัลลังก์ ซึ่งขึ้น
ครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว) ว่าเป็นผู้นำทัพจากเมืองเชียงคานและด่าน
ซ้ายขับไล่พวกเวียงคานออกจากเมืองไป โดยมีได้กล่าวถึงการช่วยเหลือของเมืองเชียงใหม่เลย
นอกจากนี้ปีที่ระบุว่าสมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วสิ้นพระชนม์ เมื่อ ค.ศ. 1479/พ.ศ. 2022 ยัง
ขัดแย้งกับความในตอนต้นรัชกาล ที่ระบุว่าเวียงคานยกพลมาบุกลาวในค.ศ. 1483/พ.ศ. 2026¹²⁵
ดังนั้น เมื่อพิจารณาหลักฐานร่วมสมัยคือหมิงสี่อู่แล้ว จึงทำให้เห็นว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังพงสาวดาร
จนได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบิดา ก็คือพระเจ้าติโลกราชแห่งเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งชัยชนะของ
ลาวที่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารลาว ก็เป็นชัยชนะที่มีเชียงใหม่เป็นแรงผลักดันสำคัญแต่เรื่องเหล่านี้ไม่
ปรากฏในพงสาวดารลาว เพราะผู้เรียบเรียงพงสาวดารลาว อาจเห็นว่า เป็นเรื่องที่ทำให้กษัตริย์ลาว
เสื่อมเสียพระเกียรติยศ

พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำคัญให้แก่พงสาวดารลาว
ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เมื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับ หลักฐานร่วมสมัย คือ หมิงสี่อู่ ก็จะพบว่า
รายละเอียดของเหตุการณ์ และศักราชนั้น คลาดเคลื่อน มากพอสมควร ดังตารางต่อไปนี้

¹²⁵ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946, 56.

ตารางที่ 3 สออบเทียบปีศักราชและเหตุการณ์สำคัญของลาว

ลำดับ ที่	รัชกาล/เหตุการณ์สำคัญในหลักฐานต่างๆ		
	พงศาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม	พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์	หมิงสี่อู่
1	พระเจ้าฟ้างุ้มขึ้นเป็น กษัตริย์ ศักราช 715 (ค.ศ. 1353/พ.ศ. 1896) สวรรคตในปี กายี ศักราช 736 (ค.ศ. 1374/พ.ศ. 1917)	เจ้าฟ้างุ้มขึ้นเสวยราชย์ ศักราช 715 (ค.ศ. 1353/ พ.ศ. 1896) เสด็จสวรรคตปี ค.ศ. 1374/ พ.ศ. 1916	-
2	พระยาสามแสนไท ขึ้นเป็น กษัตริย์ ศักราช 735 (ค.ศ. 1373/พ.ศ.1916) สิ้นพระชนม์ปีระวายสัน ศักราชได้ 778 (ค.ศ. 1416/พ.ศ. 1959)	พระยาสามแสนไทไตรภูว นาถขึ้นเป็นกษัตริย์แทน พระบิดาในปีศักราช 736 (ค.ศ. 1374/พ.ศ. 1917) เสด็จสวรรคตปีออก จุล ศักราช 778 (ค.ศ. 1416/ พ.ศ. 1959)	รัชกาลของ ดาวเสียนไต้ ครองราชย์ เมื่อ ค.ศ.1402/ พ.ศ. 1945 และสวรรคตใน ค.ศ. 1432- 1433/พ.ศ. 1975-1976
3	พระยาล้านคำแดงขึ้นเป็น กษัตริย์ ค.ศ. 1417 /พ.ศ. 1960 และทรงครองราชย์ ต่อมาจนถึงปีเบิกสัน ศักราช 790 (ค.ศ. 1428/ พ.ศ. 1971)	พระยาล้านคำแดงขึ้นเป็น กษัตริย์ ค.ศ. 1416/พ.ศ. 1959 และครองราชย์ต่อมา จนถึง ค.ศ. 1428/พ.ศ. 1971	ดาวหลานจ่าง ส่งทูตไปเมือง จีน ใน ค.ศ. 1434/พ.ศ. 1977 กษัตริย์สิ้นพระชนม์ เกิด ความวุ่นวายขึ้นในลาว ประชาชนรบกับเมืองปาไป ใน ค.ศ. 1437/พ.ศ. 1980
4	ความวุ่นวายในลาว เนื่องจากมหาเทวี มีกษัตริย์ ปกครองหลายพระองค์แต่ ละพระองค์ครองราชย์ใน ระยะเวลาดสั้น	ความวุ่นวายในลาว เนื่องจากนางมหาเทวี มี กษัตริย์ปกครองหลาย พระองค์แต่ละพระองค์ ครองราชย์ในระยะเวลาดสั้น	ค.ศ. 1447/พ.ศ. 1990 จักรพรรดิจินมีพระบรมราช โองการถึงดาวปานเหยียง ให้ ปฏิบัติหน้าที่อย่างเรียบร้อย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ ที่	รัชกาล/เหตุการณ์สำคัญในหลักฐานต่างๆ		
	พงสาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม	พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์	หมิงสี่อู่
5	เจ้าลือไชย(เจ้าชายมอย หรือชายคำ) ขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนาม พระยาไชย จักรพรรดิแผ่นแผ้ว เมื่อ ค.ศ. 1438/พ.ศ. 1981 -เกิดสงครามระหว่างลาว และเวียตนามในปีค.ศ. 1480/พ.ศ.2023	ท้าววังศบุรี หรือ พระยา ขาวป่าสัก เจ้าเมือง เวียงจันทน์ ขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนาม สมเด็จพระ เจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว เมื่อ ค.ศ. 1456/พ.ศ. 1999 -เกิดสงครามระหว่างล้าน ช้างและเวียตนามในปีค.ศ. 1483/พ.ศ.2026	ค.ศ.1450/ พ.ศ.1993มีพระ บรมราชโองการแต่งตั้งปัน เยื่อ(สมเด็จพระไชย จักรพรรดิแผ่นแผ้ว) บุตรชายดาวเทียนไต้ เป็นผู้ สืบตำแหน่งต่อไป -ค.ศ.1479 /พ.ศ.2022 เมือง หล่าวไ้ถูกพวกเจียวจื่อโจมตี
6	ท้าวแทนคำบุตรพระไชย จักรพรรดิแผ่นแผ้ว ขึ้น ครองราชย์ ทรงพระนาม พระยาสุวรรณปาสัง ในปี ค.ศ. 1489 /พ.ศ. 2032 ครองราชย์ จนถึง ค.ศ. 1496/พ.ศ. 2039	เจ้าแทนคำขึ้นเป็นกษัตริย์ ในปี ค.ศ. 1478/ พ.ศ. 2021 ทรงพระนาม พระเจ้า สุวรรณบัลลังก์ ครองราชย์ 7 ปีจนถึง ค.ศ. 1485/พ.ศ. 2028	มีพระบรมราชโองการ แต่งตั้งพำหย่าไซ่ (พญาซ้าย ขาวในพระราชพงสาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษร นิต์) บุตรเจ้าเมืองหล่าวไ้ให้ สืบราชสมบัติต่อจากบิดา เมื่อวันที่5 กรกฎาคม ค.ศ. 1481/พ.ศ. 2024
7	ท้าวแสนไท(น้องท้าวแทน คำ) ขึ้นเป็นกษัตริย์ต่อจาก พระเชษฐาในปี ค.ศ. 1512 / พ.ศ. 2055 ทรงพระนาม พระยาล้านน้ำแสนไทยไตร ภูวนาถ ครองราชย์จนถึง ค.ศ. 1522/พ.ศ. 2065	ท้าวหล้าแสนไตรขึ้นเสวย ราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. 1485- 1495/พ.ศ. 2028-2038	เจ้าหลานจางทายาทของ ข้าหลวงสำนักปกครอง เมืองหล่าวไ้ ส่งทูตมาถวาย บรรณาการในปี ค.ศ.1499/ พ.ศ.2042

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ ที่	รัชกาล/เหตุการณ์สำคัญในหลักฐานต่างๆ		
	พงศาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม	พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์	หมิงสื่อลู่
8	ท้าวชมพูนุขึ้นครองราชย์ต่อ จากพระบิดาระหว่าง ค.ศ. 1522-1527/พ.ศ. 2065-2070	รัชกาลเจ้าชมพู่ระหว่างปี ค.ศ. 1497-1500/พ.ศ. 2040- 2043	เจ้าฟ้าหย่าหลานจางคนสนิท ของข้าหลวงปกครองเมือง หล่าวไว่ส่งทูตมาถวาย บรรณาการในปีค.ศ.1513/ พ.ศ.2056 *มีบันทึกด้วยว่าเจ้าพระยา ล้านช้างได้แอบอ้างเป็น ข้าหลวงสำนักปกครองเมือง ลาว
9	ท้าวสุเพ็ชฌกุมาร ลูกพระ ไชยจักรพรรดิราช ขึ้นเสวย ราชย์ใน ค.ศ. 1501 /พ.ศ. 2044 ทรงพระนาม พระยา วิษณุหราชธิบติศรีสัตนา- คนหุต ครองราชย์จนถึงปี ค.ศ. 1520/พ.ศ. 2063	พระเจ้าวิษณุราช (ค.ศ. 1500-1520/พ.ศ. 2043 – 2063)	เจ้าหลานจางข้าหลวงสำนัก ปกครองเมืองหล่าวไว่ราช งานเรื่องการแย่งชิงราช สมบัติในเมืองเจียวจื่อ (เวียดนาม)ในปี ค.ศ. 1530/ พ.ศ. 2073
10	-พระโพธิสารากุมารขึ้น เสวยราชสมบัติในค.ศ. 1521/พ.ศ. 2064 -เจ้าเชษฐวังโส ขึ้นไปเป็น กษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อ ค.ศ. 1546/พ.ศ. 2089 -พระโพธิสาร อนิจกรรม เมื่อ ค.ศ. 1547/พ.ศ. 2090	-รัชกาลพระโพธิสารราช ค.ศ. 1520-1550/พ.ศ. 2063- 2093) -เจ้าเชษฐวังโสขึ้นไปเป็น กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ในปี ค.ศ.1548/พ.ศ.2091	ฟ้าปิงเจาเวาเซ่อปาเหริน คน สนิทของข้าหลวงปกครอง เมืองหล่าวไว่ ถวายบรรณาการ เมื่อ ค.ศ.1561/พ.ศ.2104 -ฟ้าหย่าหลานจางคนสนิท ข้าหลวงสำนักปกครองเมือง หล่าวไว่ ถวายบรรณาการ เมื่อ ค.ศ. 1565/พ.ศ. 2108

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ ที่	รัชกาล/เหตุการณ์สำคัญในหลักฐานต่างๆ		
	พงสาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม	พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์	หมิงสี่อู่
11	-เจ้าวรวิงโศขึ้นเป็นกษัตริย์แทนพระเชษฐาในปีศักราช 909 (ค.ศ. 1547/พ.ศ. 2090) ทรงพระนามพระเจ้าล้านช้าง จากนั้นไม่นานก็ถูกปราบดาภิเษกโดยพระไชยเชษฐาธิราชในปีศักราช 910 (ค.ศ. 1548/พ.ศ. 2091) -พม่ายึดเชียงใหม่ในปีค.ศ. 1564/พ.ศ. 2107 -พม่ายกทัพมาล้านช้างในปีปีกสิ ศักราช 930 (ค.ศ. 1568/พ.ศ. 2111) -สวรรคตในปีค.ศ. 1571/พ.ศ. 2114	รัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเจ้า(ค.ศ. 1550 – 1572/พ.ศ. 2093-2115) -ตั้งเวียงจันทน์เป็นราชธานี เมื่อ ค.ศ. 1560/พ.ศ. 2103 -พม่าตีเวียงจันทน์ครั้งที่ 1 เมื่อ ค.ศ. 1563/พ.ศ. 2106 -พม่าตีเวียงจันทน์ครั้งที่ 2 เมื่อ ค.ศ. 1570/พ.ศ. 2113 -สวรรคต ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115	มีบันทึกเรื่องการขยายอำนาจของพม่า (ลงวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1586/พ.ศ. 2129)
12	พระยาแสนสุรินทร์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนาม พระสุ่มังคละโพธิสัตว์อัยการราชา เมื่อ ค.ศ. 1573/พ.ศ. 2116 -ล้านช้างตกเป็นเมืองขึ้นพม่า เมื่อ ค.ศ. 1575/พ.ศ. 2118	รัชกาลพระสุ่มังคลอัยโกโพธิสัตว์ พระยาแสนสุรินทร์ทฤษฎี ครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1572-1574/พ.ศ. 2115-2117) -พม่าตีเวียงจันทน์ครั้งที่สาม เมื่อ ค.ศ. 1574/พ.ศ. 2117 (ลาวตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า)	หล่อตราประจำตำแหน่งให้แก่ข้าหลวงสำนักปกครองหลาวไว้ เมื่อ ค.ศ. 1599 /พ.ศ. 2142 เนื่องจากมีการรบกันในลาว ทำให้เครื่องหมายแสดงตนสูญหายไประหว่างสงคราม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ ที่	รัชกาล/เหตุการณ์สำคัญในหลักฐานต่างๆ		
	พงสาวดารล้านช้าง ตามถ้อยคำในฉบับเดิม	พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์	หมิงสี่อู่
13	พม่าตั้งพระยาแสนสุรินทร์ ขว้างฟ้า ให้เป็นกษัตริย์อีก ครั้ง ในปี ค.ศ.1580/พ.ศ. 2123	รัชกาลพระมหาอุปราช วรวัธโส (พระอนุชาของ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เจ้า) ระหว่าง ค.ศ. 1574- 1579/พ.ศ. 2117-2122	ค.ศ. 1612/ พ.ศ.2155 สำนัก ปกครองหล่าโว้แจ้งว่าตรา ตำแหน่งและเครื่องหมายแสดง ตนถูกไฟไหม้
14	ว่างกษัตริย์ 8 ปี	รัชกาลพระสุมังคลยโ โพธิสัตว์ ครั้งที่ 2 ค.ศ.1580- 1582/พ.ศ. 2123-2125	บันทึกเกี่ยวกับลาวสิ้นสุด เมื่อ ค.ศ. 1627/พ.ศ. 2170
15	เจ้าฟ้าหงสาวดี โปรดให้ พระหน่อเมือง(โอรสพระ ไชยเชษฐาธิราช) ขึ้นเป็น กษัตริย์ เมื่อ ค.ศ. 1602 / พ.ศ. 2145 ครองราชย์ถึงปี ค.ศ. 1609/พ.ศ. 2152	รัชกาลพระหน่อเมือง ค.ศ. 1591-1601/พ.ศ. 2134- 2144	
16	พระธรรมมิกราช (ค.ศ. 1609- 1622/พ.ศ. 2152-2165)	พระวรวงศาธรรมิกราช (ค.ศ. 1598-1622/พ.ศ. 2141-2165)	บันทึกเกี่ยวกับลาวสิ้นสุด เมื่อ ค.ศ. 1627/พ.ศ. 2170
17	พระอุปยุวราช ค.ศ. 1622/ พ.ศ. 2165	พระอุปยุวราช ค.ศ. 1622/ พ.ศ. 2165	
18	พระบัณฑิตโพธิสารราช ค.ศ. 1623 -1627/ พ.ศ. 2166- 2170	พระบัณฑิตโพธิสารราช ค.ศ. 1622 -1627 /พ.ศ. 2165- 2170	
19	เจ้าต่อนคำ เจ้าวิชัย	พระหม่อมแก้ว พระเจ้าต่อนคำ	
20	พระยาสุริยวงศา ขึ้นเป็น กษัตริย์ ค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201	สมเด็จพระเจ้าสุริยวงศา ธรรมิกราชขึ้นครองราชย์ ค.ศ. 1638 /พ.ศ. 2181	

ผลการศึกษาเปรียบเทียบจากตารางข้างต้นจะเห็นได้ชัดว่า หมิงสื่อลู่ เป็นเอกสารชิ้นต้นร่วมสมัยที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่หลักฐานร่วมสมัยไม่มากนัก หมิงสื่อลู่ ซึ่งเป็นหลักฐานร่วมสมัยแสดงให้เห็นว่า ศักราชที่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 คลาดเคลื่อนจากหลักฐานร่วมสมัยทุกรัชกาล

เอกสารตะวันตกกับการตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

การค้าทางทะเลเจริญเติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ทำให้ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้าประเภทของป่า กลายเป็นเป้าหมายทางการค้าของชาวตะวันตก ดินแดนตอนในเช่น ประเทศลาว เป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญ เช่น ทองคำ งาช้าง กายาน ฆะมดเช็ด เป็นต้น ในเวลานั้นโปรตุเกสและสเปนได้เข้าทำการค้าในกัมพูชาอยู่ก่อนแล้ว พ่อค้าตะวันตกชาติอื่นที่พยายามสำรวจเส้นทางการค้าใหม่ๆ ในระหว่างการเดินทาง จึงบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับลาวไว้ เช่น บันทึกของ ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthof) พ่อค้าชาวดัตช์ ซึ่งเดินทางเข้าไปสำรวจคูหาทางการค้าในลาว เมื่อ ค.ศ.1641¹²⁶

นอกจากเอกสารของฟาน วุสตอฟ แล้ว ยังมีจดหมายเหตูปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) ซึ่งเป็นบันทึกของพ่อค้าชาวดัตช์ ที่ทำงานให้กับบริษัทอังกฤษระหว่าง ค.ศ. 1611-1615 ส่วนที่กล่าวถึงล้านช้างนั้นอยู่ในส่วนที่กล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางการเมืองในอยุธยา รัชกาลพระเจ้าทรงธรรม เป็นเหตุให้ล้านช้างยกกองทัพเข้ามาหวังโจมตีอยุธยา¹²⁷

ในช่วงระยะเวลาเดียวกับที่ฟาน วุสตอฟ เดินทางเข้ามาในลาว มีชาวตะวันตกอีกกลุ่มหนึ่งที่เดินทางเข้ามาในลาวเพื่อจุดประสงค์ในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ บุคคลสำคัญที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในลาวระหว่างปี 1642-1647 คือ บาทหลวงเลรีอา (Giovanni Maria Leria) ชาวอิตาลี ซึ่งได้บันทึกเรื่องราวระหว่างการปฏิบัติภารกิจของท่าน ต่อมาข้อมูลของบาทหลวงเลรีอา ได้ถ่ายทอดไปยังบาทหลวง มารินี (Marini) ชาวอิตาลี ซึ่งไม่เคยเดินทางมายังลาวเลย แต่ได้รวบรวม

¹²⁶ Paul Lévy, "Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century," in *Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol*, ed. René de Berval (Limoges : A. Bontemps Co., Ltd., 1959), 50-59.

¹²⁷ อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ และวินัย พงศ์ศรีเพียร, "จดหมายเหตูปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจนัยพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศธรรม/อินทราชา/ทรงธรรม" (ค.ศ.1610-1628)," *อักษรศาสตร์* 8,1 (2528) : 5-30.

ข้อมูลต่างๆ จากรายงานประจำปีผลการดำเนินงานของบาทหลวงเลริอาในประเทศลาว ซึ่งขณะนั้นเก็บรวบรวมไว้ที่ มาเก๊า¹²⁸ และได้เรียบเรียงออกมาเป็นหนังสือชื่อ “Delle Missioni de’ Padri della Compagnia di Giesu Nella Prouincia del Giappone, e particolarmente di quella di Tumkino”¹²⁹ ตีพิมพ์เป็นภาษาอิตาลี เมื่อค.ศ.1663 หนังสือเล่มนี้มีข้อมูลของลาวในด้านต่างๆ ได้แก่ ภูมิประเทศ ประชาชน ประเพณี ศาสนา และเรื่องราวเกี่ยวกับราชสำนักลาว

น่าสังเกตว่าเอกสารของชาวตะวันตกเกี่ยวกับลาว ส่วนใหญ่ไม่ใช่ข้อมูลร่วมสมัย มีเพียงบันทึกของ ฟาน วุสตอฟ เพียงคนเดียวที่ได้เดินทางเข้ามาในลาวโดยตรงและอยู่ในเหตุการณ์ที่บันทึก อย่างไรก็ตาม เอกสารของชาวตะวันตกเหล่านี้ ได้สะท้อนภาพความคิดของชาวตะวันตกที่มีต่อลาว รวมทั้งยังเป็นหลักฐานที่ใช้ในการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ลาวได้อีกทางหนึ่ง

มหาสิลา วีระวงส์ นำข้อมูลบางส่วนจากบันทึกของฟาน วุสตอฟ และบันทึกของบาทหลวงมารินี เรียบเรียงในพงศาวดารลาว ตอนที่กล่าวถึงรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช แต่ก็ได้มีการวิเคราะห์ห้วงพิกษัมมมของชาวต่างชาติที่มีต่อลาว แต่อย่างใด ดังนั้นในที่นี้จึงได้วิเคราะห์ห้วงมมของฟาน วุสตอฟ และ บาทหลวงมารินี ที่มีต่อราชอาณาจักรล้านช้าง ในเวลานั้น

บันทึกการเดินทางในลาวของ ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthof)

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ประเทศฮอลันดา ได้เริ่มแสวงหาแหล่งวัตถุดิบเพื่อป้อนตลาดค้าเครื่องเทศ ตามแบบอย่างโปรตุเกสและสเปน ต้นศตวรรษที่ 17 ชาวดัตช์ ได้ตั้งศูนย์กลางทางการค้าในดินแดนที่เป็นแหล่งผลิตเครื่องเทศ เช่น ปัตตาเวีย และส่งคณะสำรวจเข้ามาในอินโดจีนเพื่อหาศูนย์กลางการค้า ทั้งในดัตช์ เวียดนาม และกัมพูชา ในกัมพูชา นั้น ได้มีการตั้งสถานีการค้าบริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย ที่เมืองละแวก เมื่อ ค.ศ. 1616 ในช่วงก่อนค.ศ. 1641 ได้มีกลุ่มพ่อค้าชาวลาวเดินทางไปค้าขายทางเรือกับกัปตันอาเบล ทัสมัน (Abel Tasman) ที่ปัตตาเวีย พ่อค้าชาวลาวกลุ่มนี้ได้ร้องขอให้บริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย ส่งคณะสำรวจเข้าไปในลาว

นายพลอังตวน ฟาน ไดเมน (Antoine van Diemen) ซึ่งเป็นผู้บริหารบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียในปัตตาเวีย จึงเขียนจดหมายไปถึงกษัตริย์ลาวเพื่อขอให้คณะของ เกอริต ฟาน วุสตอฟ (Van Wusthoff) ได้เข้าไปสำรวจลู่ทางการค้าในดินแดนลาว ดังนั้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 1641 คณะ

¹²⁸ G. F. de Marini, A New and Interesting Description of the Lao Kingdom, trans.

Walter E.J. Tips and Claudio Bertuccio (Bangkok : White Lotus, 1998), xxiv.

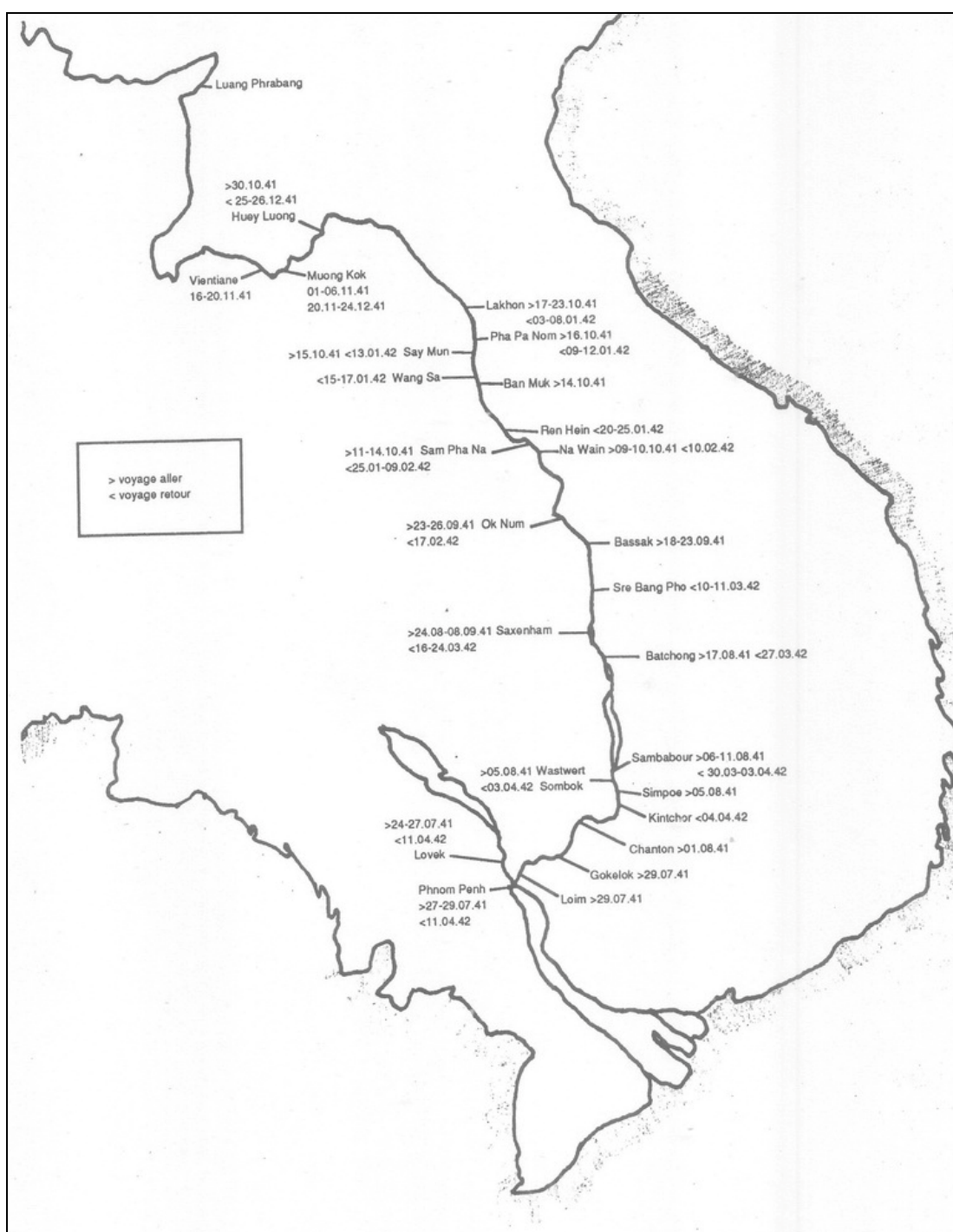
¹²⁹ Ibid.,vii. แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Concerning the missionary work of the Fathers of the Company of Jesus in the Province of Japan, and especially of that of Tonkin”

สำรวจชาวต่างชาติภายใต้การนำของฟาน วุสตอฟ จึงเดินทางออกจากละแวกม้งหน้าไปยังเวียงจันทน์พร้อมกับพ่อค้าชาวลาว¹³⁰

บันทึกการเดินทางของฟาน วุสตอฟ ได้รับการรวบรวมในหอจดหมายเหตุ ซึ่งต่อมาได้มีการพิมพ์เผยแพร่พร้อมกับบันทึกเกี่ยวกับกัมพูชา เมื่อ ค.ศ.1669 ในหนังสือชื่อ “The Distant Journey to the Kingdoms of Cambodia and Laos by the Dutch, and what took place there before 1644” หนังสือเล่มนี้ ฟรานซิส การ์นิเยร์ ได้ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1878 จนกระทั่งในปี 1917 สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (École Française d’Extrême Orient) จึงตีพิมพ์บันทึกการเดินทางของฟาน วุสตอฟ เป็นภาษาดัช¹³¹ ซึ่งต่อมาได้มีการแปลบันทึกการเดินทางเรื่องนี้ เป็นภาษาฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่งในชื่อว่า **Le journal de voyage de Gerrit van Wuysthoff et de ses assistants au Laos (1641-1642)** ของ Jean Claude Lejosne ซึ่งได้ทำแผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางของ Van Wuysthoff จากเมืองละแวกในกัมพูชาจนถึงเวียงจันทน์

¹³⁰ Paul Lévy, “Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century,” in Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol, 50-51.

¹³¹ Ibid., 51.

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงตำแหน่งเมืองต่างๆ ที่อยู่ในบันทึกการเดินทางของ Gerrite van Wuystoff ระหว่าง ค.ศ. 1641-1642.

ที่มา : Jean Claude Lejosne, Le journal de voyage de Gerrit van Wuysthoff et de ses assistants au Laos (1641-1642), 2nd ed. (n.p. : Centre de Documentation et d'Information sur le Laos,1993), 200.

บันทึกการเดินทางของฟาน วุสตอฟ เป็นเอกสารที่ผู้บันทึกได้พบเห็นด้วยตนเอง (eye witness) เขาได้บันทึกเรื่องราวของลาวในด้านต่างๆ ทั้ง สภาพภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีต่างๆ เรื่องที่น่าสนใจในบันทึกของเขา ได้แก่

ปัญหาระหว่างลาวและกัมพูชา ฟาน วุสตอฟ ได้กล่าวถึงปัญหาชายแดนระหว่างลาว และกัมพูชาในบันทึกของเขาเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 1641 ดังนี้

ในเวลาบ่ายโมง เราก็มายังเมือง บัดจง (Bactjong) เราใช้ซากอาคารหินเก่าแก่ เป็นที่พักในยามค่ำ สถานที่นี้ชาวลาวยะบุชารูปเคารพสององค์ด้วยการจุดเทียน เมื่อห้าสิบปีก่อน กษัตริย์กัมพูชาได้ใช้ที่นี่เป็นที่พำนักแต่ชาวลาวได้ทำสงคราม จับไล่ จนกระทั่งพระองค์ต้องหนีไป ทิ้งให้ที่นี่กลายเป็นสถานที่รกร้าง พระมหากษัตริย์เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองสะแวกจนถึงทุกวันนี้¹³²

เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าครั้งหนึ่งลาวเคยมีอิทธิพลเหนือดินแดนเขมร ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระวรมัธยมธรรมประโชติ(พระหน่อเมือง) และตรงกับสมัยสมเด็จพระนเรศวรของไทย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สถานการณ์ทางการเมืองภายในเขมรเกิดความวุ่นวายอย่างหนัก ดังที่เอกสารตะวันตก ที่ว่าด้วยเรื่องกัมพูชา ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1578 ว่า พวกลาวได้ข้ามแม่น้ำเข้ามา เป็นจำนวนมากถึง 200,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่ถูกสังหาร จมน้ำ หรือยอมจำนนต่อการต่อสู้กับกัมพูชา ในบันทึกฉบับเดียวกันนี้ ยังได้กล่าวถึงชาวลาวว่าเป็นพวกที่หยาบคายและป่าเถื่อน และเป็นดินแดน ที่มีทองคำอยู่มาก สงครามครั้งนี้ทำให้กษัตริย์เขมรสิ้นพระชนม์¹³³

ธรรมเนียมทางการทูต เมื่อฟาน วุสตอฟ เดินทางมาถึงเมืองเวียงคุก ที่อยู่ใกล้กับ เวียงจันทน์ มีข้าราชการบริพารในพระองค์มาพบ เพื่อขอตรวจสอบจดหมายจากผู้บริหารบริษัทดัชต์อีสต์อินเดีย ที่จะนำทูลเกล้าฯถวาย แต่ฟาน วุสตอฟ ปฏิเสธและแสดงความมุ่งมั่นที่จะนำจดหมายทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์ด้วยตนเอง คณะของฟาน วุสตอฟนั้นอยู่บนเรือขนาด 80 ฝีพาย (forty rowers) ที่มีหลังคาหลังรักปิดทอง พร้อมทั้งมีกระบวนเรือคุ้มกันเป็นเรือขนาดใหญ่ที่มีปืนใหญ่

¹³² Jean - Claude Lejosne, Le journal de voyage de Gerrit van Wuysthoff et de ses assistants au Laos (1641-1642), 2nd ed. (n.p. : Centre de Documentation et d'Information sur le Laos,1993), 66.

¹³³ Samuel Purchas, Relations of the World and the Religions Observed in al ages and Places discovered, from the Creation unto this Present (London : Pauls Church-yard, 1617), 555.

อยู่ด้านหลัง¹³⁴ การขัดแย้งในเรื่องจดหมายนี้ทำให้ชาวต่างชาติต้องขัดแย้งกับราชสำนักไปโดยปริยาย เรื่องนี้แสดงให้เห็นทัศนคติที่แตกต่างกันระหว่างชาวตะวันตกและชาวตะวันออก กล่าวคือ ชาติดะวันตานั้น ให้ความสำคัญกับทูตในฐานะผู้แทนกษัตริย์ ในขณะที่ชาติตะวันออกนั้นให้ความสำคัญกับราชสาส์นมากกว่าทูต ที่มีหน้าที่เพียงผู้นำสาส์นเท่านั้น เมื่อเดินทางมาถึงเวียงจันทน์ เมื่อ วันที่ 16 พฤศจิกายน ฟาน วุสตอฟ ได้บันทึกว่า “มีขบวนช้างมารับจดหมายของผู้บริหารบริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย จดหมาย บรรจู่อยู่ในกล่องทองคำ บนหลังช้างเชือกแรกที่เดินนำ จากนั้นจึงเป็นคณะของพวกเราที่ขี่ช้างคนละเชือก พร้อมทั้งสิ่งของที่ถวาย”¹³⁵

บันทึกข้างต้นแสดงให้เห็นขนบธรรมเนียมในการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ลาว ซึ่งเวลานั้นประทับอยู่ที่พระธาตุหลวง เนื่องจากมีงานบูชาพระธาตุ ฟาน วุสตอฟ บรรยายถึงเหตุการณ์ในระหว่างการเข้าเฝ้ากษัตริย์ลาว อย่างละเอียด ดังนี้

พวกเรานั่งคุกเข่าลงด้านหลังของบรรณาการที่เตรียมถวาย และแสดงความเคารพพระองค์ ด้วยการก้มศีรษะจรดพื้น 3 ครั้ง จากนั้นอาลักษณ์จึงอ่านจดหมายของท่านนายพล จากนั้นพวกเราก็ขยับไปข้างหน้าอีก 3-4 ครั้ง แล้วจึงนั่งคุกเข่าลงอีกครั้งหนึ่ง หลังจากถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่งแล้ว พระองค์ทรงโปรดฯให้พวกเรานั่งห่างจากพระองค์ราว 7-8 ก้าว และทรงมีพระราชปฏิสันถารผ่านล่าม พระองค์ทรงมีรับสั่งถามถึงสุขภาพของท่านนายพล และทรงยินดีที่คณะของพวกเราเดินทางมาประเทศของท่านซึ่งอยู่ห่างไกล พระองค์ยังทรงมีพระราชดำริที่จะส่งคณะทูตร่วมเดินทางไปกับพวกเรา เพื่อแสดงความขอบคุณท่านนายพล และขอร้องให้ส่งจดหมายมาปีละครั้ง และมาเยี่ยมเยือนประเทศของพระองค์ให้บ่อยขึ้น พระองค์ยินดีที่จะต้อนรับพวกเราไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าหรืออาชีพอื่นใด พวกเรารู้สึกซาบซึ้งในน้ำพระทัยของพระองค์และกล่าวว่าท่านนายพลรู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่ได้ทราบข่าวการต้อนรับคณะของพวกเรา และยินดีที่จะกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น หลังจากนั้นข้าราชการได้แจ้งให้

¹³⁴ Paul Lévy, “Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century,” in Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol, 54.

¹³⁵ Ibid..

พวกเราออกไป และขอให้พวกเราแจ้งแก่ท่านนายพลด้วยว่าพระองค์ทรง
อวยพรให้ท่านนายพลมีความสุขและอายุยืนยาว¹³⁶

ลักษณะเด่นในพิธีการทูตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ประการหนึ่ง คือ การให้
ความสำคัญกับราชสาสน์ มากกว่าราชทูต ดังที่ลาอูแบร์ บันทึกไว้ว่า

คนใดก็ตามที่ เป็นผู้เชิญพระราชสาสน์ ก็ถือกันในประเทศทางภาคบูรพาพิศ ว่าเป็น
ราชทูตทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้เมื่อราชทูตเปอร์เซีย (อันมาในคราวเดียวกัน) ซึ่ง มร.เดอะ
โชมองต์ ได้จากกรุงสยามไปก่อน ได้ถึงแก่กรรมลงที่เมือง ตะนาวศรี พวก
เปอร์เซียที่ติดตามมาในขบวนจึงเลือกพวกกันเองคนหนึ่ง ให้เป็นผู้เชิญพระราช
สาสน์พระเจ้ากรุงเปอร์เซียมาถวายพระเจ้ากรุงสยามแทน คนที่เลือกกันขึ้นใหม่นั้น ก็
ได้รับการรับรองเสมอว่าเป็นราชทูตตัวจริง โดยไม่มีพิธีรีตองโยกย้ายอะไรทั้งสิ้น
และได้รับเกียรติเสมอเท่ากับที่พระเจ้ากรุงเปอร์เซียได้พระราชทานแก่ราชทูต
สยามฉะนั้น¹³⁷

พระมหากษัตริย์ลาว ฟาน วุสตอฟ กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระสุริยวงศา
ธรรมิกราช (ตรงกับปลายสมัยพระเจ้าปราสาททองและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรี
อยุธยา) ไว้ว่า “พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติมาได้ 3 ปี แทนสมเด็จพระ
เชษฐาผู้ซึ่งครองราชย์สมบัติมาก่อนพระองค์ 10 ปี แต่ไม่มีราชโอรสที่ประสูติจากพระอัครมเหสี
และเสด็จสวรรคตไปแล้วนั้น”¹³⁸

¹³⁶ Paul Lévy, “Two Accounts of Travels in Laos in the 17th Century,” in Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol, 55-56 ; Jean - Claude Lejosne, Le journal de voyage de Gerrit van Wuysthoff et de ses assistants au Laos (1641-1642), 80.

¹³⁷ ลา ลูแบร์, ราชอาณาจักรสยาม, สันต์ ท. โกมลบุตร ผู้แปล (พระนคร : สำนักพิมพ์
ก้าวหน้า, 2510), 484.

¹³⁸ หุมพัน รัตตะนะวง, ผู้แปล, ท่านเกริต วันวุสตอฟ เดินทางมาเวียงจัน 1641-1642
(เวียงจัน : โรงพิมพ์นาคอนหลวง, 1999), 20.

ข้อความจากบันทึกของฟาน วุสตอฟ เป็นหลักฐานยืนยันว่าสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. 1638/พ.ศ. 2181 ตรงกับหลักฐานในจดหมายเหตุเมืองเวียงจันทน์¹³⁹ ที่มหาสิลา วีระวงส์ ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในตอนทีกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับตำนานอุรังคธาตุ ที่ระบุว่าพระยาสุริยวงศาจุติลงมาเป็นโอรสของพระยาวงศา¹⁴⁰ ซึ่งหมายถึงสมเด็จพระวรวงศาธรรมิกราช ดังนั้นพระองค์จึงเป็นพระอนุชาของพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ หรือ พระหม่อมแก้ว และทรงชิงราชสมบัติจากเจ้าต่อนคำ ซึ่งเป็นพระนัดดาของพระองค์ที่ครองราชย์ในช่วงเวลาสั้นๆ

นอกจากนี้ฟาน วุสตอฟ ยังบันทึกไว้ด้วยว่า ข้าราชการสำนักที่ดูแลคณะของเขากล่าวกับพวกเขาว่า พระมหากษัตริย์ทรงไม่ไว้วางใจคณะทูตมานานแล้ว และก่อนหน้านี้พระองค์ไม่เคยอนุญาตให้คณะทูตได้เข้ามาในวังในพลับพลาเดียวกับพระองค์¹⁴¹ คำพูดของข้าราชการกล่าวสอดคล้องกับสถานการณ์ในช่วงต้นรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งปรากฏอยู่ในบันทึกของฟาน วุสตอฟ ว่า ในช่วง 3 ปีแรกที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ไม่มีพระญาติทางพระราชบิดา ทรงยกเลิกราชประเพณีในการสืบสันตติวงศ์ และตั้งพระญาติทางพระราชมารดาถึง 5 คน เป็นอัยการคดีแพ่งและอาญา บุคคลเหล่านี้สามารถเข้าเฝ้าพระองค์ได้ทุกโอกาส ขณะที่เสนาบดีใหญ่ของล้านช้าง 3 คน คือ พระราชอาชญาแสน พระราชอาชญาพระละคร และพระราชอาชญาลังกาน ซึ่งควบคุมการบริหารงานบ้านเมืองนั้น จะเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ได้เพียง 2-3 เดือนต่อครั้ง เว้นเสียแต่ที่จะทรงพระกรุณาโปรดให้เข้าเฝ้าในเรื่องที่เป็นกรณีพิเศษเท่านั้น¹⁴² ซึ่งเรื่องนี้อาจเป็นผลจากการที่สมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช ทรงปราบดาภิเษกเพื่อขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเชษฐา ดังนั้นพระองค์จึงต้องกำจัดเชื้อพระวงศ์สายพระราชบิดาด้วยวิธีการต่างๆ พระองค์อาจทรงระแวงว่าเชื้อพระวงศ์บางกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ย่อมไม่พอใจ และอาจร่วมมือกับกลุ่มชาวต่างชาติก่อการกบฏ นอกจากนี้

¹³⁹ จดหมายเหตุเมืองเวียงจันทน์นั้น มีจำนวนมากกว่า 10 ฉบับ แต่ละฉบับมีเนื้อความแตกต่างกันไป ฉบับที่มหาสิลา วีระวงส์ ใช้นั้นเรียกว่า ฉบับวัดสิงห์ รายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาจดหมายเหตุเมืองเวียงจันทน์ โปรดดูใน อากิโกะ อิจิมา, “รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับ The Short Chronicle of Vientiane (จดหมายเหตุเมืองเวียงจันทน์),” ใน การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท, สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชิซึกิ มาซุฮารุ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2545), 210-219.

¹⁴⁰ กรมศิลปากร, อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2537), 35-40.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² หุมพัน รัตตะนะวง, ท่านเกร็ด วันวุสตอฟ เดินทางมาเวียงจันทน์ 1641-1642, 20.

บทเรียนของราชสำนักกัมพูชา ซึ่งปล่อยให้สเปนเข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองในประเทศ จนกระทั่งเกิดความวุ่นวายขึ้นในตอนปลายศตวรรษที่ 16 ก็อาจทำให้พระองค์ไม่ทรงไว้วางใจชาวต่างชาติ

บันทึกของบาทหลวงมารินี

เมื่อ ค.ศ.1663 ได้มีการตีพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งของบาทหลวงมารินี (The Jesuit John Philip de Marini) ที่กรุงโรม หนังสือนี้ชื่อ “Delle Missioni de’ Padri della Compagnia di Giesu Nella Prouincia del Giappone, e particolarmente di quella di Tumkino” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “การปฏิบัติงานของคณะมิชชันนารีเยซูอิตในประเทศญี่ปุ่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศตังเกี๋ย” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับลาวจำนวน 96 หน้า นับเป็นหนังสือเล่มแรกเกี่ยวกับลาวที่มีการตีพิมพ์ในยุโรป¹⁴³

เนื่องจากเป็นบันทึกการเดินทางของคณะบาทหลวง ดังนั้นเนื้อหาทั่วๆไปจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อของชาวลาว แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีเรื่องราวในด้านอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น สภาพภูมิประเทศ วิถีชีวิตของชาวลาว และสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะเนื้อหาในส่วนที่ว่าด้วยกษัตริย์และการเมืองของลาวนั้นน่าสนใจมาก แม้ว่าข้อมูลจากบันทึกของบาทหลวงมารินีจะไม่ใช่ว่าข้อมูลที่มาจากการสับการณตรงของท่านก็ตาม แต่เป็นข้อมูลที่ท่านได้รับจากบาทหลวงเลริอา ซึ่งพำนักอยู่ในลาวเป็นเวลาถึง 6 ปี¹⁴⁴ บันทึกการเดินทางของบาทหลวงมารินีจึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลาว ข้อสังเกตที่สำคัญ ได้แก่

การปกครองของลาว บาทหลวงมารินี บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการบริหารราชการในล้านช้าง ไว้ที่น่าสนใจว่า “ราชอาณาจักรล้านช้างนั้นแบ่งออกเป็น 7 แขวง แต่ละแขวงมีเจ้าปกครองซึ่งมีอำนาจเท่าเทียมกัน ตำแหน่งสูงสุดรองจากพระเจ้าแผ่นดิน คือ ตำแหน่งอุปราช เมื่อรวมกับเจ้าเมืองอีก 7 เมือง จึงมีการแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญ 8 ตำแหน่ง”¹⁴⁵

พระมหากษัตริย์ลาวในทัศนะของบาทหลวงมารินี บันทึกของบาทหลวงมารินี กล่าวถึงสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช ไว้ที่น่าสนใจว่า

พระองค์ทรงถือว่าพระองค์ยิ่งใหญ่กว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่น ทรงอยู่ในฐานะที่ไม่ได้ต่ำด้อยกว่าจักรพรรดิจีนเลย พระองค์ไม่ค่อยปรากฏตัวต่อสาธารณชน

¹⁴³ G. F. de Marini, *A New and Interesting Description of the Lao Kingdom*, vii.

¹⁴⁴ Ibid., xxix.

¹⁴⁵ Ibid., 21.

เท่าใดนัก¹⁴⁶ ทรงหลีกเลี่ยงการปรากฏพระองค์ให้มากที่สุด ทรงต้องการให้
ประชาชนเกิดทุนพระองค์ตั้งเกิดทุนพระเจ้าที่ไม่เห็นตัวตน ดีกว่าจะเป็นมนุษย์
ธรรมดาเผ่าพันธุ์เดียวกันกับประชาชน¹⁴⁷

ข้อสังเกตของบาทหลวงมารินีข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์
ลาว สืบเชื้อสายมาจากเถน ยังคงมีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมลาว นอกจากนี้ในฐานะโอรสสวรรค์
พระองค์จึงดำรงสถานะเท่าเทียมกับจักรพรรดิจีน การปรากฏพระองค์ต่อสาธารณชนนั้น น่าจะ
ตรงกับช่วงเทศกาลสงกรานต์ และงานบุญธาตุหลวงในเดือนสิบสอง¹⁴⁸

พระมหากษัตริย์ลาว ในบันทึกของบาทหลวงมารินี จึงเป็นกษัตริย์ที่ประสบความสำเร็จ
ในการบริหารบ้านเมือง ทรงอุทิศพระองค์ให้กับการรักษาเอกราชของลาว ทรงเปิดการติดต่อกับ
ชาวต่างชาติ ไม่เพียงแต่ประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชาวมุสลิมและชาติ
ตะวันตกด้วย แม้ว่าจะปรากฏพระองค์ต่อสาธารณชนน้อยมาก แต่พระองค์ก็เป็นที่เคารพสูงสุดของ
ประชาชน

ส่วนด้านการศาสนานั้น กษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาพุทธ เพราะทรงตระหนักดีว่า
พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีอิทธิพลสูงในสังคม แต่พระองค์ก็ทรงมีพระกรุณาให้บาทหลวงเลรีอา ฟานักใน
ลาวและเผยแพร่ศาสนาคริสต์ได้ แต่ไม่ทรงอนุญาตให้เปลี่ยนศาสนาพระองค์จากพุทธศาสนิกชน
เป็นคริสต์ศาสนิกชน

ชาวลาว เป็นผู้ที่ถูกยึดติดกับศาสนา พวกเขาเคารพนับถือพระสงฆ์อย่างเต็มที่ แต่
ขณะเดียวกันก็ยังมีความเชื่อในเรื่องเร้นลับและไสยศาสตร์ด้วย บันทึกของบาทหลวงมารินี แสดง
การต่อต้านวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ลาวอย่างชัดเจน แอนโทนี ริด ตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มมิชชันนารีที่
เผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้ความเคารพอย่างสูงต่อพระสงฆ์ในกัมพูชา ซึ่งประชาชนทั่วไปมีความ
เชื่อมั่นในพระด้วยความเคารพบูชาอย่างสูง นักสอนศาสนาฝรั่งเศสในทศวรรษ 1660 รู้สึก
ประทับใจกับความเคร่งครัดด้านวินัยทั้งในการรักษาพรหมจรรย์ และการอดอาหารไม่รู้จักได้อย่าง
สมบูรณ์ ตรงข้ามกับการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ลาว ซึ่งหาประโยชน์จากการอุปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดิน

¹⁴⁶ G. F. de Marini, *A New and Interesting Description of the Lao Kingdom*, 23.
บันทึกของบาทหลวงมารินี ระบุว่า ทรงปรากฏพระองค์ต่อสาธารณชนเพียงปีละสองครั้ง และเป็น
เวลาสามวันเท่านั้น

¹⁴⁷ Ibid., 22.

¹⁴⁸ คุณพ่อมารินี, *ประเทศลาวในชุมชนปี ค.ศ. 1640*, หุมพัน รัตตะนะวง, ผู้แปล (เวียงจันทน์ :
สถาบันค้นคว้าวิจัยศิลปะ วัฒนธรรม และภาษา, 1990), 41.

และความเคารพนับถือของประชาชนให้มีชีวิตที่สะดวกสบาย ซึ่งความแตกต่างนี้อาจตีความได้ว่า คณะสงฆ์ลาวอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านในระยะแรกไปสู่คณะสงฆ์ที่มีวินัย และรวมกันเป็นหนึ่งภายใต้ การปกครองตามลำดับชั้นของชาติตนเอง บุคคลสำคัญของลาวแทบทั้งหมดต้องอุปถัมภ์ วัดและ เทศกาลทางศาสนาต่างๆ แม้ว่าสมเด็จพระสุริยวงศา เริ่มต้นรวมศูนย์อำนาจทางศาสนาให้เข้ามาอยู่ ในอำนาจของทางโลก¹⁴⁹

อย่างไรก็ตาม มีการตั้งข้อสังเกตว่า ข้อมูลในบันทึกของบาทหลวงมารินีนั้น อาจจะ ไม่ได้มาจากประสบการณ์ของบาทหลวงเลริอาทั้งหมด ข้อมูลบางส่วนอาจมาจากการฟังหรือการ ตีความของบาทหลวงมารินี

บันทึกของAntonio de Morga

Antonio de Morga เป็นนายทหารชาวสเปนที่ปฏิบัติงานอยู่ในฟิลิปปินส์ เมื่อ ค.ศ. 1593/พ.ศ.2136 เขาได้เก็บรวบรวมทั้งบันทึกและจดหมายของผู้ที่เห็นเหตุการณ์ในลาวและกัมพูชา ในช่วงกลางทศวรรษ 1590 หนังสือของเขาเรื่อง *Sucesos de Las Islas Filipinas* (“Events in the Philippine Islands”) ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในเม็กซิโกในปี1609/พ.ศ.2152 ต่อมาได้มีการ แปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง¹⁵⁰

จดหมายเหตุของ de Morga ได้กล่าวถึงเหตุการณ์วุ่นวายในกัมพูชาเมื่อค.ศ.1594/พ.ศ. 2137 สมเด็จพระนเรศวรยกทัพเข้าโจมตีละแวก เป็นเหตุให้นักพระสัญญา กษัตริย์กัมพูชาต้องเสด็จ หนีไปยังลาว ทรงได้เชิญศิษย์ชาวสเปนเป็นจำนวนมาก แต่ก็ทรงปล่อยเวโลโซ และส่งกลับไป มะนิลา นักพระสัญญา กษัตริย์เขมรพยายามขอความช่วยเหลือจากสเปน ข้าหลวงใหญ่สเปนแห่งกรุง มะนิลา จึงส่งกองทัพบกช่วยในต้นปี 1596/พ.ศ.2138 แต่กองทัพสเปนภายใต้การบังคับบัญชาของ Juan Juárez Gallinato ต้องประสบปัญหามากมายและล้มเหลวในที่สุด เนื่องจากสถานการณ์ใน เขมรเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง¹⁵¹ นักผจญภัยชาวสเปน 2 คน คือ บลัซ รุยซ์ (Blaz Ruiz)

¹⁴⁹ Anthony Reid, *Southeast Asia in the Age of Commerce Volume 2: Expansion and Crisis* (New Haven :Yale University,1993),194-199.

¹⁵⁰ Mayoury and Pheuiphanh Ngaosrivathana, “Early European Impressions of the Lao,” in *Breaking New Ground in Lao History*, ed.Mayoury Ngaosrivathana and Kennon Breazeale (Chiang Mai : Silkworm Books, 2002),109-113.

¹⁵¹ ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร, “เอกสารตะวันตกเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6, วินัย พงศ์ศรีเพียร,บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2554), 56.

และเดียโก เวโลโซ(Diego Veloso) ได้เล่นเรือไปจนถึงโคชินจีน และต่อไปยังเวียงจันทน์เพื่อตามหาภักตริย์กัมพูชาที่ลี้ภัยไปนอกประเทศ แต่พระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว พวกนี้จึงพาพระโอรส เจ้าพญาตัน (Cau Bana Tan) กลับไปยังเมืองหลวงของกัมพูชา¹⁵²

สงครามที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมืองละแวกจนเป็นผลให้นักพระสัฏฐา ต้องเสด็จหนีไปยังลาว ไม่ปรากฏในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แต่เป็นเรื่องที่ปรากฏในจดหมายเหตุชาวสเปนทั้งของ Antonio de Morga และ Gabriel Quiroga de San Antonio เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตรงกับรัชกาลพระวรมิตรธรรมประโชติ (พระหน่อเมืองในพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์) ซึ่งเป็นพระราชอัยกาของสมเด็จพระสุริยวงศา ซึ่งขึ้นครองราชย์ในช่วงเวลาแห่งความปั่นป่วนวุ่นวายในราชสำนักล้านช้าง พระองค์จึงทรงไม่ไว้วางใจชาวต่างชาติดังที่ปรากฏอยู่ในบันทึกของฟาน วุสตอฟ

จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส(Peter Williamson Floris)

ปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส เป็นพ่อค้าชาวดัชช์ที่ทำงานให้กับบริษัทอังกฤษระหว่าง ค.ศ.1611-1615 บันทึกของเขาส่วนที่กล่าวถึงล้านช้างนั้น อยู่ในส่วนที่กล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางการเมืองในอยุธยารัชกาลพระเจ้าทรงธรรม เป็นเหตุให้ล้านช้างยกกองทัพเข้ามาหวังโจมตีอยุธยา¹⁵³ อย่างไรก็ตามบันทึกของฟลอริส เป็นข้อมูลที่ได้รับถ่ายทอดมาจากผู้อื่น เพราะตัวเขาเองนั้นอยู่ที่ปัตตานีและไม่เคยเดินทางเข้ามายังอยุธยาหรือล้านช้าง

ปีเตอร์ ฟลอริส กล่าวถึงสถานการณ์ทางการเมืองในอยุธยาหลังจากสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต และพระเจ้าทรงธรรม พระโอรสองค์ที่สองขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา พระองค์ได้กำจัดขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งมีข้ารับใช้เป็นชาวญีปุ่นถึง 280 คน เป็นเหตุให้ชาวญีปุ่นกลุ่มนี้ก่อการกบฏ แต่ท้ายที่สุดแล้วก็สามารถตกลงกับพระเจ้าทรงธรรมได้

เมื่อข่าวความวุ่นวายที่เกิดขึ้นแพร่กระจายออกไป ราชอาณาจักรกัมพูชา และล้านช้าง จึงพากันแข็งเมือง รวมทั้งพญาทละ (Bangade Laa) เจ้าเมืองชาวปะโคด้วย พระเจ้ากรุงล้านช้างได้ยกทัพ

¹⁵² ธีรวัต ญ ป้อมเพชร, “เอกสารตะวันตกเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” 56 ; แอนโทนี ริด, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680 เล่ม 2 การขยายตัวและวิกฤตการณ์, พงษ์ศรี เลขาวัฒนะ, ผู้แปล (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 204.

¹⁵³ อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจัยพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ/อินทราชา/”ทรงธรรม” (ค.ศ.1610-1628),” 5-30.

ล่องแดนสยาม โดยทรงคาดหวังว่าจะได้พบกับเมืองที่ยังวุ่นวายปั่นป่วนที่ก่อขึ้นโดยพวกญีปุ่น แต่เมื่อพวกญีปุ่นถอนออกไปแล้ว พระเจ้ากรุงสยามก็เสด็จยกทัพมาเผชิญพระเจ้ากรุงล้านช้าง แต่พระเจ้ากรุงล้านช้างซึ่งเกรงกลัวที่จะรบศึกพระองค์ ได้ถอนทัพกลับไปอีกครั้งหนึ่ง¹⁵⁴

ความขัดแย้งระหว่างอยุธยากับล้านช้าง มิได้ปรากฏในพงสาวดารของฝ่ายไทยและพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลักฐานของดัตช์ ซึ่งระบุว่า ในปีค.ศ. 1615/พ.ศ. 2158 ไทยกับพม่ามีความขัดแย้งกันเพิ่มขึ้น พระเจ้ากรุงอังวะจึงร่วมมือกับพระเจ้ากรุงล้านช้าง เข้ายึดเมืองเชียงใหม่ แต่ตอนต้นปี ค.ศ. 1616/พ.ศ. 2159 สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็ทรงขับไล่ออกไปได้¹⁵⁵ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระวรวงศาธรรมิกราช ซึ่งเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช กษัตริย์ล้านช้างพระองค์สุดท้าย ก่อนที่อาณาจักรล้านช้างจะแยกออกเป็นสามอาณาจักร

¹⁵⁴ อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจัยพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ/อินทราชา/”ทรงธรรม” (ค.ศ.1610-1628),” 22.

¹⁵⁵ Gorge Vinal Smith, *The Dutch in Seventeenth Century Thailand* (Illinois : Northern Illinois University, 1977), 16.

ข้อสันนิษฐานของมหาสิลา วีระวงส์

แม้ว่าพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จะใช้จารีตพงสาวดารในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ลาว แต่การสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มิใช่เอกสารชั้นต้น จึงทำให้มีการเพิ่มเติมข้อมูลที่เป็นการวิเคราะห์หรือสันนิษฐานของมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกผ่านงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย การวิเคราะห์หรือสันนิษฐานของมหาสิลา วีระวงส์ ที่น่าสนใจมีดังนี้

รัชกาลพระยาฟ้ารุ่ง

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าพระยาฟ้ารุ่ง ครองราชย์ เมื่อค.ศ. 1353 ทรงพระนาม “พระยาฟ้าเหล่าธรณิศรีศตนาคนहुต” หลังจากนั้นพระองค์จึงยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน เมื่อ ค.ศ. 1354 และได้ต่อสู้กับพระเจ้าสามผยา ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าเป็นคนเดียวกับท้าวผายุ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ เมื่อตรวจสอบกับเอกสารของล้านนา ได้แก่ ชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ไม่พบที่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งในรัชสมัยของพระญาผายุ และในสมัยของพระญาสามฝั่งแกน ซึ่งมีพระนามใกล้เคียงกับ “พระเจ้าสามผยา” มากที่สุด

มหาสิลา วีระวงส์ ได้ใช้เอกสารของฝ่ายไทย คือ พงสาวดารโยนก ของพระยาประชาภิจักร เป็นเอกสารอ้างอิงในการเขียนพงสาวดารลาว ดังนั้นท่านจึงเชื่อว่าพระเจ้าสามผยา คือ ท้าวผายุ เนื่องจากศักราชในพงสาวดารโยนกนั้นระบุว่า พระญาผายุขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ค.ศ. 1345-1367 (พ.ศ. 1888-1910)¹⁵⁶

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ได้แสดงให้เห็นพระราชอำนาจของพระยาฟ้ารุ่ง ที่ได้ขยายดินแดนลาวให้กว้างขวางออกไป จนติดต่อกับเขตแดนของอยุธยา ด้วยการยกทัพไปตีเมืองร้อยเอ็ด กองทัพของพระยาฟ้ารุ่งยกทัพออกจากเวียงจันทน์ไปทางบึงพระงาม เมื่อตีบึงพระงามได้แล้วจึงยกทัพเข้าตีเมืองร้อยเอ็ด สำหรับบึงพระงามนั้น มหาสิลา วีระวงส์ อธิบายว่าหมายถึง เมืองพิจิตร ซึ่งไม่น่าจะถูกตั้งเนื่องจากจังหวัดพิจิตรนั้น ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย การยกทัพจากเวียงจันทน์มาตีเมืองพิจิตร ก่อนจะย้อนกลับไปตีเมืองร้อยเอ็ดจึงไม่สมเหตุผล บึงพระงาม จึงควรจะหมายถึงเมืองใดเมืองหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมากกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบกับเอกสารของไทย ไม่พบหลักฐานปรากฏว่ามีการกล่าวถึงการทำศึกสงครามกับพระยาฟ้ารุ่ง

นอกจากนี้ มหาสิลา วีระวงส์ ยังระบุว่าหัวเมืองภาคอีสานของไทย ตั้งแต่เมืองหนองหานลงไปจนถึงเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของเขมร ต่อมาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย ในสมัย

¹⁵⁶ พระยาประชาภิจักรจักร, พงสาวดารโยนก, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), 289-290.

พ่อขุนรามคำแหง เมื่อพระเจ้าอู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1351/พ.ศ. 1893 แขวงเมืองร้อยเอ็ด จึงตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาไปด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากพระราชพงสาวดารฉบับ ปลีก (ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ) จึงพบว่าหัวเมืองทางภาคอีสานนั้น ยังไม่ได้อยู่ในพระราชอำนาจ ของกษัตริย์อยุธยา จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระเจ้าสามพระยาจึงสามารถขยายพระราชอำนาจออกไปจนถึง เขมร¹⁵⁷

นอกจากนี้พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังพรรณนาถึงความยิ่งใหญ่ของพระ ยาฟ้ารุ่ง ที่มีเหนือพระเจ้าอู่ทอง พระเจ้าอู่ทองต้องถวายเครื่องบรรณาการพร้อมทั้งพระราชธิดา คือ นางแก้วยอดฟ้าให้พระยาฟ้ารุ่ง ชื่อนางแก้วยอดฟ้าที่ปรากฏในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ยังพ้องกับพระแก้วฟ้า พระราชธิดาที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งพระนครศรีอยุธยา พระราชทาน แด่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช เมื่อค.ศ. 1563 (พ.ศ. 2106) ดังความว่า

ในปีเดียนั้นพระเจ้าล้านช้างให้พระราชสารมาถวาย ว่าจะขอสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอพระเทพกระษัตริเจ้า แลทรงพระกรุณาพระราชทานแก่
พระเจ้าล้านช้าง แลครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเทพกระษัตริเจ้า
ทรงพระประจวร จึงพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระแก้วฟ้า
พระราชบุตร ให้แก่พระเจ้าล้านช้าง”¹⁵⁸

เมื่อตรวจสอบกับเอกสารของไทย ไม่ปรากฏว่ามีการบันทึกเรื่องราวของสงคราม ระหว่างอยุธยากับล้านช้างในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้บันทึกพงสาวดารลาว ได้เพิ่มเติมเรื่องราวที่พระยาฟ้ารุ่งยกทัพจะไปตีพระนครศรีอยุธยาในภายหลัง และเกิดความสับสนจึงนำ เหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช มาใส่ไว้ในสมัยของพระยาฟ้ารุ่ง

ในช่วงปลายรัชกาลพระเจ้าฟ้ารุ่ง พระนางแก้วเกิ้งยา อัครมเหสีสิ้นพระชนม์ เป็นเหตุให้ พระเจ้าฟ้ารุ่งไม่เอาพระทัยใส่ต่อกิจการบ้านเมือง ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการกดขี่ ข่มเหงของข้าราชการ จนกระทั่งพระองค์ต้องสละราชสมบัติ แล้วหนีไปอยู่เมืองน่านและสวรรคต

¹⁵⁷ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, “พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับปลีก,” ใน ความยกย่องของประวัติศาสตร์ : พิพนนิพนธ์เชิดชูเกียรติศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล , วินัย พงศ์ศรีเพียร,บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย,2539), 173-228.

¹⁵⁸ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พระราชพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐ,131.

ที่เมืองน่าน ต่อมาเจ้าเมืองน่านได้สร้างวัดบรรจุอัฐิธาตุของพระองค์ ชื่อ วัดเชียงงาม เหตุการณ์นี้เมื่อตรวจสอบกับตำนานพื้นเมืองน่าน ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบกับพงสาวดารล้านช้าง ปรากฏว่ามีการอธิบายรายละเอียดของเรื่องนี้ไว้ดังนี้

“ส่วนฟ้ารุ่งลูกผีฟ้าหลานพระยาคำผั่งนั้น เกิดมาปีระวายสี่ศักราชได้ 678
อายุ ได้ 37 จึงได้เป็นพระยาแทนปู่ในปีกาไข่ ศักราช 715 ปี เป็นพระยา
ได้ 4 ปี ก็ละกรรมคำสอนพระมหาเถระเจ้าป่าสมันตนลูกแต่พระนครหลวง
มาเป็นครูตนหันเสีย ลวดกระทำผิดทุจริต เสนาอำมาตย์พร้อมกันแล้วเล่า
จับพระยาฟ้ารุ่งหนีจากเมืองลาวในปีกาเป้า ไปอยู่ดอมพระยาคำ ที่เมือง
น่านพูน อายุท่านได้ 58 ปี ตายปีกาบยี่ศักราช 736 นั้นแล¹⁵⁹

เนื้อความในพงสาวดารล้านช้าง แสดงว่าพระยาฟ้ารุ่งได้หนีจากเมืองลาว ไปอยู่กับพระยาคำที่เมืองน่าน พระยาคำพระองค์นี้ จึงน่าจะหมายถึง พระยาคำตัน เจ้าเมืองน่านที่ครองเมืองน่านในช่วงระหว่างค.ศ. 1386-1396 (พ.ศ. 1929-1939)¹⁶⁰ นอกจากพงสาวดารล้านช้างแล้ว พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง และนิทานขุนบรมที่อยู่ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 ก็มีเนื้อความในส่วนนี้เหมือนกันคือ พระยาฟ้ารุ่งได้หนีไปพึ่งพระยาคำตันที่เมืองน่าน ในขณะที่นิทานขุนบรมฉบับที่แต่งในสมัยพระเจ้าวิสุทธรานั้น กล่าวถึงเรื่องนี้เพียงว่าพระยาฟ้ารุ่งหนีไปอยู่เมืองน่าน แต่มิได้ระบุว่าพระยาเมืองน่านในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเป็นผู้ใด จึงสันนิษฐานได้ว่าพงสาวดารล้านช้าง พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง และนิทานขุนบรมราชาในประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 ได้เพิ่มเติมชื่อของพระยาคำตัน เจ้าเมืองน่าน เนื่องจากเอกสารทั้งสามฉบับเป็นเอกสารที่เรียบเรียงขึ้นในภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 5 ของไทยซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการรวบรวมเอกสารของบ้านเมืองในภูมิภาคต่างๆ ของไทย แล้วนำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ ส่วนพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ นั้นใช้ตำนานขุนบรมที่แต่งในสมัยพระเจ้าวิสุทธราช เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเขียนประวัติศาสตร์สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งจนถึงสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช จึงไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับพระยาคำตันในส่วนที่เกี่ยวกับการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าฟ้ารุ่ง

¹⁵⁹ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 404 .

¹⁶⁰ สวัสดิ์ อ่องสกุล, พื้นเมืองน่านฉบับวัดพระเกิด (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2539), 11-12.

นางมหาเทวี

หลังรัชกาลของพระยาล้านคำแดง ราชสำนักล้านช้างเกิดความวุ่นวายขึ้น พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ระบุว่าความวุ่นวายในราชสำนักล้านช้างเวลานั้น มีสตรีสูงศักดิ์ผู้หนึ่งอยู่เบื้องหลัง คือ นางมหาเทวี ซึ่งมหาสิลา วีระวงส์ เชื่อว่าเป็นพระขนิษฐาของพระยาแสนไท สำหรับนางมหาเทวีผู้นี้ นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวมีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระนางแตกต่างกันไป ดังนี้

แนวคิดที่ 1 เชื่อว่าพระนางเป็นพระมเหสีของพระยาแสนไท นักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ มล.มานิจ หุมสาย บุนเฮง บัวสีแสนปะเลิด¹⁶¹ และ Michel Oger ซึ่งเชื่อว่าพระนางเป็นพระมเหสีของพระยาแสนไทและเป็นพระมารดาของพระยาล้านคำแดง¹⁶²

แนวคิดที่ 2 เชื่อว่าพระนางเป็นพระธิดาองค์แรกของพระยาแสนไท นักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ สุนเด โพทิสาน และพอล เลอ บูลังเซต¹⁶³

แนวคิดที่ 3 เชื่อว่าพระนางเป็นพระขนิษฐาของพระยาแสนไท นักวิชาการที่เชื่อแนวคิดนี้คือ มหาสิลา วีระวงส์

แนวคิดที่ 4 เชื่อว่ามหาเทวี เป็นพระมเหสีของพระยาฟ้ารุ่ง เมื่อพระยาฟ้ารุ่งสิ้นพระชนม์พระนางก็กลายเป็นพระมเหสีของพระยาแสนไท นักวิชาการกลุ่มนี้ คือ Amphay Doré¹⁶⁴

Martin Stuart-Fox ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมหาเทวี ไว้ที่น่าสนใจว่า พระนางเป็นมเหสีชาวอยุธยาของพระเจ้าฟ้ารุ่ง ชื่อ นางแก้วต่อฟ้า และเป็นผู้มีบทบาทในการแทรกแซงกิจการภายในของล้านช้างหลังการสิ้นพระชนม์ของพระยาฟ้ารุ่ง ด้วยการสนับสนุนให้เจ้าหญิงจากอยุธยาเข้ามาเป็นพระมเหสีคนที่ 3 ของพระยาแสนไท ซึ่งต่อมาได้ให้กำเนิดเจ้าวังสนธิ มหาเทวีต้องกำจัดกษัตริย์ที่ครองราชย์หลังจากพระเจ้าล้านคำแดงเป็นจำนวนมาก เพื่อผลักดันให้ท้าววังสนธิ ซึ่งมีเชื้อสายเป็นพระราชโอรสองค์สุดท้าย ของพระยาแสนไทที่เกิดจากพระมารดาชาวอยุธยา ได้ครองราชย์

¹⁶¹ Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom : Annotated Translation and Analysis” (Ph.D. dissertation, The University of Queensland, 1996), 216.

¹⁶² Martin Stuart-Fox, “Who was Maha Thevi?,” *The Journal of the Siam Society* 81, 1 (1993) : 103.

¹⁶³ Paul Le Boulanger, *Histoire du Laos Francais : essai d’une étude chronologique des principautés laotiennes* (Paris : Plon, 1931), 59.

¹⁶⁴ Stuart-Fox, “Who was Maha Thevi?,” 103.

หรืออาจกล่าวได้ว่ามหาเทวีและกลุ่มขุนนางเชื้อสายอยุธยา อยู่เบื้องหลังในการผลักดันให้พระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว เสด็จขึ้นครองราชย์¹⁶⁵

สายสัมพันธ์ระหว่างพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วกับราชสำนักอยุธยานั้น อาจพิจารณาได้จากหลักฐานที่ปรากฏในตำนานขุนบรมฉบับที่แต่งในสมัยพระยาวิชุลราช ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วสิ้นพระชนม์ กษัตริย์อยุธยาได้ส่งหีบพระศพทองคำและเครื่องบรรณาการต่างๆ มาให้ ความดังนี้

พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วจึงตายที่เชียงคานนั้น จึงแบ่งหีบเงินใส่ไว้ จึงใช้ไปเล่าแก่พระยาสิโยทิตยา ปางนั้นพระยาไปเป็นเจ้าเมืองสิโยทิตยา จึงแต่งโลงคำลูกหนึ่ง โลงไม้จันทร์ลูกหนึ่ง พินพันแพห้ำฮ้อยให้ขุนศรีราชโกษามาส่งชกาน พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว”¹⁶⁶

ตำนานขุนบรมฉบับต่างๆ ได้กล่าวถึงเรื่องราวของมหาเทวี แตกต่างกันออกไป จากการศึกษาของสุเนต โพธิสาน ซึ่งได้ศึกษาด้านขุนบรมทั้งหมด 39 ฉบับ พบว่า มีการบันทึกสถานะของมหาเทวีว่าเป็นพระมเหสีของพระยาแสนไทจำนวน 4 ฉบับ และบันทึกว่าพระนางเป็นพระธิดาของพระยาแสนไท จำนวน 8 ฉบับ ส่วนแนวคิดของมหาสิลา วีระวงส์ ที่เชื่อว่ามหาเทวีเป็นพระขนิษฐาของพระยาแสนไทนั้น ไม่มีปรากฏในตำนานขุนบรมฉบับใดเลย¹⁶⁷

เรื่องราวของพระนางมหาเทวีผู้นี้ แสดงให้เห็นบทบาทของสตรีสูงศักดิ์ภายในราชสำนักที่มีอิทธิพลต่อการปกครองบ้านเมือง เช่น ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ในประวัติศาสตร์สุโขทัย พระราชมารดาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และท้าวศรีสุดาจันทร์ในประวัติศาสตร์อยุธยา พระราชมารดาพระเจ้าสามฝั่งแกนในประวัติศาสตร์ล้านนา เป็นต้น

อิทธิพลของงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยต่อพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์

เมื่อพิจารณาจากรายชื่อเอกสารที่มหาสิลา วีระวงส์ ใช้ในการเรียบเรียงพงศาวดารลาว ปรากฏว่าเอกสารส่วนใหญ่เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย จากจำนวนเอกสารทั้งหมด 29

¹⁶⁵ Martin Stuart-Fox, “Who was Maha Thevi?,” *The Journal of the Siam Society* 81,1 (1993) : 103-108.

¹⁶⁶ ประชุมพงษาวดารภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์, 127.

¹⁶⁷ Souneth Phothisane, “The Nidan Khun Borom : Annotated Translation and Analysis,” 216.

เรื่อง¹⁶⁸ ปรากฏว่ามีเอกสารที่เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวเพียง 8 เรื่องเท่านั้น จดหมายเหตุการณ์เดินทางของวัน วุสทอฟ เป็นเอกสารตะวันตกเพียงเรื่องเดียว ส่วนอีก 20 เรื่อง เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย ที่มีการรวบรวมและเรียบเรียงในสมัยรัชกาลที่ 5 ของไทย เป็นต้นมา

ฐานข้อมูลของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่มาจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยเป็นหลัก ย่อมส่งผลต่อการวางโครงเรื่อง รวมทั้งวิธีการดำเนินเรื่อง ของพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

มหาสิลา วีระวงส์ ใช้ข้อมูลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยหลายเล่ม ในการกล่าวถึง กำเนิดชาติลาวและอาณาจักรเดิมของลาว เช่น หลักไทย ของขุนวิจิตรมาตรา(ค.ศ.1928/พ.ศ.2471) วิเคราะห์เรื่องเมืองไทเดิม ของประภาศิริ (ค.ศ. 1935/พ.ศ. 2478) แผลมอินโดจีนสมัยโบราณ ของพระยาอนุมานราชธน(ค.ศ. 1938 /พ.ศ. 2481) เรื่องของชาติไทย ของพระยาอนุมานราชธน (ค.ศ. 1940/พ.ศ. 2483) พงสาวดารชาติไทย ของพระบริหารเทพธานี(ค.ศ. 1953/พ.ศ. 2496) งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย ของหลวงวิจิตรวาทการ (ค.ศ. 1956/พ.ศ. 2499) เป็นต้น

โครงเรื่องของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก ว่าด้วยเรื่องลาวสมัยดึกดำบรรพ์ ส่วนที่สองเป็นเรื่องลาวสมัยล้านช้าง และส่วนที่สามเป็นเรื่องลาวสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ลักษณะการวางโครงเรื่องเช่นนี้ คล้ายกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยในรูปแบบชาตินิยมหลายเล่ม ที่สำคัญ คือ หลักไทย ของ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ซึ่งเป็นหนังสือแต่งประกวดตามประกาศของราชการ หนังสือเล่มนี้ได้รับพระราชทานรางวัลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2471 จุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้ คือ “การส่งเสริมให้ไทยมีใจจงรักต่อชาติ เพิ่มพูนความเลื่อมใสในทางศาสนา และภักดีต่อพระมหากษัตริย์”¹⁶⁹

หลักไทย แบ่งเนื้อหาออกเป็นสามภาค คือ ภาคหนึ่งเป็นเรื่องชาติ ภาคสอง เป็นเรื่องศาสนา และภาคสาม เป็นเรื่องพระมหากษัตริย์ เนื้อหาในส่วนของภาคหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องของชาตินั้น เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของหนังสือ ผู้แต่งให้พื้นที่สำหรับเนื้อหาส่วนนี้กว่าครึ่งเล่ม เนื้อหาส่วนนี้ยังแบ่งออกเป็นสามยุค คือ ยุคโบราณประวัติ ยุคมัธยมประวัติ และยุคปัจจุบันประวัติ เนื้อหาในยุคโบราณประวัติว่าด้วยเรื่องความเป็นมาของชาติไทย กล่าวถึงอาณาจักรสำคัญต่างๆ คือ ไทยมุง อ้ายลาว ซึ่งคล้ายกับเนื้อหาในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มาก จนอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นมาของชาติไทย ได้กลายเป็นต้นแบบให้กับ ความเป็นมาของชาติลาว อย่างแยกกันไม่ออก ส่วน

¹⁶⁸ สิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว ตั้งแต่โบราณถึง 1946, 274-275.

¹⁶⁹ ขุนวิจิตรมาตรา, หลักไทย, พิมพ์ครั้งที่ 7 (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2518), คำแถลง.

ยุคมัธยมประวัตติ กล่าวถึงอาณาจักรสำคัญๆ ในประเทศไทย ต่อเนื่องมาจนถึงสุโขทัยและอยุธยา ตอนต้น เมื่อพ.ศ.1952 ซึ่งขุนวิจิตรมาตราระบุว่าเป็ปีสุดท้ายของกษัตริย์ราชวงศ์เชียงรายที่ปกครองอยุธยา ดังนั้นการขึ้นครองราชย์ของเจ้านครอินทร์ เมื่อพ.ศ.1952 จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของยุคปัจจุบันประวัตติ และสิ้นสุดที่สมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ร่วมสมัย

หลักไทย เป็นต้นแบบให้กับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยในรูปแบบชาตินิยมเล่มอื่นๆ ต่อมา และท้ายสุดงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยเหล่านี้ก็กลายเป็นต้นแบบให้กับพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในที่สุด เนื่องจากมหาสิลา วีระวงส์ นั้นเคยทำงานในหอสมุดแห่งชาติของไทย จึงคุ้นเคยกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย ที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลาที่ลัทธิชาตินิยมกำลังเฟื่องฟู

อิทธิพลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทย ยังสะท้อนให้เห็นจากการพรรณนาเหตุการณ์ในสมัยล้านช้าง รัชกาลสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กรุงศรีอยุธยาและล้านช้างมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากอำนาจของพม่าที่แผ่ขยายมาทางตะวันออก ทำให้ล้านช้างและกรุงศรีอยุธยา ตกลงเป็นพันธมิตร ป้องกันการรุกรานจากพม่า มหาสิลา วีระวงส์พรรณนาเหตุการณ์ในรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชที่เกี่ยวข้องกับกรุงศรีอยุธยา ด้วยการใชหลักฐานฝ่ายไทย คือ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเป็นฐานข้อมูลสำคัญ มีทั้งการคัดลอกโดยตรง และการสรุปเหตุการณ์

นอกจากเหตุการณ์สมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชแล้ว ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างล้านช้างและสยามที่สำคัญ คือ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าอนุวงศ์

อิทธิพลทางความคิดจากชนชั้นนำไทยในการสร้างชาติด้วยงานเขียนทางประวัติศาสตร์ ยังสะท้อนให้เห็นจากการที่ กระทรวงศึกษาธิการลาว ได้จัดพิมพ์พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เพื่อใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนมัธยม เช่นเดียวกับที่พระราชพงศาวดารไทย เป็นแบบเรียนในโรงเรียนมัธยมอยู่หลายปี ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เนื่องจากพงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในสมัยสร้างชาติ รัฐจึงจำเป็นต้องสร้างสำนึกร่วมชาติผ่านกระบวนการต่างๆ ประวัติศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ พงศาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงสะท้อนบทเรียนทางประวัติศาสตร์ให้พี่น้องร่วมชาติได้ตระหนักถึงความสามัคคี ลักษณะเช่นนี้จึงแตกต่างจากจาริตพงศาวดารโบราณ ที่เป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป แต่ใกล้เคียงกับจาริตพงศาวดารไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ ที่

มีการสอดแทรกบทเรียนทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ในอดีต เช่น สังคีตยวงส์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระวันรัตน์ และพระราชพงสาวดารอยุธยาที่ชำระในสมัยรัตนโกสินทร์¹⁷⁰

จุดมุ่งหมายสำคัญของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียนพงสาวดารลาว คือ การนำบทเรียนจากอดีตมาสร้างแนวทางแก่ปัจจุบัน ทำให้พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ชาติลาวที่พยายามสร้างอุดมการณ์ชาติ ด้วยการกำหนดอัตลักษณ์ในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวลาวที่มีร่วมกัน เช่น ความเป็นลาวที่สืบเชื้อสายมาจากขุนบรม ซึ่งเป็นที่ยึดโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน นอกจากนี้ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ยังเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของลาว กษัตริย์ในสมัยล้านช้างที่ยิ่งใหญ่ทุกพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญทางด้านพระพุทธศาสนา ไม่น้อยไปกว่าพระราชกรณียกิจในด้านการสงคราม กษัตริย์ลาวเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้ดำรงอย่างมั่นคง อาทิ การสร้างวัด การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเก่าแก่ การแปลคัมภีร์สำคัญ เป็นต้น

ความก้าวหน้าทางวิชาการในปัจจุบัน แสดงให้เห็นความคลาดเคลื่อนของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ การใช้หลักฐานร่วมสมัยทำให้ค้นพบข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น และแสดงให้เห็นว่าการใช้พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จำเป็นต้องผ่านกระบวนการวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

การใช้หมิงสี่อู่ หรือ จดหมายเหตุพระราชกิจประจำวัน สมัยราชวงศ์หมิง ตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ สมัยล้านช้างตอนต้น (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15) ซึ่งเป็นช่วงที่ยังไม่มีหลักฐานประเภทศิลาจารึก และจดหมายเหตุของชาติตะวันตก ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพระนาม กษัตริย์ รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญ ที่เอกสารท้องถิ่นขัดแย้งกันเอง

การตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นไปนั้น ได้ใช้หลักฐานศิลาจารึกลาวสมัยล้านช้าง ในการตรวจสอบลำดับกษัตริย์ลาว และเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งทำให้พบว่าพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งมีฐานข้อมูลสำคัญมาจากตำนานขุนบรมจำนวน 7 ฉบับ นั้น สับสนและคลาดเคลื่อนจากหลักฐานร่วมสมัยเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้หลักฐานประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ยังสะท้อนภาพสถาบันกษัตริย์ลาว ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ความยึดมั่นในความเชื่อเรื่องขุนบรม กษัตริย์ลาวจะต้องแสดงสิทธิธรรมในการสืบราชสมบัติด้วยการลำดับสายวงศ์ของตนเองให้ย้อนกลับไปสู่ขุนบรมให้ได้ กษัตริย์ลาวที่ไม่ได้สืบ

¹⁷⁰ Chalong Soontravanich, "Sila Vilavong's Phongsawadan Lao : a Reappraisal," in *Contesting Visions of the Lao Past*, ed. Christopher E. Goscha and Soren Ivarsson (Copenhagen : Nias press, 2003), 113.

เชื้อสายตรง แต่ขึ้นครองราชย์ด้วยการปราบดาภิเษก จึงไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างปกติสุข เช่น สมเด็จพระสุริยวงศาธิราชโกโปกวิสุทธิธรรมรังษี เป็นต้น นอกจากนี้ กษัตริย์ลาวยังเคร่งครัดในพุทธศาสนา งานทำนุบำรุงพระศาสนาเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญของกษัตริย์ลาวทุกพระองค์ สถาบันกษัตริย์ลาว มีแนวคิดที่ว่า กษัตริย์เป็น “สมมุติเทวราช” ดังเช่น ศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา ที่กล่าวถึงพระนามสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ว่า “ศรีสุภมมงคลกา ราชอาชญามหา**สมมุติเทวราช**คนเสวยพิภพในศรีรัตนาคมนุ ตมมหานครราชธานี นามชื่อ พระเชษฐเชษฐาธิราช” ซึ่งแนวคิดเรื่อง สมมุติเทวราชนี้ มีที่มาจากคัมภีร์อรรถกถาสูตร ในศาสนาพุทธ ที่แบ่งเทวดาออกเป็น 3 ประเภท คือ วิสุทธิเทพ (เทพบริสุทธิ) เป็นพรหม อุบัติเทพ (เกิดเป็นเทพ) ยังเวียนว่ายตายเกิด และสมมุติเทพ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการยกฐานะให้เป็นเทวดา

หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับลาว ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา สามารถตรวจสอบพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์สังคมของลาวด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่มหาสิลา วีระวงส์ มิได้ใช้ประโยชน์จากบันทึกของนักเดินทางต่างชาติที่เข้ามาในลาวในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17

อิทธิพลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทยในรูปแบบชาตินิยม ปรากฏอย่างชัดเจนในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ทั้งการเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเรียบเรียง การวางโครงเรื่อง การตีความของมหาสิลา วีระวงส์ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า งานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทยแบบชาตินิยม ได้กลายเป็นต้นแบบให้กับพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมลาว

ตารางที่ 4 ลำดับกษัตริย์ล้านช้าง เปรียบเทียบกับกรุงศรีอยุธยา

ล้านช้าง	กรุงศรีอยุธยา
พญาฟ้ารุ่งม ก่อน ค.ศ. 1369 – 1402 (ก่อน พ.ศ. 1912 – 1945)	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ค.ศ. 1351 - 1369 (พ.ศ. 1893 – 1912) สมเด็จพระรามศวร (ครั้งที่ 1) ค.ศ. 1369 – 1370 (พ.ศ. 1912 – 1913) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ค.ศ. 1370 – 1388 (พ.ศ. 1913 – 1931) สมเด็จพระเจ้าทองตัน ค.ศ. 1388 (พ.ศ. 1931) สมเด็จพระรามศวรครั้งที่ 2 ค.ศ. 1388 - 1395 (พ.ศ. 1931 – 1938) สมเด็จพระรามราชาธิราช ค.ศ. 1395 – 1409 (พ.ศ. 1938 – 1952)
พระยาแสนไท ค.ศ. 1402 – 1432 (พ.ศ. 1945 – 1975)	สมเด็จพระนครินทราชาธิราช ค.ศ. 1409 – 1424 (พ.ศ. 1952 – 1967)
ท้าวล้านคำแดง ค.ศ. 1432 – 1434 (พ.ศ. 1975 – 1977)	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ค.ศ. 1424 – 1448 (พ.ศ. 1967 – 1991)
นางมหาเทวี ค.ศ. 1434 – 1449 (พ.ศ. 1977 – 1992)	
สมเด็จพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว ค.ศ. 1449 – 1480 (พ.ศ. 1992 – 2023)	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ค.ศ. 1448 – 1488 (พ.ศ. 1991 – 2031)
สมเด็จพระสุวรมนย์บัลลังก์ (พระยาชายาขาว) ค.ศ. 1480 – 1486 (พ.ศ. 2023 – 2029)	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ค.ศ. 1488 – 1491 (พ.ศ. 2031 – 2034)
ท้าวห้านแสนไตร ค.ศ. 1486 – 1496 (พ.ศ. 2029 – 2039)¹⁷¹	

¹⁷¹ พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 160.

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ล้านช้าง	กรุงศรีอยุธยา
รัชกาลเจ้าหมพ ค.ศ. 1496 – 1501 (พ.ศ. 2039 – 2044) ¹⁷²	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ค.ศ. 1491 - 1529 (พ.ศ. 2034 – 2072)
สมเด็จพระเจ้าวิสุทธิราช ค.ศ. 1501 – 1520 (พ.ศ. 2044 – 2063) ¹⁷³	
สมเด็จพระโพธิสาลราช ค.ศ. 1520 - 1547 (พ.ศ. 2063 – 2090) ¹⁷⁴	สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ค.ศ. 1529 – 1533 (พ.ศ. 2072 – 2076)
	สมเด็จพระรัษฎาธิราช ค.ศ. 1533 – 1534 (พ.ศ. 2076 – 2077)
	สมเด็จพระไชยราชาธิราช ค.ศ. 1534 – 1546 (พ.ศ. 2077 – 2089)
	สมเด็จพระยอดฟ้า ค.ศ. 1546 – 1548 (พ.ศ. 2089 – 2091) ขุนวรวงศาธิราช (42 วัน)
สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ค.ศ. 1548 – 1571 (พ.ศ. 2091 – 2114) ¹⁷⁵	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ค.ศ. 1548 – 1568 (พ.ศ. 2091 – 2111)
	สมเด็จพระมหินทราธิราช ค.ศ. 1568 – 1569 (พ.ศ. 2111 -2112)
สมเด็จพระสุมงคลไอยโกโพอธิสัตว์ ค.ศ. 1571 – 1582 (พ.ศ. 2114 – 2125)	สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ค.ศ. 1569 – 1590 (พ.ศ. 2112 – 2133)
สมเด็จพระวรมันธรรมประโชติ ค.ศ. 1583,1584 – 1594 (พ.ศ. 2126,2127 – 2137)	

¹⁷² พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 160.¹⁷³ เรื่องเดียวกัน.¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 160 - 161.¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 162 - 164.

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ล้านช้าง	กรุงศรีอยุธยา
สมเด็จพระวรวงศาธรรมิกราช ค.ศ. 1601 – 1624 (พ.ศ. 2144 – 2167)	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ค.ศ. 1590 – 1605 (พ.ศ. 2133 – 2148)
	สมเด็จพระเอกาทศรถ ค.ศ. 1605 – 1610 (พ.ศ. 2148 – 2153)
	สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ ค.ศ. 1610 (พ.ศ. 2153)
	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ค.ศ. 1610 – 1628 (พ.ศ. 2153 – 2171)
พระอุปัชฌายาและพระบัณฑิตโพธิสาร ค.ศ. 1624 – 1636 (พ.ศ. 2167 – 2179)	สมเด็จพระเชษฐาธิราช, สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ค.ศ. 1628 – 1629 (พ.ศ. 2171 – 2172)
สมเด็จพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ ค.ศ. 1636 – 1637 (พ.ศ. 2179 – 2180)	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ค.ศ. 1629 – 1656 (พ.ศ. 2172 – 2199)
สมเด็จพระสุริยวงศาธรรมิกราช ค.ศ. 1638 – 1695 (พ.ศ. 2181 – 2238)	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (1638-1565) สมเด็จพระเจ้าฟ้าชัย , สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา ค.ศ. 1656 (พ.ศ. 2199) สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ค.ศ. 1656 - 1688 (พ.ศ. 2199 – 2231) สมเด็จพระเพทราชา ค.ศ. 1688 - 1703 (พ.ศ. 2231 – 2246)

บทที่ 5

บทสรุป

พงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในยุคสร้างชาติลาว มีการตีพิมพ์ผลงานเรื่องนี้เป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1957 นับเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาวที่เขียนขึ้นโดยคนลาวเป็นครั้งแรก เนื่องจากก่อนหน้านี้ การศึกษาประวัติศาสตร์ลาวส่วนใหญ่เป็นผลงานของชาวฝรั่งเศส พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงเป็นรากฐานความรู้สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวที่สำคัญตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การเขียนประวัติศาสตร์เชิงพรรณนา และการสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ภายใต้อำนาจของหลักฐานชั้นต้น ทำให้พงสาวดารลาว ฉบับ มหาสิลา วีระวงส์ เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว และเป็นพงสาวดารลาวฉบับมาตรฐาน ที่มีการนำไปใช้มากที่สุดเล่มหนึ่ง รวมทั้งเป็นต้นแบบให้แก่นักวิชาการลาวคนอื่นๆ ในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีผู้ให้ความสนใจพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อย่างต่อเนื่องยาวนานกว่าถึงศตวรรษ แต่เนื่องจากเป็นงานเรียบเรียงที่ยังมีข้อจำกัดของหลักฐานร่วมสมัย จึงควรมีการประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพงสาวดารลาวฉบับนี้ เพราะปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางวิชาการจากการค้นพบเอกสารชั้นต้นเพิ่มขึ้น เป็นจำนวนมาก ผลการศึกษาพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ทำให้ค้นพบประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก ผลการศึกษาพบว่า ภูมิหลังของมหาสิลา วีระวงส์ ที่เคยเข้ามาพำนักในประเทศไทย และทำงานในหอสมุดแห่งชาติของไทย ทำให้คุ้นเคยกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์จำนวนมากของปัญญาชนไทย และได้ส่งผลต่อการเขียนพงสาวดารลาว

มหาสิลา วีระวงส์ เป็นผู้ที่สนใจวัฒนธรรมลาวด้านต่างๆ ทั้งด้านวรรณคดี และประวัติศาสตร์ ภายใต้อิทธิพลสนับสนุนจากเจ้าเพชรราช ซึ่งเป็นผู้นำลาว ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก และเป็นผู้ก่อตั้งขบวนการชาตินิยมลาวเพื่อต่อต้านฝรั่งเศสและเรียกร้องเอกราช มหาสิลา วีระวงส์ เข้าร่วมในขบวนการชาตินิยมลาว ภายใต้อิทธิพลของเจ้าเพชรราช ต่อมาจึงถูกฝรั่งเศสปราบปรามอย่างหนักจนต้องลี้ภัยการเมืองเข้ามาพำนักในประเทศไทย และได้เข้าทำงานในหอสมุดแห่งชาติของไทยเป็นเวลาสองปี (ค.ศ. 1943-1945) ก่อนที่จะเดินทางกลับประเทศลาวเพื่อร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการลาวอิสระเพื่อเรียกร้องเอกราช แต่เมื่อฝรั่งเศสกลับเข้ามายึดครองลาวอีกครั้งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มหาสิลา วีระวงส์ ก็ต้องลี้ภัยเข้ามาพำนักในไทยอีกครั้งเป็นเวลา

สองปี (ค.ศ. 1945 – 1947) ก่อนจะกลับไปพำนักในลาวเป็นการถาวร และรับตำแหน่งเป็นกรรมการวรรณคดี และเป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการลาว จนกระทั่งเสียชีวิต

อุดมมหายสำคัญของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียนพงสาวดารลาว คือ การนำบทเรียนจากอดีตมาสร้างแนวทางแก่ปัจจุบัน ทำให้พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ชาติลาวที่พยายามสร้างอุดมการณ์ชาติ ด้วยการกำหนดอัตลักษณ์ในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวลาวที่มีร่วมกัน เช่น ความเป็นลาวที่สืบเชื้อสายมาจากขุนบรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน นอกจากนี้ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ยังเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของลาว กษัตริย์ในสมัยล้านช้างที่ยิ่งใหญ่ ทุกพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญทางด้านพระพุทธศาสนา ไม่น้อยไปกว่าพระราชกรณียกิจในด้านการสงคราม กษัตริย์ลาวเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้ดำรงอย่างมั่นคง อาทิ การสร้างวัด การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเก่าแก่ การแปลคัมภีร์สำคัญ เป็นต้น สิ่งที่ยืนยันเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี คือ ศิลปจารึกลาวแทบทั้งหมด ล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจด้านการพระศาสนาของพระมหากษัตริย์ลาว ความเป็นรัฐพุทธแบบเถรวาทได้ฝังรากลึกในดินแดนลาวตราบนานจนกระทั่งปัจจุบันที่แม้จะปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมก็ตาม

นอกจากนี้ ยังพบว่าการที่พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชของลาว ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ก่อนข้างละเอียดยนั้น สันนิษฐานได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีเอกสารของฝ่ายไทยเป็นจำนวนมากที่กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ทั้งที่ตีพิมพ์และที่เป็นเอกสารต้นฉบับ เก็บรักษาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติของไทย แต่เหตุผลอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญ น่าจะมาจากแรงบันดาลใจตั้งแต่ยังเด็กของมหาสิลา วีระวงส์ ที่ประทับใจกับวีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์ และประสบการณ์ส่วนตัวในการเรียกร้องเอกราช ร่วมกับขบวนการชาตินิยมลาว เจ้าอนุวงศ์ จึงเป็นวีรบุรุษต้นแบบในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชให้กับมหาสิลา วีระวงส์ ดังนั้นในท้ายที่สุด แม้ว่าเจ้าอนุวงศ์จะไม่สามารถกอบกู้เอกราชของลาวได้สำเร็จ ทั้งยังต้องอุทิศชีวิตให้กับการกอบกู้เอกราชก็ตาม แต่วีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์ ก็เป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจที่สำคัญของชาวลาวทุกคน ในการเสียสละเพื่อชาติ

อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ชาตินิยมลาวที่เกิดขึ้นนั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่อุดมการณ์ชาตินิยมไทยได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่งานเขียนทางประวัติศาสตร์แนวชาตินิยม เกิดขึ้นในประเทศไทย ผลงานที่สำคัญของงานเขียนทางประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมของไทย ได้แก่ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวธราตาธิบดี งานเขียนของขุนวิจิตรมาตรา ประภาสศิริ หลวงวิจิตรวาทการ พระบริหารเทพธานี และพระยาอนุমানราชธน เป็นต้น งานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทยในรูปแบบชาตินิยม ของชนชั้นนำไทยเหล่านี้ ได้รับความนิยมนอย่าง

กว้างขวางในหมู่ปัญญาชนไทยในขณะนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ อิทธิพลของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ไทยในรูปแบบชาตินิยม จะปรากฏอย่างชัดเจนในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ ทั้งการเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเรียบเรียง การวางโครงเรื่อง และการตีความ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ เป็นตัวแทนความคิดของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ จึงสะท้อนภาพผู้เขียนในฐานะผลิตผลของระบบชาตินิยมลาว ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า งานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมไทย ได้กลายเป็นต้นแบบให้กับพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ ซึ่งเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมลาว

ประเด็นที่สอง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ มีลักษณะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบสังเคราะห์ข้อมูล มหาสิลา วีระวงศ์ ต้องการเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาวที่สมบูรณ์ จึงย่อนอดีตของชนชาติลาวให้ย้อนไปไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยใช้ตำนานและเอกสารชั้นรองในการเขียนประวัติศาสตร์ ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลและลำดับเรื่องราวแบบพงสาวดาร ตั้งแต่อดีตที่ไกลที่สุดในยุคตำนานจนกระทั่งถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โครงสร้างของพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ จึงแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องของลาว สมัยศึกคำบรพ ส่วนที่สองเป็นเรื่องของลาวในสมัยล้านช้าง และส่วนที่สาม เป็นเรื่องของลาวสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยศึกคำบรพ คือ การใช้ตำนานเชื่อมโยงกับเอกสารจีน เพื่อแสดงประวัติความเป็นมาของชนชาติลาวให้ย้อนกลับไปไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้

เนื้อหาในส่วนของราชอาณาจักรล้านช้าง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงศ์ ที่มุ่งเน้นไปที่เรื่องราวของประวัติศาสตร์ราชวงศ์ล้านช้างอันยิ่งใหญ่ ที่สืบเชื้อสายต่อเนื่องมาจากขุนบรม ซึ่งเป็นการยืนยันสิทธิธรรมทางการเมืองของกษัตริย์ลาวทุกพระองค์ มหาสิลา วีระวงศ์ จึงชี้ให้เห็นว่า กษัตริย์บางองค์ที่ไม่ได้สืบเชื้อสายจากขุนบรม เช่น สมเด็จพระสุมังคลไอยโกโพธิสัตว์ (พระยาแสนสุรินทรลือชัย) และพระโอรส คือ พระยานครน้อย จึงไม่ได้รับการยอมรับจากบรรดาข้าราชการและประชาชน มหาสิลา วีระวงศ์ ใช้ตำนานขุนบรม 5 ฉบับ ร่วมกับพงสาวดารของไทยที่ชำระในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ล้านช้าง

เนื้อหาในส่วนของลาวสมัยใหม่ เป็นการอธิบายเหตุการณ์ที่ลาวตกอยู่ใต้การปกครองของสยามและฝรั่งเศส มหาสิลา วีระวงศ์ ใช้ข้อมูลจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยเป็นฐานข้อมูลสำคัญ ดังนั้นเนื้อหาในส่วนของลาวสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส มากกว่าการอธิบายประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของลาว

ความพยายามของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียนประวัติศาสตร์ชาตินลาว ให้สมบูรณ์แบบมากที่สุด เห็นได้จากพัฒนาการของ พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรก และครั้งต่อๆ มา ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็นประวัติศาสตร์ลาว เนื่องจากพงสาวดารนั้น เป็นเรื่องของวงศ์อวตารของกษัตริย์ เนื้อหาของพงสาวดารลาว ฉบับพิมพ์ครั้งแรกจึงจบลงที่ อาณาจักรล้านช้างที่แตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร แต่เมื่อมีการปรับปรุงต้นฉบับ เพื่อพัฒนาจากพงสาวดารลาว มาสู่ความเป็นประวัติศาสตร์ลาว จึงต้องมีการเพิ่มเติมเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 8 ถึง บทที่ 10 ซึ่งเป็นส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของลาวภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส เนื้อหาที่เพิ่มเติมขึ้นมานี้ มีปริมาณมากถึงครึ่งหนึ่งของหนังสือประวัติศาสตร์ลาว ซึ่งก็เป็นเพราะเป็นเรื่องราวที่มีการบันทึกข้อมูลไว้มาก แต่ก็ยังคงใช้ข้อมูลจากเอกสารของไทยเป็นหลัก เนื้อหาที่เพิ่มขึ้นมานี้ จึงไม่ได้สะท้อนสภาพของสังคมลาวภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศสว่าเป็นอย่างไร แต่ได้มุ่งเน้นไปที่ความขัดแย้งระหว่าง ไทยและฝรั่งเศสมากกว่า ก่อนที่จะนำไปสู่บทสรุปว่า ชาตินลาวอันยิ่งใหญ่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของ ไทยและฝรั่งเศสที่ต่างก็แย่งชิงกันเป็นเจ้าของ ก็เพราะความแตกแยกของคนในชาติ

ประเด็นที่สาม ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดหลักของมหาสิลา วีระวงส์ ในการเขียนพงสาวดารลาว คือ การเน้นย้ำเรื่องความสามัคคีของคนในชาติ เนื่องจากพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในสมัยสร้างชาติ รัฐจำเป็นต้องสร้างสำนึกร่วมชาติผ่านกระบวนการต่างๆ ประวัติศาสตร์ชาติก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญ พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงสะท้อนบทเรียนทางประวัติศาสตร์ให้พี่น้องร่วมชาติได้ตระหนักถึงความสามัคคี ลักษณะเช่นนี้จึงแตกต่างจากจาริตพงสาวดารโบราณ ที่เป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป

อาณาจักรล้านช้างในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงเป็นยุคทองของลาว เป็นอดีตที่รุ่งเรือง ร่ำรวยด้วยงานศิลปวัฒนธรรมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะพระราชกรณียกิจด้านการพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของลาว ตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ครอบคลุมจนกระทั่งปัจจุบัน อาณาจักรล้านช้างจึงเป็นความภาคภูมิใจของชาวลาว ตรงข้ามกับการแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร ซึ่งได้กลายเป็นช่วงเวลาที่เป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่งของลาว และเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ชาตินลาวอันยิ่งใหญ่ต้องสูญเสียเอกราชให้กับคนต่างชาติ ทั้ง ไทย และฝรั่งเศส ที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากแผ่นดินลาว

มหาสิลา วีระวงส์ ได้เน้นย้ำบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ ความสามัคคี ซึ่งเป็นทักษะที่แสดงตัวอย่างชัดเจนในหลายส่วนของพงสาวดารลาว โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ลาวต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของไทยและฝรั่งเศส หรือแม้แต่ในยุคทองของลาว คือ อาณาจักรล้านช้าง บทเรียนเรื่องความสามัคคีก็ยังปรากฏอยู่ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึง ความวุ่นวายทางการเมืองเมื่อมีการปลดปล่อยอำนาจหลังจากกษัตริย์เสด็จสวรรคต ความแตกแยกของราชสำนักล้านช้าง เป็นต้นเหตุ

ให้มีการแทรกแซงจากไทย บทเรียนเรื่องความสามัคคี ยังเป็นสาเหตุที่ทำให้ความพยายามที่จะกอบกู้เอกราชของเจ้าอนุวงศ์ ต้องล้มเหลวอย่างน่าเสียดาย จนเวียงจันทน์ถูกกองทัพไทยทำลายอย่างโหดร้าย ป่าเถื่อน ภาพพจน์ของไทย ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงไม่แตกต่างไปจากพม่าที่เผาทำลายพระนครศรีอยุธยาในสงคราม เมื่อ ค.ศ. 1767/พ.ศ. 2310

เส้นทางประวัติศาสตร์ของชาวลาว จึงเริ่มขึ้นตั้งแต่การอพยพจากทางตอนใต้ของจีนลงมาตั้งถิ่นฐาน ก่อเกิดเป็นอาณาจักรล้านช้างอันยิ่งใหญ่ ก่อนจะล่มสลายแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักรหลังรัชกาลสมเด็จพระเจ้าสุริยธรรมิกราช ซึ่งเป็นผลมาจากการแก่งแย่งของเจ้านายในราชสำนักล้านช้าง และเป็นการชักศึกเข้าบ้าน ทำให้ชาวลาวอันยิ่งใหญ่ต้องไร้เอกราช กลายเป็นเมืองขึ้นของไทย ก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสในท้ายที่สุด ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ คือ การเน้นเรื่องประวัติศาสตร์การเมือง ไม่มีประวัติศาสตร์ด้านอื่นๆ สอดแทรกอยู่เลย ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่เกิดขึ้นทั่วไปในงานเขียนทางประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมที่เฟื่องฟูอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเวลานั้น

ประเด็นที่สี่ ผลการประเมินพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ กับหลักฐานร่วมสมัย พบว่า ข้อจำกัดหนึ่งของพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ คือ การใช้หลักฐานชั้นสองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขาดหายไป เหลือเพียงความสัมพันธ์กับประเทศไทย และพม่า ในลักษณะของการสงครามเท่านั้น ทั้งที่มีเรื่องของลาวปรากฏอยู่ในเอกสารจีนซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัยในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นจำนวนมาก แต่ไม่ปรากฏว่ามีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีน ในพงสาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ อยู่เลย ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นผลจากการที่การศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่ก้าวหน้าเท่ากับในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ถ้ามหาสิลา วีระวงส์ มีโอกาสได้ใช้ข้อมูลหลักฐานร่วมสมัยจากจีน แต่เรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีน ก็อาจไม่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารลาว เช่นเดียวกับพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาก็ได้ ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเกิดจากความสัมพันธ์กับจีนนั้น เป็นความสัมพันธ์ในระบบรัฐบรรณาการ จึงไม่สอดคล้องกับจารีตพงสาวดาร ที่จะต้องแสดงให้เห็นความเป็นรัฐเอกราชที่ยิ่งใหญ่ ไม่ขึ้นกับใคร

เอกสารจีนร่วมสมัย หมิงสี่อู่ แสดงให้เห็นรายละเอียดสำคัญหลายประการ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เช่น พระนามกษัตริย์ที่ถูกต้องเช่น ท้าวแสนไท ซึ่งในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ปรากฏพระนามว่า “พระยาสามแสนไท” นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดของลำดับกษัตริย์และระยะเวลาการครองราชย์ของกษัตริย์แต่ละพระองค์ นอกจากนี้เมื่อใช้หลักฐานประเภทศิลาจารึกร่วมตรวจสอบด้วยแล้ว จึงพบว่า พระนามกษัตริย์ และลำดับระยะเวลาการครองราชย์ของกษัตริย์แต่ละพระองค์ในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ส่วนใหญ่คลาดเคลื่อนจากข้อมูล

ร่วมสมัย ส่วนเอกสารตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับลาว แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์สังคม ที่ไม่ปรากฏในพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แม้ว่ามหาสิลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงการเดินทางเข้ามาในลาวของชาวตะวันตก เมื่อ ค.ศ. 1641 แต่ไม่ได้มีการนำข้อมูลจากบันทึกการเดินทางของชาวตะวันตกเหล่านั้นมาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลาว ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เหตุการณ์สำคัญบางเหตุการณ์จึงตกหล่นไปอย่างน่าเสียดาย เช่น ความขัดแย้งระหว่างลาวกับเขมร ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 รวมทั้งข้อมูลประวัติศาสตร์สังคม ที่ปรากฏอยู่ในบันทึกของ ฟาน วุสตอฟ และบาทหลวงมารินิ

การศึกษาพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เป็นการพยายามทำความเข้าใจงานเขียนพงสาวดารลาว ผู้วิจัยมิได้มีเจตนาลดความสำคัญพงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ เพราะงานเขียนทางประวัติศาสตร์แต่ละสมัยย่อมมีลักษณะเฉพาะที่เป็นตัวแทนความคิดของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง พงสาวดารลาว ฉบับมหาสิลา วีระวงส์ จึงสะท้อนภาพของผู้เขียนในฐานะผลิตผลของระบบชาตินิยมลาว งานเขียนเรื่องนี้ยังคงมีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ลาว แม้ว่าประเทศลาว จะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบราชาธิปไตย ในสมัยท้าวหาสิลา วีระวงส์ เขียนพงสาวดารลาว มาเป็นระบอบสาธารณรัฐสังคมนิยมในปัจจุบัน เช่นเดียวกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่การศึกษาในปัจจุบันได้แสดงให้เห็นความคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง แต่งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของพระองค์ ก็ยังคงมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

ประวัติศาสตร์ เป็น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มีจุดมุ่งหมายในการนำบทเรียนจากอดีตมาเป็นแสงสว่างส่องทางไปสู่อนาคตข้างหน้าที่ดีขึ้น นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ ยังเป็นศาสตร์ที่ไม่หยุดนิ่ง การนำเอกสารเก่ามาศึกษา จึงเป็นความมุ่งหวังของผู้วิจัย ให้การศึกษาประวัติศาสตร์ลาว มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กำพล จำปาพันธ์. “กบฏข้าในเอกสารพื้นเมืองไท-ลาว (พ.ศ.2429-2466).” วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 4, 3 (กันยายน-ธันวาคม 2551) : 25-53.
- _____. “ข้าเจือง : กบฏผู้มีบุญในพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2415-2436.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- กิติรัตน์ สืบพันธ์. “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ.1975 – ปัจจุบัน).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาโทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. พงสาวดารแห่งประเทศลาว. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, มปป.
- ฉลอง สุนทรวาณิชย์. “พงสาวดานลาว ของ มหาสิลา วีระวงส์.” ใน จักรวาลวิทยา 2-37. ชนเศรษฐยานาวา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549.
- _____. “วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ไทย จากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2” ศิลปากร 16, 4 (2515) : 68-82.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของลาวสมัยได้รับเอกราช ค.ศ. 1945 จนถึงปัจจุบัน.” ใน โคลนไม่ติดล้อ คนไม่ติดกรอบ, 330-369. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- _____. ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548.
- ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. จดหมายเหตุเรื่องปราบฮ่อ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพล เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (ม.ร.ว.อรุณ นัตถกุล ณ กรุงเทพฯ) 2465).
- เดช นูนนาค. ขบถร.ศ. 121. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551.
- เดิม วิชาญพจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์, 2540.
- เดิม สิงห์ธูต. ฝั่งขวาแม่น้ำโขง. พระนคร : คลังวิทยา, 2499.
- ทองพูล ศรีจักร. เพชรพื้นเมืองเวียงจันทน์ : พงสาวดารลาวตอนเวียงจันทน์แตก. พระนคร : โรงพิมพ์บางขุนพรหม, 2479.

ทองพล ศิริจักร. อุบัติบรมจักรลาวและวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ล้านช้าง” กล่าวแต่สมัยศึกดาบบรรพ์, ขุนบรมลงมา, ให้โอรสไปครองเจ็ดรัฐ, ขุนลอกลงมาเมืองขวา แบ่งเขตต์ดินกับพวน. พระนคร : โรงพิมพ์สยามวิทยากร, 2479.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2504.

ธงชัย วินิจจะกูล. “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหาชรรณราชา ผู้ร้ายกลับใจ หรือ ถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์.” ใน พระมหาชรรณราชากษัตริราช, 146-183. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา, บรรณาธิการ. จักรวาลวิทยา : บทความเพื่อเป็นเกียรติแก่ นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549.

ธรรมวิมลโมลี, พระ. ตำนานพระแชกงคำ. ม.ป.ท., 2544. พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในวาระพิธีทำบุญอายุครบ 7 รอบ (84 ปี) ของพระเดชพระคุณพระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ พะเยา, 11 กรกฎาคม 2544.

ธวัช ปุณโณทก. พื้นเวียง : การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา, 2526.

_____. “ความสำคัญของศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว.” ใน ข้อมูลประวัติศาสตร์ในรอบทศวรรษ(พ.ศ. 2520-2530), 1-13. จันทน์ฉาย ภัคธิดา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2531.

_____. ศิลาจารึกอีสาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.

นาริสา เดชสุภา, บรรณาธิการ. ตำนานเกี่ยวกับท้าวฮุ่งท้าวเจือง : มิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509.

_____. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงสาวดารอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.

_____. ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549.

บัวไข เฟื่องพระจันทร์. “การฟื้นฟูลุ่มกัมพูชาในยุคนั้นการใหม่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.” วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

- บัวริน วังศิริ. “ธรรมศาสตร์ขุนบรมราชาธิราช” ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทยลำดับที่ 2 (จารึกและเอกสารภูมิปัญญาไทย), 64-95. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “ 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2553.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. พระราชอาณาจักรลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2547.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. “มหากาพย์ เรื่อง ท้าวบาเจือง : มหากาพย์สองฝั่งโขง.” ใน ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขง, 76-94. สุนิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา. พงสาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 1 (ประชุมพงสาวดารภาค 1 ตอนต้น) ตำนานพระแก้วมรกต. พระนคร :
คุรุสภา, 2506.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 2 (ประชุมพงสาวดารภาค 1 ตอนปลาย) พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม. พระนคร : คุรุสภา, 2506.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 4 (ประชุมพงสาวดารภาค 5) พงสาวดารเมืองหลวงพระบางตามฉบับที่มีอยู่ในศาลาลูกขุน. พระนคร : คุรุสภา, 2506.
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 9 พงสาวดารแดง. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2461. (พิมพ์ในงานปลงศพพระยานรณารักษ์ศิริรัชฎากร (เอม ณ มหาไชย) ปีมะเมีย พ.ศ. 2461).
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2457. (พิมพ์ในงานศพหม่อมเจ้าदनัยวรณูช, พ.ศ. 2547).
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 10 เรื่องราชวงษปกรณ พงสาวดารเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2461. (พิมพ์ในงานปลงศพพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ปีมะเมีย พ.ศ. 2461).
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 11 พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2462. (พิมพ์ในงานศพนายพลเอก พระยาศักรปาลาส (ทองอยู่ โรหิตเสถียร) ปีมะแม พ.ศ. 2462).
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 70 นิทานเรื่องขุนบรมราชา พงสาวดารเมืองล้านช้าง. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484. (พิมพ์ในงานศพหม่อมเจ้าหญิงคยองท่า ปราโมช ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2484).

ประชุมพงษาวดารภาคที่ 71 เรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์. พระนคร : กรุงเทพฯบรรณาการ, 2481.

(พิมพ์ในงานพระศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาภรณ์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 7 มีนาคม พุทธศักราช 2481).

ประชุมพงษาวดารภาคที่ 72 ดำเนินเมืองสุวรรณโคมคำ. ม.ป.ท., 2482. (พิมพ์ในงานปลงศพ นางจิว กาญจนะศัพท์ วันที่ 25 พฤษภาคม 2482 ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม, พ.ศ. 2482).

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4. พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513.

ประพจน์ สุกุลรัตน์เมธี และ วินัย พงศ์ศรีเพียร. “บทบาทของล้านนาในวิกฤติการณ์การเมืองระหว่างรัฐในราชอาณาจักรลาว พ.ศ. 2002 – 2024,” รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (2537) : 98-110.

ประมวญวิชาพล, พระยา. พงสาวดารเมืองล้านช้าง และลำดับสกุลสิทธิสารินุตร. พระนคร : ม.ป.ท., 2484. (พิมพ์ในงานศพคุณหญิงชลปทานธนารักษ์(พอน โทธรวานนท์) 25 กุมภาพันธ์ 2484).

ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ. โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง. พระนคร : กรมศิลปากร, 2515. (พิมพ์ในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น 20 ธันวาคม 2515).

ประเสริฐ ณ นคร. “ศักราชและภูมิศาสตร์ของท้าวสุ่งขุนเจือง.” ใน ตำนานเกี่ยวกับท้าวสุ่งท้าวเจือง : มติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, 21-26. นริสา เดชสุภา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

พรมยา สิ้นสวัสดิ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2376-2370.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

พรหมราชปัญญา, พระ. รัตนพิมพวงศ์ ดำเนินพระแก้วมรกต. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2510. (พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพ นางผิน แซ่ฟัว (พุ่มพิมพ์) พ.ศ. 2510).

พิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, คณะอนุกรรมการ. รายงานการประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ครั้งที่ 1/2546. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (อัคราณา).

พิฑูร มลิวัดย์, ผู้แปล. ฟื้นฟูบรมราชธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์, 2530. (พิมพ์เพื่อเป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่ อาจารย์พิฑูร มลิวัดย์ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร 17 ธันวาคม 2530).

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. “ภาษาและระเบียบวิธีการบันทึกจารึกพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช.”
เอกสารประกอบการสัมมนา สืบมรดกวัฒนธรรม สานสัมพันธ์ไทยลาว เมื่อวันที่ 22
มิถุนายน 2553.

กิริณัย โชติกันตะ. “นิยายปรัมปราเรื่องแสน : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงสาวดารล้านช้าง.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2531.

โยชิยุกิ มาซุฮารุ. “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง(ลาว)ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
และมนุษยศาสตร์, 2540.

รัตนปัญญาเถระ, พระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. ม.ป.ท., 2501. จัดพิมพ์เนื่องใน
การบูรณะโบราณสถานอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 2501.

ลาอุแบร์. ราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

วิริยา กมลนาวิน. “เจ้าอนุวงศ์ในมุมมองของลาว.” ศิลปวัฒนธรรม 23, 2 (ธันวาคม 2544) : 70-79.

วิจิตรมาตรา, ขุน. หลักไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2518.

วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด,
2549.

วิทยา จิโรจน์กุล, ผู้แปล. หมิงสื่อผู้เกี่ยวกับลาว. มปท. มปป.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. ความขบถของประวัติศาสตร์ : พิพจน์พันธะเชิงดิส
ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์
ไทย, 2539.

_____. ความสำคัญของรัชกาลพระญาติลอมหาราชในประวัติศาสตร์ล้านนา. เอกสาร
ประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการเรื่อง “600 ปี ตีโลกราชากับมิติทางวัฒนธรรมและ
ประวัติศาสตร์ล้านนาในปัจจุบัน” ณ ห้องประชุมอาคารรวมวิจัยและบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันศุกร์ที่ 10 กรกฎาคม 2552.

_____. “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป.”
รวมบทความประวัติศาสตร์ 16 (2537) : 1-46.

_____. ปาไปสี่ฟู-ปาไปต้าเตียน. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2539.

_____. พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555.

- วินัย พงศ์ศรีเพียร,บรรณาธิการ. ศรีขไมยจารย์ พิพิธนิพนธ์เชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร-ศาสตราจารย์ วิสุทษ์ บุญกุล เนื่องในโอกาสมีอายุครบ 84 ปี ในพ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม, 2546.
- _____. อาจารย์บุชา. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2552.
- _____. 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความ สนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2553.
- _____. 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความ สนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2554.
- ศิลปากร, กรม. จารึกในประเทศไทย เล่ม 5. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529.
- _____. ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548.
- _____. ประชุมพงสาวดาร เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.
- _____. ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2545.
- _____. พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๊ยะ, 2542.
- _____. อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2537.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล และ โยชิซึกิ มาซุฮารุ,บรรณาธิการ. การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2545.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
- _____. พื้นเมื่อน่านฉบับวัดพระเกิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2539.
- สิลา วีระวงส์. “ชีวิตผู้ข่า (อัตชีวประวัติของข้าพเจ้า).” ศิลปวัฒนธรรม 26, 10 (สิงหาคม 2548): 76-89.
- _____. ประวัติศาสตร์ลาว. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม, 2535.
- _____. ประวัติศาสตร์ลาว. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2539.
- _____. พงสาวดารลาว. แปลโดย ทองสืบ สุกะมาร์ค. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2528.

สุด จอนเจดสิน. ประวัติศาสตร์เวียดนามตั้งแต่สมัยอาณาจักรฝรั่งเศสถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สุเทพ พรหมเลิศ. “การศึกษาวิเคราะห์คำกริยาสรรพ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ. โคลนไม่ติดล้อ คนไม่ติดกรอบ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุวิทย์ ชีรสอวต. “ทำไมเจ้าอนุวงศ์จึงต้องปราชัย.” ศิลปวัฒนธรรม 27, 11 (กันยายน 2549) : 77-90.

สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ลำดับกษัตริย์ลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545.

เสถียร โกเศศ. เรื่องของชาติไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์ และ วินัย พงศ์ศรีเพียร. “จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจฉัยพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศราช/อินทราชา/ “ทรงธรรม”(ค.ศ.1610 – 1628).” วารสารอักษรศาสตร์ 8, 1 (2528) : 5 – 30.

อนันต์ชนา เมฆานนท์. “ตามรอยสงครามเวียดนาม – ลาว ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15.” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 21-22,2 (2544 – 2545) : 115 – 133.

_____. เวียดนามในทัศนะฝรั่งเศส : การสำรวจเชิงวิเคราะห์ผลงานวิชาการภาษา ฝรั่งเศสเกี่ยวกับเวียดนาม ระหว่าง ค.ศ.1884 – 2000. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

อุ้มคำ พรหมวงศ์สา. ความเป็นมาของลาว. พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท., 2509.

เอเจียน แอมอนิเย. บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438, แปลโดย ทองสมุทร โคเร และสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

ฮันส์ เพนซ์. “ทะเบียนประวัติจารึกวัดเชียงสา.” ศิลปากร 32, 2 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2531) : 43-48.

ภาษาต่างประเทศ

ภาษาลาว

คำหมั้นวงศ์รัตนะเจ้า. พงสาวดารชาดลาว : ความเป็นมาของชาติแต่ดึกดำบรรพ์. พิมพ์ครั้งที่ 2.

เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาตินครเวียงจันทน์, 2517.

วิทยาศาสตร์สังคม, คณะกรรมการ. มหาสิลา วีระวงส์ : ชีวิตและผลงาน. เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐส.ป.ป.ล. , 1990.

สิลา วีระวงส์. ประวัติศาสตร์ลาว ตั้งแต่โบราณถึง 1946. เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ, 2001.

_____. พงสาวดารลาว. เวียงจันทน์ : กะซวงศึกษาธิการ, 2500.

- หุ้มพัน รัตตะนะวง. ท่านเกริต วันวุสตฟ เดินทางมาเวียงจัน 1641-1642. เวียงจัน : โรงพิมพ์นาคอนหลวง, 1999.
- _____. ปะเทดลาวในชมพูปี ค.ศ. 1640. เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าศิลปะ วันนະกะดี และพาสาสาต, 1990.

ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส

- Ananda W.P. Guruge. The Mahavamsa – Translation. Paris : n.p., 1989.
- Berval, René de. Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol. Limoges : A. Bontemps Co., Ltd., 1959.
- Boulanger, Paul Le. Histoire du Laos Francais : essai d’une étude chronologique des principautés laotiennes. Paris : Plon, 1931.
- Finot, Louis. “Notes d’epigraphie : stele de Dansai.” BEFEO 15, 2 (1916) : 28-36.
- Gagneux, Marie Pierre. “Contribution a la Connaissance de la Civilisation Laotienne d’ L’Epigraphie du Royaume de Vientiane.” Ph.D. dissertation, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1975.
- Goscha, Christopher E., and Soren Ivarsson, ed. Contesting Visions of the Lao Past : Lao Historiography at the Crossroads. Copenhagen : Nias Press, 2003.
- Grabowsky, Volker, and Renoo Wichasin. Chronicles of Chiang Khaeng : A Tai Lü Principality of the Upper Mekong. Hawaii : University of Hawaii, 2008.
- Guruge, Ananda W.P. The Mahavamsa – Translation. Paris : n.p., 1989.
- Lejosne, Jean Claude. Le journal de voyage de Gerrit van Wuysthoff et de ses assistants au Laos (1641-1642). 2nd ed. Laos : Centre de documentation et d'Information sur le Laos, 1993.
- Liew-Herres, Ming Foon and Volker Grabowsky. Lan Na in Chinese Historiography : Sino-Tai Relations as Reflected in the Yuan and Ming Sources (13th to 17th Centuries). Bangkok : Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, n.d.
- Lorrillard , Michel. “Lao History Revisited : Paradoxes and Problems in Current Research.” South East Asia Research 14, 3 : 387-401.
- _____. “Quelques donnees relatives a l’historiographie lao.” Bulletin de L’Ecole Francaise d’Extreme-Orient 88 (1999) : 219-232.

- Malleret, L. "The position of historical studies in the countries of former French Indo-China in 1956." in Historians of South East Asia. 3rd ed., 309 - 312. Edited by D.G.E. Hall. Oxford University Press : London, 1963.
- Marini, de G. F. A New and Interesting Description of the Lao Kingdom. Translated by Walter E.J. Tips and Claudio Bertuccio. Bangkok : White Lotus, 1998.
- Mathieu, A. R. "Chronological Table of the History of Laos." in Kingdom of Laos : The Land of the Million Elephants and of the White Parasol, 49-53. Edited by René de Berval Limoges : A. Bontemps Co.,Ltd.,1959.
- Mayoury Ngaosrivathana. "An Introduction to the Law of Khun Borom : An Early Prototype of the Organization of Tai Society and Life." in Thai Law : Buddhist Law Essays on the Legal History of Thailand, Laos, and Burma,73-80. Edited by Andrew Huxley. Bangkok : White Orchid Press, 1996.
- Mayoury Ngaosrivathana and Kennon Breazeale, ed. Breaking New Ground in Lao History. Chiang Mai : Silkworm books, 2002.
- Pavie, Auguste. Atlas of the Pavie Mission : Laos, Cambodian, Siam, Yunnan, and Vietnam. Bangkok : White Lotus Press,1999.
- Prasert Na Nagara, and A.B. Griswold. Epigraphic and Historical Studies. Bangkok : The Historical Society under the Royal Patronage of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn,1992.
- Purchas, Samuel. Relations of the World and the Religions Observed in al ages and Places discovered, from the Creation unto this Present. London : Pauls Church-yard, 1617.
- Reid, Anthony. Southeast Asia in the Age of Commerce Volume 2: Expansion and Crisis. New Haven :Yale University,1993.
- Sila Viravong. History of Laos. 2nd ed. New York : Paragon Book, 1964.
- Smith, Vinal Gorge. The Dutch in Seventeenth Century Thailand. Illinois : Northern Illinois University,1977.
- Souneth Phothisane. "The Nidan Khun Borom : Annotated Translation and Analysis." Ph.D. dissertation, The University of Queensland,1996.
- Stuart- Fox, Martin. "Historiography, Power and Identity : History and Political Legitimization in Laos." in Contesting Visions of the Lao Past, 73 – 90. Edited by Christopher E. Goscha and Soren Ivarsson. Copenhagen : Nias press, 2003.
- _____. A History of Laos. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

Stuart- Fox, Martin. “Who was Maha Thevi?.” The Journal of the Siam Society 81,1 (1993) : 103-108.

Wade, Geoff. “The Ming Shi-lu as a source for Southeast Asian History – 14th to 17th Centuries.” Paper presented at the 12th Conference of the International Association of Historians of Asia, University of Hong Kong, June 24-28, 1991.

Wyatt, David K. Studies in Thai History : Collected Articles. 4th ed. Chiang Mai : Silkworm books, 2008.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. จารึกในประเทศไทย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2552. เข้าถึงได้จาก Available from <http://www4.sac.or.th/jaruk>

The National Library of Laos. Digital Library of Lao Manuscripts [online]. Accessed 5 August 2011. Available from <http://www.laomanuscripts.net/en/index>

Wade, Geoff. Southeast Asia in the Ming Shi-lu [online]. Accessed 29 September 2009. Available from <http://www.epress.nus>.

UNOSAT. Laos Province Map [online]. Accessed 13 February 2012. Available from http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=56021&FN=UNOSAT_Laos_Elevation_v1.0_highres.jpeg

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นางนาคยา กรณีกิจ
ที่อยู่ 13 ถนนแสงชูโต 5 ตำบลท่าล้อ อำเภอบางม่วง จังหวัดกาญจนบุรี 71000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2539 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2550 ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา
คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม